

Jaume de PUIG I OLIVER

EL TRACTAT «CONFESSIO FIDEI CHRISTIANAE»
DE NICOLAU EIMERIC, O. P. EDICIÓ I ESTUDI.¹

L'any 1996 expressàvem el propòsit de no demorar la publicació del text de la *Confessio fidei christianae* de Nicolau Eimeric, text que aleshores vam qualifi-

1. En aquest treball emprarem les sigles següents:

AIEG = «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins». Girona, Institut d'Estudis Gironins, 1946ss.

ATCA = «Arxiu de Textos Catalans Antics». Anuari. Barcelona, I. E. C. 1982ss.

Chartularium = H. DENIFLE, O. P. – Aemilius CHATELAIN, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, t. I, (1200-1286), París, Delalain 1889; t. II sectio prior (1286-1350), París, Delalain 1891; t. III, (1350-1394), París, Delalain 1894; t. IV (1394-1452), París, Delalain 1897.

DBI = *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana 1960ss., 63 vols. publicats.

DHEC = *Diccionari d'Història Ecclesiàstica de Catalunya*, 3 vols., Barcelona, Generalitat de Catalunya – Editorial Claret 1998-2001.

D Sch = H. DENZINGER – A. SCHÖNMETZER, *Enchiridion Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Herder 1963³².

DTC = *Dictionnaire de Théologie Catholique*, 18 vols., París 1930-1972.

Directorium = *Directorium Inquisitorum* f. Nicolai EYMERICI O. P. *cum commentariis* Francisci PEGNAE..., Romae, in Aedibus Populi Romani, apud Gregorium Ferrarium MDLXXXVII.

Documents = *Documents per l'Historia de la Cultura Catalana Mig-èval*, publicats per Antoni RUBIÓ Y LLUCH, 2 vols., Barcelona, I. E. C. 1908-1921.

DU PLESSIS = Caroli DU PLESSIS D'ARGENTRÉ *Collectio Judiciorum de novis erroribus qui ab initio duodecimi saeculi post Incarnationem Verbi usque ad annum 1623 in Ecclesia proscripti sunt et notati*, Tomus Secundus [de fet, és el Tomus Primus!], Lutetiae Parisiorum 1728.

EC = *Enciclopedia Cattolica*, 12 vols., Firenze, Sansoni 1949-1954.

El procés = Jaume de PUIG OLIVER, *El procés dels lul·listes valencians contra Nicolau Eimeric en el marc del Cisma d'Occident*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 61 (1980), 319-463.

FBM = Fundació Bernat Metge

HEIMANN = Claudia HEIMANN, *Nicolaus Eymerich (vor 1320-1399), praedicator veridicus, inquisitor intrepidus, doctor egregius. Leben und Werk eines Inquisitors* (Spanische Forschungen der Görresgesellschaft, Band 37), Münster, Aschendorff 2001, 248 p.

FRIEDBERG = *Corpus Iuris Canonici...*, instruxit Aemilius FRIEDBERG, *Pars Prior* [I] *Decretum Magistri Gratiani*, Lipsiae 1879; *Pars Secunda* [II], *Decretalium Collectiones*, Lipsiae 1881.

Grahit = Emilio GRAHIT Y PAPELL, *El inquisidor fray Nicolás Eymerich*, Girona, Impremta de Manuel Llach 1878, 140 p.

LThK = *Lexikon für Theologie und Kirche*, 11 vols., Herder 1993-2001.

OE = Ramon LLULL, *Obres essencials*, 2 vols., Barcelona, Ed. Selecta 1957-1960.

ORL = *Obres de Ramon Llull*, ed. S. GALMÉS, Mallorca 1906-1950, I-XXI vols.

PG = Patrologia Graeca

PL = Patrologia Latina

Pugio = Raymundi MARTINI O. P. *Pugio fidei contra Mauros et Judaeos cum observationibus Josephi de Voisin...*, Lipsiae et Francofurti, sumptibus haeredum Friderici Lanckisi, typis viduae Johannis Wittigav MDC LXXXVII.

car com «obra curiosa».² Deixant per al lector la correcció o la corroboració d'aquest judici subjectiu, avui ens hem d'afanyar a dir que l'escrit pertany a la darrera etapa de la vida de l'inquisidor. Aquest període començaria convencionalment amb el seu segon exili, imposat pel rei Joan I el 1393 —efectiu a partir del 1394—, i s'acabaria amb la mort d'Eimeric, retornat a Girona, a principis del 1399. La *Confessio fidei christianae* és molt probablement l'última o la penúltima obra antilul·liana que eixí de la seva ploma³, i aquest aspecte no serà passat per alt. Però potser l'obra no és reduïble a aquesta única dimensió.

Context històric

En treballs nostres anteriors⁴ ha estat possible d'analitzar algunes de les peripècies de la lluita antilul·liana de l'inquisidor, de manera que aquí només

RLOL = *Raimundi Lullii Opera Latina*, edenda curavit Fridericus STEGMÜLLER, vols. I-V, Palmae Maioricarum 1959-1967; vols. VI-XXX, Turnholt, Brepols ed. 1975ss [*Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis* 32-39, 75-76, 78-80, 111-115, 180^{A-C}-184].

ROGENT-DURAN = Elies ROGENT i Estanislau DURAN, *Bibliografia de les impressions lul·lianes*, Barcelona, I. E. C. 1927.

SCG = TOMÀS D'AQUINO, *Summa contra Gentes*, ed. BAC, Madrid 1967-1968, 2 vols.

STh = TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, ed. BAC, Madrid 1961-1965, 5 vols.

TRE = *Theologische Realenzyklopädie*, 36 vols., Walter de Gruyter 1977-2004.

Zur Vorgeschichte = J. VINCKE, *Zur Vorgeschichte der spanischen Inquisition in Aragon, Katalonien, Mallorca und Valencia während des 13. und 14. Jahrhunderts*, Bonn 1941, 192 p.

2. Cf. Jaume DE PUIG I OLIVER, *La Incantatio Studii Ilerdensis de Nicolau Eimeric, O. P., Edició i estudi*, dins «ATCA», XV (1966), 16, nota 57.

3. Les datacions de la *Confessio fidei christianae* i de la *Incantatio Studii Ilerdensis*, consignades en els èxplícits de les dues obres, coincideixen en l'any: 1396. Ambdues obres pertanyen al segon any del pontificat de Benet XIII (setembre 1395-setembre 1396), i al tercer any de l'exili d'Eimeric (abril 1396-abril 1397). L'èxplícit de la *Incantatio* fa pensar que l'obra fou acabada el mes d'abril. Per a la *Confessio* més precisió es fa enyorar. Anys enrere vam intentar determinar rigorosament la cronologia de les darreres obres escrites d'Eimeric, amb l'ajuda de les indicacions donades pels èxplícits de les mateixes: cf. J. DE PUIG I OLIVER, *Sobre la datació dels darrers escrits de Nicolau Eimeric*, dins «ATCA», IV (1985), 433-435. La temptativa fou objecte d'observacions crítiques pertinents de Claudia HEIMANN, 149-153, el resultat de les quals inclina a creure que la qüestió no és resolta amb el rigor i l'exactitud que havíem cercat.

4. Cf. *Nicolau Eimeric i Raimon Astruc de Cortielles. Noves dades a propòsit de la controvèrsia mariana entorn de 1395*, dins «AIEG», XXV-I (1979-1980), 309-331; *El procés*, o. c.; *Documents inèdits referents a Nicolau Eimeric i el lul·lisme*, dins «ATCA», II (1983), 319-346; *La Fascinatio Lullistarum de Nicolau Eimeric. Edició i estudi*, dins «ATCA», III (1984), 29-58; *La Incantatio Studii Ilerdensis de Nicolau Eimeric, O. P. Edició i estudi*, dins «ATCA», XV (1996), 7-108; *Documents relatius a la Inquisició del 'Registrum Litterarum' de l'Arxieu Diocesà de Girona*, dins «ATCA», XVII (1998), 295-380; *Desocultació d'un manuscrit de l'Art lul·liana a Barcelona, el 1396*, dins «ATCA», XVII (1998), 511-513; *Eimeric*, dins DHEC, II, Barcelona 2000, 28-29; *El Dialogus contra lullistas de Nicolau Eimeric, O. P. Edició i estudi*, dins «ATCA», XIX (2000), 7-296; *La Sentència definitiva de 1419 sobre l'ortodòxia lul·liana. Contextos, protagonistes, problemes*, dins *ib.*, 297-388; *Notes sobre el manuscrit del Directorium Inquisitorum de Nicolau Eimeric, conservat a la Biblioteca de l'Escorial (ms. N.I.18)*, dins *ib.*, 525-560; *Notes sobre l'actuació inquisitorial de Nico-*

hem de resumir les dades essencials que poden circumscriure de manera suficient i correcta l'ambient en el qual neix la *Confessio fidei christianae*. Avui és una dada incontrovertible que, si algú posà traves a l'acció d'Eimeric de forma eficaç, aquest fou Pere III. Fou ell qui va moure tots els fils que entrebanca- ren ja des de la primera hora la carrera de l'inquisidor. Fou ell qui va pressio- nar, per no dir forçar, per camins més o menys diplomàtics, el Capítol Gene- ral de l'orde dominicana del 1360 perquè deposés Eimeric del seu càrrec d'inquisidor⁵. Pocs anys després, i sense que hi haguessin matèries inquisito- rials en discussió, el 1363, el papa Urbà V havia d'intervenir a favor d'Eime- ric, nomenat vicari general a la província dominicana d'Aragó pel mestre i el capítol general de l'orde, ja que el rei havia prohibit que entrés als seus reg- nes i fins i tot havia manat als dominicans que no l'obeïssin⁶. Quan Eimeric reprengué el càrrec d'inquisidor, el 1365, de seguida el monarca el marcà de prop, prenent com a motiu el perjudici causat a les regalies per les penes pecu- niàries que l'inquisidor imposava als processats en matèria de fe⁷. El 1367, al·legant excessos comesos per l'inquisidor en l'exercici del seu càrrec, el rei el denunciava al mestre general dels dominicans⁸, i més endavant, l'any 1374, en virtut dels mateixos excessos, el deixava sense sou⁹. D'altra banda l'inqui- sidor no desaprofitava cap avinentesa per a contraposar-se al rei i als seus ofi- cials, fins i tot amb perill de la seva integritat física¹⁰. Quan l'any 1369

lau Eimeric, dins «Revista Catalana de Teologia», XXVIII/1 (2003), 223-230; *El pagament dels inquisidors a la Corona d'Aragó durant els segles XIII i XIV*, dins «ATCA», XXII (2003), 175-222; *Dos sermons de Nicolau Eimeric. Edició i estudi*, dins *ib.*, 223-267; *Noves fonts per a l'estudi de la Incantatio Studii Ilerdensis de Nicolau Eimeric*, dins *ib.*, 611-620; *Nicolás Eymerich, un inquisidor discutido*, dins *Praedicatorum Inquisitores – I. The Dominicans and the Medieval Inquisition. «Acts of the 1st International Seminar on the Dominicans and the Inquisition. Rome 23-25 February 2002»* (Dissertationes Historicae, XXIX), Roma, Istituto Storico Domenicano 2004, 545-593.

5. Cf. *Zur Vorgeschichte*, 91-94, n. 60, 60*, 63, 64 (lletres del rei al papa Innocenci VI i al cardenal Nicolau Rossell demanant que rellevin l'inquisidor [1358], i al provincial Joan Gomis i al mateix Eimeric prohibint que aquest exerceixi el càrrec [1360]).

6. Cf. *ib.*, 100, n. 72.

7. Cf. *ib.*, 103, n. 76.

8. Cf. F. D. GAZULLA, *Historia de la falsa bula á nombre del papa Gregorio XI inventada por el dominico fray Nicolás Aymerich contra las Doctrinas Lulianas*, Palma, Tipografía de Felipe Guasp 1910, 60-62, n. 1.

9. Cf. *Zur Vorgeschichte*, 110, n. 91, sense publicar el text del document, el qual es pot veure en el nostre treball *El pagament dels inquisidors a la Corona d'Aragó, o. c.*, 211, n. 30.

10. J. ROURE ROCA, *Posición doctrinal de fr. Nicolás Eymerich, O. P., en la polémica luliana*, Girona 1959, 85-103, va publicar un llarg document de l'Arxieu Diocesà de Barcelona, amb dades molt gràfiques sobre l'enfrontament duríssim entre l'església de Tarragona i els oficials reials a propòsit dels drets del rei i les immunitats eclesiàstiques, en el qual van tenir un paper destacat el vicecanceller Francesc Roma i Nicolau Eimeric, encarregat pel papa de pronunciar l'excomunió contra el vicecanceller. En el curs d'aquell conflicte, Eimeric fou empresonat i amenaçat de mort. Lafer s'allargà encara alguns anys, produint documentació abundosa d'una part i d'altra.

Pere III autoritza l'escola lul·liana en els seus regnes i terres¹¹, Eimeric, qui possiblement ja havia iniciat la seva campanya antilul·liana¹², obtindrà de Gregori XI la butlla *Nuper dilecto filio*, adreçada a l'arquebisbe de Tarragona l'any 1372, manant recollir els llibres de Ramon Llull, examinar-los i cremar els que continguin heretgies¹³. Al cap de dos anys, una altra butlla de Gregori XI, *Ad audientiam nostram*, disposava que li fos enviat un llibre de Llull, de pergami i escrit en vulgar català, que Eimeric havia posat a mans de Francesc Vidal, notari del bisbe de Barcelona, en custòdia¹⁴. En fi, les coses són clares: Pere III i Nicolau Eimeric foren dos esperits contrapuntats i incompatibles¹⁵. El 1374 el deixava sense sou, acusant-lo d'excés de zel i de suscitar escàndol¹⁶. El 1375 el rei l'exiliava de tots els seus dominis¹⁷. Ara bé, fossin quines fossin les queixes del rei, fossin quins fossin els motius que Eimeric aportés per la seva banda a la indignació reial, també és clar que l'inquisidor i alguns dels seus col·laboradors immediats, com és ara Pere Bagueny, van gaudir, almenys fins al moment de l'exili imposat per Pere III, del favor del Primogènit, el

11. GAZULLA, *o. c.*, 62-63, n. 2; *Documents*, I, 222-223, n. CCXXX.

12. En el document acabat d'esmentar en la nota anterior, Pere III fa referència a alguns detractors de la doctrina lul·liana, contra els quals alerta oficials i súbdits [donem el text de Rubió, més correcte que el de Gazulla, amb alguns petits canvis nostres en la puntuació]: «Sonet ergo vox vestra per doctrinam in auditorum auribus, nec a modo metu detractorum quorumlibet conticescat, sed dicta perutilis scientia in lumine prodeat, cunctis eam sicientibus nostre preclarum et salubre propinando. Nos enim districte et sub ire et indignationis nostre incursu quibuscumque officialibus et subditis nostris dicimus et mandamus quatenus super predictis nullum obstaculum seu impedimentum faciant, set dent super eis vobis et aliis auxiliium, consilium et favorem, si et prout, quando et quociens inde fuerint requisiti». Eimeric diu infra, línies 42-45, que ha lluitat contra el lul·lisme durant més de vint anys; essent això dit el 1396, caldria regular cap al 1376, any de la butlla *Conservationi puritatis*, i afegir-hi l'escaig oportú. O potser l'inquisidor es referia a aquella data com a emblemàtica de la seva lluita?

13. Cf. *Directorium, o. c.*, [Franciscus PEGNA], *Litterae Apostolicae Diversorum Summorum Pontificum pro Officio Sanctissimae Inquisitionis*, 67; Grahit 110, n. 3; *Documents*, I, 241-242, n. CCLI.

14. Cf. *Directorium, o. c., ib.*; J. CUSTURER, *Disertaciones históricas del Beato Raymundo Lulio*, Palma de Mallorca 1700, 160 [de fet, 260]; Grahit 111, n. 4; *Documents*, I, 259, n. CCLXXVII.

15. J. VINCKE, *Lull und Eymeric*, dins «Estudis Franciscans» 46 (1934), 409, donava la raó decisiva de la incompatibilitat de Pere III i l'inquisidor: aquest era l'únic eclesiàstic que no s'arrugava davant l'autoritat reial, l'únic capaç de plantar-li cara fins a les darreres conseqüències. El 1381, quan encara maldava per remoure de l'ofici de la inquisició els delegats que hi havia deixats Eimeric, Pere III s'expressava amb la seva claredat habitual: «... magister Nicholaus Eimerici ordinis supradicti est ab officio inquisitionis heretice pravitatis diu est destitutus. Nec nos pateremur quod ad illud restitueretur, nec uti illo permetteremus ullo modo, tanquam ille qui in pluribus fuit et est inobediens nobis, et per quem, prout constat notorie, plura fuerunt tam in civitate Barchinone quam alibi in terris nostris scandala suscitata»: *Zur Vorgeschichte*, 118-119, n. 107.

16. Cf. supra, nota 9.

17. *Documents*, I, 261-262, n. CCLXXX. La raó al·legada pel rei en imposar una pena tan dràstica no és cap delictes concret, ans una raó genèrica i jurídicament imprecisa: «... axi com aquell qui nos havem per sospitos (*sic*) e enamichs e torbadors del be de la nostra cosa publica».

futur Joan I¹⁸. I és a través d'aquest que el papa Climent VII va intentar l'any 1379 pacificar les relacions entre Eimeric i el monarca, encara que infructuosament¹⁹. El fet implica una divisió d'opinions sobre la personalitat i les actuacions d'Eimeric.

Des del seu exili, Eimeric no feia res més que posar llenya al foc de l'enemistat reial quan el 1376 obtenia de Gregori XI la butlla *Conservationi puritatis*, destinada a una posterior controvèrsia èpica, en la qual es condemnava genèricament la doctrina lul·liana i se'n prohibia l'ensenyament. El rei, pressionat pels parents i amics de Llull, tal com diu, reaccionava tot d'una, demanant al papa el gener de l'any 1377 que l'examen de les doctrines lul·lianes es fes a Barcelona²⁰. La controvèrsia sobre l'ortodòxia de les doctrines lul·lianes, que s'iniciava just en aquell moment, hauria tingut potser un altre ritme si no s'hi hagués interposat l'esclat del gran Cisma d'Occident, amb la crisi general que desfermà i les energies que consumí fins a la seva superació definitiva, a la Corona d'Aragó allargada formalment fins al 1429. En els primers moments del Cisma, Eimeric tingué un gran paper a la banda avinyonesa, sobre el qual no cal ara donar detalls²¹. Pere III imposà la indiferència als seus regnes i s'esforçà, trobant moltes dificultats, per a remoure de l'ofici de la Inquisició els delegats d'Eimeric, concretament Pere Bagueny²². Fins al març del 1386 no sembla haver estat realment efectiva l'assumpció del càrrec d'inquisidor per part del candidat del rei, el provincial Bernat Ermengol²³. Que aquest actuava al dictat del rei res no ho demostra tant com la reunió d'experts en teologia convocada el 19 de maig del 1386, a instància del rei²⁴, per a desvirtuar els efectes de la condemna dels articles lul·lians²⁵. Gairebé al cap d'un mes, el 22 de juny del

18. Cf. *El pagament dels Inquisidors a la Corona d'Aragó durant els segles XIII i XIV, o. c.*, 184.

19. *Zur Vorgeschichte*, 115, n. 98.

20. Grahit 115-116, n. 6; GAZULLA, *o. c.*, 80-82, n. 6; *Documents*, I, 268-269, n. CCLXXXVII.

21. Cf. HEIMANN, 89-98, 103-104.

22. *Zur Vorgeschichte*, 118-119, n. 106-107; 127-128, n. 117a. De fet, encara el 14 de gener del 1385 el bisbe de Girona Berenguer d'Anglesola feia comissió a Pere Bagueny per a inquirir sobre la fe ortodoxa contra tota mena de religiosos; i el 22 de novembre del 1395 seguia actuant al bisbat de Girona com a «vicari i lloctinent de Nicolau Eimeric, inquisidor»: cf. *Documents relatius a la Inquisició del «Registrum Litterarum» de l'Arxieu Diocesà de Girona (s. XIV), o. c.*, 460-462, n. 69-70.

23. *Zur Vorgeschichte*, 126-127, n. 117.

24. Així ho diu el 1391 el seu fill i successor, Joan I, en lletra al bisbe de Lleida, publicada per Dieter EMEIS, *Das Schicksal des Lullisten Peter de Castellví. Zum Thema Johann I. von Aragon und Nikolaus Eymeric*, dins «Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens», 17 (1961), 172-174. En *El procés*, 382-383, on reproduïem un llarg fragment d'aquella lletra del rei Joan, no vam tenir cap empatx a dir que la comissió l'havia nomenada el mateix rei Pere III, atès que almenys dos membres de la mateixa eren de l'estricta confiança del monarca: els franciscans Arnau Peregrí, confessor de la reina, i Bernat Broll, col·laborador de l'infant Pere d'Aragó, per als quals i per la resta dels comissionats cf. *El Dialogus contra lullistas de Nicolau Eimeric, o. c.*, 10-13 i notes 14-21.

25. Per al text manuscrit de l'acta de la reunió, les edicions de què ha estat objecte, el treball dut a terme per la comissió de teòlegs sobre tres dels articles lul·lians condemnats, la reac-

1386, el bisbe de València informa al seu clergat que ha rebut comissió papal per a continuar el negoci començat en vida del papa Gregori XI a propòsit de la prohibició de l'ensenyament de les doctrines lul·lianes i la recollida dels exemplars de les obres de Llull, i pren les mesures oportunes²⁶. Era una maniobra dirigida des de lluny —des d'Avinyó— per l'inquisidor? En tot cas, era el preludi d'uns fets imminents que capgirarien del tot la posició favorable a Llull que la cort catalano-aragonesa havia mantingut fins en aquell moment.

Efectivament, el 5 de gener del 1387 mor el rei Pere III, i a finals del mateix mes moria el provincial Bernat Ermengol a Tarragona, venint de València²⁷. Amb l'adveniment al tron de Joan I tota la política anterior és capgirada: la indiferència es transforma en adhesió a l'obediència avinyonesa, els homes bandejats per Pere III tornen del seu ostracisme, el lul·lisme serà asprament perseguit²⁸, especialment a València²⁹, desencadenant una reacció de tal envergadura que l'inquisidor haurà de passar a la defensiva³⁰; llavors neix la literatura antilul·liana d'Eimeric.³¹ Retornant a les posicions del seu pare, el rei demana al papa el juny del 1389 que nomeni una comissió de bisbes i teòlegs de València i Mallorca, perquè examinin en els llibres originals les proposicions condemnades de Ramon Llull, bo i mantenint separat Eimeric del seu càrrec, si més no pel que fa a l'examen de les doctrines lul·lianes³². Llavors Eimeric

ció d'Eimeric i la posterior validació reial de l'acta de la comissió (a. 1388) per part de Joan I, cf. *El Dialogus contra lullistas de Nicolau Eimeric*, o. c., 9-14; *La Sentència definitiva de 1419 sobre l'ortodòxia lul·liana. Contextos, protagonistes, problemes*, o. c., 297-338, 362-368. En aquest darrer treball esmentàvem la còpia manuscrita de l'acta de la comissió Ermengol conservada a l'arxiu del marquès de Barberà, segons la notícia que n'havia donat F. D. GAZULLA en *Los Reyes de Aragón y la Purísima Concepción de Maria Santísima*, Barcelona 1905, 22 i nota. Posteriorment hem pogut compulsar la còpia del dit arxiu amb els textos editats que circulen i amb la nostra mateixa edició, amb el resultat de no constatar res més que lleugeres diferències que no afecten per res el contingut informatiu i doctrinal del document.

26. Cf. Andreu IVARS, *Los Jurados de Valencia y el inquisidor fray Nicolás Eymerich*, dins «Archivo Ibero Americano», 3 (1916), 110-111, n. 2.

27. Cf. Fratrís Petri DE ARENYS *Chronicon ordinis praedicatorum ab anno 1340 usque ad 1415*, recensuit fr. Benedictus Maria REICHERT, Romae 1900, 58.

28. Cf. *Documents*, I, 347-348, n. CCCLXXXVIII; *El Dialogus contra lullistas de Nicolau Eimeric*, o. c., 9-10.

29. Cf. *El procés*, 340-373.

30. HEIMANN, 122-136. Segons els jurats valencians, en document exhumat per IVARS, *Los Jurados*, o. c., 137-138, n. 25, arran de la reacció hostil de la ciutat de València contra l'inquisidor, concretada jurídicament en la recusació del síndic Joan de Vera (cf. *El procés*, o. c., 340-351, 445-463; *Nicolás Eymerich, un inquisidor discutido*, o. c., 560-593), Eimeric «fo sospes de son offic, en quant podia toquar aquesta Ciutat e sos ciudatans, e ni fo mes altre per lo reuerent Cardenal de Luna ladoncs Legat papal en Espanya».

31. Cf. GAZULLA, o. c., 82-85, n. 7; Andreu IVARS, *Adiciones al artículo «Los Jurados de Valencia y el inquisidor fray Nicolás Eimerich*, dins «Archivo Ibero Americano», 15 (1921), 215, n. 1-2; *El procés*, 398-401; *El Dialogus contra lullistas de Nicolau Eimeric*, o. c., 15ss; *Nicolás Eymerich, un inquisidor discutido*, o. c., 560-593.

32. GAZULLA, o. c., 85-92, n. 8-9; *Documents*, I, 358-360, n. CCCII.

començarà a perdre el favor reial³³, tot i que Joan I, fent un possible doble joc, encara el recomana al papa el juny del 1391³⁴. Bandejat de València, Eimeric extreparà la lluita contra els lul·listes amb tots els mitjans al seu abast: farà presentar la butlla *Conservationi puritatis* al bisbe de Girona el 29 de juliol del 1388³⁵, processa el lul·lista Pere de Castellví³⁶, Felip de Ferrera, del qual consta que era un partidari acèrrim de Llull i de la seva escola barcelonina³⁷, i els lul·listes encapçalats per Antoni Riera, valencià estudiant a Lleida³⁸, malgrat els esforços del rei i de les ciutats de Barcelona i València per segar-li l'herba sota els peus davant el papa³⁹ i per reivindicar l'ortodòxia de l'obra de Ramon Llull⁴⁰. Finalment, el 8 d'abril del 1393 Joan I l'exilia dels seus regnes i terres, bo i demanant al papa que el remogui del càrrec d'inquisidor⁴¹. El rei torna a autoritzar l'ensenyament del lul·lisme, ara fins i tot a les cambres del Palau Menor o del Major, si fos necessari, limitant emperò l'autorització a la filosofia i exceptuant-ne prudentment la teologia⁴². Amagat inicialment a la Seu d'Urgell⁴³, Eimeric haurà de deixar el seu país i es refugiarà novament a Avinyó.

Allí havia de tenir un dels contratemps més espectaculars de la seva vida. Mort Climent VII, el setembre del 1394 el cardenal Pere de Luna era elegit papa a Avinyó. Amb Pere de Luna, Eimeric havia coincidit a Anagni i Gaeta, quan els cardenals rebels a Urbà VI van proclamar la nul·litat de l'elecció d'aquell papa. Amb Pere de Luna Eimeric havia estat o havia d'ésser enviat entre 1379 i 1381 per Climent VII a Aragó i Castella, per tal de refermar l'adhesió de les dues corones a la causa avinyonesa, amb la protesta explícita de Pere III⁴⁴. De l'èxit de les seves gestions a la península entre 1378 i 1379, quan va anar-hi sol, prou que se'n vantava més endavant Eime-

33. GAZULLA, *o. c.*, 82-85, n. 7; *Documents*, II, 306-307, 315-316, n. CCCXV, CCCXXV; *Zur Vorgeschichte*, 132-135, n. 123-125.

34. *Zur Vorgeschichte*, 136-137, n. 128.

35. ROURA I ROCA, *o. c.*, 104-108.

36. Cf. EMEIS, *o. c.*

37. Cf. J. M. MADURELL I MARIMON, *La Escuela Luliana de Barcelona (Nuevos datos para su historia)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», XXIII (1950), 31-52; *La Escuela de Ramon Llull, de Barcelona. Sus alumnos, lectores y protectores*, dins «Estudios Lulianos», VI (1962) 205-208; *Miscelánea Luliana*, dins «Estudios Lulianos», XII (1968), 59-64; J. DE PUIG I OLIVER, *Documents inèdits referents a Nicolau Eimeric i el lul·lisme, o. c.*, 342-343, n. 16; *La Sentència definitiva de 1419 sobre l'ortodòxia luliana, o. c.*, 340 i nota 121. Cf. infra, Josep HERNANDO I DELGADO, *Obras de Ramon Llull en bibliotecas privadas de la Barcelona del siglo XV*, n. 12, 26, p. 269.

38. Cf. *Zur Vorgeschichte*, 140, n. 132; *La Incantatio Studii Ilerdensis de Nicolau Eimeric, o. c.* 11-17.

39. Cf. GAZULLA, *o. c.*, 92-101, n. 10-13; IVARS, *Los Jurados, o. c.*, 112-149, 156-157, n. 3-35, 41; *Adiciones, o. c.*, 218-219, n. 6-7.

40. *Documents*, I, 370, n. CCCXVI.

41. Grahit, 117-121, n. 7-8; GAZULLA, *o. c.*, 109-115, n. 17-19; *Zur Vorgeschichte*, 143-145, 148, n. 136-138, 142.

42. GAZULLA, *o. c.*, 115-116, n. 20.

43. Grahit, 122-123, n. 9; GAZULLA, *o. c.*, 116-118, n. 21; *Zur Vorgeschichte*, 151, n. 145.

44. *Zur Vorgeschichte*, 113-114, n. 96. D'aquesta època data el discurs eimericià pronunciat davant el rei de Castella *Dico ego opera mea regi*: HEIMANN, 184.

ric⁴⁵. Pere de Luna el coneixia de feia temps, car consta que l'any 1375 Pere III havia demanat al papa Gregori XI que cometés a Pere de Luna, aleshores ardiaca a Girona, la causa que Eimeric i Bagueny havien incoat contra Pere Dusay, cambrer del rei⁴⁶. Es pot assegurar, per tant, que el coneixia prou bé ja abans del Cisma. Tot just elegit papa, els consellers de Barcelona trametien a Benet XIII un memorial sobre els impediments oposats per Eimeric a l'estudi dels llibres de filosofia i medicina de Ramon Llull, i en el qual es plantejava de forma oberta el problema de la falsificació dels textos lul·lians per part de l'inquisidor, amb la petició reiterada de fer examinar la doctrina de Llull «per la universitat del Studi de París e per prelats d'aquest regne»⁴⁷. La política de Benet XIII a l'esguard d'Eimeric és clara: aprofità tots els serveis que li podia prestar en la lluita pel reconeixement de la legitimitat avinyonesa, impugnant especialment la ,via cessionis'⁴⁸, i el reduí al silenci en la qüestió lul·liana. Les causes per les quals Pere de Luna actuà d'aquesta manera són conegudes. D'una banda és indiscutible que aprecià les qualitats intel·lectuals d'Eimeric⁴⁹. De l'altra comprengué que l'inquisidor havia creat un problema notable a Catalunya i València amb la seva mania contra Llull i el lul·lisme. Resolt a no enfrontar-se amb els grups més o menys marginals, espirituals i reformistes —ell també era reformista i puríssim, com Llull—, Benet XIII

45. Cf. IVARS, *Los Jurados, o. c.*, 135, n. 23; *El procés*, 391.

46. *Zur Vorgeschichte*, 110-111, n. 92.

47. Cf. J. M. MADURELL MARIMÓN, *La escuela de Ramon Llull de Barcelona*, dins «Estudios Lulianos», VI (1962), 187-209; 8 (1964), 93-94, document n. 1. L'apel·lació dels lul·listes a la Universitat de París es fonamenta en les aprobacions parisenques de la doctrina lul·liana dels anys 1309-1311, a les quals feia referència Joan VILETA, *Artificium seu Ars Brevis*, Barcelona 1565, f. 4v-5r, i que hom pot veure en [I. SALZINGER], B. RAYMUDI LULLI *Operum tomus I*, Magúncia 1721; *Chartularium*, II, 140-141, n. 679; 144, n. 684; 148-148, n. 691; en *Les doctrines lul·lianes en lo Congrès Universitari Català*, Barcelona 1903, 27-30, i en J. N. HILLGARTH, *Diplomatari lul·lià*, Barcelona 2001, 80-86, n. 41-43. Darrerament ha posat algun interrogant sobre l'autenticitat de les aprobacions parisenques Josep PERARNAU en la recensió del *Diplomatari* citat, publicada dins «ATCA», XXI (2002), 769-772.

48. L'activitat literària de l'inquisidor es concreta en dos tractats escrits entre 1395 i 1396: *Contra emissum in conclavi per papam et cardinales promissorium iuramentum et contra epistolam Parisiensium magistrorum*, redactat per iniciativa pròpia de l'inquisidor, i *Contra universitatem Parisiensem Dei Ecclesiam impugnantem responsiones ad 29 questiones* (escrit que a voltes ha estat desdoblant en dos tractats: *Utrum papa possit vel debeat papatu renuntiare* i *Contra universitatem Parisiensem*, com fa L. ROBLES CARCEDO, *Escritores dominicos de la Corona de Aragón. Siglos XIII-XV*, Salamanca 1972, 160-161), el darrer treball encarregat per Benet XIII: HEIMANN, 194-195, 198-199; *El procés*, 409-412.

49. Altrament no s'explicaria perquè l'any 1409, quan Eimeric ja no li podia fer cap servei —perquè era mort— i somorta o apagada del tot la polèmica sobre l'ortodòxia de Llull, tornant del concili de Perpinyà i aturant a Girona, Benet XIII va encarregar còpia de dos dels volums manuscrits de les obres de l'inquisidor, en els quals hi ha els tractats sobre el cisma i els escrits antilul·lians d'Eimeric, ultra alguns escrits de caràcter teològic i altres contra l'alquímia, l'astrologia, la nigromància i contra els qui profetitzaven la fi del món: cf. J. DE PUIG I OLIVER, *Manuscrits eimericians de la Biblioteca Capitular y Colombina de Sevilla provinents de Girona*, dins «ATCA», XVII (1998), 363-368 i 379-380.

buscà la manera de tenir relacions pacífiques amb tots aquests grups⁵⁰. Per a tenir pau amb els lul·listes havia de fer callar, si no sacrificar del tot, l'inquisidor. Va trobar la manera de fer-lo callar.

L'ocasió la va proporcionar el llarg conflicte que Eimeric arrossegava amb Antoni Riera almenys des del 1393. L'inquisidor el processà, Riera el recusà i va recórrer al papa, malgrat la qual cosa l'inquisidor seguí importunant-lo amb mesures processals. Sembla que Avinyó va posar el conflicte en mans del bisbe de Barcelona, Joan Ermengol (1389-1408: DHEC I, 206), la qual cosa indicaria que les apel·lacions de Riera van donar resultat a favor seu. Segons les fonts, no cal dir que l'inquisidor, mentrestant bandejat pel rei Joan I, feia cas omís de tot el que li anava en contra i seguia amb els seus processos i importunacions⁵¹. Però els lul·listes, quan veuen que Eimeric comença a quedar pràcticament sol, reforcen la seva ofensiva. Raimon Astruc de Cortielles li fa obrir procés a Avinyó per unes proposicions extretes d'un tractat *De conceptione virginis Marie* i d'alguns sermons, en les quals incriminava d'heretgia els qui sostenien la puríssima concepció de la Mare de Déu⁵². Llavors Benet XIII aturà el procés, confiant-lo a una comissió de dos cardenals, cal entendre perquè el mantinguessin en hibernació, atès que el papa Luna procurava evitar de fer-se enemics innecessaris⁵³. Això s'esdevenia entre els darrers mesos del 1394 i els primers del 1395. Al cap de poc, Antoni Riera és en Cort Romana i, a través del cardenal comissionat pel papa en la causa o causes que tenia amb Eimeric, demana als registradors de lletres apostòliques còpia de la butlla *Conservationi puritatis* de Gregori XI, amb el resultat que tres registradors contesten i rubriquen que la butlla no es trobava en els registres de l'any sisè del pontificat del papa sobredit⁵⁴. Un dels registradors que rubriquen és Bernat

50. Va cridar oportunament l'atenció sobre aquest fet, valorant-ne la significació històrica, J. PERARNAU en *Dos tratados espirituales de Arnau de Vilanova en traducción castellana medieval*, Roma, Instituto Español de Historia Eclesiástica 1975-1976. Cf. *El procés*, 417-420.

51. Per tota aquesta qüestió i els documents pertinents, cf. P. SANAHUJA, *El inquisidor fray Nicolás Eymerich y Antonio Riera*, dins «Ilerda» 4 (1946), 31-55; *El procés*, 402-404; HEIMANN, 136-142.

52. Cf. *Nicolau Eimeric i Raimon Astruc de Cortielles. Noves dades a propòsit de la controvèrsia mariana entorn de 1395*, o. c., 322-323.

53. *Ib.*, 315 i 327-331.

54. El document és datat el 9 de juliol del 1395. El publiquen íntegrament Alfons DE PROAZA, València, Joan Jofre 1510 (ROGENT-DURAN 42); J. CUSTURER, *Disertaciones históricas del culto inmemorial del B. Raymundo Lullio*, Mallorca, Miquel Capó 1700, 136-142 (ROGENT-DURAN 283); [I. SALZINGER], *Raymundi Lulli Opera Omnia*, vol. I, Magúncia 1721; i Grahit, 130-132. En *La Sentència definitiva de 1419 sobre l'ortodòxia lul·liana*, o. c., 354-360, línies 151-392, vam reproduir l'edició d'Alfons de Proaza. Cf. HEIMANN, 147-148. Sobre les recerques arxivístiques que va fer H. DENIFLE als arxius del Vaticà, amb el mateix resultat que el de l'any 1395, i les observacions que hi va afegir (cf. *Zur Verdammung der Schriften des Raimund Lull*, dins «Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters», IV (1888), 352-356), cf. *El procés*, 415-416; *La Sentència definitiva*, o. c., 300-301. En aquest sentit cal tenir també en compte J. VINCKE, *Lull und Eymerich*, dins «Estudis Franciscans», 46 (1934), 402-410. Cf. infra, nota 56.

Fort, canonge de Sogorb, que el gener del 1381 acompanyava Pere de Luna per Castella i que a Sogorb, d'on Luna també era canonge, actuava com a procurador de l'aragonès⁵⁵. Un home de confiança de Luna, doncs.

No caldria ni dir que per als lul·listes de tots els temps aquest acte administratiu de la Cúria ha tingut un efecte equivalent a l'anul·lació de la butlla *Conservationi puritatis* en els seus aspectes doctrinals i disciplinaris, quan, de fet, fins a la sentència definitiva del 1419, que deixava les coses tal com eren abans del 1376, aquest efecte no fou assolit⁵⁶. No es coneixen altres actuacions de Benet XIII en relació amb l'afer de l'ortodòxia de Lull —de la reacció d'Eimeric se'n parlarà tot d'una. En canvi, com en el procés mogut per Cortielles, sembla que el papa aragonès dispensà favor i empara a l'inquisidor quan Joan I insistia a Benet XIII perquè es resolgués d'una vegada el plet entre Pere Sapllana, rector de Silla, i Nicolau Eimeric, queixant-se el rei de les mesures dilatòries i de la protecció de què gaudia Eimeric a la Cúria⁵⁷. De fet, la declaració dels registradors de lletres apostòliques era un indici ben clar que s'havia acabat l'època de total impunitat per a Eimeric. Si el papat l'havia emparat sempre en els moments difícils, ara Benet XIII prenia distàncies a l'esguard de l'inquisidor, molt paternalment, ben segur, però també irreversiblement. Benet XIII veié amb lucidesa que la guerra contra l'«heretgia» lul·liana menada per l'inquisidor indignava catalans i valencians molt més

55. Cf. Pere SABORIT BADENES, *Documents de l'Arxiu Capitular de Sogorb relatius a Benet XIII*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 56 (1980), 193-194.

56. Francisco Peña, el comentador modern del *Directorium*, cercà infructuosament en els arxius papals la butlla *Conservationi puritatis* per ordre de Gregori XIII, i no l'hi va trobar, com era lògic. Va escriure a Avinyó i en va fer venir dos registres del temps de Gregori XI que encara hi eren, força malmesos i amb minva de folis, on tampoc no comparegué la butlla. Aleshores informà a Gregori XIII i després a Sixt V que «en la dicha Constitución, que se ponía en el Directorio, condenatoria de las obras de Raymundo Lulio, no se podía hacer fundamento, por no hallarse su orijinal, y que por tanto las obras de Raymundo no se podían meter en el índice de los libros prohibidos, como en efecto por esta razón no le pusieron en el índice de Sixto V impreso, pero no publicado. Mas que siendo así que de las otras dos Constituciones de Gregorio XI del año 2 y 4 las quales son ciertas nace grande sospecha de que pueden hallarse errores en sus obras, ó dichos por el mismo Raymundo ó insertos en ellas por gentes maliciosas, que este negocio venía a quedar en aquellos propios términos, que se hallaba en los años 1373»: lletra de Peña a Pedro Giménez Morcillo, secretari del duc de Sessa, embaixador d'Espanya a Roma, del 13 d'abril del 1592, editada en *Les doctrines lulianes, o. c.*, 158-159; ca. 1750 Benet XIV manà repetir la recerca amb el mateix resultat negatiu: «essersi ritrovato mancante il registro delle lettere segrete dell'anno sesto di Gregorio XI, in cui fu data la Bolla controversa»: cf. Josep TARRÉ, *Un document del papa Benet XIV sobre el lul·lisme (1751)*, dins «Estudis Universitaris Catalans», XX (1935), 148.

57. Cf. *Documents inèdits referents a Nicolau Eimeric i el lul·lisme, o. c.*, 345-346, n. 19-20. Atès que la sentència que Eimeric havia pronunciat contra el valencià Pere Sapllana en causa d'heretgia havia estat anul·lada per la Cúria el 27 d'agost del 1390 (cf. Elías OLMOS CANALDA, *Inventario de los Pergaminos del Archivo de la Catedral de Valencia*, València 1961, 436, n. 3.774), el plet que no s'havia resolt encara el gener del 1396 era una altra acció jurídica, ara mateix impossible de precisar.

enllà del que podia ésser considerat tolerable. El papat estava avesat a les queixes contra el zel excessiu dels inquisidors; la sublevació de les ciutats —València, Barcelona, Lleida— amb motiu de la persecució dels lul·listes era una altra cosa, un fenomen massa general i, a més, popular. Si hom repassa la literatura antilul·liana d'Eimeric anterior al seu segon exili⁵⁸, hom s'adona que els lul·listes que ataca Eimeric són elements de la classe burgesa: els homes dels oficis, és a dir, dels gremis, és a dir encara, el cor de la ciutat medieval⁵⁹. Ultra aquest fet, el lul·lisme té la simpatia universal de la classe dirigent. Es tractava d'un conglomerat al qual un papa com Benet XIII, en una posició gens còmoda ni consolidada, no podia ésser insensible, fossin quines fossin les implicacions doctrinals que hi pogués haver en joc. L'error d'Eimeric fou molt gran, en la mesura que no calculà bé la força del lul·lisme. Era massa popular, àdhuc fanàticament massa popular per aplicar-hi segons quins remeis. La persecució del lul·lisme des del tribunal de la fe representava una persecució odiosa, inicialment interminable, que afectava les capes benestants, devotes i il·lustrades de tota aquella part de la Corona d'Aragó sensible a l'obra de Llull. Àdhuc davant l'arma de la butlla de Gregori XI, tothom feia el buit als requeriments de la Inquisició⁶⁰. El cas s'havia anat enverinant i calia, primer de tot, anestesiar-lo, que és el que hom va obtenir amb el recurs fel·líc de no trobar la butlla als registres que potser l'haurien d'haver recollit. No dubtaríem gens que la tàctica dels lul·listes, consistent a divulgar l'acta de la comissió Ermengol, validada per Joan I, va fer de seguida el seu camí, en el sentit d'escampar una ombra de dubte sobre el document antilul·lià de Gregori XI. La butlla esdevenia tot d'una, i segurament per l'ús que n'havia fet Eimeric, terriblement incòmoda. L'entusiasme dels enemics de l'inquisidor es desbordà en saber que no figurava als registres pontificis. El partit lul·lista obirava finalment una previsible victòria —i això també va provocar que immediatament el problema s'aiguallés una mica. Benet XIII evità, que se sàpiga, d'entrar en la qüestió de fons de l'ortodòxia lul·liana, malgrat que alguns lul·lis-

58. Cf. *El procés*, 398-409.

59. Eimeric és reiteratiu quan en l'*Expurgate vetus fermentum* i en el *Dialogus contra Lullistas* escomet com a lul·listes i oposants seus els «mercatores, sutores, sartores, cerdones, fullones, fossores, fabri lignarii, argentarii, ferrarii, lanarii et pigmentarii» (*Expurgate*, ms. 141-23-15 de la Bibl. Cap. y Colomb. de Sevilla, f. 191ra, línies 11-13; *Dialogus contra lullistas*, ed. c., línies 31-32, 102-103, 662-665, 940, 1051, 1431-1432, 2356-2357; *Confessio*, infra, línies 54-56). En el tractat *Contra Alchimistas* torna a recitar la llista, en un context ben diferent: cf. Sylvain MATTON, *Le traité «Contre les Alchimistes» de Nicolas Eymeric*, dins «Chrysopeia» I (1987), 102. Els recursos retòrics de l'inquisidor són recurrents.

60. El buit i àdhuc la contra explícita són clars pel que fa als lul·listes declarats: cf. *El procés*, 351-373; *La Incantatio Studii Ilerdensis de Nicolau Eimeric*, o. c., 11-14; *El Dialogus contra lullistas de Nicolau Eimeric*, o. c., 26-56. El buit també és constatable en les autoritats eclesiàstiques, que de 1376 a 1386 no fan res del que prescrivia la butlla antilul·liana de Gregori XI. S'ha pogut detectar un cas de solidaritat de la Cúria diocesana de Barcelona en l'ocultació d'un llibre de l'Art de Llull: cf. *Desocultació d'un manuscrit de l'Art lul·liana a Barcelona el 1396*, o. c.

tes propugnaven explícitament que es prosseguís l'examen iniciat pels treballs de la comissió Ermengol⁶¹. No treurem cap conseqüència de la passivitat de Benet XIII, en part perquè en el descabdellament de les pugnes entre les dues obediències no hauria estat estrany que la qüestió lul·liana fos considerada al capdavant local i menor. La sentència del 1419 els lul·listes la van obtenir del cardenal Alamanno Adimari, legat del papa romà Martí V a Aragó, València, Navarra, Catalunya, Mallorca i Menorca, quan ja tota la Corona d'Aragó, llevat de petits reductes, havia sostret l'obediència a Benet XIII, reclòs a Peníscola⁶². Entre 1395 i 1419, segons es pot llegir en la sentència definitiva, els lul·listes es preocuparen de clarificar el pensament de Llull pel que fa a les relacions fe-raó i a la seva inusitada terminologia⁶³. No van prosseguir, doncs, pel seu compte els treballs de la comissió Ermengol en ordre a detectar més falsificacions de textos de Llull. Calgué esperar encara molts anys perquè alguns lul·listes emprenguessin aquesta tasca⁶⁴. No disposant fins ara d'estudis detallats sobre els personatges que gravitaren entorn de la primitiva escola lul·liana de Barcelona, ni disposant —encara menys— de les edicions dels textos que segurament en van sortir en aquest període d'e-

61. Cf. document esmentat supra, en la nota 47, on es pot llegir aquest expressiu paràgraf: «Tercio que'l Papa sia aximateix informat que el senyor rey en sos regnes ha dada licència en legir los libros de Filosofia e de Medecina d'aquell doctor en Ramon Llull, e après que sia supplicat que per informació del dit frare, qui segons és notori a tot lo mon, es mostra ocularment en los libros encara per carta publica ha falsats los libros encara per carta publica ha falsats los tests dels libros del dit doctor, no vulla innovar res contra la dita lectura, mas que li placia a la sua sanctedat que aquesta obra se exemini per la universitat del Studi de París e per prelats d'aquest regne, en manera que sia vista la veritat de la obra a la vostra sanctedat del perseguidor. E que entretant no sia enantat contra la dita obra, car per rahó de dita falsificació maior presumpció de veritat sta per part de la dita obra que per part del perseguidor; perquè rahonablement no s'i deu res innovar per res que'l dit passaguidor haia impetrat en temps passat, ni diga ara de present, tro que no levament sia vist, maiorment en la lectura dels dits llibres de Philosophia e de Medecina, qui es poren tenir e llegir, encara que infels los hagen fets».

62. El primer símptoma documentat de l'abandó de la causa de Pere de Luna per part dels lul·listes es pot veure en les *Instàncies i textos doctrinals sobre la Puríssima a l'emperador Segimon*, d'autor anònim, que escriu post 1415 i que ja no considera papa Benet XIII: cf. J. PERARNAU, *Política, Lul·lisme i Cisma d'Occident. La campanya barcelonina a favor de la festa de la Puríssima els anys 1415-1432*, dins «ATCA», III (1984), 86-87.

63. Cf. *La Sentència definitiva de 1419 sobre l'ortodòxia lul·liana*, o. c., 342-346.

64. Aquests lul·listes benemèrits foren Antoni BUSQUETS en el seu *Memoriale collationis seu comprobationis centum articulorum lullianorum per F. Nicolaum Eymerici in suo olim Directorio compilatorum*, Mallorca, Manuel Rodríguez 1614 (ROGENT-DURAN 175); Joan RIERA, *Transumptum memorialis in causa pii eremite et martyris Raymundi Lulli*, Mallorca, Gabriel Guasp 1627 (ROGENT-DURAN 199); Antoni Ramon PASQUAL, *Vindiciae Lullianae sive demonstratio critica*, Avinyó 1778, vol. II (ROGENT-DURAN 388). En època contemporània cal afegir-hi la notable contribució de J. PERARNAU I ESPELT, *De Ramon Llull a Nicolau Eimeric. Els fragments de l'Art amativa de Llull en còpia autògrafa de l'inquisidor Eimeric integrats en les cent tesis antilul·lianes del seu Directorium Inquisitorum*, dins «ATCA», XVI (1997), 7-129, i en tirada a part de la Facultat de Teologia de Catalunya i de la Facultat Eclesiàstica de Filosofia de Catalunya, com a *Lliçó inaugural del curs acadèmic 1997-1998*, Barcelona 1997, 129 p.

closió del lul·lisme, no es poden fer judicis temeraris sobre el treball efectiu que van ésser o haurien estat capaços d'emprendre aquells lul·listes. És una tasca que demanarà determinats esforços i que quedarà pendent d'assumir per part dels investigadors del futur.

Gènesi de la «Confessio fidei Christianae»

És realment difícil de copsar com podia prendre's Eimeric el fet de la declaració dels registradors de lletres apostòliques. Ben emparat a la Cúria contra els seus aferrissats enemics, treballant per al papa en els afers del Cisma, gaudint d'un crèdit cert com a professional de la inquisició⁶⁵, i escrivint tractats de teologia sense parar, que dedica a personatges conspicus del seu país⁶⁶ no es coneix cap reacció immediata de l'inquisidor, si s'admet que el tractat *Fascinatio lullistarum* fou escrit a finals del 1394 o, en tot cas, abans de l'estiu del 1395⁶⁷, encara que també es podria datar després, atès que hi ha una al·lusió a una rebrotada de la pesta i se sap que el juliol del 1395 Joan I se'n va anar precipitadament a Mallorca, fugint d'una pandèmia continental⁶⁸. En aquest cas, la reacció d'Eimeric hauria estat fulminant i particularment violenta contra els lul·listes, que tracta amb gran menyspreu en aquella obra. Però sobta que només en el pròleg i no en cap més part del text hi hagi una sola al·lusió que faci pensar que l'inquisidor té present el cop acabat de perpetrar per Antoni Riera. En fi, la incertesa de la datació de la *Fascinatio* i l'absència d'elements dramàtics en el text suggeririen una redacció de l'obra o bé en un ambient previ a la declaració dels registradors de la Cúria o, en tot cas, en un moment que Eimeric encara no tindria tota la informació sobre el que havia passat a Avinyó aquell estiu del 1395.

65. El tractadet eimericià *Contra asserentes beatum Johannem evangelistam fuisse Virginis Marie filium naturalem et quedam alia falsa*, del 1395, (cf. HEIMANN, 197-198), és la resposta a una consulta que li havia adreçat l'inquisidor de Carcassona, Bonet Litell.

66. El tractat *Contra astrologos imperitos atque contra nigromanticos de occultis perperam indicantes*, del 1395, és dedicat al franciscà Tomàs Olzina, confessor del rei Joan I, per al qual cf. DHEC I, 63, amb la bibliografia allí indicada. El tractat *Contra prefigentes terminum fini mundi*, que cal datar entre 1395 i 1396, és dedicat al comte d'Empúries Joan I (1364-1396), per al qual cf. Santiago SOBREQÜÉS, *Els barons de Catalunya*, Barcelona 1980⁴, 135-137. El tractat *De admiranda sanctificatione Dei et hominis genitricis*, del 1396 és dedicat al mateix rei Joan I que havia exiliat Eimeric, i és un escrit que cal posar en relació amb l'edicte promulgat a València el 14 de març del 1394, establint la festa de la Puríssima Concepció a les seves terres (cf. GAZULLA *Los Reyes de Aragón y la Purísima Concepción de María Santísima*, o. c., 27-28, 67-69; J. DE PUIG, *Nicolau Eimeric i Raimon Astruc de Cortielles*, o. c., 321-322). El tractat *Contra alchimistas*, del mateix any, és dedicat a Bernat Estruc, abat de Roses (1396-1407?). El tractat *Correctorius correctorii*, també del 1396, és dedicat a l'arquebisbe de Tarragona, Ènnec de Vallterra (1380-1407), antic bisbe de Girona (1362-1369) i de Sogorb (1369-1380), per al qual cf. DHEC III, 634, i als seus sufraganis: HEIMANN, 197-204.

67. Cf. *El procés*, 404-409; HEIMANN, 147, 197.

68. Cf. *La Fascinatio lullistarum de Nicolau Eimeric*, o. c., 30-31 i 44, línies 92-96.

Independentment de la satisfacció que devia produir en els lul·listes l'evaporació arxivística de la butlla, la nova circumstància, ja ho hem dit, no implicava cap pronunciament doctrinal ni canviava, de moment, les mesures disciplinàries preses per l'autoritat eclesiàstica a l'esguard de l'obra de Llull. Però sí que són clars els símptomes d'una certa distensió. Si Benet XIII no va fer cap pas positiu en ordre a eximir l'obra de Llull de l'acusació d'heretgia que pesava sobre ella des del 1376, tampoc no va permetre la represa de la persecució dels lul·listes pel tribunal de la fe. Eimeric fou autoritzat a retornar a Girona devers 1397, però no hi tornà com a inquisidor delegat, ni el nou rei Martí li hauria permès l'exercici del càrrec⁶⁹. Tot fa pensar que la retirada d'Eimeric a Girona seria una jubilació imposada per l'autoritat papal i reial, jubilació tan digna, atesos els antecedents, com ferma i definitiva.

Els dos tractats antilul·lians que Eimeric va enllestir el 1396 són la seva reacció vigorosa a la declaració dels registradors de lletres pontificies de l'any anterior i al soroll que va originar entre els lul·listes. En la *Incantatio Studii Ilerdensis* escomet Antoni Riera i el grup lul·lista que gravitava entorn d'ell, renovant i raonant l'acusació d'heretgia que havia llançat contra Riera. No repetirem ara el que ja vam dir el seu moment⁷⁰. Només cal recordar que la *Incantatio*, el tractat contra Riera, conté inserida la butlla antilul·liana de Gregori XI, amb l'esment explícit que fou publicada en consistori, que els treballs preparatoris havien estat elaborats per una comissió encapçalada pel cardenal Ostiense, aleshores Pierre d'Estaing, monjo benedictí, creat cardenal per Urbà V el 1370 i mort a Roma el 1377⁷¹, i que, ultra a l'arquebisbe de Tarragona, havia estat enviada als arquebisbes de Saragossa, de Carcassona, de Narbona i de Tolosa i a llurs sufraganis⁷². Eimeric fixava i refermava el fet històric de l'expedició de la butlla, sens dubte perquè el partit lul·lista treia conseqüències que anaven més enllà de l'àmbit purament administratiu, a propòsit de la declaració dels registradors pontificis de l'any anterior.

Si els lul·listes eren els destinataris de la *Incantatio*, Benet XIII ho és, i en exclusiva, de la *Confessio fidei christianae*. La clau de l'obra es llegeix en el pròleg. En les lletres dedicatòries dels altres quatre tractats antilul·lians, àdhuc en la de la *Incantatio*, Eimeric parla amb gravetat doctoral i magistral, amb el

69. *Zur Vorgeschichte*, 153-154, n. 148. Martí l'Humà, casat amb Maria de Luna, era parent del papa Benet XIII. Abans d'arribar a Barcelona, procedent de Sicília, per a fer-se càrrec dels regnes continentals a la mort del seu germà Joan I, anà a Avinyó a visitar el papa. Res no impedeix de pensar que, entre les altres coses d'interès mutu, arribessin a un acord ferm sobre el cas Eimeric. Pel que se sap que va esdevenir-se, l'acord hauria constar de dos punts: a) Eimeric era autoritzat a tornar a Girona, b) sense que pogués actuar mai més com a inquisidor. Per la seva banda el rei Humà va esperar que haguessin passat gairebé 10 mesos després de la mort d'Eimeric per a confirmar les disposicions del seu pare, el rei Pere III, relatives a l'escola lul·liana de Barcellona: cf. GAZULLA, *o. c.*, 118-120, n. 22.

70. Cf. *La Incantatio Studii Ilerdensis de Nicolau Eimeric*, *o. c.*, 11-20.

71. Cf. C. EUBEL, *Hierarchia Catholica Medii Aevi*, I Münster 1898, 20.

72. *Ib.*, 71-74.

seu ímpetu característic, però de forma objectiva, anant de dret a la matèria. En el pròleg de la *Confessio* hi batega una queixa i s'hi formula una reivindicació personal. Aquesta reivindicació s'estructura en quatre passes. En el primer Eimeric diu el que no ha estat: un frare rata de claustre i de sagristia, fart de dir misses per als vius i per als difunts, i fart d'anar pel món mendicant un rosegó de pa per al convent⁷³. I en treu una conseqüència: Altrament m'hauria anat!⁷⁴ En el segon pas comença a dir el que ha estat: Autor de més de quaranta llibres, que ha fet copiar per al convent de Girona per tal que tothom els pugui consultar⁷⁵. Tercer pas: Durant més de quaranta anys s'ha lliurat a lluitar contra l'heretgia en totes les seves formes i graus, havent imposat penes lleugeres als heretges arrepençats, havent hagut de tancar-ne alguns a la presó i relaxar-ne d'altres al braç secular⁷⁶. Quart i darrer pas: Durant vint anys s'ha consagrat a la lluita contra l'heretge Ramon Llull i contra els lul·listes sota tres pontífexs romans; ha fet cremar llurs llibres, els ha excomunicats i emprisonats, i ara tots s'han revoltat i insurgit contra ell, «quasi vir unus Belial filii», i l'han llençat a l'exili⁷⁷. La gradació dels tres passos no és cronològica, si més no perquè Eimeric no va parar mai d'escriure. És una gradació intencionada. De les tres passes destacades, la més perjudicial per a ell ha estat la lluita contra el lul·lisme. La qual cosa vol dir, parlant clar, que és l'única que li ha estat perjudicial. Són els lul·listes els qui li han fet la vida impossible i els qui l'han enviat a l'exili.

En el pròleg de l'*Elucidarius Elucidarii* Eimeric parlava de les adversitats, tribulacions i persecucions que li havien sobrevingut, però aleshores encara li quedava fe en la superació dels entrebancs⁷⁸. Aquesta fe i la tranquil·litat que reportava a l'inquisidor és absent del pròleg de la *Confessio*. La fe de l'any 1394, quan Eimeric s'havia refugiat al convent dominicà de la Seu d'Urgell, s'ha convertit ara en una pregona amarguesa, que l'inquisidor tracta de dissimular darrere l'alegria i l'entusiasme purament literaris amb què diu que endura —*iam per triennium toleravi et tolero de presenti*⁷⁹— les seves desgràcies i l'exili. D'on surt aquesta queixa?

Bruscament i amb un cert desordre, Eimeric aborda el propòsit que el duu a escriure la *Confessio*. Primer afirma que té una funció pública: *fungor publica potestate*⁸⁰ —i això es pot interpretar en referència al seu magisteri en teologia i, si fem cas dels íncipits i èxplicits dels seus escrits durant la temporada del seu segon exili, també com un recordatori que ningú no l'ha destituït com

73. Infra, línies 15-21.

74. Infra, línies 22-23.

75. Infra, línies 24-29.

76. Infra, línies 29-41.

77. Infra, línies 41-63.

78. Cf. Ives LEFÈVRE, *L'Elucidarium et les Lucidaires. Contribution, par l'histoire d'un texte, à l'histoire des croyances religieuses en France au moyen-âge*, Paris, Brocard Éditeur 1954, 484.

79. Infra, línia 66.

80. Infra, línies 76-77.

inquisidor⁸¹—, i com a tal sotmet tots els seus escrits i actuacions —que Eimeric enumera amb complaença evident: «singulas scripturas quas compilavi, omnes sententias quas fulminans promulgavi, omnes sermones quos predicavi, omnes lectiones in quibus hactenus insudavi, omnes questiones quas disputatas determinavi»— a l'esmena de l'Església i del papat⁸². I per acabar el pròleg, anuncia una confessió detallada de la seva fe, tocant també alguns elements que no formen part estrictament dels articles de la fe, però que hi estan íntimament relacionats o se'n desprenen (*credibilia*).

Per què aquesta submissió dels escrits i actuacions a l'autoritat papal? Per què aquesta apel·lació a la fe? Per què una confessió de fe? Si es té en compte que la *Confessio* és adreçada al papa i que la matèria de l'obra toca un dels perns en què es basa la vida de l'Església i el punt central del ministeri papal, que és el testimoni, l'ensenyament i la defensa del contingut de la fe de l'Església, no cal dubtar-ne gens: Eimeric interpel·la el papa a propòsit de la fe. No ho fa abruptament, ans de forma velada. La vida d'Eimeric, tal com la veu i la reivindica ell mateix, ha estat un combat a favor de la fe i contra totes les seves desviacions. L'inquisidor delegat del papa —encara ho és— no ha fet res més que complir la missió que li havia estat encomanada. Si en alguna cosa no ha actuat correctament, que el papa ho assenyali. Confessant la seva fe, detallant ara i adés els noms i les doctrines d'alguns heretges antics i moderns, entre els quals no hi manca el nom de Ramon Llull, que s'han oposat a determinats articles de fe o l'han senzillament deturpada, l'inquisidor recorda al successor de Pere i vicari de Jesucrist les seves responsabilitats a l'esguard de la fe i del dipòsit rebut. És una crida a l'ordre? No diríem tant, però és el que més s'hi assembla. Sota la capa de submissió, de docilitat i de simplicitat evangèlica que tal vegada traspuia del pròleg de la *Confessio*, és recognoscible el caràcter inflexible d'Eimeric, gens inclinat a cap mena de rectificació. Entenem que la *confessio* és una *ratificació* dels punts de vista que l'inquisidor ha sostingut sempre, i assenyaladament sobre el caràcter herètic de la doctrina lul·liana. Repetim: si en la certificació dels registradors no hi ha cap element que impliqui la revisió de la condemna genèrica i de la prohibició de l'ensenyament de la doctrina de Llull, Eimeric va copsar prou bé cap on volien dur l'afer els lul·listes: cap a l'anihilació dels efectes de la butlla. Això difícilment podia passar-li per alt, quan havia dedicat moltes pàgines del tractat *Expurgate vetus fermentum* a refusar les acusacions de la comissió Ermengol d'haver falsificat textos de

81. Cf. HEIMANN, 194-206. En l'incipit de la darrera de les obres escrites d'Eimeric, la *Postilla litteralis super epistolam ad Galatas*, Eimeric és ben expressiu: «In Dei et virginis Filio domino Ihesu Christo patri reuerendo fratri Johanni, olim abbati Sancti Cucuphatis nunc vero episcopo Barchinonensi, doctori egregio in Decretis, ffrater Nicholaus Eymerici, ordinis fratrum praedicatorum, sacre thologie (*sic*) professor indignus atque in Aragonia inquisitor heretice prauitatis a sancta sede apostolica specialiter delegatus, senex etate et pro fidei defensione iam per annos quatuor relegatus, debitam reuerenciam et honorem et seipsum ad eiusdem beneplacitum semper brenpmtum».

82. *Infra*, línies 75-100.

l'*Art amativa*⁸³. És per això que, en adreçar-se al papa, decideix anar al centre del problema: en la lluita contra el lul·lisme s'hi ventila el negoci de la fe. És un recordatori escrit amb aquell punt de correcció que una criatura del papa ha d'adreçar-se-li, però també amb aquell punt de tenacitat de què era capaç Eimeric.

Això mateix explica la tria de la fórmula «Firmissime tene et nullatenus dubites» que introdueix cadascun dels articles exposats per l'autor del tractat, amb el seu regust augustinia (de fet, pseudo-augustinia): Eimeric apel·la al pes de tota la tradició doctrinal del l'Església davant el qui té les més altes responsabilitats en la matèria.

Pere de Luna va rebre i va guardar el tractat d'Eimeric, fins i tot potser li prestà alguna atenció⁸⁴. Seria molt pretendre que els dos tractats antilul·lians que Eimeric enllestí el 1396 van influir sobre Benet XIII en el sentit de no tocar més el problema lul·lià i de no accedir tot d'una a les peticions dels lul·listes de prosseguir l'examen dels articles lul·lians condemnats? En tot cas, segons la documentació coneguda fins ara, és incontrovertible que Benet XIII va deixar la qüestió de fons en suspens, fins i tot després de la mort d'Eimeric. És molt probable que la causa entre Eimeric i Riera també acabés en no-res, per l'interès del papa de no exasperar les relacions entre els grups espirituals i radicals i els grups més tradicionals i conservadors, encara que, en el cas dels lul·listes, això no li serví de gran cosa, perquè ben aviat el van deixar sol⁸⁵. És possible que els lul·listes tinguessin mil raons per a canviar d'obediència papal, a part de la qüestió lul·liana, però cal reputar significatiu que la sentència definitiva del 1419 hagi estat atorgada pel legat del papa romà, un cop la Corona d'Aragó ja havia normalitzat les seves relacions amb Martí V. Amb Benet XIII els lul·listes no van acabar res, i qui sap si fou pel respecte —o la por— que, en vida i un cop mort, Eimeric inspirà a Pere de Luna.

Estructura de la «Confessio fidei christianae»

Pròleg: Línies 1-108.

83. Cf. *La Sentència definitiva de 1419 sobre l'ortodòxia lul·liana*, o. c., 302-338.

84. És segur que l'exemplar anomenat *Confessio fidei christiane* en el darrer inventari de la biblioteca papal de Peníscola, publicat per Josep SERRANO i CALDERÓ i Josep PERARNAU i ESPELT, *Darrer inventari de la biblioteca papal de Peníscola* (1423). *Biblioteca de Catalunya*, ms. 233, dins «ATCA», VI (1987), 127, n. 807, és l'obra d'Eimeric. En l'inventari són donats l'incipit i l'explicit del [recto del] segon foli: «natali patria» i «credo et adhereo». Corresponen als mateixos mots que es llegeixen infra, línia 62 i línia 97. Cf. també MARTÍ DE BARCELONA, *La biblioteca papal de Peníscola*, dins «Estudios Franciscanos», XXVIII (1922), 331-341 i 424, n. 125, que edità el catàleg intítulat *Bona sequentia erant in castro et uilla Paniscole post renuntiationem domini Aegidii Sanctii Munionis, nunc Maioricensis episcopi, de quibus omnibus fuerunt tradite clauas domino cardinali de Fuxo, apostolice sedis legato* (BC, ms. 229).

85. Cf. supra, nota 62.

1. Línies 1-6: Endreça a Benet XIII
2. Línies 7-23: Nicolau Eimeric no ha estat un frare dominicà comú i simple
3. Línies 24-29: És autor de més de quaranta obres
4. Línies 29-41: Durant quaranta anys ha exercit l'ofici d'inquisidor
5. Línies 41-66: Durant més de vint anys ha lluitat contra Ramon Llull i els lul·listes, i ara aquests han provocat el seu exili
6. Línies 67-74: Acceptació joiosa de les adversitats
7. Línies 75-100: Submissió de totes les seves obres escrites i de totes les seves actuacions a l'examen i correcció del papa i de l'Església
8. Línies 101-108: Propòsit de fer una confessió de fe
9. Línies 109-365: Articles sobre la divinitat
 - Línies 109-119: Existència de Déu
 - Línies 120-133: L'existència de Déu és demostrable
 - Línies 134-142: Bondat de Déu
 - Línies 143-154: Eternitat de Déu
 - Línies 155-165: Infinitat de Déu
 - Línies 166-178: Incomprensibilitat de Déu
 - Línies 179-190: Espiritualitat de Déu. Rebuig dels maniqueus
 - Línies 191-200: Incorporèïtat de Déu. Rebuig de l'idolatria
 - Línies 201-211: Simplicitat de Déu. Rebuig d'Anaxàgores
 - Línies 212-220: Immutabilitat de Déu
 - Línies 221-230: Perfecció de Déu. Rebuig d'Anaxàgores i Mel·lissos
 - Línies 231-238: Veracitat de Déu
 - Línies 239-248: Vida de Déu
 - Línies 249-256: Ciència de Déu
 - Línies 257-267: Coneixement diví del singular
 - Línies 268-278: Omnipotència de Déu
 - Línies 279-298: Omnipotència de Déu absoluta i ordenada
 - Línies 299-310: Felicitat de Déu
 - Línies 311-321: Felicitat singular de Déu
 - Línies 322-337: Absència de passions negatives en Déu
 - Línies 338-344: Unicitat de Déu. Rebuig dels maniqueus
 - Línies 345-353: Obligació de creure en la unicitat de Déu
 - Línies 354-365: Demostrabilitat de l'existència de Déu. Rebuig del fi-deisme

10. Línies 366-593: Articles de la Trinitat
- Línies 366-374: Trinitat de Déu. Rebuig d'Aristòtil, Plató i de tots els filòsofs antics que no hi van creure
 - Línies 375-392: Només hi ha una Trinitat divina. Rebuig dels jueus
 - Línies 393-399: En la Trinitat hi ha dues processions
 - Línies 400-409: En la Trinitat hi ha una generació
 - Línies 410-419: El Pare és increat i ingènit
 - Línies 420-430: Generació eterna del Fill
 - Línies 431-444: L'Esperit Sant procedeix del Pare i del Fill
 - Línies 445-459: L'Esperit Sant procedeix igualment del Pare i del Fill en una única espiració
 - Línies 460-468: En la Trinitat hi ha dues persones produents i dues persones procedents
 - Línies 469-475: Coeternitat i igualtat de les persones divines
 - Línies 476-485: Tres persones iguals, un únic Déu
 - Línies 486-494: Consubstancialitat de les persones divines
 - Línies 495-515: En Déu hi ha essència. Rebuig de la quaternitat de Joaquim de Fiore i de la teoria de Llull que l'essència engendra, és generada, espira i és espirada
 - Línies 516-541: Síntesi de la teologia trinitària
 - Línies 542-572: Indemostrabilitat de la Trinitat divina. Rebuig de les raons necessàries de Ramon Llull
 - Línies 573-583: Verb és denominació de la segona persona. Rebuig de Basili, que anomenà «Verb» l'Esperit Sant
 - Línies 584-593: Només el Fill és imatge de Déu Pare. Rebuig del Damascè, que anomenà l'Esperit Sant imatge del Pare
11. Línies 594-700: Articles de la creació
- Línies 594-604: La creació del món és veritat de fe, no demostrable. Rebuig de les raons necessàries de Llull
 - Línies 605-615: El món no és etern, i no es pot demostrar que ho hagi estat. Rebuig d'Aristòtil i dels filòsofs antics que creien demostrar l'eternitat del món
 - Línies 616-622: El món ha estat creat per Déu
 - Línies 623-633: Tot ha estat creat per Déu, el visible i l'invisible. Rebuig dels maniqueus
 - Línies 634-641: Déu ha creat del no-res. Rebuig d'Aristòtil, Plató i dels filòsofs antics que van negar la creació
 - Línies 642-652: La creació de Déu és bona: Rebuig de l'error del rei Alfons X de Castella
 - Línies 653-666: Déu va crear els àngels
 - Línies 667-681: Caiguda dels àngels dolents

- Línies 687-700: Creació dels primer pares Adam i Eva. Rebuig dels filòsofs que van creure que la generació humana era eterna
12. Línies 701-1041: Articles del pecat original i de l'home
- Línies 701-709: Pecat dels primers pares
- Línies 710-719: El pecat original és pecat de natura. Rebuig de Pelagi
- Línies 720-733: Tothom contreu el pecat original. Rebuig de Julià
- Línies 734-747: Conseqüències del pecat original. Rebuig de Pelagi i de Julià
- Línies 748-761: Jesucrist fou concebut per obra de l'Esperit Sant, sense contreure el pecat original
- Línies 762-775: Només Jesucrist ha deixat de contreure el pecat original. Rebuig de Pelagi i Julià
- Línies 776-782: El profeta Jeremies fou santificat en el si matern
- Línies 783-790: Joan Baptista també
- Línies 791-814: La Mare de Déu igualment. Rebuig de Ricard de Sant Víctor, iniciador de la doctrina puríssima
- Línies 815-823: Rebuig de la teoria de la preservació de santa Anna del pecat original
- Línies 824-845: Remeis del pecat original en la història de la salvació: el sacrifici, la circumcisió, el baptisme. Rebuig de Pelagi i Julià
- Línies 846-862: Remeis del pecat original en les economies del Vell i del Nou Testament
- Línies 863-873: Déu ha creat el món terrenal per a l'home
- Línies 874-886: Déu ha creat el món celeste per a l'home
- Línies 887-899: Déu ha creat els àngels per a l'home
- Línies 900-906: El fi de tota la creació és Déu mateix
- Línies 907-915: Déu tot ho governa i sosté
- Línies 916-930: Déu és en totes les coses
- Línies 931-939: Déu és present pertot arreu
- Línies 940-966: Déu és en tot per potència, per essència i per presència. Rebuig dels maniqueus i dels filòsofs antics que deien que Déu només havia creat les primeres criatures, no les altres
- Línies 967-975: Déu pot ésser en la criatura racional per gràcia
- Línies 976-1007: Les ànimes humanes no han estat creades des de l'eternitat, ni en el principi del temps, ni van pecar abans d'unir-se al cos, ni transmigren d'un cos a un altre, ans són creades en ésser infoses. Rebuig de les teories de Plató, d'Orígenes i d'Apol·linar

- Línies 1008-1032: Immortalitat de l'ànima. Rebuig de les teories dels àrabs [Aratus], de Zenó i dels escèptics
- Línies 1033-1041: L'ànima és l'única forma de l'home
13. Línies 1042-1265: Articles de l'Encarnació
- Línies 1042-1062: Encarnació del Fill de Déu. Rebuig de les heretgies dels ebionites, de Cerinte, de Pau de Samosata i de Fotí
- Línies 1063-1083: De les persones divines només es va encarnar el Fill. Rebuig de l'afirmació de Ramon Llull que el Pare i l'Esperit Sant també es van encarnar
- Línies 1084-1103: En Jesucrist hi ha dues natures: la divina i la humana. Rebuig de les heretgies dels ebionites, de Pau de Samosata i de Fotí
- Línies 1104-1127: Jesucrist va assumir un cos humà real. Rebuig de l'heretgia dels maniqueus
- Línies 1128-1142: El cos de Jesucrist no era aeri ni fantàstic. Rebuig de l'heretgia de Valentí
- Línies 1143-1157: El Fill de Déu va assumir, no es va convertir en una carn. Rebuig de l'heretgia d'Apol·linar
- Línies 1158-1173: El Fill de Déu va assumir una ànima humana. Rebuig de l'heretgia d'Ari
- Línies 1174-1185: Jesucrist té ànima racional. Rebuig de l'heretgia d'Apol·linar
- Línies 1186-1194: L'ànima de Jesucrist fou creada en ésser infosa. Rebuig de l'error d'Orígenes
- Línies 1195-1226: Jesucrist és ver Déu i home, amb cos i ànima racional. Rebuig de les heretgies dels ebionites, de Cerinte, de Fotí, dels maniqueus i de Valentí, de Teodor de Mopsuèstia i de Nestori
- Línies 1127-1237: Jesús fou concebut de Maria per obra de l'Esperit Sant. Rebuig dels jueus i dels sarraïns
- Línies 1238-1250: L'Encarnació és obra de tota la Trinitat
- Línies 1251-1265: Jesús no és fill de l'Esperit Sant. Rebuig de l'heretgia de Llull
14. Línies 1266-1391: Articles de la redempció
- Línies 1266-1277: Passió de Jesucrist. Rebuig de l'error dels sarraïns
- Línies 1278-1288: Mort Jesús, la divinitat va romandre amb el cos en el sepulcre, amb l'ànima als inferns i amb la sang vessada. Rebuig de l'error contrari a la presència de la divinitat en la sang
- Línies 1289-1298: Mort Jesús, no existí com a home. Rebuig de l'error de Pere Lombard i de Ramon Llull

- Línies 1299-1307: Mort Jesús, davallà als llimbs dels Pares
 Línies 1308-1321: Allí beatificà llurs ànimes
 Línies 1322-1333: L'ànima de Jesucrist davallà als inferns
 Línies 1334-1346: Resurrecció de Crist en cos i ànima
 Línies 1347-1361: Aparicions i Ascensió de Crist
 Línies 1362-1375: Missió de l'Esperit Sant
 Línies 1376-1391: El Pare i el Fill envien l'Esperit Sant, l'Esperit Sant es dóna
15. Línies 1392-1503: Articles del judici final
 Línies 1392-1403: Jesucrist vindrà a judicar vius i morts
 Línies 1404-1418: El judici serà a la vall de Josafat
 Línies 1419-1430: Vinguda de l'Anticrist abans del Judici
 Línies 1431-1441: Incognoscibilitat del dia del Judici
 Línies 1442-1448: Ningú al cel ni a la terra no el coneix
 Línies 1449-1454: Jesucrist el sap, però no el revela
 Línies 1455-1465: Només la Trinitat coneix aquell dia
 Línies 1466-1474: La vinguda de l'Anticrist, d'Elies i Enoc i el dia del Judici s'esdevindran en l'última edat del món, que ja ha començat
 Línies 1475-1481: Abans del Judici hi haurà la resurrecció dels morts
 Línies 1482-1488: Abans del Judici hi haurà la fi del món
 Línies 1489-1496: Tothom compareixerà al Judici
 Línies 1498-1503: Jesús enviarà els bons al cel i els dolents a l'infern
16. Línies 1504-1517: Article de l'única Església
17. Línies 1518-1539: Article contra Ramon Llull, que volia demostrar els articles de la fe, no demostrables
18. Línies 1540-1859: Articles sobre els sagraments
 Línies 1540-1555: El baptisme és instituït per Déu. Rebuig dels errors dels pelagians i dels donatistes
 Línies 1556-1571: La confirmació, instituïda per Crist. Rebuig de l'error de Ramon Llull sobre la finalitat d'aquest sagrament
 Línies 1572-1589: El matrimoni, instituït per Déu al principi. Error de Llull sobre l'obligació de prendre estat
 Línies 1590-1606: La penitència, instituïda per Déu
 Línies 1607-1613: L'orde sagrat, instituït per Crist
 Línies 1614-1626: Institució de l'Eucaristia
 Línies 1627-1639: Presència real de Crist a l'Eucaristia. Rebuig de l'error de Berenguer de Tours

- Línies 1640-1647: Presència sacramental del cos i la sang de Crist, real i veritable
- Línies 1648-1654: Presència de tot Crist en l'Eucaristia
- Línies 1655-1663: Presència local de Crist al cel, sacramental en l'Eucaristia
- Línies 1664-1673: Els accidents del pa i el vi romanen sense subjecte en l'Eucaristia
- Línies 1674-1681: La presència del cos i la sang de Crist en l'Eucaristia dura tant com la integritat de les espècies
- Línies 1682-1688: Després de la transsubstanciació, la substància del pa i del vi queda aniquilada.
- Línies 1689-1698: En l'Eucaristia la quantitat fa de substància
- Línies 1699-1706: La corrupció de les espècies eucarístiques s'esdevé en la quantitat
- Línies 1707-1716: Si els apòstols haguessin dit missa del dijous al divendres sant, en l'Eucaristia s'hagués fet present el cos de Crist viu
- Línies 1717-1725: Si els apòstols haguessin dit missa després de la mort de Crist, en l'Eucaristia s'hagués fet present el cos de Crist mort
- Línies 1726-1734: Si els apòstols haguessin dit missa després de la Resurrecció, en l'Eucaristia s'hagués fet present el cos de Crist gloriós
- Línies 1735-1743: Avui dia en l'Eucaristia es fa present el cos de Crist immortal i impassible, tal com és ara
- Línies 1744-1755: En el cos i la sang de Crist sacramentals hi són presents el cos, l'ànima i la divinitat de Crist per concomitància
- Línies 1756-1766: En ésser sumit, el cos de Crist no és fraccionat, ho són les espècies
- Línies 1767-1780: Els mals sacerdots o mals fidels sumeixen veritablement el cos de Crist. Rebuig del que diuen algunes glosses canòniques
- Línies 1781-1794: Els dolents sumeixen en perjudici llur. Rebuig del que es llegeix a l'*Elucidarium*, segons l'autor del qual els dolents no sumeixen realment
- Línies 1795-1803: Encara que molts sumeixin, el cos de Crist no disminueix. Encara que molts consagrin, no augmenta.
- Línies 1804-1823: El culte cristià no desapareixerà fins a la fi del món. Rebuig de l'error d'alguns lul·listes
- Línies 1824-1835: L'extremaunció, instituïda per Crist
- Línies 1836-1842: Efectes de l'extremaunció
- Línies 1843-1859: Destinataris de l'extremaunció

19. Línies 1860-1967: Articles de la vida eterna
 Línies 1860-1869: Un cop morts, els infidels van a l'infern
 Línies 1870-1880: Un cop morts, els rèprobes van a l'infern
 Línies 1881-1891: Els infants morts en pecat original van a un lloc on només pateixen pena de dany. Rebuig de l'error de Lotari de Segni
 Línies 1892-1898: El infants que moren batejats van al cel
 Línies 1899-1907: Els infants purificats del pecat original per la circumcisió o els sacrificis, morts abans de l'ús de raó, van al cel
 Línies 1908-1914: Les ànimes dels justos que van pecar i van fer penitència sense acabar de satisfer, van al purgatori després de la mort
 Línies 1915-1922: Les ànimes dels justos que abans de morir van pecar venialment i no van satisfer, van al purgatori
 Línies 1923-1929: Les ànimes dels justos que van satisfer plenament abans de llur mort, van al cel
 Línies 1930-1937: Les ànimes dels màrtirs van de dret al cel
 Línies 1938-1951: Les ànimes dels religiosos van al cel, al purgatori o a l'infern com els altres. Rebuig d'un error de l'*E-lucidarium* en aquest sentit
 Línies 1952-1967: Les ànimes dels justos no han d'esperar la resurrecció general i el Judici per tenir la visió beatífica. Rebuig de l'error de Joan XXII sobre aquest punt
20. Línies 1968-1983: Epíleg en el qual Eimeric sotmet l'obra a esmena papal
21. Línies 1984-1994: Explicit

Fons de la «Confessio fidei christianae»

Tal com el lector podrà constatar en els aparats corresponents, Eimeric ha redactat la seva confessió de fe tenint a la vista les dues sumes de sant Tomàs. Aquest fet confirma el tomisme de fons d'Eimeric, que el seu dia ja va posar en relleu A. Madre com a causa profunda del malentès entre l'inquisidor i Llull⁸⁶. Però no seria just de carregar només al tomisme la responsabilitat de fer herètica una figura tan poc típica, parlant filosòficament i teològica, com Llull. El tomisme era habitual entre els dominics de la catorzena centúria,

86. Alois MADRE, *Die theologische Polemik gegen Raimundus Lullus. Eine Untersuchung zu den Elenchi auctorum de Raimundo male sententium* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, Neue Folge, 11), Aschendorff, Münster 1973, 145-146.

almenys a partir del capítol general de l'orde celebrat el 1313 a Metz⁸⁷. No estem en condicions de definir amb tot detall el tomisme eimericià, a causa del dèficit d'edicions solvents de les obres eimericianes filosòfiques i teològiques que encara no han cridat prou poderosament l'atenció dels editors de textos medievals. D'altra banda, els comentaris escripturístics de l'inquisidor no haurien d'ésser una preciosa mina d'informació sobre el pensament teològic eimericià? Amb tot, cal retenir la dada que forneix la *Confessio*: Eimeric es mou en un horitzó de pensament directament influït per l'obra de sant Tomàs, de tal manera que en alguns casos l'inquisidor copia al peu de la lletra els textos del mestre dominicà.

Però Eimeric no és un tomista tancat, ni tan sols un professional de la teologia de les escoles. És un inquisidor, atent a tot allò que es mou al seu voltant i que interessa la promoció i defensa de la fe. En l'aparat de notes complementàries hem cridat l'atenció sobre alguns punts en els quals Eimeric no segueix sant Tomàs. Gairebé sempre la raó del canvi ha d'ésser atribuïda a l'aparició de polèmiques doctrinals postomistes, que l'inquisidor creu que és millor encarar abandonant les tesis tomistes i adoptant-ne d'altres que a parer seu són més eficaces per a combatre un error o per a refermar una doctrina⁸⁸.

Gairebé la totalitat dels heretges antics que són citats en la *Confessio* apareixen ja en el *Directorium*⁸⁹, on Eimeric els copiava de Gracià⁹⁰, i aquest d'Isidor⁹¹. Pel que fa als filòsofs grecs esmentats al costat dels heretges, a part d'Aristòtil i Plató, la dependència d'Eimeric dels comentaris de sant Tomàs a les obres d'Aristòtil és manifesta. La dependència probablement seria encara més precisa, si mai hagués estat editat el text eimericià de les *Questiones super*

87. Cf. Daniel A. MORTIER, *Histoire des maîtres généraux de l'Ordre des Frères Prêcheurs*, vol. III, París 1907, 617, nota 2.

88. És el cas del paràgraf [49], on Eimeric rebutja la idea d'una influència de les substàncies separades que mouen els cercles celestes sobre el govern del món, desmarcant-se de sant Tomàs: cf. *infra*, notes dels aparats a les línies 664-666. És possible que l'inquisidor tingui motius específics per a infirmar la tesi d'una influència celeste sobre el govern del món; altra vegada cal lamentar la falta d'edicions de textos eimericians de matèria inquisitorial. És el cas també del paràgraf [124], en el qual Eimeric s'aparta de sant Tomàs en la qüestió de la conversió/aniquilació de les substàncies del pa i del vi després de la consagració eucarística: cf. notes dels aparats a les línies 1682-1688, on raonem que la posició d'Eimeric està en relació amb ensenyaments de teòlegs posteriors a sant Tomàs, com és ara Jean Quidort i Durand de Saint-Pourçain, que propugnaven la no aniquilació total de les dites substàncies, i amb unes proposicions del català fra Pere de Bonageta, predicades també a Barcelona per Joan de Lledó, que preveïen el retorn de la substància del pa i del vi sota les espècies sacramentals en certs casos, proposicions que l'inquisidor va fer condemnar en temps de Gregori XI, tal com ell mateix consigna en el *Directorium*, I, p. 44; II, q. x, n. 2, p. 263 a.

89. Cf. *Directorium*, II, q. VI, n. 1-70, p. 243 a – 246 a.

90. *Decret.* II, XXIV, q. III, c. 29 *Quot sint sectae hereticorum* (FRIEDBERG I, 102-106).

91. ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *Ethimologiarum sive Originum libri*, VIII, VI; ed. W. M. LINDSAY, t. I, Oxonii, e Typographeo Clarendoniano 1911 (Oxford Classical Texts).

*primum librum Physicorum*⁹², en el sentit que hom podria veure fins a quin punt el gironí segueix l'aquinatenc en el contingut de la matèria tractada. Però, essent Eimeric molt constant —per no dir monòton— en els seus punts de vista, és probable que el coneixement d'aquest inèdit no aportí tampoc grans novetats. La *Confessio* pot reflectir adequadament el coneixement adquirit per Eimeric sobre els filòsofs antics en la seva joventut, sempre a redós de textos tomistes.

Hi ha, però, un element que diferencia molt Eimeric de sant Tomàs. En va cercaríem en la *Confessio* el respecte i fins l'afecte amb què sant Tomàs tracta Aristòtil. Eimeric no oblida mai que de l'apreci de les obres d'Aristòtil en poden sortir filosofies, tesis o errors contraris a la fe cristiana, com es va posar en relleu durant la crisi de l'«averroisme llatí», condemnat a París i Oxford el 1277. Aristòtil i Plató són per a Eimeric dos negadors de la Trinitat i de la Creació, ja no diguem de l'Encarnació. Per tant, no recull cap de les excuses que sant Tomàs està disposat a prestar als grans filòsofs de l'antigor sempre que pot. D'altra banda en temps d'Eimeric ja podia ésser força clar per a un teòleg-inquisidor que àdhuc de la crítica d'Aristòtil en sortien proposicions i sistemes de proposicions que també es contraposaven al dogma cristià. La imatge d'un Aristòtil cristianitzable, que encara era possible de mantenir durant el segle XIII, havia deixat pas a una imatge molt més crítica, a la imatge d'Aristòtil com una gran rêmora per a l'avenç de la ciència⁹³. En el context d'una discussió molt aspra, la solució més efectiva era assenyalar tot allò que separava netament Aristòtil i Plató del cristianisme, deixant que la polèmica científica fes el seu camí, i aquesta és la direcció empresa per l'inquisidor.

En la *Confessio* hi ha més d'un element que il·lustra l'actuació professional d'Eimeric. Acabem de citar els casos de Pere de Bonageta i Joan de Lledó. N'hi ha d'altres, com és ara dues al·lusions a doctrines de l'*Elucidarium* d'Honorí d'Autun que Eimeric havia criticat en el seu *Elucidarius Elucidarii*⁹⁴. Una d'aquestes al·lusions esguardava un text de l'*Elucidarium* on són citades unes glosses del *Decretum Magistri Gratiani* i de les *Decretales*⁹⁵, la predicació de les quals, tal com informa el mateix Eimeric en l'*Elucidarius Elucidarii*, fou prohibida per Gregori XI a instància de l'inquisidor⁹⁶. També recorda amb insistència la decretal *Benedictus Deus*, de Benet XII⁹⁷, de la qual Eimeric havia fet una exegesi exhaustiva des del punt de vista inquisitorial, incloent al *Directorium* un seguit de proposicions que ell considerava directament con-

92. J. DE PUIG OLIVER, *Manuscris eimericians de la biblioteca Capitular y Colombina de Sevilla provinents de Girona*, dins «ATCA», XVII (1998), 334-335.

93. Cf. Paul VIGNAUX, *Philosophie au Moyen Âge*, précédé d'une Introduction nouvelle et suivi de *Lire Duns Scot aujourd'hui*, Albeuve, Ed. Castella 1987, 217-231.

94. HEIMANN, 193-194.

95. Cf. infra, línies 1778-1779.

96. Cf. Yves LEFÈVRE, *L'Elucidarium et les Lucidaires*, o. c., 501.

97. Cf. infra, línies 1860-1945.

demnades en aquell document del magisteri⁹⁸. La importància de la decretal de Benet XII no rau només en la doctrina que hi definia el papa com a comuna de tota l'Església, sinó i sobretot en el fet que era la resposta a unes doctrines predicades pel seu predecessor Joan XXII, que havia sostingut una opinió netament contrària, això sí, sense pertinàcia, amb la qual cosa quedava obviada la sospita que aquell papa hagués estat heretge formal⁹⁹. No passarem tampoc per alt la crítica que Eimeric fa a un passatge del llibre de Lotari de Segni, després papa Innocenci III, *De contemptu mundi seu de miseria conditionis humanae*, que Eimeric considera directament contrari a la doctrina de la *Benedictus Deus*¹⁰⁰.

A part, doncs, del heretges i dels filòsofs antics, que Eimeric ja considera neutralitzats en les controvèrsies doctrinals, l'inquisidor es complau a avançar crítiques a textos ben coneguts en l'Església, com és ara determinades glosses canòniques, i a textos de prestigi, com és ara l'obra d'Honori d'Autun, atribuïda per uns a Agustí, per d'altres a Anselm¹⁰¹; crítiques també a Pere Llobard, mestre de les *Sentències*¹⁰², a una obreta d'Innocenci III, als sermons erronis sobre la visió beatífica de Joan XXII. Cap on apunta tot això? Apunta sens dubte a la intenció profunda de l'escrit d'Eimeric, que amb la seva confessió de fe, ultra reivindicar el seu treball personal de defensor de la fe, posa el dit a la llaga dels errors en la fe en què poden caure els més enlairats personatges de la jerarquia eclesiàstica, o que es poden esmunyir en els textos canònics normatius per obra i gràcia dels glossadors. Tornem a trobar aquí els accents de reivindicació personal que veïem bategar en el pròleg de la *Confessio*. Eimeric es pinta com un inquisidor atent a qualsevol desviació doctrinal, vingui

98. Cf. *Directorium*, II, q. VIII, n. 5, p. 251 a-b.

99. En l'*Elucidarius Elucidarii* Eimeric diu ben clarament que els errors de Joan XXII sobre la visió beatífica provenen de l'obra d'Honori d'Autun: «Quarum decisiones [de l'*Elucidarium*] nonnullae continent veritatem, nonnullae falsitatem, nonnullae temeritatem et nonnullae sapiunt haeticam pravitatem, in tantum quod nonnulli de majoribus mundi, ymo revera tocius Ecclesiae sanctae Dei, ex hujusmodi quaestionum decisionibus sumpserunt sibi occasionem, ut plerique extimant, aberrandi super materia de visione beatifica animarum, qua ex causa bonae memoriae dominus Benedictus papa XII, zelo motus fidei et compulsus, ymo Dei Ecclesia sacrosancta, decretalem edidit extravagantem quae incipit *Benedictus Deus*, in ea clare elucidans materiam antedictam. Verum quia liber praedictus, *Elucidarius* dictus, est liber multum antiquatus, liber multum publicatus, liber in librariis communibus positus, liber cunctis expositus, ea propter, ne simplices simpliciter et ignorantes ignoranter ex hujusmodi libri decisionibus decipiantur vel sint alias jam decepti, juxta meam levem et rudem possibilitatem decrevi saepedicti codicis ad quaestionum responsiones quae sunt admitendae et quae reiciendae elucidare, alium codicem contra illum compaginando, quem quaero *Elucidarium elucidarii* intitulari»: *ed. c.*, 485.

100. Cf. *infra*, línies 1881-1891.

101. Cf. *Elucidarius Elucidarii*, dins Y. LEFÈVRE, *o. c.*, 485: «Hic liber, qui *Lucidarius* intitulatur, cuius auctor totaliter ignoratur, licet falso a quibusdam Augustino, a quibusdam Anselmo ascribatur, tres continet in se partes...»

102. Cf. *infra*, línies 1293-1298.

d'on vingui, sigui quina sigui la jerarquia de l'autor o del text que ell denuncia. El cas de les glosses prohibides per Gregori XI a instància de l'inquisidor d'Aragó no deixa d'ésser espectacular, encara que les glosses van continuar essent inserides en les edicions posteriors del *Decretum* i de les *Decretales*, edicions autoritzades pel papa de torn. I aquí tornem a trobar l'avís que Eimeric envia soterradament a Benet XIII: compte amb la qüestió lul·liana, perquè hi ha en joc l'ortodòxia, la integritat i la rectitud de la fe. Si algun papa pot trontollar en la doctrina, un altre pot trontollar en la lluita contra l'heretgia, etc. És igual que el lul·lisme sigui defensat per reis, ciutats i universitats. Es tracta d'un estat de «fascinació» i d'«encantament», que cal combatre amb les armes del poder de les claus, com ha fet l'inquisidor tant com ha pogut. Per aquest camí, en els plecs i replecs doctrinals de la *Confessio* Eimeric hi amaga un punyal destinat a amenaçar el destinatari de l'obra en un punt sensible.

Arribem així a copsar la finalitat principal confiada pel seu autor a la *Confessio fidei christianae*. El retaule teològic dissenyat per Eimeric, amb la corresponent desfilada d'heretges arcaics i d'errors moderns, té com objecte de situar-hi oportunament l'heretge català desvelat per l'inquisidor d'Aragó, Ramon Llull i els seus sequaços, la violència dels quals, incomprensiblement, és a l'origen de l'exili de l'inquisidor. La *Confessio* és per aquest motiu una obra profundament antilul·liana. Tot seguit veurem quines són les proposicions errònies que Eimeric imputa a Llull. No hi descobrirem res de nou, o molt poc. No era intenció del gironí reprendre una matèria que ja havia tractat des del punt de vista doctrinal¹⁰³. Per a ell, a partir de la butlla *Conservationi puritatis*, tot era perfectament aclarit. Ara es tractava de posar davant els ulls de Benet XIII una vasta panoràmica doctrinal, en la qual, al costat dels altres heretges, hi havia un lloc precís per a Ramon Llull, i per més d'un motiu. Es tractava, doncs, de l'enèsim i constant intent de Nicolau Eimeric per a «normalitzar» dins l'Església l'heretgia de Llull, la figura del català Ramon Llull com heretge. Eimeric estava convençut que així defensava la fe de l'Església, i és el que es complau de refregar davant el ulls del papa.

Les proposicions lul·lianes de la «Confessio fidei christianae»

1. La primera proposició que Eimeric atribueix a Ramon Llull en la *Confessio* té el tenor següent: «(Raimundus Lull) in dictis suis astruit quod essentia divina relata ad Patrem generat, relata ad Filium generatur, et relata ad Patrem et Filium spirat, et relata ad Spiritum Sanctum spiratur et procedit»¹⁰⁴.

103. El tractat doctrinal antilul·lià de més envergadura que Eimeric va escriure és el primer de la sèrie, l'*Expurgate vetus fermentum*, que per imponderables diversos és el darrer del qual pensem publicar l'edició.

104. Cf. infra, línies 513-516.

Vam estudiar aquesta proposició en la nostra edició de la *Incantatio Studii Ilerdensis*¹⁰⁵. Allí vam assenyalar que la proposició, tal com sona, provenia de Pèire Joan, segons testimoni contemporani de Ramon de Fronciach i Bonagràcia de Bergamo¹⁰⁶. En el text de la *Incantatio* Eimeric diu que la considerava «principaliter» de Ramon Llull¹⁰⁷, i posàvem en relació aquesta asseveració amb els articles lul·lians 10 i 15-17 de la llista del *Directorium*¹⁰⁸, dels quals identificàvem en edicions modernes de textos lul·lians les fonts assenyalades per Eimeric, els llocs on Busquets, Riera i Pasqual discuteixen l'autenticitat i l'ortodòxia dels articles, i l'esquema lògic de la crítica que Eimeric fa de la proposició. No repetirem ara el que ja està dit. Retindrem la dada que tant en la *Confessio* com en la *Incantatio* Eimeric retreu que, en parlar de l'essència divina comuna en relació amb el Pare, el Fill i l'Esperit Sant, com si les Persones se'n distingissin, Ramon Llull introduïa quaternitat en Déu, a la manera com ho havia fet Joaquim de Fiore, la teoria del qual ja havia estat condemnada al concili Lateranense IV¹⁰⁹. En una paraula: Ramon Llull cau en un error trinitari condemnat per l'Església.

2. La segona proposició diu: «(Raimundus Lull phantasticus) astruit se probare demonstrative mundum habuisse principium sui esse»¹¹⁰.

En el *Directorium* aquest article està subsumit en el 96, on Eimeric diu que Ramon Llull pretén demostrar tots els articles de la fe, els sacraments de l'Església i la potestat del papa¹¹¹. En canvi en l'*Expurgate vetus fermentum* és article independent i, sense assenyalar-ne fonts, es formula d'aquesta manera: «Undecimus articulus: Quod articulus mundi creationis, hoc est, quod mundus non sit eternus, sed sit a Deo creatus, potest demonstrari et quod ipse Raimundus demonstrat quod mundus non est eternus, nec potest esse eternus, quia Deus non potest adquare eternitatem extraneam in duratione sue proprie eternitati»¹¹². Encara que Eimeric no assenyalava fonts de textos lul·lians en l'*Expurgate*, en la redacció d'aquest article s'hi reconeix tot d'una

105. Cf. «ATCA», XV (1996), 35. 75-78.

106. La notícia la dona F. EHRLE, *Zur Vorgeschichte des Konzils von Vienne*, dins «Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters», II (1886), 369. 392-393.

107. Cf. «ATCA», I, c., 76, línies 715-716.

108. Cf. II, q. IX, n. 5, p. 256 a-b; *Notes sobre el manuscrit del «Directorium Inquisitorum» de Nicolau Eimeric*, o. c., 542; BUSQUETS, o. c., 8-9, 11-13; RIERA, o. c., 79-80, 103-104; PASQUAL, o. c., 130-164.

109. *Decretal.*, I, I, c. 2 (FRIEDBERG II, 6s); D Sch 803-808.

110. Cf. infra, línies 601-602.

111. Cf. *Directorium*, II, q. IX, n. 5, p. 260 a; *Notes sobre el manuscrit*, o. c., 551; BUSQUETS, o. c., 81-83; RIERA, o. c., 127; PASQUAL, o. c., 673-728.

112. Cf. Sevilla, Biblioteca Capitular y Colombina, ms. 141-23-15, f. 196v, línies 6-11. Hom pot veure en *El «Dialogus contra Iullistas» de Nicolau Eimeric*, o. c., 119-121, notes 319-327, les transcripcions de les diverses proposicions de l'*Expurgate vetus fermentum* on Eimeric denuncia la pretensió de Llull de demostrar cadascun dels articles de la fe cristiana.

el *Llibre dels articles de la fe*: «... Segueix-se doncs que, enaxí com ell no pot egualar neguna de ses raons en estranya essència e natura, no puscha egualar eternitat estranya en duració a ssa pròpia eternitat. Es doncs provat que-l mon no es eternal ne pot esser eternal»¹¹³. Segons el text llatí: «Sed quia non est unum et idem numero cum alia essentia differente ab illa, non potest in illa extranea essentia coaequare se ipsam, suam bonitatem et Magnitudinem, et per consequens suam Aeternitatem; et ideo mundus non est aeternus»¹¹⁴.

En el *Dialogus contra Lullistas* Eimeric retreia també la pretensió de Llull de demostrar el misteri trinitari, la resta d'articles de fe, els sagraments de l'Església i la potestat papal, en una fórmula molt semblant a la del *Directorium*¹¹⁵.

Creiem que en la *Confessio* Eimeric ha concentrat en l'article de la creació del món el problema plantejat per Llull amb el seu intent de demostrar les veritats de fe per tal de facilitar la conversió dels cristians cismàtics, els jueus i els sarraïns a la fe catòlica, mentre que en el *Directorium* i en el *Dialogus* havia resumit en una sola formulació que Llull volia demostrar la totalitat dels articles de fe.

Poca cosa podríem avui afegir al que vam dir sobre el valor probatori de les raons necessàries lul·lianes en la nostra edició del *Dialogus*¹¹⁶, i l'actitud que Eimeric ja havia adoptat sobre aquesta qüestió en el *Directorium*, on se cenyia a la més estricta disciplina tomista¹¹⁷. No sembla que en endavant ningú pugui prendre en consideració que Ramon Llull volia argumentar necessàriament sobre les veritats de fe. Llull «encercava ab possibilitat», amb un mètode de fer concordar la filosofia i la teologia del qual J. M. Ruiz Simon ha posat darrerament en relleu l'ambició, els pressupòsits i les inevitables limitacions¹¹⁸. No és encara prou aclarit l'iter de l'elaboració del mètode lul·lià i el grau de força probatòria que Llull atribuïa al seu sistema d'argumentació a mesura que l'anava elaborant i purificant. En canvi, els estudis més recents sobre aquest problema han contribuït a aclarir que Eimeric entenia Llull des d'una perspectiva completament diferent, mediatitzada per uns precedents ben identificats i precisos (Agostino Trionfo) i condicionada pel fet que el lul·lisme que pul·lulava al voltant d'Eimeric estava infectat d'idees arnaldia-

113. Cf. Ramon LULL, *Llibre dels articles de la fe*, a cura d'Antoni Joan PONS I PONS, *Llibre què deu hom creure de Déu*, a cura de Jordi GAYÀ ESTELRICH, *Llibre contra Anticrist*, a cura de Gret SCHIB TORRA (Nova Edició de les Obres de Ramon LULL, volum III), Palma, Patronat Ramon Llull 1996, 37, línies 11-15. El *Liber de articulis fidei sacrosanctae et salutiferae legis christianae sive Liber Apostrophe* és un dels textos lul·lians coneguts i citats per Eimeric al *Directorium*, II, q. XXVI, n. 3, p. 311 b.

114. Raymundi LULLI *Operum tomus IV*, Moguntiae 1729, ad loc., 8.

115. Cf. *El Dialogus contra lullistas de Nicolau Eimeric, o. c.*, 109 i 164, línies 550-555.

116. Cf. *ib.*, 109-123.

117. *Directorium*, I, q. XI, n. 1-10, p. 72 b - 73 b.

118. J. M. RUIZ SIMON, *L'Art de Ramon Llull i la teoria escolàstica de la ciència*, Barcelona, Quaderns Crema 1999, 358-391.

nes i d'idees de procedències encara més dubtoses¹¹⁹. El missatge tramès a Benet XIII és que Ramon Llull, nigromàntic i begard, tenia encara la pretensió de demostrar els articles de fe.

3. La tercera proposició fa: «Deus Pater est ita veraciter homo per Incarnationem sicut Filius, et quod Spiritus Sanctus est ita veraciter homo per Incarnationem sicut Filius, quia eorum una est essentia»¹²⁰.

Vam estudiar aquest article que ja apareix en el *Dialogus contra lullistas*, la seva connexió amb l'article 29 de la llista del *Directorium*¹²¹, la seva procedència d'un text de l'*Arbre de Ciència*, el seu sentit genuïnament lul·lià i la seva inserció en un context en el qual apareix inequívocament el seu caràcter no herètic en la nostra edició d'aquell tractat eimericià¹²². Aleshores vam fer notar que Llull tractava, amb un llenguatge certament poc acurat, de la possibilitat que el Pare i l'Esperit s'haguessin encarnat, no afirmava positivament que pel fet de tenir les tres Persones la mateixa essència s'haguessin encarnat totes tres. Altrament, la possibilitat de l'encarnació de les altres dues Persones de la Trinitat és doctrina tomista¹²³. Com sigui, Eimeric carregava a Ramon Llull un error trinitari-cristològic d'envergadura.

Enganxat amb aquest article n'hi ha un altre que diu: «Unitas essentie et nature divine facit stare tres personas divinas esse equaliter hominem deitaticum»¹²⁴.

Aquest és l'article n. 30 de la llista del *Directorium*¹²⁵, i és la traducció més o menys afortunada d'un text inequívocament lul·lià: «La unitat de la natura e essència divina fa estar egualment les tres persones home e deïtat»¹²⁶.

És de la mateixa espècie que l'anterior i s'analitza com aquell. Si en el primer article *Poder* feia cambra amb *Diferència*, ara fa cambra amb *Egualtat*, definida com «subject en lo qual ha repòs la fi qui és de concordança, de bonea, granea e les altres»¹²⁷. La igualtat es dona en quatre maneres: entre substàn-

119. Cf. *El Dialogus contra lullistas*, o. c., 46-56, 61-64.

120. Cf. infra, línies 1074-1076.

121. Cf. *Directorium*, II, q. IX, n. 5, p. 256 b – 257 a; *Notes sobre el manuscrit*, o. c., 543; BUSQUETS, o. c., 21-22; RIERA, o. c., 108; PASQUAL, o. c., 231-248.

122. Cf. *El Dialogus contra lullistas*, o. c., 92-101.

123. *STb* I, q. 3, a. 5.

124. Infra, línies 1077-1078.

125. Cf. *Directorium*, II, q. IX, n. 5, p. 257 a; *Notes sobre el manuscrit*, o. c., 543-544; BUSQUETS, o. c., 21-22; RIERA, o. c. 108-109; PASQUAL, o. c., 231-248.

126. Cf. Ramon LLULL, *Arbre de ciència*, setzena part *De l'arbre qüestionat*, VI *De les qüestions de les flors*, 14 *de les qüestions de les flors de l'arbre cristinal*, n.58 *De les qüestions de poder, igualtat e encarnació*, q. 390. El text llatí corresponent fa: «390. Quaestio: Cum Filius sit incarnatus, et non Pater nec Spiritus Sanctus, tres personae diuinae, quomodo possunt esse equaliter homo? Solutio: Vnitas naturae et essentiae diuinae facit esse equaliter tres personas hominem et Deum»: cf. RLOL *Arbor Scientiae*, vol. III, *Lib. XVI*, ed. Pere VILLALBA VARNEDA, Brepols, Tunhout 2000, 1256.

127. Cf. *Arbre de Ciència*, primera part *De l'arbre elemental*, I *De les raïls de l'arbre elemental*, 17 *D'egualtat*: OE I, 561.

cia i substància, entre substància i accident, entre accident i accident, i a més hi ha la igualtat de proporció. Aplicada a l'Encarnació, la combinació ente *Poder* i *Egualtat* juga en el primer registre de *Egualtat*, perquè les tres Persones divines són iguals en natura i essència. Per tant, si el Fill s'ha encarnat, també es podrien haver encarnat el Pare i l'Esperit Sant.

4. La quarta proposició lul·liana reportada per Eimeric és la següent: «In illo triduo Christus fuit verus homo, nam post fuit verus homo, et non per incarnationem nec per resurrectionem, sed remansit continue verus homo»¹²⁸.

Cal posar-la en relació amb els articles 47-49 de la llista del *Directorium*¹²⁹. També apareix en el *Dialogus*¹³⁰, i la vam estudiar en la nostra edició¹³¹, bo i posant en relleu que la provenença de la proposició no era ni de bon tros clara en el corpus lul·lià i, d'altra banda, que tenia il·lustres precedents en la teologia medieval: Hug de Sant Víctor i Pere Llombard, mai no considerats com heretges per aquesta o altres doctrines en les quals els grans teòlegs posteriors no els van seguir. No repetirem ara el que ja està dit.

5. La cinquena proposició que cal considerar és la següent: «Fides non est necessaria hominibus literatis aut intellectum habentibus elevatum, sed tantum rusticis, agricultoribus et similibus»¹³².

Proposició que es formula d'una manera semblant en l'article 97 de la llista del *Directorium*¹³³, i d'una manera equivalent en el *Dialogus*¹³⁴, on la vam analitzar amb tota cura, perquè l'inquisidor hi fa un joc de mans remarcable amb un text lul·lià del *Llibre de contemplació*, gràcies al qual hom obté amb una certa facilitat la imatge d'un Ramon Llull adicte a algunes teories de l'anomenat «averroïsme llatí»¹³⁵. Remetem al que ja vam dir aleshores.

6. La sisena proposició, a propòsit del baptisme, diu així: «Ad hoc est istud sacramentum institutum, ut parvuli baptizati pro quibus eorum patri ni fidem promiserunt, facti adulti, per se fidem profiteantur, ut eorum patri ni a promisso liberentur»¹³⁶.

128. *Infra*, línies 1294-1297.

129. *Directorium*, II, q. IX, n. 5, p. 257 b; *Notes sobre el manuscrit*, o. c., 545; BUSQUETS, o. c., 37-38; RIERA, o. c., 114-115; PASQUAL, o. c., 395-408.

130. Cf. «ATCA», XIX (2000), 164, línies 542-546; 180, línies 982-984; 232, línies 2574-2575.

131. *Ib.*, 101-108.

132. Cf. *infra*, línies 1531-1533.

133. *Directorium*, II, q. IX, n. 5, p. 260 a; *Notes sobre el manuscrit*, o. c., 551; BUSQUETS, o. c., 83-84; RIERA, o. c., 127; PASQUAL, o. c., 729-748.

134. «ATCA», XIX (2000), 165, línies 558-559.

135. Cf. *ib.*, 129-134.

136. Cf. *infra*, línies 1549-1571.

En l'article 90 de la llista del *Directorium*, Eimeric dóna una versió encara més completa de la proposició: «Nonagesimus: Quod si homo non est confirmatus et credit esse confirmatus, est a peccato originali mundatus, ratione bone intentionis, que consumit culpam et peccatum. In libro contemplationum et in libro de ecclesiasticis proverbii. Vbi dat intelligere quod peccatum originale non mundatur in baptisate sed in confirmatione, presertim quia addit quod sacramentum confirmationis est inventum ad hoc ut infantes per se promittant quod eorum patrini a promissione quam fecerunt sint totaliter liberati. In libris predictis et etiam in libro de doctrina puerili»¹³⁷.

I en l'*Expurgate vetus fermentum* la redacció és més acostada al text que es llegeix en la *Confessio*, sense indicació de fonts: «Istud sacramentum confirmationis fuit inventum propter hoc ut infantes quando sunt adulti et habent intellectum concedant illud quod patrini eorum promiserunt pro eis die quo fuerunt baptizati, in quo die infantes non habebant intellectum per quod possent consentire sacramento baptismatis»¹³⁸.

En la versió del *Directorium* l'article no solament és doble, ans es combina amb l'anterior article 89: «Quod infanti qui non vult consentire sacramento confirmationis, non valet sacramentum baptismatis. In libro contemplationum»¹³⁹. Acoblats, aquests dos articles vénen a dir que per a Llull el pecat original no s'esborra en el baptisme, ans en la confirmació. I la segona part de l'article 90 del *Directorium* tindria la virtut de corroborar l'anterior 89. Amb la qual cosa, Ramon Llull esdevindria heretge també en teologia sacramental.

Per començar, cal dir que Eimeric és imprecís en les fonts que al·lega, perquè en el *Llibre de contemplació* no s'hi troba ni el text de l'article 89 ni el del 90 de la llista del *Directorium*. És possible que s'hagi confós amb el text que després esmentarem de l'*Arbre de Ciència*. Pel que fa als *Proverbis de Ramon*, hom suposa que Eimeric esguarda els números 1-5 del capítol 220:

«1. Confirmació es atorgament de batejament. 2. Confermació es necessari sacrament per ço que l'infant atorc que es batejat. 3. Si no fos confermació, fóra dubtació de bapisme. 4. Si no est batejat e est confermat, restaures ton bapisme en ta volentat. 5. Qui es confermat es doblament mundat»¹⁴⁰.

Cal llegir aquests textos des de la suspicàcia per a trobar-hi un sentit pervers, encara que el n. 5 és ambigu, perquè si permet d'entendre que en el baptisme hi ha ,mundació', tampoc no precisa quin tipus de ,mundació' hi ha (o

137. *Directorium*, II, q. IX, n. 5, p. 259 a; *Notes sobre el manuscrit*, o. c., 550-551; BUSQUETS, o. c., 74-76; RIERA, o. c., 93-94; PASQUAL, o. c., 624-637.

138. Cf. Sevilla, Biblioteca Capitular y Colombina, ms. 141-23-15, f. 200vb.

139. *Directorium*, II, q. IX, n. 89, p. 259 b; *Notes sobre el manuscrit*, o. c., 550; BUSQUETS, o. c., 74; RIERA, o. c., 92-93; PASQUAL, o. c., 624-637.

140. Cf. ORL, XIV, 242.

hi torna a haver?) en la confirmació. En tot cas, l'afirmació directa que el baptisme no neteja del pecat original no es veu enlloc.

En l'*Arbre de Ciència*, en canvi, hi ha un text que donaria peu a la redacció de l'article 89 del *Directorium*, i diu així:

«330. Qüestió: Ramon, si l'infant no vol consentir a la confirmació, ¿val a ell lo sacrament del bapisme? – Solució: en lo destroviment de la forma és destrovida la matèria»¹⁴¹.

En el text Llull assimilaria els sacraments del bapisme i la confirmació a les categories de matèria i forma, principis fonamentals de la composició dels ens que són l'un per a l'altre i que no poden existir l'un sense l'altre. Per a Llull, doncs, si en la confirmació no es donava un consentiment explícit al bapisme que l'infant ha rebut abans de l'ús de raó, la forma seria defectiva, no existiria i, per tant, en la seva absència quedaria no-informada, és a dir, anul·lada la matèria. Ara bé, saber què volia dir Llull quan parlava d'aquest 'destroviment' potser s'aclareix, si hom prossegueix llegint el text de l'*Arbre de Ciència*:

«331. Qüestió: Ramon, los infants que moren ans que sien confirmats, ¿van en purgatori? Solució: L'ànima de l'infant batejat qui no és confirmat ha presa la caracta del sacrament en potència, e no ha colpa si en est segle no ha usat de raó, car no ha hagut instrument amb què usar ne pogués».

«332. Qüestió: Ramon, si l'home no és confirmat e cuida ésser confirmat e mor ans que sia confirmat, ¿és del pecat original mundat? Solució: Bona entenció consuma colpa e pecat»¹⁴².

No hi ha dubte que, si aquí Llull assimilava el bapisme i els seus efectes a una potència —i entenia que la confirmació és la forma que fa passar la potència del bapisme a l'acte—, i si deia que el desig i la bona intenció supleixen, pel que fa als efectes, la recepció del sacrament de la confirmació, Llull donava peu a pensar que s'havia allunyat molt de la teologia comuna, que considerava fermament adquirit el caràcter baptismal en la recepció del primer sacrament, sense que la confirmació hi afegeixi res, al contrari: el caràcter baptismal és *conditio sine qua non* per a poder rebre el caràcter de la confirmació¹⁴³.

141. Cf. Ramon LLULL, *Arbre de ciència*, setzena part *De l'arbre qüestionari*, V *De les qüestions de les fulles*, 9 *De les qüestions de la primera part de les fulles de l'arbre apostolical*, 2 e *les qüestions de confirmació*: OE I, 946 b.

142. *Ib.*

143. Cf. *STb* III, q. 72, a. 5 i 6. Sobre el caràcter sacramental, cf. *ib.*, q. 63, a. 1-6; q. 65, a. 3, in c.

Que aquest és *un* sentit possible del text, no es podria negar. Ara bé, resulta que en el sistema de l'*Arbre de Ciència* i en tants altres llocs de l'opus lul·lià una tal obvietat ha d'ésser posada en quarentena. Fonamentalment perquè les quatre mil preguntes i respostes de l'*Arbre qüestionari* tenen la seva pròpia hermenèutica, que Llull exposa amb detall, per tal que el lector no es perdi tot d'una en el bosc de qüestions que està a punt de sorgir davant el seus ulls:

«Lo procés que proposam tenir en solvre les qüestions, està en tres maneres. L'una manera és en quant trametem la responsió a certs locs dels arbres antecedents, en los quals hom porà atènyer la solució segons la natura d'aquells locs e la natura de la qüestió e dels seus térmens... La segona manera és solvre les qüestions per màximes condicionades segons les natures dels arbres, concordant aquella màxima ab la conclusió de la qüestió afirmant o negant. E si la màxima és a alguns escura, consellam que recorren a les natures dels arbres e dels locs d'aquells ab los quals la màxima ha concordança... La terça manera de solució és composta de la primera manera e de la segona, car algunes vegades proposam solvre algunes qüestions trametent als locs dels arbres e donant una màxima a la qüestió»¹⁴⁴.

Si hom s'acull a la indicació lul·liana, posat que les màximes suara transcrites de les qüestions de la primera part de les fulles de l'arbre apostolical hagin pogut semblar obscures, hom pot recórrer a la natura de l'arbre i a aquell lloc amb el qual les màximes tenen concordança, que és a la primera part de les fulles de l'arbre apostolical, on es tracta de la confirmació, i on es llegeix:

«Confirmació és per ço que l'infant cregut, qui no era disposat a entendre quan fo batejat, reeba la impressió del sagrament primer en son entendre, e açò mateix de la sua memòria e voluntat. E per açò aquest sagrament de confirmació és estrument del primer, qui en quant si mateix era disposat a fer la impressió en les potències de l'ànima del subject, mas no la podia fer en los actus d'aquelles potències ço és a saber, en membrar, entendre e amar, mas que féu les impressions en les potències. E per sagrament de confirmació se fan los caràcters del sagrament en los actus de les potències, en quant lo batejat consent a ésser mundat de l'original pecat en membrant, entenenent e amant»¹⁴⁵.

A la llum d'aquesta definició de l'economia del sagrament de la confirmació, queda clar que, en parlar de potència i acte a propòsit dels dos sagraments, Llull no assimilava les realitats sacramentals a aquests conceptes metafísics, ans es referia a les potències de l'ànima, que en l'infant cregut

144. *Arbre de Ciència*, setzena Part De l'*Arbre qüestionari*: OE I, 842 b – 843 a.

145. *Ib.*, vuitena part De l'*arbre apostolical*, V De les fulles de l'*arbre apostolical*, 2 De confirmació: OE I, 680 b.

(= crescut) es troben actualitzades, és a dir, ja són aptes per a realitzar els seus actes propis: entendre, recordar, voler. En tot cas, cal anotar que en aquest text Llull diu que la confirmació és instrument (= causa instrumental) del baptisme, afirmació que no sovinteja en teologia sacramental. Llull es referia, doncs, al joc que tenien les potències psicològiques segons el moment de la recepció dels dos sacraments: eren adormides en l'infant, es desvetllaven en el noi. Referida a aquest aspecte, fins la màxima de la qüestió 332, «bona entenció consuma colpa e pecat», es pot entendre en relació amb el consentiment del subjecte en la remissió del pecat original, no amb la remissió en ella mateixa, en quant és un acte que es realitza en el sacrament.

La interpretació que Eimeric donarà del text lul·lià es val del text que llegeix en la *Doctrina pueril*:

«Lo sacrament de confirmació és, fill, figura e consentiment del baptisme que has rebut... Aquest sacrament de confirmació és atrobat per ço con los infants com són crescuts (*var*: creeguts) e han enteniment, atorguen ço que lurs padrins promeseren per ells al dia com foren bateyats, en lo qual dia los infants no havien enteniment per lo quall poguessen consentir al sacrament del bapisme. Amable fill, com tu reebes lo sacrament de confirmació, adonchs ixen de la promissió los padrins qui tengueren tu a les fonts e qui en persona de tu pormeseren a conservar lo sacrament del bapisme»¹⁴⁶.

El lligam que estableix Llull entre baptisme i confirmació a través del consentiment és el detonant que ha pogut moure Eimeric a veure un error en els textos que ell maneja. El concepte de consentiment posterior al baptisme, sigui a través de la confirmació, sigui a través d'altres actes, per tal de revalidar el baptisme, és estrany a la teologia sacramental occidental. En aquesta, cada un dels dos sacraments té la seva pròpia entitat i funció i, si en algun sentit un d'ells depèn de l'altre, aquesta relació d'independència es dona entre la confirmació respecte del baptisme, no a l'inrevés, perquè, en un subjecte, la confirmació ni tan sols no podria esdevenir-se com sacrament sense la prèvia recepció del baptisme. La progressió entre un i altre la teologia clàssica la veu en el ,robur' que confereix pròpiament la confirmació, gràcia específica del sacrament per a determinats actes també específics que haurà de realitzar el qui el rep, entre els quals no hi figura el consentiment al baptisme. És possible que Eimeric interpretés un tal consentiment com una condició de validació de la ,res' del sacrament del baptisme? D'aquí provindria la seva idea que Llull ensenyava que el pecat original no s'esborrava en el baptisme, ans en la confirmació i a través del consentiment.

146. Cf. Ramon LULL, *Doctrina pueril*, a cura de Gret SCHIB, Barcelona, Ed. Barcino (Els Nostres Clàssics, A 104), 79-80; ID., *Doctrina pueril*, ed. crítica de Joan SANTANYACH I SUÑOL, (Nova Edició de les Obres de Ramon Llull, VII) Palma 2005, 71.

7. La setena proposició diu: «Quilibet obligatur ut sit in ordine matrimonii vel religionis, quia omnis alius status disconvenit cum intentione propter quam Deus hominem creavit»¹⁴⁷.

Correspon a l'article 91 de la llista del *Directorium*, on té el mateix tenor: «Nonagesimus primus: Quod quilibet est obligatus ut sit in ordine matrimonii uel religionis: quia omnis alius status discordat cum finali intentione propter quam quilibet est creatus. In libro de doctrina puerili»¹⁴⁸.

I, certament, hom llegeix en la lul·liana *Doctrina pueril*: «Ubligat és, fill, en ésser en orde de matrimoni o de religió, cor tot altre estament se desconvé ab la final intenció per la qual és creat»¹⁴⁹.

La inclusió d'aquest article en el *Directorium*, en l'*Expurgate vetus fermentum*¹⁵⁰ i en la *Confessio fidei christiana* només es pot entendre a partir de les grans lluites de la primera meitat del segle XIV menades per l'Església jeràrquica i oficial contra tots aquells grups de cristians radicals, franciscans, espirituals, visionaris i apocalíptics que, per raons diverses, foren arrossegats a negar l'autenticitat d'aquella Església —considerada corrupta i anomenada la gran prostituta de Babilònia¹⁵¹— i a sostenir la tesi de les dues esglésies: l'espiritual i veritable, contraposada a la carnal i falsa. En aquests context, els begards són ben coneguts per la duresa de les seves crítiques a la clerecia¹⁵². Des d'aquesta òptica, en l'article de la *Doctrina pueril* Eimeric hi pot llegir una exclusió de l'estament clerical eclesial dels plans de Déu, equivalent a una condemna de la jerarquia eclesial. En aquells moments l'inquisidor escriu o està a punt d'escriure la *Incantatio Studii Ilerdensis*, on impugna algunes tesis d'Antoni Riera i del seu grup, de to indubtablement begard, contra l'orde i el culte clerical¹⁵³. Amb això reforçava la seva convicció antiga, que ja venia de l'*Expurgate vetus fermentum*¹⁵⁴, segons la qual Ramon Llull havia d'ésser tipificat com un heretge begard.

147. Infra, línies 1586-1589.

148. *Directorium*, II, q. IX, n. 5, p. 259 b – 260 a; *Notes sobre el manuscrit, o. c.*, 551; BUSQUETS, *o. c.*, 176-177; RIERA, *o. c.*, 94; PASQUAL, *o. c.*, 637-652.

149. *Edicions citades.*, 87 i 80 respectivament.

150. Eimeric tradueix allí el text així: «Obligatus es, fili, ad essendum in ordine matrimonii vel religionis, quia omnis alius status disconvenit cum finali ratione propter quam creatus es»: Sevilla, Biblioteca Capitular y Colombina, ms. 141-23-15, f. 202ra, línies 13-16.

151. Els exemples es podrien multiplicar a cor què vols. Adduïrem únicament un fragment de la lletra de Pèire Joan als fills de Carles II d'Anjou, publicada per EHRLE, *Die Spiritualien, o. c.*, 534-540, i reproduïda en part per J. M^e POU I MARTÍ, *Visionarios, beguinos y fratricelos catalanes (Siglos XIII-XIV)*, Vic 1930, 27-28: «Sicut enim DC^o anno vitae Nohe rupti sunt fontes abyssi magne et cataracte celi aperte, ita ut nullus salvari potuerit nisi in archa dei imperio fabricata: sic oportet fornicariam Babilonem in maris profunda demergi, quando sub VI° capite bestie hanc meretricem portantis decem cornua tamquam reges una hora accipient potestatem, qui odient fornicariam ipsamque facient desolatam».

152. *Directorium*, II, q. VIII, n. 2, p. 250 b. Cf. infra, nota complementària a la línia 43.

153. Cf. *La Incantatio Studii Ilerdensis, o. c.*, 26-34, 47-48, 57-62.

154. «Hic articulus est hereticus et periculosus nimis, nam est condemnare statum pape, cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, clericorum, viduarum et

Els contradictors moderns d'Eimeric han acumulat amb raó molts altres textos lul·lians en el quals Llull parla honorablement de l'estament clerical, amb la qual cosa es desvirtuaria la interpretació que fa Eimeric de l'article de la *Doctrina pueril*. Si tenen raó des de gairebé tots els punts de vista, no sembla que hagin tingut en compte un principi bàsic de l'hermenèutica dels inquisidors: la *suspicio*. Quan els lul·listes del *Dialogus* retreuen a Eimeric: «Nimis es suspiciosus homo», ell respon amb la seva diàfana franquesa: «Sum hereticorum inquisitor et sic male fidei possessor; vulpeculas volo capere que caudas habent ad invicem colligatas; quare caute oportet me procedere et non cuique spiritui credere»¹⁵⁵.

Si aquesta és la metodologia que cal aplicar a la persecució dels heretges i dels errors en matèria de fe, hi ha poc dubtes que l'article de la *Doctrina pueril* podia ésser arrenjerat en una llista de proposicions contràries a l'ortodòxia eclesiàstica. I amb la inclusió d'aquest article a la *Confessio*, Eimeric arrodonia la seva caracterització d'un heretge particularment perillós, tant en l'orde doctrinal com en el de la disciplina eclesiàstica.

8. Hem deixat per al final l'examen d'un error que Eimeric penja a Llull sense referir-se aquesta vegada a cap text lul·lià concret. Es troba al paràgraf [87], on Eimeric, en la darrera de les proposicions cristològiques de la *Confessio*, rebut que es pugui dir que l'Esperit Sant sigui el pare de Jesucrist, el qual, segons l'article de fe, fou concebut per obra de l'Esperit Sant'. La teologia medieval ensenya tradicionalment que, si Jesucrist fou concebut per obra de l'Esperit Sant, no pot ésser dit per això que sigui fill de l'Esperit Sant¹⁵⁶. No ho és en tant que Déu, car és Fill del Pare, ni ho és en tant que home, perquè aleshores seria un mer home. En el paràgraf anterior, Eimeric havia deixat clar que la concepció de Crist havia estat obra de tota la Trinitat¹⁵⁷. En el moment d'excloure que sigui lícit dir que l'Esperit Sant és el pare de Jesucrist, perquè l'únic pare de Jesucrist és Déu Pare, i com a home Jesucrist és fill de Maria i

virginum; qui status per Ecclesiam approbantur. Nam, ut dicitur *de Summa Trinitate et fide catholica, Non solum*: «Virgines, continentes et coniugati per fidem rectam et operationem bonam placentes Deo ad eternam merentur beatitudinem pervenire». Nec valet si dicatur quod loquitur de religione christiana, ad quam omnes generaliter obligantur, quia tunc non dixisset quid de matrimonio, quia tunc nihil ad propositum; nam coniugati christiani sub religione christiana enumerantur; dixisset enim quod quilibet obligatur ut sit in ordine religionis, scilicet, christiane, et non disiunctive matrimonii vel religionis. Nec valet si dicatur quod loquitur de religione clericali generaliter, quia tunc status laicorum continentium et virginum condemnantur. Loquimur igitur de religione generaliter monachorum, ut nomine monachorum religiosi omnes generaliter includantur. Quod sic ille Raimundus intelligat patet, nam distincta capitula facit de matrimonio, clericis et religiosis, ut statim videbitur. Est ergo articulus antedictus hereticalis et periculosus nimis»: *L. c., ib.*, línies 17-40.

155. Cf. *El Dialogus contra lullistas*, o. c., 220, línies 2220-2224.

156. Cf. III, q. 32, a. 3.

157. *Infra*, línies 1238-1247.

prou, sense pare humà, Eimeric afegeix que aquesta és la tesi de Ramon Llull, és a dir, que Jesucrist és fill de l'Esperit Sant. I afirmar, doncs, que Jesucrist és fill de l'Esperit Sant segons la seva humanitat, equival a considerar Jesucrist com un simple home, no com a Fill de Déu.

No hem sabut veure en la llista dels articles del *Directorium* cap article relacionat amb l'afirmació eimericana de la *Confessio*. En l'aparat de fonts i de notes complementàries hem citat un text lul·lià de l'*Arbre de Ciència*¹⁵⁸, prenent peu del qual es podria sospitar que una frase de les *Flors de l'arbre apostolical*, on és tractada la concepció de Jesucrist per obra de l'Esperit Sant, sigui poc feliç en ordre a expressar el contingut del dogma: «És, doncs, Crist per Sant Esperit home e no per home engenrat, mas de mare product en deïtat». Si es parteix de la base que engendrar home = ésser pare d'home, en entendre «Crist és engenrat home per Sant Esperit e no per home», es podria subsumir que hom està dient que l'Esperit Sant és el pare de Jesucrist home. Per tant, aquí hauria tingut Eimeric una ocasió per a suposar que Llull ensenyava aquesta doctrina.

Tot el paràgraf anterior a la frase lul·liana que acabem de transcriure és una defensa aferrisada de la tesi que Jesucrist no ha pogut tenir un pare home, car en aquest cas no hauria estat Déu, ans només home. Si Eimeric diu que Llull ensenya que Jesucrist, com a fill de l'Esperit Sant, només és home, el que es pot llegir abans de la frase on per ventura l'inquisidor copsa l'afirmació herètica és justament el contrari, és a dir, que com a Fill de Déu, Jesucrist no podia tenir un pare home, com es pot comprovar en la transcripció que en donem en el seu lloc.

Aquest podria ésser un bon exemple del rigor hermenèutic d'Eimeric dut fins a les seves darreres conseqüències. Ultra la *suspicio*, qualsevol imprecisió o error material pot donar peu a la convicció de principi que el seu autor és heretge.

Conclusió

Amb la *Confessio fidei christianae* i amb la *Incantatio Studii Ilerdensis* es clou el cicle de la literatura antilul·liana d'Eimeric. Aquesta literatura ha adoptat el format doctrinal (*Expurgate vetus fermentum* i *Fascinatio lullistarum*), el format diàleg-diatriba (*Dialogus contra lullistas*), el format denúncia (*Incantatio Studii Ilerdensis*), el format memorial (*Confessio fidei christianae*). Els diferents vehicles no amaguen en cap moment la profunda unitat d'aquesta literatura. Eimeric està convençut que Llull i el lul·lisme representen una desviació doctrinal perillosa, sobretot perquè el tipus d'error que s'hi amaga és atípic, difús, diforme, desigual, múltiple i pràcticament incontrolable en la mesura

158. Cf. infra, notes a les línies 1261-1263.

que es difon en llengua vulgar. La seva lectura del lul·lisme ha dut Eimeric a una conclusió ferma: el lul·lisme no pot tenir carta de naturalesa en l'Església. Ja des dels inicis de la seva lluita contra Llull, la convicció d'Eimeric és sòlida, i l'inquisidor mai no se'n farà enrere. La *Confessio* és l'actualització resumida de tots els escrits i actuacions anteriors de l'inquisidor contra Llull, adreçada al papa perquè en prengui bona nota i actuï, al seu torn, en conseqüència.

Paradoxalment, la resolució amb què Eimeric atacà el lul·lisme tingué la virtut de desvetllar el braó dels lul·listes, i la qüestió esdevingué un blanc contra negre que duia fatalment a la victòria d'una part i a la desfeta de l'altra. La sentència definitiva (definitiva en sentit de definitòria), era un compromís; els lul·listes medievals i moderns la van interpretar com llur victòria, quan, de fet i des del punt de vista doctrinal, deixava les coses en l'estat en què es trobaven el 1374. Totes les polèmiques posteriors entre lul·listes i anti-lul·listes estan dominades pels efectes de l'acció eimericiana contra Llull. Vistos els minsos resultats intel·lectuals a què va arribar el lul·lisme medieval i modern autòcton, quan va poder organitza-se en llibertat i en forma d'escola, cal reconèixer en Eimeric el principal activador de l'interès per Llull durant tota l'època moderna a Catalunya i Mallorca. En algun altre lloc hem atribuït a l'acció d'Eimeric una certa virtut purificadora d'elements revolucionaris que s'havien incrustat al lul·lisme des de fora¹⁵⁹, com més tard s'hi incrustarà l'alquímia. És un panorama contradictori. La contradicció es reforça, si hom pensa que el que cercava Eimeric era el contrari: ni la purificació¹⁶⁰ ni l'avivament, ans la 'dampnatio memoriae' de l'heretge que ell havia assenyalat. Però en el teatre de la vida humana no és la passió el lloc geomètric de totes les contradiccions?

La nostra edició

La *Confessio fidei christianae* ha estat transmesa per dos manuscrits: el lat. 3171 de la BNF¹⁶¹ i el ms. 141-23-14 de la Biblioteca Capítular y Colombina de Sevilla¹⁶². Designarem B el primer i A el segon, per tal com creiem haver demostrat que el manuscrit de París és còpia de l'actual manuscrit sevillà¹⁶³, i és aquest que prenem com a base de l'edició.

159. Cf. *El procés*, o. c., 436-437; *La Sentència definitiva del 1419*, o. c., 344-346.

160. Aquesta possibilitat queda taxativament excloua en el *Dialogus contra lullistas*: cf. ed. c., línies 2080-2096.

161. Cf. Philip LAUER, *Bibliothèque Nationale. Catalogue des manuscrits latins*, t. IV, París 1958, 279-285.

162. Cf. *Manuscrits eimericians de la Biblioteca Capítular y Colombina de Sevilla provinents de Girona*, o. c., 315-330.

163. *Ib.*, 363-368.

La puntuació és responsabilitat de l'autor d'aquest article. S'han desfet totes les abreviatures i s'han regularitzat grafies: bp/pp, c/cc, c/ch, c/t, ct/tt, d/t, es/s, f/ff, f/ph, g/gg, g/gua, gi/gui, i/y, l/ll. m/mm, m/mp, n/nn, s/sc, s/ss, s/x, t/th, t/tt, u/v, z/tz. També ha estat regularitzat l'ús de la *b*. Les lliçons desestimades han estat enviades a l'aparat crític. En l'aparat complementari de notes ara i adés s'exposen determinades particularitats del text manuscrit. Les citacions de textos escripturístics identificats es posen entre cometes. Els aparats són els usuals en aquest anuari. La *Summa Theologica* de sant Tomàs és citada entrant directament en la part (I, II, III o *Supplementum*) i la qüestió de què es tracta. Pel que fa a la metodologia dels aparats i de les taules, ha semblat oportú d'introduir alguns canvis¹⁶⁴:

En els aparats de fonts i de notes complementàries, les abreviacions dels llibres bíblics s'escriuen en endavant en cursiva.

En les taules les mateixes abreviacions s'escriuen en versaleta.

Per al llibre dels Salms, seguim la numeració de l'edició crítica de la traducció de sant Jeroni¹⁶⁵.

164. Aquests canvis han estat proposats *de facto* en el volum n. 1 del «Corpus Scriptorum Cataloniae», ARNALDI DE VILLANOVA, *Introductio in librum {Ioachim} De semine Scriptorum, Allocutio super significatione nominis Tetragammaton* (ARNALDI DE VILLANOVA OPERA THEOLOGICA OMNIA, III), curante Josep PERARNAU, Barcelona, I. E. C., Facultat de Teologia de Catalunya, Scuola Superiore di Studi Medievali e Francescani, 2004, 209 p.

165. Cf. *Biblia Sacra iuxta latinam Vulgatam versionem ad codicum fidem iussu Pii XII...*, *Liber Psalmorum ex recensione Sancti Hieronymi, cum praefationibus et epistula ad Sunniam et Fretellam*, Romae, Typis Polyglottis Vaticanis, MDCCCCLIII, 298 p.

Nicolau EIMERIC

CONFESSIO FIDEI CHRISTIANE

{Pròleg}

Sanctissimo ac beatissimo in Christo patri ac domino, domino 1
nostro, domino Benedicto, digna Dei providentia sacrosancte Roma-
ne ac universalis Ecclesie huius nominis pape tertidecimo, frater Ni-
colaus Eymerici, ordinis fratrum predicatorum, magister in theologia
indignus ac inquisitor in Aragonia heretice pravitatis: Pedum crebra 5
ac devota oscula beatorum.

Si licuit, pater sancte, beato Hieronymo in secundo prologo super
Iob cum stomacho taliter intonare: «Si fiscellam iunco texerem aut pal-
marum folia manibus complicarem, ut in sudore vultus mei comedere-
rem panem meum et ventris opus sollicita mente tractarem, nullus 10
morderet, nemo reprehenderet. Nunc vero, quia iuxta sententiam Sal-
vatoris volo «operari cibum qui non perit» et antiquam divinorum vo-
luminum viam sentibus expurgare corrector viciorum, falsarius vocor
et errores non auferre, sed serere palam dicor». Cur non licebit et mihi 15
cum gaudio ut sequitur acclamare: Si mane et vespere psalmos rumi-
nando, libellum in manibus baiulando circuire quatuor claustri latera
frequentassem. Si psalmodiam die ac nocte in choro cum ceteris mo-

8 fiscellam AB ficellam | iunco AB iuncto 12 perit B peterit

8-14 Sancti HIERONYMI *In libro Iob alius Prologus iuxta emendationem graecam*, in
Biblia Sacra iuxta latinam Vulgatam versionem ad codicum fidem iussu Pii XII..., *Libri Hes-*
ter et Iob, Romae, Typis Polyglottis Vaticanis MDCCCCLI, 74-75. 12 Io 6,27

13 *falsarius* Eimeric ha triat intencionadament la citació de sant Jeroni, la qual cosa permet de saber que era perfectament conscient de l'acusació d'ésser falsari que hom li va endegar ja en vida: cf. supra, p. 14 i notes 47 i 61. Si aquesta acusació no es dedueix literalment de les conclusions de la comissió Ermengol, on no es llegeix cap blasme explícit de falsedat adreçat a Eimeric, ans de maldat (i creiem que en sentit d'imperfícia: «... ipsi articuli condempnati, qui superius sunt inserti in latino, male dicto libro fuerunt attributi...», *La sentència definitiva de 1419, o. c.*, 367), l'acusació ha d'estar relacionada amb la certificació dels registradors de lletres pontificies, segons la qual la butlla *Conservationi puritatis* no apareixia en el registre de l'any sisè del pontífic de Gregori XI. L'acusació provenia evidentment del camp lul·lista, i Eimeric s'hi encara tot d'una.

- dulatis vocibus resonassem. Si missas pro vivis et mortuis lacrimis crebris, sepius, devotius ac sedulius celebrassem. Si per villas et castra
 20 predicans, verbum Domini disseminando, panem ostiatim pro egenis fratribus mendicassem et hiis contentus ad ulteriora nullatenus processissem, nullus contra me reclamasset, nullus contra me latrasset, nullus contra me suum calcaneum elevasset, neque me utique lacerasset. Nunc vero, pater beatissime, quia in fervore mentis mee, inter magna
 25 et parva ultra XL librorum volumina compilavi, manu propria exaravi, magno cum labore peculio mutuato copiari et in libraria communi in cathena, quatinus cunctis paterent, Gerunde poni, ubi «qui me segregavit ex utero matris mee vocavit per gratiam suam» ad sacrum predicatorum ordinem, procuravi. Et nedum sic tantum. Sed et

22 reclamant ... ne B om

27-28 Gal 1, 15

25 La darrera llista i la més completa de les obres d'Eimeric es pot veure en l'apèndix I, «*Verzeichnis der Werke Nicolaus Eymereichs*» d'HEIMANN, 161-209, amb indicació de tots els manuscrits i les edicions de què han estat objecte. L'autora compta quaranta quatre obres autèntiques, cinc de les quals per ara són perdudes. Altres quatre obres atribuïdes a Eimeric són dubtoses.

26 *exaravi* Segons testimoni de F. DIAGO, *Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores*, Barcelona, Sebastian de Cormellas 1599, f. 51, els autògrafs d'Eimeric formaven un grup diferent dels volums copiats expressament en onze grans volums per al convent gironí. Durant el segle XX alguns d'aquests autògrafs foren adquirits per la Biblioteca de Catalunya: són els actuals manuscrits 1278 I-III (*Postilla litteralis super evangelium Matthei*), 1279 (*Postilla litteralis super evangelium Iohannis*, c. 4-6), 1280 (*Postilla litteralis super epistolam ad Galatas*), 1281 (*Postilla super epistolam ad Hebreos*, c. 10-13), 1284 (*Postilla litteralis super evangelium Luce*, c. 19-24).

27-29 La citació de Gal 1, 15 també es troba en el pròleg de l'eimericà *Elucidarius Elucidarii*: Cf. Yves LEFÈVRE, *L'Elucidarium et les Lucidaires. Contribution, par l'histoire d'un texte, à l'histoire des croyances religieuses en France au moyen-âge*, Paris, Brocard Éditeur 1954, 484.

29 *procuravi* Com certifica Francisco DIAGO, *l. c.*, les obres d'Eimeric foren copiades al convent dominicà de Girona i conservades en onze volums manuscrits de la biblioteca d'aquell convent. Dispersats en el moment de la Desamortització (a. 1835), dels volums eimericàns gironins se'n perdé el rastre. L'any 1979 J. Perarnau descobrí el que segurament fou el primer de la sèrie dels onze volums eimericàns del convent gironí: cf. J. PERARNAU, *Tres nous tractats de Nicolau Eimeric en un volum de les seves «Opera Omnia» manuscrites procedents de Sant Domènec de Girona (Ciutat de Mallorca, Biblioteca Bartomeu March, ms. 15-III-6)*, dins «*Revista Catalana de Teologia*», IV (1979), 79-100. En aquest manuscrit es conserven en exemplar únic els tractats *De iurisdictione Ecclesie et inquisitorum contra infideles demones invocantes vel alias fidem catholicam agitantes* (ca. 1370),

quia hereticis, credentibus, defensoribus et receptatoribus, vulpeculis 30
 siquidem intricatis caudis ignitis adinvicem colligatis, quia «de vanitate»
 conveniunt «in idipsum», «circuiendo mare et aridam» «in sudore vul-
 tus» mei et perambulando terram «ut facerem multos proselitos, non
 filios gehenne, ut olim hypocrite pharisei», sed glorie, ut apostoli sanc-
 ti Dei, efficacius, ardentius et sedulius totis meis compagibus per an- 35
 nos XL et amplius disceptavi, penitentes crucibus consignavi, stalau
 i et carceribus ad penitentiam peragendam aqua doloris et pane angus-
 tie iudicavi. Sciens quod «ferrum ferro acuitur», et clavus clavo retun-
 ditur, atque malleus malleo malleatur, nonnullos inpenitentes reliqui,
 nonnullos inpenitentes, penitentes etiam et relapsos tradidi brachio 40
 seculari, qui fuerunt ignibus consummati. Denique et non tantum ita.
 Sed et quia contra et adversus quemdam Raimundum Lull, virum

35 totis A *interlin*

31-32 Ps 61, 10 32-34 Mt 23, 15 32-33 Gen 3, 19 38 Prov 27, 17

Tractatus brevis super iurisdictione inquisitorum contra infideles fidem catholicam agitantes (1383-1387), i *De Conceptione Virginis Marie* (1384). Al cap de vint anys aparegueren a Sevilla nou volums més de la dita col·lecció: cf. J. DE PUIG, *Manuscripts eimericians de la Biblioteca Capitular y Colombina de Sevilla provinents de Girona*, dins «ATCA», 17 (1998), 295-380. Aquests volums, alguns amb correccions autògrafes del mateix inquisidor, van fer emergir a la llum, en exemplar únic, cinc obres de l'inquisidor considerades perdudes o conegudes només fragmentàriament: *Postilla litteralis super evangelium Marci*, *Sermones de tempore*, *Sermones de communi sanctorum plurimorumque eventuum*, *Quaestiones super primum librum Physicorum* i l'*Expositio litteralis in evangelium Iohannis apostoli et evangeliste*, fins aleshores només coneguda en la seva primera meitat. Faltaria ara, doncs, per situar el volum que completaria els onze de la col·lecció eimericiana gironina, en el qual per ventura figurarien els tractats de l'inquisidor que encara avui consten com a perduts: *Tractatus contra quinque blasphemias*, *Tractatus contra haereses Arnaldi de Villanova*, *Tractatus contra errores de sanguine Christi*, *Postilla super epistolam ad Hebraeos*, *Postilla litteralis super evangelium Luce*, *Postilla super epistolam ad Titum* i qui sap si les pàgines que va poder escriure l'inquisidor, ja al final de la seva vida, de la *Postilla super epistolam ad Romanos*.

36 *per annos XL et amplius* Els períodes de l'activitat inquisitorial d'Eimeric, sense comptar les interrupcions i els exilis que li foren imposats, van de 1356 a 1360, de 1365 a 1374 i de 1387 a 1394. En una visió retrospectiva, ell conceptua que des del 1356 no ha parat de fer d'inquisidor, i això ho justificarien, almenys en alguna mesura subjectiva, els seus nombrosos escrits, particularment els voluminosos comentaris als evangelis, en els quals sempre lluita contra l'heretgia. Hom pot veure una mostra indicativa d'aquest tarannà en Claudia HEIMANN, «*Quod Iudei a Deo non excusantur...*» *Nicolaus Eymericus Kommentar zum Johannes-Evangelium*, dins «*Revista Catalana de Teologia*», XXIX/2 (2004), 397-419.

40-41 *nonnullos... tradidi brachio seculari* Al *Directorium*, II, q. xi, n. 9, p. 266 b, Eimeric relata que en temps d'Innocenci VI (de fet, l'any 1357), ell mateix va con-

- utique phantasticum et begardum, cuius «pater mendacii» mentem sic
 excecavit, ut eius doctrina merito sit censenda tam heretica quam in-
 45 sana, per XX^a annos et amplius coram tribus Romanis pontificibus
 sedulius decertavi, eiusdem libros multos ignibus arsi et sectatores
 illius flammeo gladio anathematis percussi, duris carceribus mancipa-
 vi. Quia, inquam, contra hos «frameam effudi» pariter et conclusi, «manum-
 50 que misi ad fortia» antelata, ecce «insurrexerunt» quasi vir unus «Belial
 filii», «testes iniqui», non grammatici, non dialectici, non physici, non

51 arithmetici AB arismetici 64-65 et ... extirpatione B om

43 Io 8,4 48 Ps 34, 3 48-49 Prov 31, 19 49-50 Dt 13, 13; 1 Reg 10, 27
 2Par 13, 7 Ps 26, 12

demnar l'heretge Nicolau de Calàbria, el qual fou cremat. És l'únic cas documentat d'una relaxació al braç secular duta a terme per Eimeric. La seva afirmació en aquestes línies seria purament retòrica? Els partidaris de Llull que ell combat en el seu *Dialogus contra lullistas* també li retreien que n'havia condemnats molts al darrer suplici: «Et non es tu ille qui multos utriusque sexus et varios inclusisti, vinxisti, torsisti, confudisti et, quod aures audire tinniunt, arsisti, tradens illos brachio seculari ultimo supplicio feriendos?»: cf. Jaume DE PUIG I OLIVER, *El «Dialogus contra lullistas» de Nicolau Eimeric*, dins «ATCA», 19 (2000), 176, línies 882-884. Cf. C. HEIMANN, 22, 53.

43 *begardum* Al *Directorium*, II, q. VIII, n. 2, p. 250 b, Eimeric consigna els errors dels begards referents a) a les dues esglésies, la carnal i l'espiritual; b) la potestat dels clergues, que només és real si porten una vida santa; c) als qui juren per Déu, cometent pecat mortal; d) als clergues en pecat, que no poden celebrar misses ni administrar sacraments; e) als begards mateixos, els únics fidels a l'evangeli. Joan XXII condemnà llurs errors en la decretal *Gloriosam Ecclesiam*, de la qual Eimeric reproduïx un fragment *ib.*, q. XVI, n. 2, p. 291 a – 292 a; n'hi ha també edició parcial en DU PLESSIS D'ARGENTRÉ, 219, i en D Sch 910-916. El cap d'aquests heretges és Pèire Joan, *ib.*, q. IX, n. 1-2, p. 252 a – 254 a; q. XV, n. 1, 282 b – 282 a. Els errors dels begards es confonen també amb els dels beguins, *ib.*, q. XV, n. 3, p. 282 a – 283 a, que són els errors dels espirituals franciscans sobre la pobresa i les limitacions de la potestat del papa pel que fa a la interpretació de la regla dels frares menors (la possessió de béns en comú, etc.). De manera que, en qualificar Llull com a begard, Eimeric el situa en la perspectiva dels espirituals del seu temps, segurament influït pel tarannà que ell pogué observar en alguns dels lul·listes que perseguí. A títol d'exemple, cal recordar aquí el grup de lul·listes lleidatans, encapçalats per Antoni Riera, més aviat sensibles als corrents profètico-apocalíptics i espirituals, amb alguna influència de Pèire Joan, com ja vam tenir ocasió d'assenyalar al seu moment (cf. *La Incantatio Studii Ilerdensis de Nicolau Eimeric, O. P. Edició i estudi, o. c.*, 20-40). En el tractat *Contra Alchimistas* Eimeric diu dels begards: «Bigardi ypocrite cimino faciem suam subfumigant ut crocei videantur, quatenus videantur hominibus ieiunantes; sunt etenim pingues ventre, sed crocei facie»: *ed. c.* [supra, p. 17, nota 59], 126, 1ª conclusio.

philosophi, non geometrici, non musici, non arithmetici, non astronomi, non astrologi, non mathematici, non theologi; sed viri utique inscii, litteris inperiti, non duces, non presides, non comites, non barones, non marchiones; sed potius mercatores, sutores, cerdones, sartores, fullones, fabri lignarii, ferrarii, argentarii, lanarii, tabernarii, pigmentarii. Hii siquidem tales et tanti, tantisque miris officiis insigniti, presumptione nimia ducti pariter et seducti, insurrexerunt in me, lacerarunt me, clamaverunt contra me, «calcaneum suum leverunt contra me» et, quod gaudens refero et referendo gaudeo, «per viicos et plateas», civitates et villas tubis resonantibus, buccis crepantibus, cum sancto Iohanne filio Zebedei consanguineo Domini Ihesu Christi, a tota Aragonie, Valentie et Cathalonie natali patria sollemniter relegari «excecari malitia» procurarunt; quam bannitionem et relegationem leto utique spiritu, «quia dignus habitus» sum pro fidei defensione et heresum extirpatione «contumeliam pati» cum sanctis apostolis Ihesu Christi, iam per triennium toleravi et tolero de presenti.

Si licuit, pater sancte, beato Gregorio exagerando devoto suo animo acclamare: «O felix culpa, que talem ac tantum habere meruit redemptorem!» cur non licebit et mihi magno cum gaudio intonare: O felix relegatio ista, que tantum infert in terris meritum et in celis premium et decorem! Ubi, obsecro nisu toto, foret gloria inquisitorum, nisi esset nequitia hereticorum? Persecutio etenim hereticorum coronatio est inquisitorum; et ideo inquit Apostolus: «Oportet hereses esse, ut qui probati sunt manifesti fiant».

Sane, pater sancte, quia iuxta verbum Apostoli *ad Romanos*, «sapientibus et insipientibus debitor sum», nam fungor publica potestate, «testis est mihi Deus, cui servio in spiritu meo», quod cupiam tam

67 exagerando A exagerendo B exercendo

80 ut ... confessio B om 84-85 corde, confiteor A in marg 85-86 quas ... sententias B om

59-60 *Cant* 3, 2 58-59 *Io* 13, 18 63 *Sap* 2, 21 64-65 *Act* 5, 41
 68-69 Cf. *Liber Sacramentorum Gellonensis*, cura A. DUMAS, O. S. B. [CCSL CLIX], Turnholt, Brepols MCMLXXXI, 94, lin. 21-22; *Liber Sacramentorum Avgvstodvnsis*, cura O. HEIMING, O S B. [CCSL CLIXB], Turhnolt, Brepols MCMLXXXIV, 62, lin. 19-20 73-74 *1 Cor* 11, 19
 75-76 *Rom* 1, 14 77 *Rom* 1, 9

60 *buccis crepantibus* L'expressió és d'Agustí, *Tractatus in Iohannis Evangelium* XLV, 3 (CCSL, xxxvi, 389): «Qui non intrat per ostium etc. Fuerunt quidam philosophi... sapientiam suam buccis crepantibus ventilantes...»

71-74 Cf. Nicolau EIMERIC, *Incantatio Studii Ilerdensis*, línies 41-50, *ed. c.*, 46, on també és citat el text paulí de *1 Cor* 11, 19.

illis quam istis satisfacere, iuxta posse, nedum corde, sed corde pariter atque ore, quia iuxta Apostoli sententiam, «corde creditur ad iustitiam, oris autem confessio fit ad salutem»; ut ergo fidei mee confessio nota sit omnibus hominibus tam pusillis quam magnis, tam presentibus quam futuris, tam advenis quam dispersis, tam catholicis quam hereticis et perversis, quia Dominus mihi «prope est», nam «in ianuis» mihi est, quia «diem nescio neque horam», sicut nec quisquam, profiteor corde, confiteor ore quod omnes et singulas scripturas quas compilavi, omnes sententias quas fulminans promulgavi, omnes sermones quos predicavi, omnes lectiones in quibus hactenus insudavi, omnes questiones quas disputatas determinavi: Omnia inquam hec et singula subicio et submitto correctioni et emende totaliter et ex toto —qui enim «omnia subicit, nihil dimittit non subiectum», Apostolo ipso teste—, vestre sanctitatis, eiusdem omnium successorum ut veris vicariis Ihesu Christi atque Christi sponse unice sacrosancte, quatenus eadem sanctitas vestra vel successorum vestrorum atque Romana Ecclesia sancta Dei omnia antelata discernat, corrigat, emendet, approbet, reprobet, recindat, precindat atque de illis omnibus et singulis disponat et faciat sicut videbitur et placuerit faciendum; nam talem dispositionem atque ordinationem corde sano admitto, recipio, illi credo et adhereo, nec in aliquo contradico. Ita profiteor et confiteor coram «Deo qui sedet super thronum et Agno», Domino Ihesu Christo, eiusque vicario sanctissimo domino Benedicto, atque immaculata unica Christi sponsa.

Denique, pater beatissime, fidei mee confessionem amplius dilatando atque ad certa credibilia ascendendo, ut prosim certe parvulis et pusillis eos de fide aliquo modo instruendo, attamen sub eisdem subiectione, submissione, emenda et correctione vestre sanctitatis eiusque successorum atque Dei Ecclesie sacrosancte, testifcor in persona mei et cuiuslibet fidelis christiani coram Deo et Ihesu Christo me firmiter credere et simpliciter confiteri de veritate fidei catholice que sequuntur.

79-80 *Rom* 10, 10 83 *Mt* 24, 33 84 *Mt* 25, 13 90 *He* 2, 8 97-98 *Apoc* 7, 10

76-80 Sobre les qualitats intel·lectuals que, segons Eimeric, han d'adornar l'inquisidor, cf. *Pro defuncto inquisitore heretice pravitatis sermo secundus*, línies 43-62, en *Dos sermons de Nicolau Eimeric*, o. c., 247-248; *Directorium*, III, q. 1, p. 534 a – 535 b.

{Articles de la divinitat}

[1]. Testificor et in primis coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum esse, et illud esse fore primum esse, summum esse, supremum esse, ex quo omne esse, per quod omne esse, et in quo omne esse, sub quo omne esse et per quod omne esse et supra quod nullum esse et a quo procedere omne esse, Deo ad Moysen alloquente: «Ego sum qui sum», et Moysen ad filios Israel referente: «Qui est misit me ad vos». 110
115

Et consequenter abominor et detestor illum insipientem et hereticum qui «dixit in corde suo: non est Deus», propheta pariter et psalmista in suo decachordo *Psalterio* attestante, ac etiam abominor et detestor hereticos saduceos, qui posuerunt Deum nihil esse.

[2]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum esse fore probabile, et illud esse fore demonstrabile, non demonstratione sensuali, sed demonstratione intellectuali, non demonstratione potiori et a priori, sed a posteriori, non per causam, sed per effectus, dicente de philosophis Apostolo *ad Romanos*: «Invisibilia enim Dei per ea que facta sunt a creatura mundi intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque virtus et divinitas». Inquirente etiam taliter *Sapiente*: «Magnitudine enim speciei et creature cognoscibiliter poterit horum creator videri». 120
125

114 Ex 3, 14 115 Ex 3, 14
117 Ps 13, 1 119 Cf. Petrus COMESTOR, *Historia Scholastica. In Evangelia*, c. CXXX (PL 198, 1606).
125-126 Rom 1, 20 127-128 Sap 13, 5

114 Cf. I, q. 2, a. 3, sed contra (BAC I, 17).

119 *qui posuerunt Deum nihil esse* No hi ha fonts per a una afirmació d'aquesta mena amb referència als saduceus. En canvi, és molt possible que Eimeric hagi interpretat malament el passatge de Petrus COMESTOR que proposem com a font. En efecte, en aquest lloc hom llegeix: «... Ipsi (saducaei) putabant animas interire cum corporibus. Hac autem auctoritate probatur animas vivere post corpora. Alioquin si homo moriens penitus in nihilum redigitur, tunc dixit Deus se *Deum esse nichili*. Manentibus ergo animabus post mortem, recolligi potest quia corpora resurgunt, ut cum eis recipiant animae quod cum eis meruerunt. Alioquin frustra incorporantur». Posant *nihil per nibili*, Eimeric comet un error –de lectura?–, perquè ningú no podia dir que els saduceus no creien en Déu. Equiparant-los a l'incrèdul del salm 14,1, hom té la impressió que Eimeric convertia els saduceus en ateus formals, cosa que no es pot deduir del tenor dels evangelis, més aviat al contrari. Per a les doctrines dels saduceus, deixebles de Dositeu, que no creien en la resurrecció ni en els àngels, cf. S. PHILASTRIUS, *Liber de Haeresibus*, c. IV-V, (PL 12, 1118-1119); *Dictionnaire de la Bible* 5, 1337-1345; LThK 8, 1423-1424; TRE 29, 589-594.

120-128 Cf. SCG I, c. 12 (BAC I, 120-122); I, q. 2, a. 2 (BAC I, 16-17).

130 Et consequenter abominor et detestor quosdam philosophos, qui, «cum Deum taliter cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt, neque gratias egerunt, sed in» vanitatibus «suis evanuerunt et dicentes se esse sapientes stulti facti sunt», nam idola adorarunt, ut *ad Romanos* idem Apostolus attestatur.

135 [3]. Testifcor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum fore bonum, immo summum bonum, supremum bonum, potissimum bonum, a quo est omne bonum et sine quo nullum bonum, non per accidens bonum, sed per essentiam bonum et tale bonum fore unicum solum bonum, Domino Ihesu cuiusdam alloquente: «Cur me dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus», 140 *Luca* in suo evangelio attestante.

Et consequenter abominor et detestor manicheum hereticum, qui posuit Deum malum.

145 [4]. Testifcor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum fore eternum, non temporatum, non temporaneum, non eviternum, non coevum, non factum, non creatum, sed ab eterno eternum non habuisse sui esse nec principium nec initium, nec habiturum fore sui esse finem neque terminum, sed fore, esse et fuisse sempiternum, perpetuum, et eternum, *ad Romanos* de Deo Apostolo inquirente: «Sempiterna quoque eius virtus et divinitas». Et rur-

132 adorarunt B adoraverunt

134 credere A *interlin* 138 post Ihesu B *add* Christo *cancel*

148 et B *interlin* 150 et ibidem A *interlin*

130-132 *Rom* 1, 21-23

139 *Lc* 18, 19

141-142 Cf. *Decret.*, II, xxiv, q. III, c. 39 (FRIEDBERG I, 1003); PHILASTRIUS, *Liber de haeresibus*, c. LXI (PL 12, 1175-1176); AUGUSTINUS, *De moribus Ecclesiae Catholicae et de moribus manichaeorum*, l. I, c. X (PL 32, 1317); l. II, c. II, 3 (PL 32 1346) *Directorium*, II, q. VI, n. 31, p. 244 b; q. XIII, n. 1-4, p. 273 b – 278 a.

149 *Rom* 1, 20 150-151 *Rom* 16, 26 151-152 *Dan* 6, 27

134-140 Cf. *SCG* I, c. 37-42 (BAC I, 190-204); I, q. 10, a. 1-6 (BAC I, 56-64). A la *SCG* sant Tomàs al·ludeix als maniqueus, sense aturar-se a detallar cap punt de llur doctrina, del tot obsoleta com a problema intel·lectual per a un aristotèlic de la segona meitat del s. XIII; en canvi, Eimeric no els passa per alt com a heresiarques. Cf. *infra*, línies 342-344, 352-353.

141-142 *manicheum* Per a Mani i el maniqueisme, cf. DTC 9, 1841-1895; LThK 6, 1265-1269; TRE 22, 25-45. A més dels maniqueus antics, aquí són esguardats els maniqueus del temps d'Innocenci III, contra els quals predicà Pere de Verona, és a dir, el braç italià del catarisme.

143-153 Cf. *SCG* I, c. 15 (BAC I, 135-137); I, q. 10, a. 1-6 (BAC I, 56-64).

sum idem ad idem et ibidem: «Non est patefactum per scripturas prophetarum, sed preceptum eterni Dei». Et *Daniel* inquit: «Ipse enim est Deus vivens et eternus».

Et consequenter abominor et detestor hereticum astruentem Deum habuisse initium sui esse.

153-154 M. T. CICERO, *De natura deorum*, l. I, X [25]; ed. a cura de Joan-Manuel DEL POZO, Barcelona 1988 (FBM [254], 69); PHILASTRIUS, *Liber de haeresibus*, c. XXXVIII (PL 12, 1155-1156); AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. XI (PL 42, 28); *De Civitate Dei*, l. XIII, c. 16, 1 (PL 41, 388); l. XXII, c. 26 (PL 41, 794); *Sermo CCXLI*, c. VIII, 8 (PL 38, 1138).

153-154 En el text citat del *De natura deorum* Ciceró reporta com opinió d'Anaximandre la naixença contínua d'uns déus que vénen a ésser com innumerables mons: «Anaximandri autem opinio est natiuos esse deos longis intervallis orientis occidentisque, eosque innumerabiles esse mundos. Sed nos deum nisi sempiternum intellegere qui possumus?» En el l. VIII *De Civitate Dei*, c. II (PL 41, 226), Agustí es refereix a l'opinió d'Anaximandre relativa als mons que van naixent i morint sense vincularlos expressament a la divinitat: «... nec ipse aliquid divinae menti in his rerum operibus tribuens». Però tot seguit, en parlar d'Anaxímenes, és taxatiu: «Iste... omnium rerum causas infinito aeri dedit; nec deos negavit aut tacuit; non tamen ab ipsis aërem factum sed ipsos ex aëre ortos credidit» (*ib.*) D'altra banda, el mateix Agustí reporta en els tres darrers textos citats a l'aparat anterior el discurs que «l'engendrador de l'univers» fa als déus engendrats, segons es llegeix en PLATÓ, *Timeu* 41 a-b: «Déus i fills de déus: les obres de les quals jo sóc pare i demiürg, essent fetes per mi mateix, no es poden destruir si no és per voluntat meva. És cert que tot el que ha estat lligat es pot deslligar, però voler destruir el que està bellament construït i en bon estat seria dolenteria. Per això vosaltres, havent estat generats, no sou certament immortals ni absolutament indestructibles; però no sereu destruïts ni sotsmesos al destí de la mort, perquè us ha caigut en sort la meva decisió, que és un lligam més gran i més fort que els mateixos lligams amb què fóreu lligats quan us vaig fer néixer»: PLATÓ, *Diàlegs XVIII. Timeu. Crítias*, a cura de Josep VIVES, Barcelona 2000 (FBM [317], 84). [En la traducció d'Agustí: «Vos qui deorum satu orti estis, attendite quorum operum ego parens effectorque sum. Haec sunt indissolubilia me invito: quanquam omne colligatum solvi potest. Sed haudquaquam boni est, ratione vincium velle dissolvere. Sed quoniam estis orti, immortales vos quidem esse et indissolubiles non potestis: nequaquam tamen dissolvemini, neque vos ulla mortis fata periment, nec erunt valentiora quam consilium meum, quod majus est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa quibus estis, tum cum gignebamini, colligati»: PL 41, 388, amb una correcció presa de PL 41, 794, línia 28.] També recull l'opinió platònica, citant el mateix text, sant Tomàs: *SCG I*, c. 20 (BAC I, 149). En absolut, Eimeric es podria referir també a heretges, com és ara el gnòstic Valentí, que explicaven l'origen dels eons divins i mundans a partir de la connexió entre les Profunditats marines i el Silenci, a base de parelles que engendren successivament altres parelles.

155 [5]. Testifcor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
 simpliciter confiteri Deum fore essentia infinitum, non mensuratum,
 non limitatum, non adequatum, non terminatum, non arctatum, non
 firmatum, non alleviatum, non abbreviatum, non inclusum, non con-
 160 clusum, non exclusum, non seclusum, sed infinitum, non quantitate
 molis, sed quantitate virtutis, quia magnitudine perfectionis, de quo
Psalmista in sacra scriptura: «Magnus Dominus et laudabilis nimis, et
 magnitudinis eius non est finis».

Et consequenter abominor et detestor hereticos, de quibus Sapiens:
 «Quorum unus astruxit ignem infinitum esse Deum, alius aquam in-
 165 finitam esse Deum».

[6]. Testifcor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
 simpliciter confiteri Deum esse incomprehensum, immo incompre-
 hensibilem, quia infinitum et cuncta perfectionis magnitudine exce-
 dentem, neque ab intellectu creato angelico vel humano in via vel in
 170 patria comprehendi posse, neque intelligi posse quantum est de se in-
 telligibilis, cum infinite sit intelligibilis, et intellectus creatus sit fi-
 nitus. De quo *Ieremias* propheta: «Fortissime, magne, potens
 Dominus exercituum, nomen tibi magnus consilio et incomprehen-
 sibilis cogitatu». Et rursus Apostolus *ad Romanos*: «O altitudo divitia-
 175 rum scientie et sapientie Dei! Quam incomprehensibilia sunt iudicia
 eius!»

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contra-
 rium astruentem.

[7]. Testifcor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
 180 simpliciter confiteri Deum fore spiritum merum, non corpus neque
 corporeum, neque dimensionatum, neque figuratum, neque colora-

173 magnus A *in marg*

161-162 *Ps* 47, 2; 144, 3

164-165 *Sap* 13, 2

172-174 *Ier* 32, 18-19 174-176 *Rom* 11, 33

155-162 Cf. *SCG* I, c. 43 (BAC I, 205-210); I, q. 7, a. 1-4 (BAC I, 43-48).

164-165 *ignem infinitum* Cf. infra, ad lineas 186-188 *aquam infinitam* Cf. *Decret.*, II, XXIV, q. III, c. 39 (FRIEDBERG I, 1006); PHILASTRIUS, *Liber de Haeresibus*, c. XCVI (PL 12, 1208-1209); AUGUSTINUS, *De Haeresibus ad Quodvultdeum*, c. LXXV (PL 42, 45).

166-176 Cf. I, q. 12, a. 7 (BAC I, 77-79). El text de *Ier* 32, 18-19 és adduït en el *sed contra*.

179-185 Cf. *SCG* I, c. 20 (BAC I, 143-154); I, q. 3, a. 1 (BAC I, 19-21. El text de *Io* 4, 24 també és adduït en ambdós textos tomistes.

tum, neque corpori coniunctum, neque habere distinctionem membrorum corporalium, sed fore totaliter et realiter spiritum purum, de quo in *evangelio Iohannis*: «Deus spiritus est, et eos qui eum adorant in spiritu et veritate oportet» eum «adorare».

185

Et per consequens abominor et detestor antiquos philosophos et modernos hereticos, qui tantum corporalia, ut pote solem et lunam, ignem et aquam existimabant esse deos, et maxime hereticos manicheos, qui quamdam infinitam lucis substantiam per infinitum spacium distantem Deum esse astruebant.

190

[8]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum non esse corporaliter visibilem, tangibi-

184-185 Io 4, 24.

186-187 Cf. M. T. CICERO, *De natura deorum*, l. I, xi [27] (FBM [254], 70-71); AUGUSTINUS, *Sermo XII*, c. xi, n. 11 (PL 38, 105); *Sermo L*, c. V, n. 7 (PL 38, 329); *Contra Faustum Manichaeum*, l. IX, c. II, (PL 342, 242); l. XVI, c. x (PL 42, 320-321); l. XXI, c. IV (PL 42, 391); *De Genesi contra manichaeos*, l. II, c. xxv, n. 38 (PL 34, 216-217); *Enarratio in Psalmum XXV*, II, n. 3 (PL 36, 189).

188 Cf. SCG I, c. 21 (BAC I, 154). Cf. Sanctus PHILASTRIUS, *Liber de Haeresibus*, c. XCVI (PL 12, 1208-1209); AUGUSTINUS, *De Haeresibus ad Quodvultdeum*, c. LXXV (PL 42, 45).

188-190 Cf. AUGUSTINUS, *Contra epistolam Manichaei quam vocant Fundamentum*, c. XV, XVIII (PL 42, 184 et 186)

186-188 *solem et lunam* El testimoni ciceronià es refereix a Alcmeó i a Diògenes d'Apòlònia: «Crotoniates autem Alcmaeo, qui soli et lunae reliquisque sideribus animoque praeterea diuinitatem dedit, non sensit sese mortalibus immortalitatem dare... Quid aer, quo Diogenes Apoloniates utitur deo, quem sensum habere potest aut quam formam dei?» *ignem* Al l. VIII *De Civitate Dei*, c. V (PL 41, 230) Agustí atribueix als estoics l'opinió de creure que l'essència divina era de naturalesa ígnea: «Stoici ignem, id est corpus unum ex his quatuor elementis quibus visibilis mundus hic constat, et viventem et sapientem et ipsius mundi fabricatorem atque omnium quae in eo sunt, eumque omnino ignem deum esse putaverunt». Isidor va transmetre la notícia que Heràclit creia que Déu era de naturalesa ígnea: «Et ubi quid de Deo igneo legitur, Heraclitus intervenit»: ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *Ethimologiarum sive Originum libri*, VIII, VI, 23; cf. també VIII, VI, 20; ed. W. M. LINDSAY, t. I, Oxonii, e Typographeo Clarendoniano 1911, (Oxford Classical Texts) *aquam existimabant esse deos* Serien els hidroteistes, heretgia basada en el fet que Moisès no diu que Déu va fer les aigües, sinó únicament que les congregà. Cf. també PHILASTRIUS, *Liber de Haeresibus*, c. XCVI (PL 12, 1208-1209); AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. LXXV (PL 42, 45).

190 *distantem* Els dos mss. concorden en la lliçó, que hauria d'ésser *distentam*, tal com apareix en el text tomista de la SCG i en la frase d'Agustí: «... sapientiae veritatisque naturam per nulla locorum spatia distentam atque diffusam... intueri valent» (PL 42, 184).

lem, tractabilem, divisibilem et mortalem. De quo Apostolus: «Regi
 195 *ad Romanos*: «Invisibilia Dei et creatura mundi per ea que facta sunt
 intellecta conspiciuntur».

Et consequenter abominor et detestor antiquos philosophos et quos-
 dam hereticos, qui Deum esse corporeum, immo idola lapidea, argen-
 200 tea et aurea deos esse astruebant, ut Apostolus *ad Romanos* etiam
 destestatur.

[9]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
 simpliciter confiteri Deum esse omnino simplicem, totum non com-
 positum, non adunatum, non coniunctum, non commixtum, neque
 205 ex materia et forma, neque ex actu et potentia, neque ex accidenti et
 substantia, neque ex genere et differentia, neque ex esse et essentia
 constitutum, sed ab omni compositione totaliter alienum, quia Deus
 spiritus est merus et purus. De quo *Iohannes* in suo evangelio: «Deus
 spiritus est».

193-194 1 *Tim* 1, 17 195-196 *Rom* 1, 20

196 Cf. *Decret.*, II, XXIV, q. III, c. 39 (FRIEDBERG I, 1003); M. T. CICERO, *De na-
 tura deorum*, I, I, XII [30] (FBM [254], 71). 199-200 *Rom* 1, 23 207-208 *Io* 4, 24

195 et Corrupció comuna als dos mss.

196 *Deum esse corporeum* En el text de Ciceró esmentat, l'epicuri Vel·lei blasma l'o-
 pinió de Plató, segons la qual Déu no podia tenir cos, opinió que l'escola epicúria i al-
 tres encara rebutjaven: «... quod uero sine corpore ullo deum uolt esse [Plato] (ut Graeci
 dicunt asomaton), id quale esse possit intelligi non potest: careat enim sensu necesse
 est, careat etiam prudentia, careat uoluptate; quae omnia una cum deorum notione
 comprehendimus». PHILASTRIUS, *Liber de Haeresibus*, c. LV (PL 12, 1169) i AUGUSTI-
 NUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. LIX (PL 42, 41-42) esmenten Seleuc i Hermas,
 de Galàcia, com uns heretges que creuen en un Déu corpori i en una matèria eterna,
 a part d'altres errors trinitaris i cristològics: cf. DTC 6, 2306; EC 11, 269; LThK 9,
 435. L'error d'un Déu corpori, com també d'una ànima corpòria, fou imputat a Ter-
 tul·lià, bo i reconeixent que en referir-se a un Déu d'aquestes característiques intenta-
 va afirmar la substancialitat de Déu i sostreure'l a l'evanescència de la inanitat o d'una
 simple qualitat de l'ànima: AUGUSTINUS, *o. c.*, LXXXVI (PL 42, 46-47). En el lloc
 del *Decretum Magistri Gratiani* citat en l'aparat immediatament anterior són condem-
 nats els antropomorfites, heretges que creien que Déu tenia membres corporis.

201-208 Cf. *SCG* I, c. 18-19, 21-25 (BAC I, 140-142, 154-164); I, q. 3, a. 2-
 8 (BAC I, 21-28).

Et consequenter abominor et detestor antiquos philosophos, qui Deum fore ex quatuor elementis compositum, et presertim Anaxagoram, astruebant. 210

210-211 Cf. Thomas AQUINAS, *Commentarium in libros Metaphysicorum*, lib. I, lect. 4, n. 20 et 22 (*Indici thomistici Supplementum. Sancti Thomae Aquinatis Opera Omnia. 4. Commentaria in Aristotelem et alios*, Stuttgart-Bad Cannstatt 1980, 395); lect. 11, n. 3 (*ib.*, 400); lib. VII, lect. 1, n. 17 (*ib.*, 450); *Comm. in libros Physicorum*, lib. I, lect. 2, n. 2 (*ib.*, 60); lect. 8, n. 5 (*ib.*, 62-63); lect. 9, n. 2-3 et 10 (*ib.*, 63); n. 17 (*ib.*, 64); lect. 11, n. 5 (*ib.*, 64); lib. III, lect. 6, n. 9 (*ib.*, 80); *Comm. in libros de Caelo et Mundo*, lib. III, lect. 8, n. 8 (*ib.*, 48-49); *Comm. in libros de Generatione et Corruptione*, lib. I, lect. 1, n. 6-7 (*ib.*, 49); *SCG* II, c. 40 (BAC I, 497). Cf. CICERO, *De natura deorum*, l. I, XII [29] (FBM [254], 71).

209-211 L'afirmació que Anaxàgores esmentava com a causes ordenadores de les coses «l'èter, l'aigua i moltes altres coses igualment fora de lloc» és de PLATÓ, *Fedó* 98c (FBM [144], 120). En l'*Epistola 118*, en la qual Agustí esmenta diverses vegades Anaxàgores, no li atribueix res del que diu Eimeric: PL 33, 437-438; 442; 443-444; 444-445. En *De Civitate Dei*, l. VIII, c. II (CCSL XLVII, 218) tampoc. Isidor no fa cap referència a Anaxàgores, ans esmenta l'estoic Dionís, quan parla dels qui opinen que el món visible, compost dels quatre elements, és Déu: «Quidam enim corporeo sensu hunc mundum visibilem ex quatuor elementis Deum esse dixerunt, ut Dionysius Stoicus»: *o. c.*, VIII, VI, 18. Eimeric depèn aquí de les seves fonts tomistes; per això creiem que en els *antiquos philosophos* cal endevinar-hi d'antuvi Empèdocles (483/2^a-424/3^a), encara que no sigui expressament nomenat, per la raó ben senzilla que Tomàs d'Aquino el cita molt sovint, al costat d'Anaxàgores, com autor de la teoria que els quatre elements són principis de les coses: *Comm. in libros Physicorum*, lib. I, lect. 2, n. 2 (*o. c.*, 60); lect. 8 n. 4-5 (*o. c.*, 62-63); lect. 9, n. 4 et 7 (*o. c.*, 63); lect. 11, n. 5 (*o. c.*, 64); *Comm. in libros Metaphysicorum*, lib. I, lect. 4, n. 20 i 22 (*o. c.*, 395); lect. 6, n. 4 (*o. c.*, 396). Per a Empèdocles, cf. *Dictionnaire des Philosophes Antiques*, publié sous la direction de Richard GOULET, vol. III, Paris, CNRS Éditions 2000, 66-88. Pel que fa a Anaxàgores, el text del *Comm. in lib. Metaphys.*, lib. I, lect. 4, n. 22, és el fonament del que diu Eimeric en l'article: «Deinde cum dicit *Anaxagoras vero*, hic ponit opinionem Anaxagorae, qui fuit alter discipulus Anaximenes, qui fuit condiscipulus Diogenis: patria quidem clazomenius, prior aetate quam Empedocles, sed factis sive operibus posterior, vel quia posterior philosophari inceperit, vel quia in numero principiorum minus bene dixit quam Empedocles. Dixit enim principia materialia esse infinita, cum sit dignius finita principia et pauciora accipere, quod fecit Empedocles, ut dicitur in primo Physicorum. Non enim solum dixit principia rerum esse ignem et aquam et alia elementa, sicut Empedocles; sed omnia que sunt consimilium partium, ut caro, os, medulla et similia, quorum infinitas minimas partes principia rerum posuit, ponens in unoquoque infinitas partes singulorum inesse, propter id quod in inferioribus unum ex alio generari posse invenit, cum generationem rerum non diceret esse nisi per separationem a mixto, ut planius explicavit primo Physicorum» (*o. c.*, 395). *Anaxagoras* Per a Anaxàgores (500/497-460/459), cf. *Dictionnaire des Philosophes Antiques*, vol I, Éditions du CNRS, Paris 1989, 183-187.

[10]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum fore incommutabilem, non mutabilem, non motabilem, non commutabilem, non variabilem, non alterabilem. De quo *Malachias* propheta: «Ego Deus et non mutor; non est Deus ut homo neque ut filius hominis, ut mutetur». Et *Iacobus* in sua canonica: «Apud quem non est transmutatio neque vicissitudinis obrumbatio».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum astruentem Deum moveri seu mutabilem ipsum fore.

[11]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum fore perfectum et perfectionum rerum eminenter omnium contentivum, non iniustum, non impium, non insanum, non malum, sed sanctum, bonum, iustum, pium, mansuetum et perfectione omni collaudandum. De quo Dominus Ihesus in *Matthei* evangelio ita inquit: «Estote perfecti, sicut et Pater vester perfectus est».

Et consequenter abominor et detestor antiquos philosophos, et presertim Anaxagoram et Melisum, qui Deum materialem putaverunt, et ideo imperfectum esse primum principium publicarunt.

213 non mutabilem A in marg man corr 215 Ego Deus A in marg man corr | ut B om
229 Melisum AB Mellisum

215-216 *Mal* 3, 6; *Num* 23, 19 217-218 *Iac* 1, 17

226-227 *Mt* 5, 48

228-230 Cf. *SCG* I, c. 43 (BAC I, 209-210); II, 40 (BAC I, 497); *Comm. in libros de Caelo et Mundo*, lib. III, lect. 2, n. 2 (o. c., 44); *Comm. in libros Physicorum*, lib. I, lect. 3, n. 2 (o. c., 60); lect. 4, n. 1 (o. c., 61); lect. 5, n. 2 (o. c., 61); lib. III, lect. 11, n. 5 (o. c., 83); lib. VIII, lect. 6, n. 5 (o. c., 130); *Comm. in libros Metaphysicorum*, lib. I, lect. 9, n. 7 (o. c., 398).

212-218 Cf. I, q. 9, c. 1-2 (BAC I, 53-56). El text de *Mal* 3, 6 és el mateix.

221-227 Cf. I, q. 4, a. 1-3 (BAC I 28-32). El text de *Mt* 5, 48 és el mateix.

228-230 Eimeric obvia *SCG* I, c. 20 (BAC I, 153-154), on Tomàs d'Aquino valora positivament la teoria anaxagorea del voûç: «Inter antiquos autem solus Anaxagoras ad veritatem accessit, ponens intellectum moventem omnia». Cf. també *Comm. in libros Metaphysicorum*, lib. I, lect. 5, n. 8 (o. c., 396). En el capítol 43 del llibre I de la mateixa *SCG*, Tomàs constata que els filòsofs antics, obligats per la mateixa veritat, admetien que el primer principi de les coses era infinit; en canvi consideraven la infinitud com una quantitat discreta (Demòcrit i Anaxàgores) o tal vegada contínua. En el capítol 40 del llibre II, torna a fer esment dels principis materials infinits que Anaxàgores postulava, des de temps infinits mesclats i confusos, i que en un cert moment l'Enteniment separa, establint la distinció de les coses. En aquest sentit, cf. encara *Comm. in lib. Metaphys.*, lib. XII, lect. 2, n. 16: «Et hoc est contra Anaxagoram, qui posuit quod quodlibet fit ex quolibet, nec ad hoc asserendum sufficit quod posuit omnia esse simul a principio. Oportet enim quod res

[12]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum fore verum, quinimmo esse veritatem,

232 post verum B add et

differant in materia secundum quod diversis diversae sunt materiae. Quomodo enim essent facta infinita, et non unum tantum, si una esset materia omnium secundum positionem Anaxagorae? Posuit enim Anaxagoras esse unum agens, scilicet intellectum. Unde et si materia est una, necesse est etiam quod factum sit unum, scilicet id ad quod materia erat in potentia. Ubi enim est unum agens et una materia, necesse est esse unum factum, ut in decimo habitum est» (o. c., 498). En aquest text, on Tomàs segueix la crítica que Aristòtil fa de la teoria anaxagorea de la producció de les coses, hi ha una insinuació de la materialitat del famós νοῦς. No creiem versemblant que Eimeric sospités que el νοῦς d'Anaxàgores fos corpori, com ha estat suposat també modernament per J. BURNET, *Early Greek Philosophy*, 268, basant-se en el fet que el νοῦς, a part d'ἀπειρον, també és anomenat pel filòsof atenès λεπτόν i καθαρόν, termes emprats amb denotacions materials [cf. la discussió sobre aquest punt en W. K. C. GUTHRIE, *Historia de la Filosofia Griega. II. La tradició presocràtica desde Parménides a Demócrito*, Madrid, Editorial Gredos 1991, 286-289]. Més aviat creiem que Eimeric veu Anaxàgores en la perspectiva d'Empèdocles i no fa cap cas del rol que els textos tomistes atorguen a l'Enteniment anaxagoreu ni a l'amistat i la discòrida empedoclianes. Després de dir una i altra vegada que Anaxàgores sostenia la tesi dels principis infinits de les coses, hi ha un moment almenys que sant Tomàs sintetitza i simplifica la qüestió, afirmant que la tesi anaxagorea es reduïa a posar dos principis: «Ex quibus patet quod ipse posuit duo esse principia, et ipsum intellectum posuit esse unum, secundum quod ipse est simplex et impermixtus; et alterum principium posuit materiam primam, quam ponimus sicut indeterminatam, antequam determinaretur et antequam aliquam speciem participet. Materia enim, cum sit infinitarum formarum, determinatur per formam, et per eam consequitur aliquam speciem»: *Comm. in lib. Metaphys.*, lib. I, lect. 12, n. 18 (o. c., 401). Cf. també lib. I, lect. 6, n. 4 (o. c., 396); lib. XII, lect. 2, n. 12 (o. c., 497); *Comm. in libros de Anima II et III*, lib. III, lect. 7, n. 8 (o. c., 362); *Comm. in libros Physicorum*, lib. I, lect. 8, n. 5 (o. c., 62-63). Eimeric ignora l'Enteniment, o el passa per alt. La seva suposició que el Déu d'Anaxàgores és material depèn de l'afirmació de les línies anteriors, segons la qual el primer principi (= Déu) és compost d'elements diversos, siguin quatre o siguin infinits, i és aquesta idea la que ell blasma com a contrària a la veritat de la fe catòlica. Pel que fa a Melissos (cf. W. K. C. GUTHRIE, o. c., 113-130), els textos citats del *Comm. in libros Physicorum* són suficients per a explicar el blasme d'Eimeric a aquest eleata: tant ell com Parmènides concebeixen l'infinít com una substància sensible i, per tant, materialitzen el 'sobrenatural': «Reprehendit autem eos Aristoteles in hoc quod quia nihil opinabantur esse praeter sensibilia et tamen intelligebant quod oporteret esse quasdam substantias ingenitas et incorruptibiles, transtulerunt ea quae pertinent ad rationem supernaturalium substantiarum, ad haec sensibilia, dicentes haec sensibilia esse ingenita et incorruptibilia secundum veritatem, generari autem et corrumpi secundum opinionem»: lib. III, lect. 2, n. 2 (o. c., 44).

231-236 Cf. *SCG* I, c. 60-62 (BAC I, 246-250); I, q. 16, a. 5 (BAC I, 134). El text de *Io* 14, 6 és el mateix.

non fallacem, non mendacem, non seducentem, non decipientem, non
 seductorem, non deceptorem, sed verum per omnia et veracem, de quo
 235 Dominus Ihesus in *Iohannis evangelio* ita inquit: «Ego sum via, veritas
 et vita».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contra-
 rium astruentem.

[13]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
 240 simpliciter confiteri Deum fore vivum et viventem, quinimmo etiam
 esse vitam; non enim Deus caret vita, sed ab ipso est omnium viven-
 tium vita, et omnia creata in Deo sunt vita, non corruptibilis vita, sed
 divina vita, que est divina intelligentia. De quo propheta: «Cor
 meum et caro mea exultabunt in Deum vivum». Et rursus evange-
 245 lista: «Ego sum via, veritas et vita». Et rursus *Ieremias*: «Vivo ego in
 eternum, dicit Dominus». Et *Iohannes*: «Hic est Deus, vita eterna».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contra-
 rium astruentem.

[14]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
 250 simpliciter confiteri Deum fore scientem et sapientem, non ignarum,
 non inscium, non nescium, non ignorantem, non nescientem, non
 inscientem, sed omnia scientem, omnia sapientem, de quo Apostolus
ad Romanos: «O altitudo divitiarum scientie et sapientie Dei!»

Et consequenter abominor et detestor illum hereticum, de quo in-
 255 quit *Psalmistia* quod dicebat: «Et si est Deus, et si est scientia in
 Excelso», in dubium vertendo si est scientia in Excelso.

[15]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
 simpliciter confiteri Deum fore cuncta creata videntem et cuncta, etiam
 singula, cognoscentem, nihil eum latere, sed cuncta que in celis et in
 260 terris sunt unico intuitu contemplari. De quo Apostolus *ad Hebreos*:

245 veritas B iter

235-236 *Io* 14, 6

243-244 *Ps* 83, 3 245 *Io* 14, 6 245-246 *Ier* 22, 24 246 *IIo* 5, 20

253 *Rom* 11, 33

255-256 *Ps* 72, 11

239-246 Cf. *SCG* I, c. 92-99 (BAC I, 336-339); I, q. 18, a. 3-4 (BAC I, 146-149). El text del *Ps* 83, 3 prové de la *STb*; els textos de *Ier* 22, 24 i *IIo* 5, 20 provenen de la *SCG*.

249-253 Cf. *SCG* I, c. 44 (BAC I, 210-213); I, q. 14, a.1 (BAC I, 104-106). El text de *Rm* 11, 33 és a la *SCG* i a la *STb*.

257-263 Cf. *SCG* I, c. 50 (BAC I, 222-226); I, q. 14, a. 5 (BAC I, 109-110). El text d'*He* 4, 13 és a la *SCG* i a la *STb*.

«Non est ulla creatura invisibilis in conspectu eius: omnia enim nuda et aperta sunt coram oculis eius». Et Moyses in *Genesisi*: «Vidit Deus cuncta que fecerat et erant valde bona».

Et consequenter abominor et detestor illum hereticum, de quo *Psal-mista* inquit quod dicit: «Non videbit nos Dominus, nec intelliget Deus Iacob». Et sanctus *Iob* de eodem: «Nubes latibulum eius, nostra non considerat et circa cardines celi perambulat, dimisit terram» 265

[16]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum fore omnipotentem, quia omnia possibilis potentia activa, non passiva, et contradictionem non includentia facere, ut pote creare, adnihilare, in esse conservare, preter, supra et contra naturam agere, et miracula facere. De quo Deus ad Abraham: «Ego sum Deus omnipotens; ambula coram me». Et sanctus *Iob*: «Scio quod omnia potes». Et angelus ad Mariam: «Non erit impossibile apud Deum omne verbum». 270 275

Et consequenter abominor et detestor illum hereticum, de quo sanctus *Iob* inquit: «Quasi nihil posset omnipotens extimabat illum»; et omnem alium simile astruentem.

[17]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri, etsi fore veraciter Deum omnipotentem, quod est veraciter et firmiter confitendum, fore etiam et veraciter affirmandum quedam non posse, vel que in esse existere non sunt simpliciter possibilis potentia activa, vel quia contradictionem includentia, ut pote quod Deus non potest facere se non esse, neque bonum se non esse, neque iustum, neque sanctum, neque beatum se non esse, neque peccare, neque malum culpe velle, neque facere contraria hiis que disposuit voluntate beneplaciti se velle adimplere, neque que tali voluntate disposuit se dimittere, neque facere que non prescivit se facere, multaque se posse facere de potentia absoluta que non de ordinata, neque 280 285

270 includentia AB incluentia 272 ad Abraham A *interlin*
282 in A *interlin*

261-262 *He* 4, 13 262-263 *Gen* 1, 31
265-266 *Ps* 93, 7 266-267 *Iob* 22, 14
273 *Gen* 17, 1 273-274 *Iob* 42, 2 274-275 *Lc* 1, 37
277 *Iob* 22, 17 277-278 Cf. *Directorium*, II, q. IV, n. 14, p. 238 b

268-275 Cf. I, q. 25, a. 3 (BAC I, 198-200). El text de *Lc* 1, 37 és el mateix.
277-278 Sembla referir-se al errors dels primers filòsofs en general, segons els quals, llevat d'Anaxàgores, no hi ha providència ni omnipotència divines, pròpiament dites.
279-296 Cf. *SCG* I, c. 25-26 (BAC I, 444-451); I, q. 25, a. 3-5 (BAC I, 198-203).

290 potest facere aliquid pariter esse et non esse, hominem fore pariter et non fore, idem hominem et lapidem simul esse, diem preteritam revocare, contradictoria verificare et plura hiis similia; nihilominus, hiis non obstantibus, Deum fore omnipotentem est fide firmiter confitendum. De quo *Sapiens*: «Omnipotens sermo tuus, Domine». Et idem: 295 «Subest ei, cum voluerit, posse». Et propheta: «Omnia quecumque voluit fecit».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

[18]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu firmiter me credere et 300 simpliciter confiteri Deum fore beatum, nam habet omne quod vult et nihil mali vult, videtque se ipsum Deum nude, clare et intuitive, quod quemquam talem facit esse beatum; quod sacra scriptura non tacuit: Nam inquit Apostolus quod «ostendit suis temporibus beatus et potens». Et rursus *Psalmista* inquit: «Beati qui habitant in domo 305 tua, Domine, in secula seculorum laudabunt te». Si autem illi sunt beati qui sunt in domo Dei, quanto magis ipse Deus est beatus, a quo est et in quo omnis beatitudo, et a quo et in quo omnis beatus est beatus.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. 310

[19]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum nedum fore beatum, sed etiam singulariter beatum, et beatorum beatum; nam solus ipse et non alius, nec homo neque angelus, videt se comprehensive, infinitus infinite et quantum 315 intelligibilis est ipse et nullus alius intellectus videt eum taliter comprehensive; quod sacra scriptura non siluit, cum per *Ieremiam* de Deo inquit: «Magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu». Et rursus Apostolus *ad Romanos* inquit: «O altitudo divitiarum scientie et sapientie Dei! Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius!»

301 clare A *interlin* 303 tacuit B tacuerit

315 inquit B *om*

294 *Sap* 18, 14-15 295 *Sap* 12, 18 295-296 *Ps* 113, 11

303-304 *1 Tm* 6, 15 304-305 *Ps* 83, 5

317 *Ier* 32, 19 318-319 *Rom* 11, 32

299-308 Cf. *SCG* I, c. 100-101 (BAC I, 339-342); I, q. 26, a. 1-2 (BAC I, 204-206).

310-319 Cf. *SCG* I, c. 102 (BAC I, 343-345); I, q. 26, a. 3-4 (BAC I, 206-207).

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contra- 320
rium astruentem.

[20]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
simpliciter confiteri quod in Deo proprie, licet metaforice, non sunt
hec passiones seu affectiones, scilicet ira, invidia, tristitia, penitentia,
dolor, timor, rancor, spes, desiderium, odium; omnia inquam hec 325
notant defectum. Sunt tamen in Deo vere et proprie delectatio, gaudium
atque amor; non enim notant deffectum, sed perfectum, non malum,
sed bonum. De hiis scriptura agit; de delectatione dicitur in *Psalmo*:
«Delectationes in dextera tua»; et in *Proverbiis* dicitur de sapientia in-
creata, que est Deus: «Delectabar per singulos dies ludens coram eo». 330
De gaudio dicitur in *evangelio*: «Gaudium est in celo super uno pec-
catore penitentiam agente». De amore inquit *Ieremias*: «In caritate
perpetua dilexi te». Et *Iohannes*: «Ipse enim Pater amat vos».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contra- 335
rium astruentem, et presertim quosdam perfidos iudeos qui ponunt

322 et A *interlin* 323 metaforice AB methaforice 335 iudeos B *om*

329 *Ps* 15, 11 330 *Prov* 8, 30 331-332 *Lc* 15, 7 332-333 *Ier* 31, 3 333 *Io*
16, 27

335-337 Cf. Raymundus MARTINI, *Pugio fidei*, III, dist. I, c. II, II, [LIPSIÆ 1687],
503-504.

322-323 Cf. *SCG* I, c. 89-91 (BAC I, 313-324). Els textos del *Ps* 16 (15), 11,
Prov 8, 30, *Lc* 15, 7, *Ier* 31, 3 i *Io* 16, 27 són els mateixos.

335-337 L'acusació que els jueus atribueixen a Déu algunes passions Eimeric podria
haver-la deduïda de la pàgina que el *Pugio fidei* dedica a exposar el concepte que es fan els
jueus de les propietats divines, concepte més ample que el corresponent dels cristians: «Sa-
pientia quae domum aedificavit, id est, mundum, est בְּרִיהָ, id est Proprietas Dei; per quod
patet quod latius sumunt quam nos nomen proprietatis»: *o. c.*, III, dist I, c. V, I, p. 502.
Les tretze propietats que els jueus atribueixen a Déu són: «Prima est יְהוָה primo positum.
Secunda secundum. Tertia אֱלֹהִים, *Deus fortis*. Quarta: *Misericors*. Quinta: *Miserator*. Sexta:
Longanimis. Septima: *Multum pius*. Octava: *Veritas*. Nona: *Custodiens pietatem ad millia*. De-
cima: *Tollens peccatum*. Undecima: *Tollens delictum*. Duodecima: *Tollens erratum*. Decima-
tertia: *Mundans*... Hinc Iudaei confidenter affirmant quod oportet exaudiri eum qui istas
מִוִּדְוִה dicendo Deum invocaverit»: *o. c.*, III, c. V, II, p. 503. Martí és conscient que les pro-
prietats que els jueus atribueixen a Déu no són sempre les mateixes, ni tant sols no són
constants en el nombre: «Alias autem alibi Deo proprietates attribuunt... In decem pro-
prietatibus Dei creatus est mundus et istae sunt: Sapientia, Prudentia, Scientia, Fortitu-
do, Robur Increpatio, Justitia, Judicium, Pietas et Miserationes sive Misericordiae»: *o. c.*,
III, c. V, III, p. 503-504. El tema de la incorporeïtat de Déu és tractat en el primer dià-
leg de Pere Alfons d'Osca contra els jueus: Pedro ALFONSO DE HUESCA, *Diálogo contra los*
judíos. Introducción de John TOLAN. Texto latino de Klaus-Peter MIETH. Traducción de Espe-
ranza DUCAY. Coordinación de M^o Jesús LACARRA (Larumbe, 9), Huesca 1996, 12-50.

in Deo esse veraciter et proprie et non similitudinarie et metaforice, iram, penitentiam, tristitiam et dolorem.

[21]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum fore unum tantum, et non plures, nisi unum
340 solum. De quo scriptura, unde Deus per Moysen: «Videte quod ego sim solus et non sit alius Deus preter me».

Et consequenter abominor et detestor gentiles qui posuerunt demonia deos esse, et presertim Manicheum hereticum, qui duos posuit esse deos.

345 [22]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum unum esse fore credibile, tenendum fide ipsum unum esse; quod scriptura sacra non tacuit, nam ita credendum esse Deus per Moysen mandavit, qui dixit: «Audi, Israel; dominus Deus tuus unus est». Et rursus: «Non erunt tibi dii alieni preter
350 me». Et rursus Apostolus *ad Ephesios*: «Unus Dominus, una fides».

Et consequenter abominor et detestor omnes idolatras, qui idola deos esse affirmarunt, et potissime manicheos, qui astruunt duos esse deos.

336 metaforice AB methaforice
345 et B iter

340-341 *Dt* 32, 39

342-344 Cf. PHILASTRIUS, *Liber de haeresibus*, c. LXI (PL 12, 1175); AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. XLVI (PL 42, 34). Cf. *Directorium*, II, q. XIII, n. 3, p. 273-274.

348-349 *Dt* 6, 4 349 *Ex* 20, 3 350 *Eph* 4, 5

351-353 Cf. supra, ad lineas 342-344.

338-350 Cf. *SCG* I, c. 42 (BAC I, 197-204); I, q. 11, a. 3-4 (BAC I, 67-69). Els textos de *Dt* 6, 4, ex 20, 3 i *Eph* 4, 5 provenen de la *SCG*. *Dt* 6, 4 apareix també a la *STb*.

342-343 Des d'un punt de vista estrictament filològic, Eimeric tindria raó, perquè ja en Homer δαίμων i δαιμόνιον designen una força, més que no pas una personalitat, divina. Per a una vigorosa exposició del que és el δαίμων grec i la seva pertinença a l'esfera del diví, cf. Martin HEIDEGGER, *Parmenides*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1982, I^a part, § 6, f-g; traducció catalana de Manuel CARBONELL FLORENZA, *Quadrens Crema*, Barcelona 2005, 217-232. Però en la ploma de l'inquisidor *demon* significa una realitat perfectament tipificada: és el Satan, l'adversari del creient, que malda per instaurar la seva influència funesta des del punt de vista religiós, i que tal vegada reïx a ésser invocat en cerimònies nefàries, que el guardià de la fe ha de perseguir i extirpar. En aquest aspecte, cal no oblidar mai que la primera obra tècnica de temàtica inquisitorial que l'any 1359 va escriure Eimeric és el tractat *De iurisdictione inquisitorum in et contra christianos demones invocantes*, amb l'apèndix *De suspicione leui, vebementi et violenta*: cf. HEIMANN, 25-28.

[23]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum esse unum demonstrabile fore, non demonstratione a priori, sed a posteriori, non per causam, sed per effectus et creaturas. Quod sacra scriptura ostendit, cum Apostolus *ad Romanos*, loquens de philosophis, inquit: «Invisibilia enim ipsius», hoc est, Dei, «per ea que facta sunt a creatura mundi intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus et divinitas». Et iterum de hoc *Sapiens* ita inquit: «Magnitudine enim speciei et creature cognoscibiliter poterat horum creator videri».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum asserentem Deum esse unum per creaturas non posse demonstrari, sed tantum fide posse cognosci.

{Articles de la Trinitat}

[24]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum fore nedum in essentia unum, sed etiam in personis trinum, in divinisque esse Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, et istud fide tenendum. De quo Deus per *Iobannem*: «Tres sunt qui testimonium dant in celo: Pater, Verbum et Spiritus Sanctus; et hii tres unum sunt».

358-360 *Rom* 1, 20 361-362 *Sap* 13,5

363-365 Cf. *Directorium*, I, q. XI, n. 1, p. 72.

369-371 *Ilo* 5, 7

354-362 Cf. *SCG* I, c. 12 (BAC I, 120-122); I, q. 2, a. 2 (BAC I, 16-17). El text de *Rom* 1, 20 és el mateix.

363-365 Eimeric no cita ningú en concret i parla, com sempre, d'heretges. És molt possible que tingui *in mente* Nicolau d'Autrecourt, que en ple segle XIV va negar l'evidència del principi de causalitat i àdhuc l'evidència d'una causalitat natural, concebuda tant des del punt de vista de la causa com dels efectes. Negada l'evidència del principi de causalitat, les demostracions aristotèliques de l'existència de Déu quedaven compromeses. Nicolau d'Autrecourt fou condemnat el 1346 [cf. per exemple la proposició 29 de la *Prima cedula*: «Hec consequentia non est evidens: *a* est productum, igitur aliquis producens *a* est vel fuit», qualificada en la condemna com a *Falsam, hereticam et erroneam*]; DENIFLE-CHATELAIN, *Chartularium Universitatis Parisiensis* II-I, París 1891, 578, n. 1124. Cf. també D Sch 1029-1030, 1034-1035, 1037-1038.

366-371 Cf. I, q. 30, a. 2 (BAC I, 227-229). El text de *Ilo* 5, 7 és adduït per sant Tomàs en el *sed contra*.

Et consequenter abominor et detestor Aristotilem, Platonem et ceteros antiquos philosophos in divinis negantes fore personarum trinitatem.

- 375 [25]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri in divinis fore personarum sanctam et unicam trinitatem, non duas trinitates, neque plures trinitates, sed solum unam et unicam trinitatem, que es Pater, Filius et Spiritus Sanctus. Quod scriptura sacra non siluit, que agens de divinis personis tantum de Patre, Filio et Spiritu Sancto mentionem facit. De Patre quidem *Psalmista*: «Ipse invocabit me, Pater meus es tu». Et *Iohannes*: «Ipse Pater amat vos; Pater ipse ipse facit opera». Et iterum: «Pater, serva eos quos dedisti mihi». De Filio autem *Psalmista*: «Filius meus es tu, ego

375 me A interlin

381 Ps 88, 27 381-382 Io 16, 27 382 Io 14, 10 382-383 Io 17, 11 383-384 Ps 2, 7; Act 13, 33; He 1, 5; 5, 5

372-374 Per a Aristòtil (384/3-322/1), cf. *Dictionnaire des Philosophes Antiques*, vol I, 413-590; vol. IV (*Supplément*), 109-654. Per a Plató, cf. W. K. C. GUTHRIE, *Historia de la Filosofía Griega. IV. Platón. El hombre y sus Diálogos. Primera Época*, Madrid, Editorial Gredos 1991, 19-46. És evident que ni Plató ni Aristòtil ni els altres filòsofs antics no va negar positivament el dogma de la Trinitat, perquè ni tan sols van tenir l'ocasió de fer-ho. Potser és sobrer preguntar-se si Eimeric coneixia o valorava degudament l'opinió molt més matitzada d'Agustí i d'altres Pares de l'Església, que en la «triada platònica» –Demiurg, Món organitzar, Matèria– o en la neoplatònica [considerada platònica] –U, Nous, Ànima– van veure un anunci o una equivalència de la Trinitat. Els textos serien abundosos: cf. CLIMENT D'ALEXANDRIA, *Stromata*, V, XIV (PG 9, 156 AB); JUSTÍ, *Apologia* I, 69 (PG 6, 420 A); EUSEBI, *Praeparatio Evangelica*, l. XI, c. xv (PG 21, 888 A). Són cèlebres els textos en els quals Agustí confessa que en els llibres platònics hi ha trobat expressada de moltes maneres la tesi de la unitat del Pare i del Fill: *Confessiones*, l. VII, ix, 14 (PL 32, 741); *De Genesi ad litteram*, I, iv, 9 (PL 34, 249); I, v, 10 (PL 34, 250); *De Trinitate*, l. XV, c. xv-xvi (PL 42, 1077). Abelard va reprendre la tesi agustiniana i afirmà que Plató ensenyava la Trinitat de persones en Déu: *Theologia christiana*, I, l. I, c. xvii (PL 178, 1012 C – 1032 D), tesi de la qual va haver de retractar-se després de la seva condemna en el concili de Soissons. Sant Tomàs va rebutjar la idea que els antics filòsofs haguessin conegut la Trinitat, ni tan sols dues de les persones de la Trinitat, el Pare i el Fill, com insinuava Agustí. Tomàs d'Aquino creu que els filòsofs pre-cristians arribaren en tot cas a tenir algun coneixement de l'essència de Déu a través dels atributs que en podien deduir de les perfeccions de l'univers, «secundum appropriata»: *In I Sententiarum*, dist. III, q. 1, art. 4 [ed. Vivès, tom VII, París 1882, 53-54]; I, q. 32, a. 1 (BAC I, 238-240).

375-389 Els textos del Ps 88, 27 i del Ps 2, 7 es llegeixen també a la SCG II, c. 2 (BAC II, 631-633).

hodie genui te». Et in *evangelio Iohannis*: «Filius non potest a se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem». Et rursus: «Ego et Pater unum sumus». De Spiritu Sancto siquidem *Psalmistae*: «Spiritus Sanctum ne auferas a me». «Spiritus tuus bonus deducet me». Et *Iohannes*: «Spiritus Sanctus qui a Patre procedit». Et rursus: «Cecidit Spiritus Sanctus super omnes qui audiebant verbum».

Et consequenter abominor et detestor quoscumque hereticos aliter instruentes, et presertim perfidos iudeos negantes hanc sanctam Patris et Filii et Spiritus Sancti unicam et individuum trinitatem.

[26]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri in divinis fore processionem duasque personas procedentes, scilicet, Filium et Spiritum Sanctum.

384-385 *Io* 5, 19 385-386 *Io* 10, 30 386-387 *Ps* 50, 13 387 *Ps* 142, 10 388 *Io* 15, 26 388-389 *Act* 10, 44

390-392 Cf. *Mt* 26, 63-66; 27, 40; *Mc* 14, 61-64; *Lc* 22, 70-71; *Io* 5, 17; 8, 58-59; 10, 29-31; 19, 7; Raymundus MARTINI, *Pugio fidei*, III, proemium, p. 481-482; III, dist I, c. III, II-III, p. 485-486

390-392 L'acusació d'Eimeric contra els jueus de negar la Trinitat no és anacrònica, ans forma part de l'apologètica cristiana contra el judaisme. La incorporació d'aquest argument té dues fases. La primera és l'afirmació que tant en el Vell Testament com en el Talmud la doctrina cristiana de la Trinitat hi és insinuada. La segona és la increpació dels jueus moderns, que rebutgen el dogma trinitari, quan els rabins antics no s'hi havien oposat mai, els quals rebutjaven únicament el politeisme. Ramon MARTÍ ho exposa amb diafanitat en el *Pugio fidei*: «Quia in principio, in prima huius operis parte per demonstrativas et irrefragabiles rationes probatum est Deum esse, nunc ipsum esse unum et nichilominus trinum non solum iuxta fidem christianorum, sed etiam iuxta fidem sanctorum Prophetarum et omnium eos imitantium vel per textum Veteris Testamenti, vel per Talmud, id est per doctrinam quam a sanctis Patribus et Prophetis Judaei pertinaciter asserunt traditam... probabo» (*o. c.*, III, p. 481-482). «Nota quod aliae multae auctoritates istis similes sunt quae in Divinis pluralitatem ostendunt, quam semper ante vel post se sub unitatem recludunt. Aliae quoque auctoritates in Scriptura Priorum reperiuntur multae in quibus ponuntur pluraliter nomina Essentialia dicta de Deo adjectivis pluralibus [complurata]. Quem modum loquendi cur nullus nobis unquam interpretum transtulerit, cur illum etiam Christiana Religio respuerit, scire me credo: quare autem ipsum sacra illa vetera Scriptura admiserit cum valde incongruum videatur, nescio; nisi propter hoc forsitan, ut modernorum impietas Judaeorum pluralitatem divinam negantium personarum fortius vinceretur» (*o. c.*, II, dist. I, c. III, II, p. 485). «Intende quod neque iste Rabbi neque praedicti nec aliquis de antiquis, cuius dicta de ista materia viderim, inficiatur mysterium Trinitatis, sed tantum plura principia, vel plures Deos; quod certe omnis Christiana Religio non minus ipsis, imo amplius detestatur» (*o. c.*, III, p. 486).

De hoc *Iobannes* inquit: «Ego a Deo processi»; et rursus ibidem: «Spiritus Sanctus qui a Patre procedit».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum processionem huiusmodi abnegantem.

400 [27]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri in divinis fore generationem, unamque personam genitam et aliam generantem. Quod scriptura sacra non tacuit, sed expressit; unde *Psalmistia*: «Ego hodie genui te». Et rursus sapiens in *Proverbiis*: «Nondum erant abyssi et ego iam concepta eram, ante omnes colles ego parturiebar». Et rursus: «Ego qui generationem aliis presto numquid sterilis ero, dicit Dominus». Et rursus: «Antequam parturiret peperit».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum generationem huiusmodi abnegantem.

410 [28]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum Patrem esse, et illum non fore creatum, non fore factum, non fore genitum, neque generatum, neque ab alio procedentem, sed omnia operantem. Quod scriptura sacra non tacuit, sed expressit; unde dicitur in *Iobanne*: «Pater in me manens, ipse facit opera». Et rursus: «Pater meus usque modo operatur». Et in *fidei regula* Athanasii dicitur ita: «Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

420 [29]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum Filium esse, et illum non fore factum, nec fore creatum, sed fore genitum et generatum, non a muliere, sed a Deo solo Patre et ab illo tantummodo processisse genitumque ab eterno fuisse a Deo Patre. Quod scriptura sacra non siluit, unde *Psalmistia* inquit: «Ego hodie genui te, ante luciferum genui te». Et *Iobannes*: «Ego a Deo processi». Et iterum: «Exivi a Patre». Et Sapiens: «Ego ex ore Altissimi prodii». Et in *regula fidei* Athanasius inquit: «Filius a Patre solo est non factus, nec creatus, sed genitus».

396 *Io* 8, 42 397 *Io* 15, 26
 403 *Ps* 2, 7 404-405 *Prov* 8, 24-25 405-406 *Is* 66, 9 406-407 *Is* 66, 7
 414-415 *Io* 14, 10 415 *Io* 5, 17 416-417 *D Sch* 75 (21)
 425 *Ps* 2, 7; *Ps* 109, 3 425-426 *Io* 8, 42 426 *Io* 16, 28 426-427 *Eccli* 24, 5
 427-428 *D Sch* 75 (22)

400-407 Els textos del *Ps* 2, 7, de *Prov* 8, 24-25, d'*Is* 66, 9 i d'*Is* 66, 7 es llegeixen també a *SCG* II, c. II (BAC II, 631-633).

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contra-
rium astruentem. 430

[30]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
simpliciter confiteri Deum Spiritum Sanctum esse, et illum eternaliter
procedere non a Patre solo, neque a Filio solo, sed pariter ab utro-
que, Filio scilicet atque Patre. Quod scriptura expressit, que dicit in
Iobannis evangelio: quod de Patre, inquit: «Spiritus Sanctus, qui a Pa-
tre procedit»; quod a Filio et Patre, ibidem; «Mittam vobis Spiritum
veritatis»; si misit, ab eo processit; personam divinam non mittit nisi
illa a qua procedit; additur «Qui a Patre procedit», et sic Spiritus Sanc-
tus a Patre et Filio procedit. Unde et in symbolo, loquendo de Spiri-
tu Sancto, dicitur ita: «Qui a Patre Filioque procedit». Ecclesia sic
esse determinavit et esse fide tenendum. 440

Et consequenter abominor et detestor grecos alias scismaticos, sed
in hoc hereticos, qui Spiritum Sanctum a Filio procedere non credunt,
sed contrarium astruunt atque tenent.

[31]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et 445
simpliciter confiteri Spiritum Sanctum a Patre et Filio procedere pa-
riter et equaliter, neque magis, neque prius a Patre quam a Filio, ne-
que a Filio quam a Patre, sed pariter, equaliter et communiter ab utroque
et eternaliter. Quod sacrosancta Ecclesia sic expressit in capitulo *Fi-
dei, De summa Trinitate et fide catholica*. 450

Et consequenter abominor et detestor grecos hereticos, qui huius-
modi ecclesie determinationem in causa fidei non admittunt, sed po-
tius contradicunt.

433 neque ... solo B om

439 et Filio A *interlin*

449 –sancta A *interlin*

435-436 Io 15, 26 436-437 Io 16, 7 437 Io 16, 7 440 D Sch 150

442-444 Cf SCG IV, 25 (BAC II, 751-753); *Directorium*, II, q. XVIII, n. 1, p. 303 b.

449-450 *Sext. Decretal* I, c. un. (FRIEDBERG II, 937)

451-453 Cf. Petrus LOMBARDUS, *Sentent Lib. I.*, dist. XI, c. 2, n. 1-5: ed. Magis-
tri PETRI LOMBARDI Parisiensis Episcopi *Sententiae in IV libris distinctae* (Spicilegium
Bonaventurianum, IV), t. I, Grottaferrata (Romae) 1971, 116-117; Thomas AQUINAS,
Contra errores graecorum II, c. 26, ed. Leon., t. XL pars A, Romae 1967, 97.

442-444 Cf. SCG II, c. 24-25 (BAC II, 742-753); I, q. 36, a. 2 (BAC I, 260-
263).

446-448 Ressó de Pere LOMBARD, *Sententiarum Liber I*, dist. XII, c. 1, n. 1-3; c.
2, n. 1-2: ed. c., t. I, 118-119.

451-452 Els teòlegs grecs, des de Fotí en endavant. Cf. SCG II, c. XXV (BAC
II, 751-753).

455 [32]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Spiritum Sanctum procedere a Patre et Filio pariter, communiter, non tamquam a duobus principiis, sed tamquam ab uno principio, non duabus spirationibus, sed unica spiratione. Quod sacrosancta Ecclesia sic ubi prius credendum ac fide tenendum declaravit.

460 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum, et presertim grecum, contrarium astruentem.

465 [33]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri in hac sancta, una et individua Trinitate duas personas tantum fore producentes, Pater scilicet et Filius, et duas tantum procedentes, Filius scilicet et Spiritus Sanctus. Quod Ecclesia non tacuit in suis declarationibus ubi prius.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

470 [34]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu item me firmiter credere et simpliciter confiteri in hac sancta et individua Trinitate nihil fore prius ac posterius, nihil fore maius ac minus, sed quod omnes tres persone divine coeternae sunt et coequales. Quod sacrosancta Ecclesia ubi prius declaravit fide tenendum.

475 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

[35]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hac sancta et individua Trinitate sunt tres persone divine et coeternae, tamen Pater est Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus, non tres dii, sed unus est Deus; et eternus est Pater, eternus Filius, eternus Spiritus Sanctus, non tres eterni, sed unus eternus. Sic et dominus Pater, dominus Filius, dominus Spiritus Sanctus, non tres domini, sed unus est dominus. Quod Ecclesia sacrosancta sic credendum asserit et affirmat in suis determinationibus ubi prius.

458 –sancta A *in marg*

457-459 *Sext. Decretal* I, i, c. un. (FRIEDBERG II, 937)

460-461 Cf. THOMAS AQUINAS, *o. c.*, cc. 8-10 et 17, p. 93, 95.

465-466 *Sext. Decretal* I, i, c. un. (FRIEDBERG II, 937)

472-473 *Decretal* I, i, c. 1 (FRIEDBERG II, 5)

482-484 *Decretal* I, i, c. 1-2 (FRIEDBERG II, 5-6)

454-461 Cf. I, q. 36, a. 4 (BAC I, 264-266)

462-466 Cf. *SCG* II, c. 26 (BAC II, 754-758)

469-473 Cf. I, q. 33, a. 3 (BAC I, 247-248)

476-484 Cf. I, q. 42, a. 2 (BAC I, 304-305).

- Et consequenter abominor et detestor contrarium astruentem. 485
- [36]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri tres personas divinas, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum fore coequales, fore consubstantiales uniusque essentie, substantie et nature, in quibus idem est esse, scire, velle et intelligere. Que Ecclesia non siluit in suis determinationibus de fide factis. 490
- Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et in speciali arrianos hereticos et Originem eorum preceptorem, qui posuerunt Filium a Patre essentialiter distinctum, nec Filium fore Deum, sed potius creaturam.
- [37]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Patrem esse in Filio et Filium in Patre, et Patrem et Filium esse in Spiritu Sancto, et Spiritum Sanctum esse in Patre et Filio. Quod Christus suos discipulos, et in ipsis nos, sic debere credere docuit, cum, ut *Iohannes* refert, inquit eis: «Non creditis quia ego in Patre et Pater in me est?» Quod de Spiritu Sancto idem intelligendum est; est etenim Patris, Filii et Spiritus Sancti idem esse. 495
- Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium seminantem.
- [38]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod quedam res summa est, que non est generans neque genita, neque spirans neque spirata, etiam nec procedens, 500

492 hereticos B om 494 Deum A interlin
500 est etenim ... idem esse B om

490 *Decretal.* I, I, c. 1 *Firmiter*, c. 2 *Damnamus* (FRIEDBERG II, 5-6)
492 [*De arrianis*] Cf. *Decret.*, II, XXIV, q. III, c. 39 (FRIEDBERG I, 1004); PHILASTRIUS, *Liber de Haeresibus*, c. LXVI (PL 12, 1179-1180); AUGUSTINUS, *De Haeresibus ad Quodvultdeum*, c. XLIX (PL 42, 39) [*De Origine*] Cf. *Decret.*, *ib.*, (FRIEDBERG I, 1003); AUGUSTINUS, *ib.*, XLIII (PL 42, 33). Cf. etiam Thomas AQUINAS, SCG IV, 6-8 (BAC II, 645-670).
499-500 *Io* 14, 10
505-509 Cf. Petrus LOMBARDUS, *Sententiarum Liber I*, dist. V, c.1, n. 6; *ed. c.*, 82; Concilium Lateranense IV, c. *Damnamus* (D Sch 804); *Decretal.* I, I, c. 2 (FRIEDBERG II, 5-6).

486-494 Cf. SCG IV, c. 32 (BAC II, 773); I, q. 39, a. 2 (BAC I, 274-276).
491-494 Cf. I, q. 34, a. 1, ad 1 (BAC I, 252).
492 Per a l'arrianisme i els arrians, cf. *Directorium*, II, q. VI, n. 43, p. 245 a; DCT 1, 1779-1863; LThK 1, 981-989; TRE 3, 692-719. Per a Orígenes (183/186-250) i l'origenisme, cf. *Directorium*, II, q. VI, n. 2, p. 244 b; DTC 11, 1491-1588; LThK 7, 1131-1135; TRE 25, 397-419.
495-501 Cf. I, q. 42, a. 5 (BAC I. 307-308).

indivisa, unica et non plures, que est divina essentia, substantia et natura seu «usia». Quod scriptura sacra non tacuit neque Ecclesia sacrosancta, que in determinatione de fide facta ita decidit et determinavit.

510 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim abbatem Ioachim veritatem huiusmodi impugnantem. Et potissime illum phantasticum begardum hereticum Raimundum Lull, qui in dictis suis astruit quod essentia divina relata ad Patrem generat, relata ad Filium generatur, et relata
515 ad Patrem et Filium spirat, et relata ad Spiritum Sanctum spiratur et procedit.

[39]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in divinis personarum processiones et emanationes sunt due et non plures, que sunt generatio et spiratio, alias
520 processio. Quod in divinis sunt persone producentes due et non plures, que sunt Pater et Filius. Quod in divinis sunt persone procedentes due et non plures, que sunt Filius et Spiritus Sanctus. Quod in divinis sunt personarum actiones due et non plures, que sunt generatio et spiratio, sive generare et spirare. Quod in divinis sunt personarum
525 passiones due et non plures, que sunt generari et spirari. Quod in divinis sunt realiter distincte persone tres, seu supposita tria, seu ypostases tres et non plures, que sunt Pater, Filius et Spiritus Sanctus. Quod in divinis sunt relationes personas distinguentes tres et non plures, que sunt paternitas, filiatio et communis spiratio. Quod in divinis sunt
530 personarum proprietates quatuor et non plures, que sunt paternitas, filiatio, spiratio et processio, alias passiva spiratio. Quod in divinis sunt notiones quinque et non plures, que sunt innascibilitas, paternitas, fi-

509 ita A *interlin* 514-515 relata ad Filium ... spirat A *in calce infer*

520 producentes AB procedentes 521-522 Quod in divinis sunt persone procedentes ... Filius A *in calce infer* 527 post Pater B *add et*

510-512 *Decretal.*, ib.; cf. *Directorium*, I, cap. II, p. 4 a-b.

512-515 Cf. RAIMUNDUS LULLUS, *Disputatio Eremitae et Raymundi super aliquibus quaestionibus Sententiarum magistri Petri Lombardi*, in *Beati Raymundi Lulli... Operum tomus IV*, q. XXIV, n. 5; ed. Moguntiae 1729, 26. Cf. *Directorium*, II, q. IX, *De Raymundo Lull et eius erroribus, Decimus septimus*, p. 256 a.

511 Per a Joaquim de Fiore (1130/1145-1201-1202), cf. *Directorium*, II, q. VII, n. 2, p. 248 b; DTC 8, 1425-1458; LThK 5, 853-854; TRE 17, 84-88.

517-522 Cf. I, q. 27, a. 1-5 (BAC I, 207-213)

522-525 Cf. I, q. 28, a. 1-4 (BAC I, 213-219).

525-531 Cf. I, q. 30, a.1-4 (BAC I, 226-232).

531-535 Cf. I, q. 32, a. 2-4 (BAC I, 241-244).

liatio, communis spiratio et processio. Quod in divinis harum quin-
que notionum quatuor sunt relationes tantum, nam innascibilitas non
est relatio, et quatuor tantum sunt proprietates, nam communis spi- 535
ratio non est proprietas, quia duabus personis convenit, et tres tan-
tum sunt notiones personales, hoc est, personas constituentes, que sunt
paternitas, filiatio et processio. De hiis est communis sanctorum di-
finitio.

Et consequenter abominor et detestor quemcumque contrarium as- 540
truentem.

[40]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
simpliciter confiteri quod mysterium huius sancte et individue Trini-
tatis est tam sublime, tam grande, tam summum, tam altum, quod 545
per fidem est credibile et per illam tenemur firmiter credere, et non
est per rationem naturalem demonstrabile, nec debemus ad hoc la-
borare, quia non possemus attingere. Et si aliqui aliquando labora-
runt et rationes ad hoc induxerunt, tales rationes non sunt
demonstrationes, neque rationes necessarie neque evidentes, sed potius
sunt persuasiones et exemplares inductiones; de hoc intelligitur quod 550
per *Psalmistam* dicitur: «Accedet homo ad cor altum et exaltabitur
Deus». Et ibidem: «Ab altitudine diei timebo». «Ergo altiora te ne que-
sieris», dicit Sapiens. Et iterum: «Ne laboretis, non enim pervenietis».
Quod Ecclesia valde pulchre confitetur in festi sancte Trinitatis se-
quentia, que habet ita: 555

Non humana ratione,
capi possunt hec persone,
nec harum discretio;

534 notionem A in marg

550 intelligitur B intelligatur

551-552 Ps 63, 7-8 552-553 Ps 55, 4 553-554 Eccli 3, 22 553 Eccli 43,
34

556-567 Cf. ADAM A SANCTO VICTORE, *Sequentia XI de Sancta Trinitate* (PL 196,
1458-1459).

556-567 És la seqüència que comença *Profitentes unitatem*, versos 31-36 i 43-48.
Se'n pot veure una imitació a base de l'art del sinònim en Henry Marriott BANNIS-
TER, *Sequentiae Ineditae. Liturgische Prosen des Mittelalters*, siebente Folge (= «Analecta
Hymnica Medii Aevi», XL), Leipzig 1902, 54, n. 34.

560 non hic ordo temporalis,
non hic situs aut localis
rerum circumscriptio.

Digne loqui de personis
vim transcendit rationis,
excedit ingenia.

565 Quid sit gigni, quid processus,
me nescire sum professus,
sed fide non dubia.

Hec ibi.

570 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contra-
rium astruentem. Et presertim predictum R. Lulli, qui jactat se sanc-
te Trinitatis mysterium per rationes evidentes, necessarias et
demonstrativas concludere et demonstrare.

[41]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
simpliciter confiteri quod in divinis Verbum proprie sumitur perso-
575 naliter et non essentialiter, hoc est, pro persona et non pro essentia,
non pro quacumque divina persona, sed tantum et solum pro Filii
Dei persona. De quo *Iohannes* in suo evangelio: «In principio erat Ver-
bum et Verbum erat apud Deum»; et infra: «Et Verbum caro factum
est», hoc est, Dei Filius homo factus est.

580 Et consequenter abominor et detestor omnem asserentem Patrem
vel Spiritum Sanctum fore Verbum, et presertim detestor Basilium,

565 gigni AB guigni
571 necessarias A *in marg*
575 est B *om*

570-572 Cf. Raimundus LULLUS, *Libre de Contemplació en Déu*, cc. 11-13, 179-182, 246 (OE II, 124-130, 518-532, 740-744); *Liber de Articulis fidei sacrosanctae et salutiferae legis christianae sive Liber Apostrophe*, in *Operum tomus IV*, Moguntiae 1729, 32-36. Cf. *Directorium*, II, q. IX, *De R. Lull et eius erroribus*, n. 96, p. 260 a.

578-579 *Io* 1, 1

580-583 BASILIUS, *Contra Eunomium*, l. 5, c. 11 (PG 29, 732). Cf. *Directorium*, II, q. XVIII, n.5, p. 304 a 582 *He* 1, 3

573-579 Cf. I, q. 34, a. 1-2 (BAC I, 250-254).

580-583 Cf. I, q. 34, a. 2 (BAC I, 253-254).

581 Per a sant Basili (329-379), cf. DTC 2, 441-459; LThK 2, 67-69; TRE 5, 301-313.

qui super illo verbo Apostoli, «portans omnia Verbo virtutis sue», dicit Spiritum Sanctum Dei Filii esse Verbum.

[42]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in divinis imago proprie non sumitur essentialiter, sed personaliter, non pro persona Patris vel Spiritus Sancti, sed pro persona Filii, ut solus Dei Filius dicatur imago Dei Patris. De quo Apostolus *ad Colossenses*, loquens de Filio: «Qui est imago Dei invisibilis». Et rursus Apostolus *ad Hebreos* dicit de Filio quod est «splendor glorie et figura», hoc est, imago, «substantie eius». 585 590

Et consequenter abominor et detestor contrarium astruentem, et presertim Damascenum, qui ponit Spiritum Sanctum esse imaginem Filii Dei.

{Articles de la creació}

[43]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod mundum sui esse principium habuisse est tenendum sola fide et non esse demonstrabile, nam est articulus fidei, qui non posset demonstrari; de quo Apostolus *ad Hebreos*: «Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium». 595

Et consequenter abominor et detestor omnem hominem mundum habuisse principium sui esse fore demonstratum vel demonstrabile astruentem, et presertim predictum R. Lull phantasticum, qui astruit 600

592 Damascenum AB Damacenum

597 posset B possit 600 demonstratum vel B om

588-589 *Col* 1, 15 590 *He* 1, 3

592-593 Johannes DAMASCENUS, *De fide orthodoxa*, c. 13 (PL 94, 856); *Directorium*, II, q. XVIII, n. 3, p. 303 b.

597-598 *He* 11, 1

601-604 R. LULLI *Liber principiorum theologiae*, in *Operum t. I*, Moguntiae 1721, 12-13; *Liber de quatuordecim Articulis sacrosanctae Romanae Catholicae fidei*, in *Operum t. II*, Moguntiae 1722, 122-154; *Disputatio fidei et intellectus*, in *Operum t. IV*, p. IV, Mo-

584-590 Cf. I, q. 35, a. 1-2 (BAC I, 256-258).

591-593 Cf. I, q. 35, a. 2 (BAC I, 257-258).

592 Per a sant Joan Damascè (?-ca. 749), cf. DTC 8, 693-751; LThK 5, 895-899; TRE 17, 217-132; *Dictionnaire des Philosophes Antiques*, vol. III, 989-1012.

594-598 Cf. I, q. 46, a. 2 (BAC I, 338-341). El text d'*He* 11, 1, apareix en el *sed contra*.

se probare demonstrative mundum habuisse principium sui esse. Cuius rationes non sunt demonstrative neque necessarie neque, prout dicit, evidentes, immo debiles persuasiones et minus apparentes.

- 605 [44]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri mundum ab eterno non fuisse, nec hoc demonstrari posse, nam principium habuisse est tenendum fide, tamquam fidei articulum; contra autem fidei articulum non est nec esse potest demonstratio, neque efficax argumentum. De quo Moyses, eximius
610 prophetarum, quia de preterito, inquit: «In principio creavit Deus celum et terram»; in quo novitas mundi nobis panditur per revelationem, nec contrarium potest probari per demonstrationem.

- Et consequenter abominor et detestor Aristotelem et alios antiquos philosophos nitentes se et asserentes mundum fuisse ab eterno
615 demonstrare.

608 contra ... articulum B om

guntiae 1729, 16-19; *Liber de Articulis Fidei sacrosanctae et salutiferae legis christianae sive Liber Apostrophe*, in *Operum t. IV*, art. V, 36-37; *Liber de novo modo demonstrandi sive Ars praedicatoria magnitudinis*, in *Operum t. IV*, p. IV, 5.

610-611 *Gen* 1, 1

613-615 Cf. ARISTOTELES, *Physicorum VIII*, c. I, n. 4ss (Bk 250b24); *De Caelo I*, cc. 10, 12, (Bk 279b, 281b18). Cf. *Directorium*, II, q. IV, *Errores Aristotelis*, n. 3, p. 238.

602 *mundum habuisse principium sui esse*: cf. Ramon LLULL, *Liber de XIV articulis*, o. c., 154b: «Expliciunt rationes super quintum Articulum, in quibus manifesto modo probatur mundum habuisse principium et a prima Causa fuisse creatum».

605-612 Cf. I, q. 46, a. 3 (BAC I, 341-342). El text de *Gen* 1, 1 apareix en el *sed contra*.

613-615 *Aristotelem* Encara que sigui tomista, Eimeric no té pas el sentit fi de les matèries filosòfiques que tenia Tomàs d'Aquino, sobretot a l'esguard de la figura i les teories d'Aristòtil. Eimeric parla expeditivament, com escau a un inquisidor. Sant Tomàs fa veure que en la *Physica* Aristòtil conclou que la matèria és ingènita «quia non habet subiectum de quo sit»; i en el *De caelo et mundo* afirma que el cel és ingènita, «quia non habet contrarium ex quo generetur»: cf. I, q. 46, a. 1, ad 3 (BAC I, 337). En definitiva, per Tomàs d'Aquino la teoria aristotèlica de l'eternitat del món respon a la necessitat de criticar sistemes de pensament anteriors al seu (Empèdocles, Anaxàgores, Plató) que afirmaven que el món havia començat «secundum quosdam modos in veritate impossibiles»: *ib.*, in c. (BAC I, 336). I recull l'afirmació aristotèlica dels *Topica* I, c. 9, n. 3 (Bk 194 b 16), segons la qual hi ha alguns problemes dialèctics, per als quals no es poden aduir raons en un sentit o en un altre, com és ara si el món és etern. Cf. també Tomàs d'AQUINO, *Comm. in libros Physicorum*, lib. I, lect. 15, n. 11 (o. c., 68); lib. VI, lect. 8, n. 13 (o. c., 113-114); lib. VIII, lect. 1, n. 5 (o. c., 125); lect. 2, n. 1-20 (o. c., 125-127); *Comm. in libros de Caelo et Mundo*, lib. I, lect. 6,

[45]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri fore creationem, et mundi Deum fore creatorem. De quo in symbolo apostolorum Ecclesia profitetur Deum esse celi et terre creatorem, nam inquit: «Credo in unum Deum creatorem celi et terre». Et Moyses: «In principio creavit Deus celum et terram». 620

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum mundum non esse creatum a Deo astruentem.

[46]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum omnium rerum, omnium entium, tam celestium quam terrestrium, tam visibilium quam invisibilium fore generalem creatorem et factorem. De quo in *Iohannis evangelio*: «Omnia per ipsum facta sunt». Et Apostolus *ad Romanos*: «Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia». Et in symbolo patrum sanctorum Ecclesia hoc confitetur fide esse credendum: «Credo», inquit, «Deum factorem celi et terre, visibilium et invisibilium». 625 630

Et consequenter abominor et detestor manicheos hereticos Deum non esse factorem invisibilium, ut pote spirituum, sed diabolum astruentes.

[47]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri creationem esse, Deum cuncta creasse et de nihilo et ex nihilo, hoc est, post nihilum et post non esse produxisse in esse, quod proprie est creare. De quo *Iohannes* in evangelio: «Omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nihil». 635

636 et ex nihilo B om

619-620 D Sch 150 620 Gen 1,1

626-627 Io 1, 3 627-628 Rom 11, 36 629-630 D Sch 150

631-634 Cf. AUGUSTINUS, *De duabus animabus contra manichaeos*, c. I, n. 1 (PL 42, 93); *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. XVI (PL 42, 34-35); *Opus imperfectum contra Iulianum*, l. III, c. xxxvi (PL 42, 1325); *Retractationes*, l. I, c. xv, n.1 (PL 32, 608).

637-638 Io 1, 3

n. 1-9 (o. c., 5); lect. 22, n.1-10 (o. c., 17); lect. 23, n 4 (o. c., 18); lect. 26, n. 1-6 (o. c., 19-20); lect. 29, n. 1-12 (o. c., 21-22); *Comm. in libr. Meteorologicorum*, lect. 17, n. 4 (o. c., 320); *Comm. in libros Metaphysicorum*, lib. II, lect. 3, n. 1-15 (o. c., 407); lib. XII, lect. 5, n. 1-12 (o. c., 499-500).

623-630 Cf. SCG II, c. 15 (BAC I, 414-417). Els textos de Io 1, 3 i Rom 11, 36 hi són adduïts.

633-638 Cf. SCG II, c. 16 (BAC I, 418-422).

640 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contra-
rium astruentem, et presertim Aristotilem et Platonem et antiquos
philosophos, qui creationem negaverunt.

[48]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
simpliciter confiteri cuncta a Deo creata, tam celestia quam terrestria,
645 disposita in numero, pondere et mensura. Que scriptura sacra non si-
luit, nam per Moysen inquit: «Vidit Deus cuncta que fecerat et erant
valde bona». Et per sapientem quod «disponit cuncta in numero, pon-
dere et mensura».

650 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contra-
rium astruentem, et presertim Alphonsum regem Castelle pertinaci-

645 et mensura B om

639-641 Cf. supra, ad lineas 613-615. Cf. *Directorium*, II, q. iv, *Errores Aristote-
lis*, n. 3, p. 238 b.

646-647 *Gen* 1, 31 647-648 *Sap* 11, 21

649-652 Cf. *Cosas acaesçidas en los tiempos del rey don Alfonso e de su muerte*, {18}-{19},
dins Biblioteca de la Real Academia de la Historia, Colección Salazar, ms. O-15, f. 57r-
61r; ed. de Manuel GONZÁLEZ JIMÉNEZ, *Unos anales del reinado de Alfonso X*, dins
«Boletín de la Real Academia de la Historia» 192 (1995) 482-486 [ed. anteriors de
J. RUIZ DE OBREGÓN RETORTILLO, *Alfonso X el Emplazado*, dins «Revista de Archi-
vos, Bibliotecas y Museos», 36 (1916), 420-449 (segons el text del ms. 431 de la
BNM); de Pere BOHIGAS, *Visión de Alfonso X y profecías de Merlin*, dins «Revista de Fi-
lología Española», XXV (1941), 390-393, i de D. W. LOMAX, *Una crónica inédita de
Silos*, dins «Homenaje a fray Justo Pérez de Urbel», vol. I, Madrid 1976, 323-337].

639-641 *Platonem* El text de *Timeu* 28b (FBM [317], 69-70), sembla exigir més
aviat una interpretació creacionista, en el sentit de producció efectiva del món a par-
tir del caos. El pensament de Plató seria, en aquest aspecte, diferent del d'Aristòtil,
com reconeix el seu il·lustre deixeble en el text que hem citat més amunt, ad lineas
613-615. La creació del món també fou negada pels averroïstes llatins de finals del
segle XIII: Dues de les proposicions condemnades per Étienne Tempier deien: «184.
Quod creatio non est possibilis, quamvis contrarium tenendum sit secundum fidem.
185. Quod non est verum quod aliquid fiat de nihilo, neque factum sit in prima crea-
tione»: H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, I, París,
Delalain 1889, 553, n. 473.

642-647 Cf. *SCG* II, c. 44 (BAC I, 510-516).

649-652 El text que suggerim com a font d'Eimeric és considerat pel seu editor
com a provinent dels anys del rei Sanç IV de Castella (1284-1295), probablement del
1286, encara que la còpia sigui del s. XVI [n'hi ha altres còpies, també tardanes, a la
BNM, ms. 431, f. 172v-174r i ms. 712, fol. 467-470]. La llegenda de l'heretgia del
rei Alfons el Savi, de l'aparició d'un àngel que la li retreu i del càstig que ha de sofrir
per ella es forja versemblantment en temps del rei Sanç IV, el seu fill i hereu, que en

ter asserentem Deum ea que creaverat male disposuerat; super quo errore a Deo reprehensus, graviter est punitus.

[49]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum in principio creasse substantias spirituales bonas, gratia gratum faciente Deo sibi caras, potentia, virtute et sapientia insignitas, per ierarchias et ordines mirabiliter et distincte dispositas, in grandi multitudine concreatas, que substantie spirituales angeli communi vocabulo nominantur; quorum numerum sacra scriptura per *Danielem* prophetam aliquo modo expressit, que dicit quo[d] «Deo milia milium ministrabant et decies centena milia assistebant», ponendo certum numerum pro incerto. Et per sanctum *Iob*, qui inquit: «Numquid est numerus militum eius?» Ac si aperte dicat: utique, sed soli Deo notus.

650-651 post pertinaciter A seq astruentem cancell

660 Dan 7, 10 662 Iob 25, 3

vida del rei son pare es va rebel·lar contra ell i li va moure guerra. La va recollir fra Garcia de Euguá, bisbe de Baiona, en la seva *Crònica*: cf. *Crònica general de España*. Transcripción del Ms. de la Biblioteca del Monasterio de El Escorial por G. EYZA-GUIRRE ROUSE, dins «Anales de la Universidad de Chile», 121 (1907), 490-491. Pere III la reporta en la seva *Crònica*, per bé que el rei de Castella que ell esmenta com a protagonista de la llegenda no és Alfons X, ans Ferran IV *el Emplazado* (1295-1312): cf. l'edició de Ferran SOLDEVILA, *{Crònica de Pere el Cerimoniós} Les quatre grans cròniques*, Barcelona, Editorial Selecta 1971, 1124. Soldevila creu que aquesta part de la *Crònica* és posterior al 1382. No és probable que Eimeric llegís la història de l'heretgia del rei castellà en l'escrit del seu gran adversari, on, ho acabem de dir, el nom del rei castellà és canviat. Podia haver-la coneguda a través de la *Crònica Geral de Espanha de 1344*, redactada per iniciativa del comte don Pedro de Barcelos, recentment editada per Luís Filipe LINDLEY CINTRA, *Crònica Geral de Espanha de 1344*. Edição crítica do texto português pelo Académico Correspondente, vol. IV, Lisboa, Academia Portuguesa da História 1990, 378-384. En teoria també l'hauria poguda conèixer a través d'Eiximenis, puix aquest en fa un breu esment en el capítol 844 del *Terc del Crestià*, escrit el 1384 (cf. D. J. VIERA, *Alfonsine legends and references in Eastern Iberia*, dins «La Corónica», 14 [1986], 280-284, específicament 283), encara que Eiximenis es limita a dir que el monarca «va blasfemar Déu». És possible que la font d'Eimeric fos purament oral, perquè no són coneguts massa textos anteriors al s. XIV que transmetin la llegenda. Per a tota aquesta qüestió, cf. A. IGLESIA FERREIRÓS, *Alfonso X, su labor legislativa y los historiadores*, dins «Historia. Instituciones. Documentos», 9 (1982), 55-70; José Manuel PÉREZ-PRENDES, *La personalidad de Alfonso el Sabio*, dins «Razón y Fe», 209 (1984), 604-613.

653-663 Cf. SCG III, c. 80 (BAC II, 317-324); el text de *Iob* 25, 3 hi és adduït; I, q. 50, a. 3 (BAC I, 363-365); hi és adduït el text de *Dan* 7, 10. Cf. un lloc paral·lel eimericià en *Contra Alchimistas*, ed. c., 110, III dubium; 112, I dubium.

665 Et consequenter abominor et detestor nonnullos antiquos philosophos, qui certas intelligentias celos movere et mundum regere affirmarunt.

[50]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri angelos predictos in tam grandi multitudine

664-666 [De Anaxagora:] ARISTOTELIS *Physica* 250b 24). [De Platone:] Cf. SCG III, c. 24 (BAC II, 142); c. 69 (BAC II, 279); c. 76 (BAC II, 306). [De Aristotele:] *Comm. in libros de Caelo et Mundo*, lib. II, lect. 1, n. 1-12 (o. c., 22-23). Cf. *Directorium*, II, q. IV, n. 12, p. 238 b.

664-666 Eimeric s'aparta aquí de les teories tomistes. Perquè, si en un primer moment Tomàs d'Aquino fou contrari a la doctrina de la influència del cel empíric sobre la resta de la creació, amb el temps canvià d'opinió, i al *Quodlibet* VI, q. 11, a. un.: «Utrum scilicet caelum empyreum habeat influentiam super alia corpora», rectifica explícitament el seu pensament: «Respondeo dicendum quod quidam ponunt caelum empyreum non habere influentiam in aliqua corpora, quia non est institutum ad effectus naturales, sed ad hoc quod sit locus beatorum. Et hoc quidem mihi aliquando visum est, sed diligentius considerans magis videtur dicendum quod influat in corpora inferiora, quia totum universum est unum unitate ordinis»: Cf. *Indicis thomistici Supplementum. S. Thomae Aquinatis Opera Omnia. 3. Quaestiones disputatae. Quaestiones quodlibetales. Opuscula*, Stuttgart-Bad Cannstatt 1980, 474. A la SCG III, c. 82, «Quod inferiora corpora reguntur a Deo per corpora celestia», Tomàs dona les raons filosòfiques, dins la cosmovisió aristotèlica, d'aquesta influència; en els cc. 84-98 es lliura a un exercici pacient i laboriós de limitar correctament la influència dels cossos celestes, excloent-la dels actes humans d'enteniment i voluntat i fent-la compatible amb el dogma cristià de la Providència i la llibertat divines, i excloent també la fatalitat i la necessitat còsmiques. La posició tallant d'Eimeric es pot explicar, perquè després dels intents tomistes de conciliar el dogma cristià amb l'aristotelisme es va produir la crisi de l'anomenat averroïisme llatí i les condemnes del 1277 de París i Oxford, en les quals l'autoritat eclesiàstica atacà frontalment la cosmovisió grega en tots aquells aspectes que eren incompatibles amb el dogma cristià (creació, caiguda, redempció, llibertat i destinació final de l'home en Déu). Algunes de les proposicions condemnades eren explícites: «73. Quod substantie separate per suum intellectum creant res». «74. Quod intelligentia motrix celi influit in animam rationalem, sicut corpus celi influit in corpus humanum»: *Chartularium*, I, o. c., 547. «161. Quod effectus stellarum super liberum arbitrium sunt occulti». «162. Quod voluntas nostra subjacet potestati corporum celestium»: *Ib.*, 552. «207. Quod in hora generationis hominis in corpore suo et per consequens in anima, que sequitur corpus, ex ordine causarum superiorum et inferiorum, inest homini dispositio inclinans ad tales actiones vel eventus»: *Ib.*, 555.

667-684 Cf. I, q. 63, a. 5-8 (BAC I, 441-446). Hi són adduïts els textos d'*Apoc* 12, 4-9 i d'*Is* 14, 12. Lloc paral·lel en *Contra Alchimistas*, ed. c., 110, IV dubium.

concreatos, non in instanti sue creationis, sed post ad momentum, tempus siquidem primum, fore in suo appetitu divisos, Lucifero angelo primo appetente ad suum appetitum grandem multitudinem, quia eorum tertiam partem protrahente, quod eorum tam speciosum et virtuosum esse haberent non a Deo eorum creatore, sed, sicut Deus suum infinitum esse habet non ab alio, sed a se ipso, ita et ipse haberet suum esse non ab alio sed a seipso, in quo esset similis Deo; Michael eum cetera maiori multitudine totaliter tali appetitui resistente; ex qua divisione, iusto Dei iudicio est statutum quod Michael et angeli eius sunt in gratia confirmati beatique facti et hodie super sidera collocati, Lucifer vero et angeli eius e contra in culpa sunt obstinati, de celo eiecti, in inferno inferiori detrusi, ignibus eternaliter condemnati. Que sacra scriptura non tacuit, sed per Iohannem in sua *Apocalypsi* sic factum fore sub figura draconis cum Michael e pugnantis, et per *Isaiam* sub similitudine Nabucodonosor regis superbientis et de celo in infernum cadentis expressit.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

[51]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri primos parentes nostri peremptores, Adam siquidem atque Evam, fore quoad eorum corpora a Deo angelorum ministerio plasmatos, quoad eorum animas a Deo solo et inmediate in

669 ad B om. 676 maiori B om.
686 astruentem B asserentem

681-682 Cf. *Apoc* 12, 4-9; *Is* 14, 12
683-684 *Is* 14, 14-15

687-690 *angelorum ministerio* La idea és d'Agustí, *De Trinitate*, l. III, c. 4 (PL 42, 873); sant Tomàs l'accepta amb reticència, i com una simple possibilitat: «... Quia igitur corpus humanum nunquam formatum fuerat, cuius virtute per viam generationis aliud simile in specie formaretur, necesse fuit quod primum corpus hominis inmediate formaretur a Deo. Ad primum ergo dicendum quod, etsi angeli aliquod ministerium Deo exhibeant in his quae circa corpora operatur; aliqua tamen Deus in creatura corporea facit, quae nullo modo angeli facere possunt; sicut quod suscitatur mortuos, et illuminat caecos. Secundum quam virtutem etiam corpus primi hominis de limo terrae formavit. Potuit tamen fieri ut aliquod ministerium in formatione corporis primi hominis angeli exhiberent; sicut exhibebunt in ultima resurrectione, pulveres colligentes»: I, q. 91, a. 2 (BAC I, 649-650). La posició de sant Tomàs és en aquest punt tancada, de manera que tot seguit defensa que la creació d'Eva a partir de la costella d'Adam és un altre acte diví creador directe: I, q. 92, a. 4 (BAC I, 657-658). Lloc paral·lel en *Contra Alchimistas*, ed. c., 110, V dubium.

690-696 Cf. I, q. 95, a. 1 (BAC I, 678-679); I, q. 102, a. 1-4 (BAC I, 702-707).

gratia et Deo caros creatos, originali iustitia insignitos, in statu innocentie constitutos, post creationem omnium celestium et terrestrium sic fore plasmatos pariter et creatos, et in paradiso voluptatis terrestri superius collocatos. Quod et que sacra scriptura non siluit, sed per
695 Moysen, prophetam etiam de preterito, in suo libro rerum creationis et hominis generationis, sic et taliter factum fore nobis revelavit.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim Platonem et Aristotilem Adam et Evam fore primos homines denegantes, sed eos infinitos precedere homines
700 mendaciter affirmantes.

{Articles del peccat original}

[52]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri antelatos parentes primos, diaboli suggestionem Eve alloquentis in serpente, deceptos fuisse, ab arce originalis iustitie corruisse, innocentiam perdidisse, Dei obedientie contrairesse, demonis consilio adquevisse, et sic iusto Dei iudicio de paradiso voluptatis sunt
705

694 que A *interlin*

698 astruentem B *asserentem*

694-696 Cfr *Gen* 2-3

698-700 Cf. *SCG* II, c. 83 (BAC I, 672-673). Cf. *Directorium*, II, q. IV, *Erroros Aristotelis*, n. 5 et 11, p. 238 b.

702-707 *Gen* 3

698-700 Cf. *Elucidarius Elucidarii, e. c.*, 490.

697-700 En la *SCG* II, c. 85, Tomàs d'Aquino fa una precisió remarcable sobre el pensament d'Aristòtil pel que fa a l'eternitat/perpetuïtat de la intel·ligència humana: « Sciendum autem est quod ab Aristotele non invenitur dictum quod intellectus humanus sit aeternus: quod tamen dicere consuevit in his quae secundum suam opinionem semper fuerunt. Dicit autem ipsum esse perpetuum: quod quidem potest dici de his quae semper erunt, etiam si non semper fuerunt. Unde et in XI *Metaphysicorum*, cum animam intellectivam a conditione aliarum formarum exciperet, non dixit quod haec forma fuerit ante materiam, quod tamen Plato de *ideis* dicebat, et sic videbatur conveniens materiae in qua loquebatur ut aliquid tale de anima diceret: sed dixit quod manet post corpus». Eimeric no s'entreté pas a recollir el detall. Escau de recordar aquí el tenor de la proposició n. 9 de la llista d'articles condemnats per Étienne Tempier el 1277: «Quod non fuit primus homo, nec erit ultimus, imo semper fuit et semper erit generatio hominis ex homine»: *Chartularium*, I, 544, n. 473.

eiecti et ad terram istam tribulationis, angustie et doloris sunt cum tota sua progenie relegati.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

[53]. Testifcor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri peccatum Ade fore sibi personale respectu sui, nostri autem originale, sui infecisse personam, nostri vero naturam; illud Adam in paradiso commisit, quilibet autem nostrum in materno utero contraxit, quia quilibet nostrum omnisque homo in Adam peccavit. Quod sacra scriptura non tacuit, nam Apostolus *ad Romanos*, loquens de Ade peccato, inquit: «In quo omnes peccaverunt».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim Pelagium hereticum, qui peccatum originale ab omni homine abnegavit.

[54]. Testifcor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod omnis homo qui per concubitus viri et mulieris concipitur, cum anima rationalis corpori organizato et disposito infunditur, mox homo efficitur, mox originale contrahitur, mox qui sic concipitur in materno utero cum originali nascitur, et a matre sic et in matre concipitur et nascitur. Quod sacra scriptura non siluit cum David propheta in sui et aliorum persona dicit: «In iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea»; et ponitur pro singulari plurale more sacre scripture.

726 In B om

715-716 Rom 5, 12

717-719 Cf. AUGUSTINUS, *De gestis Pelagii*, c. X-XII (PL 44, 353-356); *Contra duas epistolas pelagianorum*, l. III, c. VIII, n. 24 (PL 44, 606); *Liber de dono perseverantiae*, c. II, n. 4, 11 (PL 45, 996, 1008); *Retractationes*, l. I, c. IX, n. 6 (PL 32, 598); c. XV, n. 1 (PL 32, 608); *De peccatorum meritis et remissione*, II, c. 9 (PL 44, 158); *Contra Iulianum*, III, c. 1 (PL 44, 703); *Epistola CLXVI*, c. III, n. 6 (PL 33, 723); *Epistola CLXXV*, n. 6 (PL 33, 761-762); *Epistola CLXXIX*, n. 1-10 (PL 33, 774-777); *Epistola CXC*, n. 22 (PL 33, 865).

720-724 Cf. *Decret.*, III, *De consec.*, dist. IV, c. 3 (FRIEDBERG I, 1362); *SCG IV*, c. 50 (BAC II, 837-840). 726-727 Ps 50, 7

710-719 Cf. I-II, q. 81, a. 1 (BAC II, 529-531).

718 Per a Pelagi (350/360 – ca. 431) i el pelagianisme, cf. *Directorium*, II, q. VI, n. 63, p. 245 b; DTC 12, 675-715; LThK 8, 5-9; TRE 26, 176-185.

720-725 Cf. *Decret.*, III, *De consecratione*, dist. 4, c. 3 *Firmissime* (FRIEDBERG I, 1362) (= PSEUDO-AGUSTÍ, *De Fide ad Petrum* [PL 40, 774]); *STb I-II*, q. 81, a. 5 (BAC II, 533-534).

726-727 El text del Ps 50, 7 és adduït en la SCG IV, c. 50.

730 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium asserentem, et maxime Iulianum hereticum pelagiane heresis defensorum, qui singulariter astruit Isaac patriarcham peccatum originale nullatenus contraxisse, pro eo, ut astruebat, quia de senibus parentibus fuit natus, etiam angelo nuntiante.

735 [55]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri omnem hominem, tam masculum quam mulierem, ab Adam per viam seminariam descendentem fore culpa originali fedatum, multis penalitatibus et miseris subiugatum, morti condemnatum, Dei gratia gratum faciente privatum, et nedum ab innocentia et originali iustitia, immo a visione faciali divine essentie, 740 que dicitur regnum Dei, nisi ex aqua et Spiritu Sancto renascatur, perpetuo damnabiliter elongatum. Quod scriptura sacra expressit, immo Christus in persona, qui, ut dicitur in *Iohannis evangelio*, ita inquit: «Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest videre regnum Dei».

745 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium sustinentem, et presertim Pelagium et Iulianum peccatum originale deleri per baptismum totaliter detestantes.

[56]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri dominum Ihesum Christum in virgine, non viri 750 semine, sed Spiritus Sancti opere, fore conceptum, ex virgine absque sigilli pudoris fragmine fore natum, de celo pleno ubere fore alitum, in terris inter homines sine peccato quocumque conversatum, pecca-

730 post hereticum B add cum 733 nuntiante B annuntiante

740 ex aqua A in marg

751 de celo A in marg 755 commisit AB commisit 760 Joseph B Josep

729-733 Cf. AUGUSTINUS, *Contra Iulianum pelagianum*, lib. III, c. XI, n. 23 (PL 44, 714)

743-744 Io 3, 5

745-747 Cf. AUGUSTINUS, *Contra Iulianum pelagianum*, lib. I, c. VIII, n. 39-40 (PL 44, 668-669)

729-733 Segons reporta Agustí, Julià sembla haver dit quelcom semblant a això: «Isaac sine concupiscentia carnis vel semine viri fuisse procreatum». Agustí rebut que fou concebut per miracle.

730 Per a Julià, bisbe d'Eclana (fi del s. IV – 544?), cf. DTC 8, 1926-1931; 12, 702-707; LThK 5, 1076-1077; TRE 17, 441-443.

734-744 Cf. *Decret.*, III, *De consecratione*, dist. IV, c. 3 (FRIEDBERG I, 1362). Cf. I-II, q. 85, a. 1-6 (BAC II, 550-558).

748-756 Cf. SCG IV, c. 46 (BAC II, 829-831).

tumque non commisisse actuale, neque consequenter contraxisse originale; non enim contraxit originale, nam non commisit actuale. De quo *Petrus* in sua *epistola*: «Peccatum non fecit nec inventus est dolus in ore eius». 755

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium asserentem, et presertim impios iudeos, qui mendaciter instruunt Dominum Ihesum nedum contraxisse peccatum originale, mentientes eum conceptum fore Ioseph semine, sed et commisisse peccatum multiplex actuale, ut patet ex evangeliorum serie. 760

[57]. Testifcor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod dominus Ihesus Christus solus extitit nedum ab omni peccato actuali, sed etiam ab originali alienus, neque in illo utero conceptus, neque in illo ex utero natus, neque ab illo emundatus, quia nunquam in illo fedatus, et sic non est emundatus, sed alienus et purissimus; omnis autem alius, sive femina fuerit, sive masculus, in originali fuit conceptus, quia omnis alius nisi Dominus Ihesus in Adam peccavit, qui fuit homo primus. De hoc Apostolus *ad Romanos*, qui solum Christum excludit et omnes a Christo includit: «In quo», inquit, «omnes peccaverunt», et per Christum reconciliati sunt. 765 770

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim, ut est dictum, Pelagium et Iulianum, qui originale peccatum nedum a Domino Ihesu Christo, sed etiam ab omni homine alio negaverunt. 775

[58]. Testifcor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri prophetam sanctum Ieremiam in materno utero fore sanctificatum et ab originali mundatum, et sic in originale conceptum. De quibus Deus per eundem: «Antequam exires de vulva, sanctificavi te; priusquam te formarem in utero, novi te». 780

766 est A om 771 reconciliati AB reconsiliati

755-756 *1Petr* 2, 22

760 Cf. *Mt* 13, 55; *Mc* 6, 3; *Lc* 4, 22 760-761 Cf. *Mt* 9, 3; *Mc* 2, 7; *Lc* 5, 21; *Io* 8, 46.

770-771 *Rom* 5, 12

772-775 Cf. AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. LXXXVII (PL 42, 48); *Retractationum lib. I*, c, ix, n. 6 (PL 32, 598); *Epistola CLXVI*, c. III (PL 33, 723); *Epistola CLXXXVIII*, n. 1 (PL 33, 773); *Sermo CCXCIV*, c. xvi, n. 16 (PL 38, 1345); *Epistola CXC*, c. VI, n. 22 (PL 33, 865); *Contra duas Epistolas Pelagianorum*, lib. IV, c. iv, n. 5-6 (PL 44, 612-613).

779-780 *Ier* 1, 5

762-771 Cf. *SCG* IV, c. 52 (BAC II, 848); III, q. 4, a. 6 (BAC IV, 47-48).

766-780 Cf. III, q. 27, a. 1, in c.; a. 6 per totum (BAC IV, 204, 212-213).

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium asseverantem.

785 [59]. Testifcor coram Deo et Christo Ihesu firmiter me credere et simpliciter confiteri prophetam sanctum Baptistam Iohannem fore in materno utero sanctificatum, ab originali emundatum, et sic in illo conceptum. De quibus angelus Gabriel ad Zachariam, ut *Lucas* in suo *evangelio* attestatur dicens: «Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris sue».

790 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

795 [60]. Testifcor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod gloriosa semper Virgo Maria, Dei et hominis genitrix, pre Ieremia et Iohanne Baptista, fuit in utero sanctificata, Spiritu Sancto plena et ab originali pre aliis antedictis sanctificatis emundata. Quod scriptura non siluit, nam ut *Lucas* attestatur, angelus Virgini inquit: «Spiritus Sanctus superveniet in te», hoc est, alia vice veniet in te, quasi diceret: Venit in te in materno utero existente, ab originali mundando te; veniet et in te, Dei Filio in tuo utero sumpta de te carne ab omni peccati fomite elongando. Et rursus ipsa
800 Virgo hoc astruit, cum in suo psalmo inquit: «Exultavit spiritus meus in Deo salutari meo»; si salus eius fuit, eam sanavit.

Et consequenter abominor et detestor omnem hominem contrarium astruentem, et presertim Richardum de Sancto Victore, qui huius erro-

784 Baptistam AB baptistam

789 abominor A *interlin*

799 omni A *in marg*

786-788 *Lc* 1, 15

795-796 *Lc* 1, 35 800-801 *Lc* 1, 47

803-814 Cf. [Petri COMESTORIS], *Sermo de Immaculata Conceptione Virginis Mariae Matris Dei*, Anvers 1536; ed. in Petro DE ALVA ET ASTORGA, *Radii solis zeli seraphici coeli veritatis pro immaculatae conceptionis mysterio Virginis Mariae...*, Lovanii 1666, 614-621; *Monumenta antiqua seraphica pro immaculata conceptione Virginis Mariae*, Lovanii 1665, 163ss.

783-788 Cf. *ib.*

791-801 Cf. III, q. 27, a. 3 (BAC IV, 206-208).

803-804 Per a Ricard de Sant Víctor († 1173), cf. DTC 13, 2676-2695; LThK 8, 1174-1175; TRE 29, 191-194. El sermó és anònim, però ha estat atribuït a Pierre le Mangeur († ca. 1178). Guillem DE WARE a finals del segle XIII (cf. FR. GULIELMI GUARRAE, FR. IOHANNIS DUNS SCOTI, FR. PETRI AUREOLI, *Quaestiones disputatae de Immaculata Conceptione beatae Mariae Virginis* [Bibliotheca Franciscana Scholastica Me-

ris, scilicet, quod Virgo non fuerit in originali concepta primus inventor fuit. Pelagius negavit ab omni homine generaliter peccatum originale, Iulianus ab Isaac specialiter, sed Richardus a Dei genitrice singulariter. Consideravit utique et tenuit cum Pelagio quod parvula non fuit in originali concepta; nam Pelagius, etsi negavit ab homine peccatum originale, generaliter negavit de parvulis, ut etiam astruat baptismum non proderet illis. Consideravit utique et tenuit cum Iuliano, qui negavit ab Isaac, quia angelo annuntiante fuit conceptus. Et quia consideravit virginem concepisse angelo nuntiante, ex predictis duobus erroribus formavit et errorem tertium, scilicet, quia Virgo ipsa originale non contraxit.

Quem errorem abominor et detestor. Et presertim abominor et detestor modernum errorem qui presentibus temporibus nimium divul-

806 Isaac AB Ysaac

dii Aevi, t. III], Ad Claras Aquas, Collegium Sancti Bonaventurae 1904, 6-7), el carmelita català Francesc MARTÍ (en el seu *Compendium veritatis Immaculatae Conceptionis*, escrit el 1390 i publicat per Petrus DE ALVA ET ASTORGA, *Monumenta antiqua Immaculatae Conceptionis sacratissimae virginis Mariae*, Lovanii 1664, 30, 45, 118-123) i l'autor del *Clypeus Anonymi* (dins ALVA, *o. c.*, 483) l'atribueixen a Ricard de SANT VÍCTOR. M. J. SCHEEBEN l'atribuï a Nicolau de SANT ALBA, monjo benedictí anglès: *Handbuch der katolischen Dogmatik*, Freiburg in Breisgau 1882, t. III, 551. L'autoria ricardiana del sermó fou impugnada ja d'antic: Ioannes DE NEAPOLI, O. Pr., *Quaestiones de Immaculata Conceptione B. Mariae Virginis*, [Quodlibet I (VI), q. 11: *Utrum B. Virgo contraxerit peccatum originale*], ed. Carolus BALIC, O. F. M., Sibenici 1931, 88.

815-823 Malgrat una incongruència notable, el sentit del text d'Eimeric sembla clar: Són esmentats uns partidaris de la concepció virginal de santa Anna, mare de Maria, amb la qual cosa la causa de la puríssima concepció de la filla reculava cap a la puríssima concepció de la mare. Aquesta doctrina, si existí mai, no sembla haver deixat rastres documentals abundosos, llevat de l'afirmació d'Eimeric. Com sigui, el fet que Eimeric esmenti el nom de *Ioachim*, espós d'Anna, com a pare de la mateixa, introdueix un element de confusió. Segons l'apòcrif *Evangelii del Pseudo Mateu I*, 1, 2 (cf. *Los evangelios apócrifos*. Colección de textos griegos y latinos, versión crítica, estudios introductorios y comentarios por Aurelio DE SANTOS OTERO, Madrid, BAC 1996⁴, 179), el pare d'Anna es deia Isacar, no Joaquim, ni Imrân, fill de Mathan i d'Anna, filla de Faqûd, com diu l'*Alcorà* III, 33 (cf. també XIX, 16; XXI, 91; LXVI, 12). Aleshores la frase «non fuit concepta Ioachim vel alterius viri semine» cal agafar-la amb pinces. Els partidaris de la doctrina que blasma Eimeric sostenien realment que Anna havia estat concebuda «Spiritus Sancti opere»? O es tractava d'una interpretació puríssima de la concepció de Maria en el si de la seva mare Anna, més o menys fundada en el text del Pseudo Mateu o d'altres apòcrifs? Donat per evident que hi ha una confusió, no deixa de sorprendre que Eimeric sigui tant parc en l'explicació de la tesi que ataca. En efecte, suposant que santa Anna hagués estat concebuda «Spiritus Sancti ope-

gatur, scilicet, quod beata Anna, Virginis Marie mater, non fuit concepta Ioachim vel alterius viri semine, sed Spiritus Sancti opere, et sic non contraxit originale. Quod si Anna non contraxit, consequenter nec
 820 Virgo ipsa contraxit, que ab Anna carnem sumsit. Omnia hec abomi-

re», sorgien dues qüestions: Com hauria hagut d'ésser qualificada la relació d'Anna i la de Maria amb la Tercera Persona de la Santíssima Trinitat? La concepció de Maria per part d'Anna també hauria estat virginal? Deixant la primera qüestió de banda a causa del seu caràcter segurament inextricable, resulta que la segona ja havia estat plantejada i rebutjada durant el segle IV pC (cf. EPIPHANIUS, *Adversus Haereses*, LX-XIX, 5 [PG 42, 747]), s'havia reviscolat el segle XII, essent combatuda per sant BERNAT (cf. *Epistola ad Canonicos Lugdunenses de Conceptione sanctae Mariae*, 7 [PL 182, 335]) i reaparegué a finals del segle XV sota la ploma de Joan TRITHEMIUS, abat de Spanheim, en el seu opuscle *De laudibus s. Annae matris beatissimae Dei Genitricis et virginis Mariae*, Leipzig 1494, en el qual el capítol cinquè de l'obra és intitulat *Quod omnipotens Deus sanctam Annam matrem sue Genitricis elegerit ante mundi constitutionem* (citat en DTC VIII, 1146). Tendríem a creure que la doctrina atacada per Eimeric seria semblant a les tesis de l'abat Trithemius. Però, per prudència, tampoc no es pot excloure que algú hagués estat partidari d'una formulació tan radical com la que esmenta Eimeric: que tampoc santa Anna no va contreure el pecat original. Escau de recordar aquí que alguns partidaris de la puríssima Concepció de Maria van emetre la hipòtesi d'una partícula de la carn d'Adam que no hauria estat infectada pel pecat original, segons testimoni d'Hug de SANT VÍCTOR, *Summa Sententiarum*, tract. I, c. XVI (PL 176, 72-73); *De Sacramentis*, lib. II, c. v (PL 176, 381-382). Amb aquest recordatori no pretenem de cap manera suposar que els possibles partidaris de la puríssima concepció de santa Anna sostinguessin també aquella altra creença. En tot cas, les teories tanmateix agosarades sobre les hipotètiques prerrogatives de santa Anna són una altra variant en el bosc frondós de doctrines puríssimes, probablement atiades pels vents de crisi general desfermats a redós del Gran Cisma d'Occident i que van tenir un episodi particularment sorollós en la polèmica suscitada a la Universitat de París per Joan de Montsó [1387-1391], en la qual Eimeric hi va tenir una participació no pas mins: cf. N. GLASSBERGER, *Chronica Ordinis Minorum*, dins «Analecta Franciscana», II (1887), 217-218; *Chartularium*, III, 486-533, n. 1557-1585; D. A. MORTIER, O. P., *Histoire des Maîtres généraux de l'ordre des Frères Prêcheurs*, III, Paris 1903, 616-647; P. DONCOEUR, *La condamnation de Jean de Monzon par Pierre d'Orgemont, évêque de Paris, le 22 août 1387*, dins «Revue des questions historiques», 82 (1907), 176-187; José GOÑI GAZTAMBIDE, *Fray Juan de Monzón, O. P., su vida y sus obras (ca. 1340-1412)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVI (julio-septiembre 1980), 506-523; Jaume DE PUIG, *La Brevis compilatio utrum beata et intemerata virgo Maria in peccato originali fuit concepta. Edició i estudi*, dins «ATCA», II (1983), 241-318; *El Saccellus pauperis peregrini de Nicolau Eimeric. Edició i estudi*, dins «ATCA», XI (1992), 181-289; J. PERARNAU I ESPELT, *Política, lul·lisme i Cisma d'Occident. La campanya barcelonina a favor de la festa universal de la Puríssima els anys 1415-1432*, dins «ATCA», III (1984), 59-191.

nor et detestor, non solum tamquam falsa, sed et ut fidei contraria, et quia nimis derogant privilegio et dignitati Domini nostri Ihesu Christi.

[61]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod post Ade peccatum illoque infecto, genus humanum Deus ad culpam peccati originalis remittendum contulit multiplex remedium, iuxta triplicis temporis successum. Nam tempore legis nature contulit sacrificium, tempore legis scripte circumcisionis sacramentum, tempore autem legis gratie aque baptismum. De tempore legis nature refert Moyses quod Abel Domino sacrificia offerebat, idem et de aliis. De tempore legis scripture refert Moyses de Dei mandato legem statuisse: «Infans octo dierum circumcidetur in vobis», etc. De tempore legis gratie refert *Iohannes* Dominum Ihesum taliter statuisse: «Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest videre regnum Dei». Hiis tribus remediis peccatum originale remittebatur quo ad culpam, non quo ad penam, minusque ad sequelam, scilicet, ad visionem facialem divine essentie consequendam; tales enim, etsi gratiam consequerentur et culpa remittebatur, penalitates autem et mors non auferebantur, neque per baptismum hodie remittuntur.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim Pelagium et Iulianum hereticos anathematizatos, qui peccatum originale esse totaliter detestantur. Et potissime iudeos et infideles ceteros, qui virtutem baptismi respuunt et abnegant.

[62]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod post Ade et Cain peccatum actuale tam grande et tam grave, et nonnullos alios peccata actualia committentes, Deus contra ad culpam remittendam peccati actualis, presertim mortalis, et Dei gratiam consequendam, penitentiam in remedium concessit, leges multas statuit, precepta et consilia contulit, penas contra trans-

821 et B om 830 post tempore A seq legis cancell 832 circumcidetur B circumcideretur
842 Pelagium A in marg 844 baptismi A baptismi

830-831 *Gen* 4,4 832 *Gen* 17, 12 834-835 *Io* 3, 5
841-845 Cf. Marius MERCATOR, *Commonitorium adversus haeresim Pelagii et Coelestii vel etiam scripta Iuliani*, 1-4 (PL 44, 1680-1681)

824-840 Cf. GREGORIUS MAGNUS, *Moralium in Iob* l. IV, c. III (PL 75, 635), on és adduït el text de *Io* 3, 5; *Decret.*, III, *De consecratione*, dist. IV, c. V (FRIEDBERG I, 1362).

gressores apposuit, ut in eis et mediantibus illis peccatorum actualium culpa remitteretur et gratia conferretur. De hoc in utroque Testamento clare patet. Et presertim in Veteri, in David, in Nabucodonosor et ceteris multis. In Novo vero in Mattheo, Paulo, Magdalena et in pluribus aliis, quorum peccata per penitentiam sunt deleta. Et in *evangelio Matthæi* dicitur: «Agite penitentiam, appropinquat enim regnum celorum».

855 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum remedium
860 contra actuale peccatum et penitentiam abnegantes, et presertim Cain et Iudam, de Dei gratia et misericordia etiam per penitentiam desperantes.

[63]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Deus omnia terrestria que ante hominem et post fecit, propter hominem fecit. Quod Deus per Moysen ostendit, qui in libro *Genesis* exprimit quomodo Deus Ade dixit quod dominaretur omnibus animalibus et uteretur viventibus omnibus. Et per prophetam David ostendit, qui de homine et Deo dicit: «Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres celi et pisces maris, qui perambulant semitas maris». 865
870 Consimiliter dixit Deus ad Noe.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

[64]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Deus omnia celestia que ante hominem fecit, propter hominem fecit; quod ipse Deus nobis per Moysen ostendit, cum dicit quod Deus posuit in firmamento celi solem et lunam et stellas, ut essent «in signa et tempora, dies et annos», et dividerent lucem a tenebris, et hoc ad servitium hominis. Ostendit etiam Deus

857 enim A *interlin*

868 qui B quid 869 universas B universa

854 Cf. *I Reg* 11, 1-12. 23; *Dan* 3, 1-99 855 *Mt* 9, 9-13; *Act* 9, 1-29 857-858 *Mt* 4, 17

860 *Gen* 4,13 861 *Mt* 27, 3-5; *Act* 1, 16-19

866-867 Cf. *Gen* 1, 29-30; *Mt* 27, 3-5; *Act* 1, 18-19

868-870 *Ps* 8, 8-9 871 *Gen* 9, 2-3

876-879 Cf. *Gen* 1, 9.7.14

859-861 Cf. III, q. 84, a. 10, in c. (BAC IV, 739)

863-871 Cf. I, q. 96, a. 1 (BAC I, 683-685). Cf. també *Contra Alchimistas*, ed. c., 114, V^a conclusio.

874-884 Cf. I, q. 96, a. 2 (BAC I, 685).

et per Sapientem, qui dicit quod «oritur sol et occidit et ad locum suum 880
revertitur, ibique renascens girat per meridiem et flectitur ad aquilonem», etc. Celestia, inquam, influunt in inferioribus et fit generatio herbarum, arborum, fructuum, animalium ad hominis quidem servitium.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. 885

[65]. Testiflor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Deus invisibilia creata omnia, ut pote angelos quos creavit, ad servitium hominis et propter hominem creavit; quod apostolus *ad Hebreos* ostendit, qui inquit quod Deus omnes «angelos fecit spiritus», hoc est quod spiritus quos creavit angelos seu ministros fecit. Dicitque ibidem quod «omnes spiritus sunt administratorii in ministerium missi, propter eos qui eternam capiunt hereditatem». Sunt namque angeli boni nobis ad custodiam deputati et sepius ad revelandum Dei mysteria nobis missi. Demones etiam nobis sunt in exercitium deputati, ut dicamus Deo de homine generaliter cum propheta: «Constituisti eum super opera manuum tuarum». 890
895

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium asseverantem.

[66]. Testiflor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Deus universa generaliter que operatus est, propter se ipsum operatus est; fecit enim universa propter hominem inmediate, sed propter se ipsum finaliter, quia omnia propter hominem et hominem propter se laudandum et benedicendum. 900

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. 905

[67]. Testiflor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Deus omnia que fecit gubernat, dirigit et sustentat; aliter omnia in nihilum redigerentur, nisi per ipsum omnia sustentarentur. Quod scriptura sacra non siluit, sed expressit; unde *Sa-* 910

890 ostendit B ostendit 891 hoc est quod spiritus B om

901 que A *interlin*

910 sacra A *in marg*

880-882 *Ecl* 1, 5-6

890-892 Cf. *He* 1, 7 892-894 *He* 1, 14 897 *Ps* 8,7

902 *Prov* 16, 4

900-904 Cf. I, q. 44, a. 4 (BAC I, 323-324). El text de *Prov* 16, 4 hi és adduït.

907-909 Cf. I, q. 103, a. 1-6 (BAC I, 707-715).

909-913 Cf. I, q. 8, a. 1 (BAC I, 716-721). El text d'*He* 1, 3 és adduït a l'article 1.

piens inquit: «Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses?» Et Apostolus *ad Hebreos* inquit: «Portans omnia verbo virtutis sue».

915 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

[68]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum esse in omni re ac in omnibus rebus, non sicut est accidens in subiecto, nec sicut pars in suo toto, sed sicut virtus agentis est in eo in quod agit; si enim virtus solis est in qualibet re corporali sicut id in quod agit, sic et magis intime Deus est in omnibus rebus, nam in omnibus operatur; nam omnem rem sua virtute sustentat; virtus autem Dei et essentia Dei idem sunt; ergo Deus est in rebus omnibus. Quod sacra scriptura non siluit, sed expressit; unde *Isaie* XXVI°: «Omnia opera nostra operatus es, Domine». Et *Sapiens* 925 inquit: «Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses, aut quod a te vocatum non esset conservaretur?» Et Apostolus *ad Hebreos* dicit de Deo sic: «Portans omnia verbo virtutis sue».

930 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim illum qui dicit, ut refert sanctus *Iob*: «Reliquit Deus terram».

[69]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Deus est ubique seu in omni loco; nam locus quedam res est, et si Deus est in omni re, ut statim dictum est, eadem ratione Deus in omni loco est. Quod scriptura sacra non siluit, 935 que per *Ieremiam*, immo Deus per *Ieremiam* dicit: «Celum et terram ego impleo, dicit Dominus».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium defensantem. Et consequenter etiam non approbo, sed reprobo Ionam a facie Domini aufugisse, ut ipsemet attestatur.

933 quedam B quidam

911- 912 *Sap* 11, 26 912-913 *He* 1, 3

924-925 *Is* 26, 12 925-926 *Sap* 11, 26 926-927 *He* 1, 3

930 *Iob* 22, 14

935-936 *Ier* 23, 24

938-939 Cf. *Ion* 1, 3

916-927 Cf. I, q. 8, a. 1 (BAC I, 48-49). Ultra ésser-hi adduït el text d'*Is* 26, 12, Eimeric gairebé copia les primeres línies del cos de l'article.

931-936 Cf. I, q. 8, a. 2 (BAC I, 49-50). El text de *Ier* 23, 4 hi és adduït.

[70]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Deus est ubique et in omni re, et per presentiam, et per potentiam, et per essentiam. Per presentiam quidem, quia ad omnia se extendit eius cognitio et scientia; per potentiam, quia ad locum omnem se extendit eius potentiam; per essentiam vero, non quod Deus cuiuslibet rei sit essentia, sed quia Dei essentia est sustentans omnia. Que sacra scriptura non siluit, sed expressit. De presentia quidem Apostolus *ad Hebreos*: «Omnia nuda et aperta sunt oculis Domini». De potentia autem *Psalmistae*: «Si sumpsero pennas meas diluculo et habitavero in extremis maris, etenim illic manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua», etc. Et iterum *Amos* propheta: «Si fugerit a Deo, quis non salvabitur? Si descenderint ad infernum, inde manus mea educet eos; si ascenderint usque ad celum, inde detraham eos; si absconderint se in monte Carmeli, inde scrutans auferam eos», etc. De essentia vero *Psalmistae*: «Si ascendero in celum, tu illic es; si descendero in infernum, ades». Et *Ieremias*: «Celum et terram ego implebo, dicit Dominus».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. Et in speciali abominor et detestor manicheos hereticos, qui asserunt visibilia non esse vero Deo subiecta, neque ab eo creata, sed a diabolo tantum. Detestor etiam et abominor illos hereticos qui dicebant divine essentie et providentie terrestria non esse subdita, qui dicebant, ut sanctus *Iob* refert, ita: «Circa cardines celi versatur, nec nostra considerat». Abominor etiam et detestor quosdam antiquos philosophos qui astruebant quod Deus immediate creavit primas creaturas, non autem alias, et sic erat eius essentia in primis substantiis separatis, non autem in aliis, et sic non in omnibus.

957-958 omnem hereticum ... et detestor B om 962 ita B om | refert A in marg | celi A in marg | post celi A seq esse cancell B add esse 966 post et A seq sic cancell

947-948 *He* 4, 13 948-950 *Ps* 138, 9-10 950-953 *Am* 9, 1-3 954-955 *Ps* 138, 8 955-956 *Ier* 23, 24

958-960 AUGUSTINUS, *Sermo XII*, c. x, n. 10 (PL 38, 104-105); *De Genesi contra manichaeos*, lib. II, c. xxvi, n. 38 (PL 34, 217); *Opus imperfectum contra Iulianum*, lib. I, c. cxvi (PL 45, 1125)

962-963 *Iob* 22, 14

940-946 Cf. I, q. 8, a. 3 (BAC I, 50-52).

958-960 Cf. I, q. 8, a. 3, in c. (BAC I, 51).

960-962 Cf. I, q. 8, a. 3, in c. (BAC I, 51).

963-966 Cf. I, q. 8, a. 3, in c. (BAC I, 51). El text d'Eimeric en depèn àdhuc en la terminologia.

[71]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri in rationali creatura, angelo et homine, non solum Deum esse modo communi generaliter, scilicet per presentiam, 970 potentiam et essentiam, sed etiam modo quodam speciali, et specialiter per gratiam. De quo Christus in *Iohannis evangelio*: «Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. 975

[72]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime humane non sunt ab eterno neque eterne, sed sunt create, neque sunt in temporis principio omnes create, sed distincte secundum distinctionem corporum corporibus ex tempore sunt infuse, neque ante infusionem peccaverunt, neque de corpore 980 in corpus transeunt, sed quelibet rationalis anima cum corpori organizato infunditur, tunc creatur, ita quod infundendo creatur et creando infunditur. Quod anime non sunt eterne, sed create, scriptura sacra ostendit, que ponit quod cum Deus hominem de limo terre plasmas- 985 vit, animam et creavit: «spiravit», inquit Moyses, «in faciem eius spiraculum vite et factus est homo in animam viventem»; similiter et de Eva et de quolibet homine. Quod creentur sicut corporibus infunduntur et non sint simul in temporis principio, scriptura sacra exprimit, que per *Psalmistam* dicit quod «finxit sigillatim corda eorum», 990 hoc est, quod unicuique Deus corpori humano propriam animam fecit. Et in *Iohanne*: «Pater meus usque modo operatur». Quod anime antequam corporibus infundantur non peccarunt, scriptura sacra expressit, que Esau et Iacob quod «nichil neque boni ante neque mali fecerit» nasceretur, excusavit.

983 *post anime seq anime cancell* 985-986 *spiravit ... viventem B om* 989 *finxit B fingit*
994 *excusavit A corr pro excauit*

971-973 *Io* 14, 23

984-986 *Gen* 2, 7 989-990 *Ps* 32, 15 991 *Io* 5, 17 993-994 *Rom* 9, 11

967-971 Cf. I, q. 8, a. 3, ad 1 (BAC I, 52).

976-979 Cf. *SCG* II, c. 83 (BAC I, 672), on és criticada la posició de Plató.

979-981 Cf. *SCG* II, c. 44 (BAC I, 510-511); c. 83 (BAC I, 673, 677-678 i 682), on és criticada l'opinió d'Orígenes. Cf. també *STb, Suppl.*, q. 79, a. 1, in c. (BAC V, 435-437).

983-987 Cf. *SCG* II, c. 87 (BAC I, 694-697; I, q. 90, a. 2-3 (BAC I, 644-645). El text de *Gen* 2, 7 és adduït en els dos llocs.

987-988 Cf. I, q. 90, a. 4 (BAC I, 645-647).

991-994 Cf. *SCG* II, c. 83 (BAC I, 678), on és adduït el text de *Rom* 9, 11.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. Et in speciali abominor et detestor Platonem et eius

995-999 Cf. PLATONIS *Fedó* 70 c, 81 e (FBM [144], 76, 95); *Timaeus* 41 d - 42 d, (FBM [317], 87-88); *Fedre* 248 a-249 d (FBM [250], 77-80); AUGUSTINUS, *De Civitate Dei*, IX, xxx (PL 41, 312); AUGUSTINUS, *De Civitate Dei*, XII, c. xxvi (PL 41, 375-376).

996-999 La metempsícosi és una antiga tradició òrfica, lligada també a la creença antiga que les ànimes dels vivents només podien procedir dels morts: PLATÓ, *Fedó* 70 c (FBM [144], 76), perquè el nombre de les ànimes –eternes– és invariable. La metempsícosi també fou sostinguda pels pitagòrics i per Empèdocles. Per algunes d'aquestes vies la teoria arribà a Plató, que l'acceptà no sense reserves serioses ni precaucions: cf. *Fedó* 85 c-d, 114 d (*ed. c.*, 100-101, 145), i plantejant-la sempre en contextos típicament filosòfics de discussió sobre la naturalesa de l'ànima en comparació i en relació amb el cos, la seva afinitat amb les realitats invisibles, la seva indestructibilitat o immortalitat i la necessitat de la seva purificació: cf. *Fedó* 78 b - 84 b; 113 e - 114 e, *ed. c.*, 144-146; *Gòrgias* 478 d - 479 a (FBM [239], 69-70); 504 a-c, *ib.*, 103-104; 523 a - 526 c, *ib.*, 127-131; *Fedre* 249 a-b (FBM [250], 79); *República* 337 d (FBM [258], 29); 591 b (FBM [273], 95); 613 a - 625 a (FBM [273], 126-138); *Lleis* 716 c-d, 728 a-c, 730 a-e, 854 d-e, 904 c-e; 934 a-b; *Timeu* 42 b-e (FBM [317], 88-89); 90 e - 92 a-b, *ib.*, 157-160; *Teetet* 177 a (FBM [290], 105-106). Aristòtil no seguí el seu mestre en aquest com en tant d'altres punts: cf. *De generatione animalium*, II, c. III, 736 b 27; *De anima*, I, c. III, 407 b 13-26; *Physica*, VIII, c. 9, n. 3; *Metaphysica*, XI, c. III, 1070 a 21ss; [Tomàs d'AQUINO], *Comm. in lib. I de Anima*, lect. 6, n. 14, 16; lect. 8, n. 22, 24-25 (*Indicis thomistici Supplementum. Sancti Thomae Aquinatis Opera Omnia. 6. Reportationes, Opuscula dubiae authenticitatis*, Stuttgart-Bad Cannstatt 1980, 9, 11-12; *Comm. in lib. Physicorum*, VIII, lect. 20, n. 4, (*o. c.*, 140). Orígenes no afirmà formalment la metempsícosi, ans únicament la preexistència de les ànimes i la seva caiguda moral, com a conseqüència de la qual s'havien de purificar en aquesta vida, tancades dins un cos. En la *Quaestio disputata de potentia*, q. III, a. 10, in c., Tomàs d'Aquino posa en relació la tesi de la preexistència de les ànimes amb la de llur metempsícosi: «Propter hoc omnes qui posuerunt animas extra corpora creari, posuerunt transcorporationem animarum: ut sic anima exuta a corpore uno, alteri corpori uniretur, sicut homo exutus uno vestimento induit alterum». I més avall esmenta taxativament Orígenes: «Nec iterum potest dici quod post aliquos annorum circuitus naturales ei [animae] appetitus supervenerit corpori adhaerendi; et quod ex operatione naturae huiusmodi unio sit causa. Nam ea quae certo temporis spatio secundum naturam aguntur, ad motum caeli reducuntur sicut ad causam, per quam temporum spatia mensurantur. Animas autem separatas non est possibile caelestium corporum motibus subiacere. Similiter non potest dici quod a Deo sint corpori alligatae, si eas prius absque corporibus creavisset. Si enim dicatur quod ad earum perfectionem hoc fecit, non fuisset ratio quare absque corporibus crearentur. Si vero in earum poenam hoc factum est, ut corporibus quasi quibusdam carceribus intruderentur, sicut Origenes dixit, propter peccata commissa, sequeretur quod institutio naturarum ex spi-

- sequaces, ponentes animas hominum ab eterno fuisse, neque habuisse principium earum esse, et de corpore in corpus transire, et in hoc vicissitudinem temporum observare. Abominor et detestor Originem as-
 1000 truentem omnes animas in temporis principio simul creatas fuisse et peccasse, et in penam corporibus quasi quibusdam carceribus alligatas esse, et secundum quod magis vel minus peccaverunt corporibus magis vel minus bene dispositis alligate sunt. Hec abominor et detestor, ac etiam Apollinarem hereticum et eius sequaces, qui posue-
 1005 runt animas humanas non a Deo creari, sed ex corporibus et hominibus, sicut et corpora generari; ac etiam nonnullos alios qui posuerunt hominum animas non a Deo, sed ab angelis creatas.

1001 in B om

999-1003 Cf. SCG II, c. 44 (BAC I, 510-511); c. 83 (BAC I, 673, 677-678); c. 96 (BAC I, 730-731). Cf. ORIGENES, *De principiis* I, 6-8 (PG 11, 166-178); II, 8, 3 (PG 11, 222); II, 8, 4 (PG 11, 224); II, 8, 5 (PG 11, 225); II, 9, 1 (PG 11, 225) II, 9, 2 (PG 11, 227); II, 9, 5 (PG 11, 229); II, 9, 6 (PG 11, 230-231); III, 3, 5 (PG 11, 318); III, 5, 4-5 (PG 11, 328-330); *Contra Celsum*, lib. III, 69 (PG 11, 1010-1011) 1004-1006 Cf. *Decret.*, II, XXIV, q. III, c. 39 (FRIEDBERG I, 1004); PSEUDO-ATHANASIUS, *Contra Apollinarium*, l. II, 8 (PG 26, 1143); GREGORIUS NYSSENUS, *De anima* (PG 45, 206 D); NEMESIUS EMESENUS, *De natura hominis*, c. 2 (PG 40, 577 A-D); HIERONYMUS, *Epistola CXXXVI*, 1 (PL 22, 1086); PSEUDO-HIERONYMUS, *Epistola XXXVII* (= *De origine animarum*), IV et IX (PL 30, 262 et 266); THOMAS AQUINAS, *Summa Contra Gentes* II, c. 86, in fine (BAC I, 694) 1006-1007 Cf. PHILASTRIUS, *Liber de Haeresibus*, c. LV (PL 12, 1169-1170); AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. LIX (PL 42, 41)

ritualibus et corporalibus substantiis compositarum, esset per accidens et non ex prima Dei intentione, quod est contra id quod legitur Genes. 1, 31: Vidit Deus cuncta quae fecerat et erant valde bona. Ubi manifeste ostenditur bonitatem Dei et non malitiam cuiuscumque creaturae fuisse causam bonorum operum condendorum»: *Indicis Thomistici Supplementum. Sancti Thomae Aquinatis Opera Omnia. 3. Quaestiones Disputatae. Quaestiones Quodlibetales. Opuscula*, Stuttgart – Bad Cannstatt 1980, 206. La metempsícosi havia aparegut també en la crisi del 1277: «193. Quod intellectus potest transire de corpore in corpus, ita quod sit successive motor diversorum corporum»: *Chartularium*, t. I, 554. Per a l'oposició de Tomàs d'Aquino a aquesta teoria, cf. també *In II Sent.*, dist. 17, q. 2, a. 2; *STh Suppl.*, q. 70, a. 2, in c. (BAC V, 364); q. 77, a. 1, in c. (BAC V, 425); q. 79, a. 1, in c. (BAC V, 436-437).

998-999 Cf. SCG II, c. 83 (BAC I, 684), on és adduït el text del *Ps* 32, 15.

999-1003 Cf. SCG II, c. 81 (BAC I, 661); c. 83 (BAC I, 684); *Elucidarius Elucidarii*, ed. c., 490, 503.

1004 Per a Apol·linar (ca. 315- ca. 390), cf. DTC 1, 1505-1507; LThK 1, 826-828; TRE 3, 362-371.

[73]. Testificor coram Deo et Ihesu Christo me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anima humana est incorruptibilis et immortalis, et quod cum corpus moritur attamen anima non moritur, nec cum corpore nec post corpus, sed in perpetuum sistit. Quod sacra scriptura non siluit, nam per *Psalmistam* dicit: «Exibit spiritus et revertetur in terram suam; in illa die peribunt omnes cogitationes eorum». Et *Ecclesiastes*: «Revertatur pulvis in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum». Et de animabus iustorum in speciali dicit *Sapiens*: «Iustorum anime in manu Dei», etc. Et de animabus impiorum dicitur in *evangelio*, et est verbum Christi: «Stulte, hac nocte demones repetent animam tuam». Et etiam in *evangelio Luce* agitur et de anima impii divitis Epulonis et de animabus Abraam et Lazari iustorum; sunt et quamplures sacre scripture auctoritates, que clare insinuant esse animam inmortalem.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. Et presertim Arabem, qui asserit animam cum corpore mori, et Zenonem, qui astruit animam mori non cum corpore,

1024 post animam A seq corpore cancell

1012-1013 Ps 145, 4 1014-1015 Eccl 12, 7 1016 Sap 3, 1 1017-1018 Lc 12, 20 1018-1020 Cf. Lc 16, 19-31

1022-1025 Cf. *Decret.*, II, XXIV, q. III, c. 39 (FRIEDBERG I, 1005); THOMAS AQUINAS, *SCG* II, c. 79 (BAC I, 655) AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. LXX-XIII (PL 42, 46); *De ecclesiasticis dogmatibus*, c. 16 (PL 42, 1216 (= PL 58, 984))

1008-1012 Cf. *SCG* II, c. 79 (BAC I, 651-656); I, q. 75, a. 6 (BAC I, 510.511). En ambdós textos és adduït el text d'*Eccl* 12, 7.

1023-1025 *Arabem* Eimeric emprà en singular aquest nom, perquè la seva font, que és la *SCG*, així ho diu: «Praemissis autem sententia Catholicae fidei concordat. Dicitur enim in libro *De ecclesiasticis dogmatibus*: Solum hominem credimus habere animam substantivam, que et exuta corpore vivit, et sensus suos atque ingenia vivaciter tenet; neque cum corpore moritur, sicut Arabs asserit; neque post modicum intervallum, sicut Zenon; quia substantialiter vivit». L'autor del *De haeresibus ad Quodvultdeum*, i el *Decretum Magistri Gratiani*, en canvi, emprèn el plural: «Itaque hos haereticos quoniam nullum eorum ponit (Eusebius) auctorem, Arabicos possumus nuncupare: qui dixerunt animas cum corporibus mori atque dissolvi et in fine saeculi utrumque resurgere». Segons Eusebi, es tracta, efectivament, d'uns heretges àrabs: *Historia Ecclesiastica* VI, c. 37 (PG 20, 598). En canvi, el *De Ecclesiasticis Dogmatibus*, atribuït a Agustí, però obra de Gennadi, emprà el singular i, a més, rectificava l'apel·latiu àrab o àrabs, i reporta el nom concret d' «Aratus»: PL 42, 1216.

1024 *Zenonem* Per a Zenó de Citi (333/332-262/261), fundador de l'escola estoica, cf. LThK 10, 1424. Els estoics, com a conseqüència de les tesis de llur Física, con-

- 1025 sed post modicum intevallum, mortuo corpore. Abominor et detestor illos hereticos impios in quorum persona dicit Sapiens: «Ex nihilo nati sumus et post hec erimus tamquam non fuerimus». Etiam et illos in quorum persona dicit Salomom: «Unus est interitus hominum et iumentorum et equa utriusque conditio: sicut moritur homo, sic et illa
- 1030 moriuntur: spirant omnia et nihil habet homo iumento amplius». Et etiam quamplures mundi dominos et magnates istius heresis sectatores; hec omnia abominor et detestor.
- [74]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in homine est unica sola essentialis forma

1033 Deo et A *interlin*

1026-1027 Sap 2, 2 1028-1030 Eccl 3, 19

sideraven que l'ànima moria, encara que més tard que el cos, degut a la subtilitat de la matèria d'aquella. Eimeric depèn aquí totalment de la seva font tomista, a la qual manllava els textos escripturístics citats. Val a dir també que aquest és un dels textos que Bernat Metge manllvarà a la *SCG* en *Lo Somni*, lib. I; ed. Martí DE RIQUER, *Obras de Bernat Metge*, Barcelona 1959, 220.

1030-1032 *mundi dominos et magnates* A part d'altres figures intel·lectuals i polítiques de l'Edat Mitjana, no hi hauria aquí una al·lusió a Joan I i al seu secretari Bernat Metge? Enllestida la *Confessio* circa l'octubre del 1396, ja feia de quatre a cinc mesos que Joan I havia mort sobtosament a Torroella de Montgrí. Quan Eimeric escrivia a Avinyó, Bernat Metge encara no hauria enllestit *Lo Somni*, llibre en el qual parla amb ironia i desimboltura de l'ambient intel·lectual de la cort de Joan I, en la qual ell mateix sostenia la posició de l'epicuri escèptic. Eimeric estava aleshores purgant el seu segon exili, el que l'any 1393 li havia imposat el rei Joan I, i no té res d'estrany que a partir d'aquell fet l'hagi considerat digne de les seves preocupacions professionals: És molt probable que just abans d'escriure la *Confessio fidei christianae* Eimeric hagués enllestit el tractat *De admiranda sanctificatione Dei et hominis Genitricis*, dedicat al rei Joan I: «Serenissimo atque illustrissimo principi domino meo domino regi Aragonie perexcelso, ffrater Nicholaus Eymerici, ordinis predicatorum, sacre theologie magister indignus et inquisitor Aragonie heretice prauitatis, vestre celsitudinis naturalis quia utique gerundensis, ab eadem regia magestate cum Iohanne filio Zebedei pro defensione fidei orthodoxe iam fere per triennium sollempniter relegatus, subiectionem debitam et honorem...»: cf. J. DE PUIG I OLIVER, *Manuscrits eimericians de la Biblioteca Capitular y Colombina de Sevilla*, dins «ATCA», XVII (1998), 327; HEIMANN, 200-201. No deixa d'ésser curiós, en tot cas, que alguns dels textos tomistes de la *SCG* que al cap de molt poc temps Bernat Metge utilitzarà i traduirà a *Lo Somni* provinguin de la mateixa II part, c. 79 que Eimeric té com a punt de referència en l'article que l'any 1396 destina a demostrar que l'ànima no mor amb el cos, ans és immortal i incorruptible. Cf. Martí DE RIQUER, *Obras de Bernat Metge*, Barcelona, Universitat de Barcelona 1959, 188, notes 17-18.

1033-1037 Cf. *SCG* II, 56 (BAC I, 548-553); c. 68 (BAC I, 593-597); I, q. 76, a. 1 (BAC I, 513-516).

et illa est rationalis anima. Et sicut in brutis est substantialis forma anima sensitiva, et in plantis anima vegetativa, ita in homine est forma substantialis anima intellectiva. De hoc est determinatio Ecclesie de fide facta et fide tenenda. 1035

Et consequenter abominor et detestor illos hereticos qui contrarium in antea astruxerunt, et si qui alii sunt qui astruant de presenti, quia olim altercatio fuit magna quousque Ecclesia taliter determinavit. 1040

1037 anima B om

1037-1038 Concilium Viennense, Constitutio *Fidei Catholicae*, Clem I, 1, c. un. (FRIEDBERG II 1132-1133); D Sch 902.

1037-1038 Cf. *Directorium*, II, q. VII, n. 7, p. 249 b. La definició del concili de Vienne formava part de la reacció contra els ensenyaments de Pèire Joan, que preconitzava la tesi de la pluralitat de les formes substancials en l'home, i postulava, a més, que la forma intel·lectiva no informava directament el cos humà, ans s'hi relacionava mitjançant una coherència substancial a través del principi de la vida sensitiva: cf. PETRUS IOHANNIS OLIVI, *Quaestiones in II librum Sententiarum*, l. II, q. 51, 56 i indirectament també 59; ed. B. JANSEN, vol. II, Quaracchi 1924, 104ss, 136ss, 302ss i 518ss. Per a Pèire Joan, cf. DTC 11, 982-911; LThK 7, 1054-1057; TRE 25, 239-242.

1041 *altercatio* Molt probablement es refereix Eimeric a les discussions que van suscitar les doctrines de Pèire Joan, en el marc de la gran divisió franciscana entre espirituals i comunitaris. Ja el 1282 el capítol general de l'orde franciscà, reunit a Estrasburg, confià l'examen dels escrits de Pèire Joan a set doctors i batxillers de París, entre els quals hi havia Arlotto de Prato, Richard de Middletown i Joan de Murro. Aquests van censurar 34 tesis extretes de les *Quaestiones in libros Sententiarum* del frare llenguadocià i li van fer signar la 'lletra dels set segells', on constaven 22 proposicions ortodoxes a les quals Pèire Joan era convidat d'adherir. No solament ho va fer, ans, estimulat pels seus partidaris, va explicar el sentit ortodox de les tesis que hom li censurava, procurant d'emmarcar-les en el seu context propi. L'èxit creixent que tenia entre els partidaris de l'ala radical franciscana li procurà noves dificultats. Arnau de Roccafolio, ministre de Provença, el denuncià el 1285 al capítol de Milà, on Arlotto de Prato fou elegit general. Aquest féu retirar tots els escrits d'Oliu, bo i preparant-li un procés en matèria de fe, que no va poder dur a terme, en morir el ministre al cap de poc temps. Mentrestant, el capítol general de Montpeller elegí com a general Mateu d'Acquasparta, el qual rehabilità Pèire Joan i el nomenà professor de teologia a l'estudi que l'orde tenia a Santa Croce de Florència, i dos anys més tard al *studium* de Montpeller. Pere de Trabes, Raimon Jofre, Angelo Clarenò i Ubertino de Casale foren deixebles i partidaris seus, i el van defensar al Concili de Vienne, on la pluralitat de formes substancials en l'home quedà a la lliure discussió dels teòlegs, però es definí que l'ànima era forma substancial dels cos humà 'per se et essentialiter'. Val a dir que Richard de Middletown i Robert Kilwardby també foren partidaris de la pluralitat de formes substancials en l'home, de manera que les altercacions a propòsit de la doctrina de Pèire Joan i les persecucions que aquest sofrí dins

{Articles de l'encarnació}

- [75]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Dei Filius fuit incarnatus homoque factus: quod divina scriptura non tacuit, sed expressit, cum in *Iobannis evangelio* dixit: «Verbum caro factum est», quod est: Dei Filius homo factus est; in sacra enim scriptura Dei Filius Verbum appellatur, ut ibi: «In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum», hoc est, Verbum erat Deus; et caro homo dicitur, ut ibi, in *Genesi*: «Omnis quippe caro, hoc est, homo, corruperat viam suam».
- 1045 Et *Isaias*: «Omnis caro fenum». Et idem: «Videbit omnis caro», hoc est homo, «salutare Dei nostri». Vere igitur dicitur: «Verbum caro factum est», hoc est, Dei Filius homo factus est. Et Apostolus *ad Philipenses*, loquens de Filio Dei, dicit sic: «Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse equalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam
- 1050 servi accipiens, in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo».
- 1055

1048 Deus A *interlin* 1052 hoc est B *om*

1044-1045 *Io* 1, 14 1047-1048 *Io* 1, 1 1049 *Gen* 6, 12 1050 *Is* 40, 6
1050-1051 *Lc* 3, 6 1051-1052 *Io* 1, 14 1053-1055 *Phil* 2, 6-7

el seu orde no es comprenen correctament si es descontextualitzen de la gran divisió que afectà els franciscans a partir de la mort de sant Francesc. En fra Peire Joan es concentraren les dues raons principals d'aquella contraposició: el problema teòric, amb enormes repercussions en la pràctica diària, de si la renúncia franciscana al dret de propietat, tant personal com col·lectiva (*sine proprio et communi*), sumada a l',usus' pauper dels béns materials posats en mans dels franciscans, s'havien de considerar elements indispensables del consell evangèlic de pobresa i, per tant, de la perfecció evangèlica; i el tema filosòfic de la pluralitat o unitat de les formes substancials, elevat a teològic en ésser aplicat a l'ànima humana, tema en el qual repercutia la posició presa davant la irrupció de l'aristotelisme sobretot a la Universitat de París, i en conseqüència en tota la teologia llatina, car l'aristotelisme propugnava la unitat de la forma substancial, contra una posició més tradicional, feta d'una barreja d'elemets agustinians, proclians i avicennisants (aquests darrers degudament corregits), favorable a la pluralitat, posició que fou també la de Ramon Llull. La problemàtica repercutí profundament a l'àrea occitano-catalana. Cf. F. EHRLE, *Petrus Iobannis Olivi, sein Leben und seine Schriften*, dins «Archiv für Litteratur und Kirchengeschichte des Mittelalters» III (1887) 409-552; *Die Spiritualien. Ihr Verhältniss zum Franziscanerorden und zu den Fraticellen*, dins *ib.*, 553-623 i *ib.*, IV (1888) 1-190; David BURR, *The Persecution of Peter Olivi*, Philadelphia 1976; *Olivi and Franciscan Poverty*, Philadelphia 1989.

1042-1056 Cf. *SCG* IV, c. 27 (BAC II, 758-759). Els textos de *Io* 1, 14 i *Phil* 2, 6-7, entre d'altres, hi són adduïts.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum Dei Filium non fore incarnatum astruentem, et in speciali Embionem, Cerinthum, Paulum Semostanum et Fotinum hereticos, astruentes Dei Filium non esse incarnatum neque hominem factum; asseverant enim dominum Ihesum Christum esse Deum solum et hominem nullo modo. 1060

[76]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Dei Filium solum esse incarnatum, et non Patrem

1058 Cerinthum AB Cirmetheum 1059 Paulum B Peraulum | Fotinum B Fontinum

1057-1062 Cf. *SCG* IV, c. 4 (BAC II, 637); c. 28 (BAC II, 759-760). *Embionem* Cf. *Decret.*, II, XXIV, q. III, c. 39 (FRIEDBERG I, 1003); TERTULLIANUS, *Liber de Praescriptionibus adversus haereticos*, c. XLVIII (PL 2, 83); S. PHILASTRIUS, *Liber de Haeresibus*, c. XXXVII (PL 12, 1154-1155); AUGUSTINUS, *De Haeresibus ad Quodvultdeum Liber unus*, c. X (PL 42, 27); *Directorium*, II, q. VI, n. 36, p. 244 b. *Cerinthum* Cf. *Decret.*, *ib.*, (FRIEDBERG I, 1001); PHILASTRIUS, *o. c.*, c. XXXVI (PL 12, 1152-1154); AUGUSTINUS, *o. c.*, c. VIII (PL 42, 27); *Directorium*, II, q. VI, n. 8, p. 243 b. *Paulus Samostanus* Cf. *Decret.*, *ib.*, (FRIEDBERG I, 1002) PHILASTRIUS, *o. c.*, c. LXIV (PL 12, 1178); AUGUSTINUS, *o. c.*, c. XLIV (PL 42, 34); *Directorium*, II, q. VI, n. 29, p. 244 a. *Fotinum* Cf. *Decret.*, *ib.*, (FRIEDBERG I, 1003); PHILASTRIUS, *o. c.*, c. LXV (PL 12, 1179); AUGUSTINUS, *o. c.*, c. XLV (PL 42, 34); *Directorium*, II, q. VI, n. 37, p. 244 b.

1057-1062 Aquí Eimeric s'ha confós, perquè els textos tomistes dels quals depèn afirmen que Ebió, Cerinte, Pau de Samosata i Fotí van negar la naturalesa divina de Crist, a qui consideraven únicament home. Infra, línies 1095-1100, ho dirà correctament, amb els mateixos mots que es llegeixen a la *SCG*.

1058 *Embionem* Ebió no és nom de pila, com s'ha cregut des del temps de Tertul·lià (cf. *Liber de Praescriptionibus adversus haereticos*, c. XXXIII [PL 2, 46]), ans la deformació del nom hebreu en plural *ebionim* (= els pobres), que serví per a designar la secta judeo-cristiana dels ebionites, per als quals cf. DTC 4, 1987-1995; LThK 3, 430-431; TRE 17, 320-325. 1058-1059 *Cerinthum* Tant A com B llegeixen *Cirmetheum*. Es tracta d'una corrupció fòssil en la tradició del ms., dubtant, però, que en l'original eimericià fos aquest el tenor. Més avall, línia 1209, el copista de Girona transcriu bé el seu antígraf, que havia d'ésser l'original d'Eimeric. Per altra banda, la font tomista utilitzada per Eimeric és inequívoca. Per a Cerint (s. I), cf. DTC 2, 2151-2155; LThK 5, 1402-1403; TRE 17, 188; 19, 258. *Paulum Semostanum* Per a Pau de Samosata († ca. 272), cf. DTC 12, 46-51; LThk 7, 1527; TRE 3, 104-106; 26, 160-162. *Fotinum* Per a Fotí de Sírmium (* 376), cf. DTC 12, 1532-1536; LThK 8, 267; EC 5, 1553-1554.

1063-1069 Aquest article és expressament posat aquí pel que Eimeric dirà després a les línies 1070-1083. A la III, q. 3, a. 5, sant Tomàs determinava: «... Sic ergo divina virtus potuit naturam humanam unire vel personae Patris vel Spiritus Sancti, sicut univit eam personae Filii. Et ideo dicendum est quod Pater vel Spiritus Sanctus potuit carnem assumere, sicut et Filius» (BAC IV, 36).

- 1065 neque Spiritum Sanctum, sed tantum Filium; de quo scriptura sacra in *Iobanne* dicit, ut statim est dictum: «Verbum caro factum est». Et Apostolus, loquens de Filio Dei *ad Philipenses*: «Exinanivit semetipsum, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo».
- 1070 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum astruentem non solum Filium, sed et Patrem et Spiritum Sanctum fore incarnatos. Et in speciali illud hereticum nigromanticum Raymundum Lull, qui in libro intitulato *Apostalicon*, alias *Imperiale*, seu *de septem arboribus*, astruit quod Deus Pater est ita veraciter homo per incarnationem sicut Filius, et quod Spiritus Sanctus est ita veraciter homo per incarnationem sicut Filius, quia eorum una est essentia: qui etiam

1066 *Io* 1, 14 1067-1069 *Phil* 2, 7

1072-1076 Raimundus LULLUS, *Arbre de ciència*, part XVI, *De l'arbre qüestional*. 14. *De les qüestions de les flors de l'arbre cristinal*, 52, n. 378 (OE I, 983); [En llatí: «Quaestio: Cum in summa trinitate non sit distinctio per essentiam, quomodo potest Filius esse incarnatus, et quod Pater et Spiritus sanctus non sint incarnati? Solutio: In quantum Filius distinctus est a Patre et Spiritu sancto personaliter, potest esse incarnatus, licet Pater et Spiritus sanctus non sint incarnati, sed, in quantum omnes tres personae sunt una essentia, una natura, oportet quod Pater et Spiritus sanctus sint ita vere homo per incarnationem sicut Filius»: RLOL 65, *Arbor Scientiae*, vol. III ed. Pere VILLALBA VARNEDA (CCCM CLXXX C), Brepols, Turnhout 2000, 1254, lin. 1654-1661]; cf. *Directorium*, II, q. IX, *De R. Lull...*, n. 29, p. 257 b 1077-1078 Raimundus LULLUS, *Arbre de ciència*, part XVI, *De l'arbre Questional*. 14. *De les qüestions de les flors de l'arbre cristinal*, 58, n. 390 (OE I, 984). [En llatí: «Quaestio: Cum Filius sit incarnatus et non Pater nec Spiritus sanctus, tres personae diuinae, quomodo possunt esse aequaliter homo? Solutio: Vnitas naturae et essentiae diuinae facit esse aequaliter tres personas hominem et Deum»: RLOL, *o. c.*, 1256, lin.1709-1713]; cf. *Directorium*, II, q. IX, *De R. Lull...*, n. 30, p. 257 b 1081-1083 D Sch 150

1072 *nigromanticum* Al *Directorium*, II, q. 29, n. 2, p. 317 a-b, Eimeric esmenta la condemna d'una gran nombre de llibres d'endevinació i sortilegis feta a París (ca. 1290 segons DU PLESSIS, 263), «in quo [libro *Hermetis ad Aristotelem*] sunt horribiles inuocationes et fumigationes detestabiles. In omnibus enim istis libris sunt pacta et foedera cum daemonibus, et inuocationes et sacrificia, tacite uel expresse, quae exhibere daemonibus sapit haeresim manifeste, ut dicitur infra q. 43». La condemna fou repetida encara el 1398, quan la *Confessio* ja feia més d'un any que era escrita, i en vida encara de l'inquisidor: Cf. *Chartularium*, III, 32-36, n. 1749. En l'*Elucidarius Elucidarii*, *ed. c.*, 516, Eimeric qualifica l'Anticrist com un *nigromanticus magnus*. En l'*El «Dialogus contra lullistas»*, *o. c.*, 61-64, vam assenyalar que el *Tractatus contra divinatores et sompniatores* d'Agostino Trionfo d'Ancona era «el precedent doctrinal que feia servir Eimeric per tal de situar Ramon Llull en les rengleres dels endevins o dels nigromàntics».

ibidem astruit quod unitas essentie et nature divine facit stare tres personas divinas esse equaliter hominem deitaticum. Hec omnia abominor et detestor, nam in tota sacra scriptura non est aliqua auctoritas ex qua possit haberi quod Deus Pater fuerit incarnatus, neque Spiritus Sanctus. De Filio autem solo in Symbolo dicitur: «Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de celis et incarnatus est».

[77]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri in domino Ihesu Christo esse duas naturas, divinam scilicet et humanam; et divina Christum esse verum Deum, et humana hominem verum. Quod scriptura sacra non siluit, sed expressit. Unde *Isaias*: «Parvulus natus est nobis et filius datus est», etc.; ecce humanitas; «et vocabitur Deus, fortis, pater futuri seculi», etc.; ecce divinitas. Et rursus *Psalmista*: «Unxit te Deus, Deus tuus, oleo letitie», etc.; dicit «unxit te oleo»: ecce humanitas; «Deus, Deus tuus»: ecce divinitas. Et rursus *evangelista*: «Concipies in utero et paries filium»: ecce humanitas; «filius Altissimi vocabitur»: ecce divinitas.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem et singulariter Embionem, Paulum Semostanum et Fotinum hereticos, qui astruunt Dominum Ihesum Christum fore hominem purum, et non Deum per naturam, sed per quamdam adoptionem dici posse Dei Filium et per quamdam excellentem glorie Dei participationem. Hec omnia abominor et detestor, cum tota sacra scriptura sit plena auctoritatibus quibus clare habetur dominum Ihesum esse hominem verum conceptum de muliere, natum ex muliere, passum in cruce, mortuum et sepultum.

[78]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Dei Filium veram carnem et non phantasticam de virgine assumpsisse, Christum verum hominem et non solum appa-

1087 humana B humanam 1088 nobis B om

1097 Fotinum B Fortinum

1104 et B om 1110-1111 vobis B nobis

1088 *Is* 9, 6 1089 *Is* 9, 6 1090-1092 *Ps* 44, 8 1092-1093 *Lc* 1, 31-32
1095-1100 Cf. supra, ad lineas 1057-1062.

1095-1100 Cf. *SCG* IV, c. 28 (BAC II 759-760). Eimeric copia literalment: «Fuerunt enim quidam, ut Ebion et Cerinthus, et postea Paulus Samosatenus et Photinus, qui in Christo solum naturam humanam confitentur; divinitatem vero non per naturam sed per quamdam excellentem divinae gloriae participationem quam per opera meruerat, in eo fuisse confingunt, ut superius (c. 4) dictum est».

- rentem, sed et existentem exitisse. Quod sacra scriptura multipliciter ostendit. Dicit namque dominum Ihesum esse conceptum, ut ibi: «Ecce concipies in utero», dixit angelus; dicit ipsum natum, ut ibi:
- 1110 *Lucas*: «Peperit filium suum primogenitum»; et ibidem: «Natus est vobis hodie salvator». Dicit ipsum crucifixum, mortuum et sepultum, que corpori phantastico non possunt convenire; dicit sanguinem emisisse et sanguine suo nos redemisse, unde Apostolus *ad Romanos*: «Iustificati sumus in sanguine Christi». Et Iohannes in *Apocalypsi*:
- 1115 «Redemisti nos, Deus, in sanguine tuo»; dicit corpus suum palpan-dum prebuisse: «Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habent sicut me videtis habere».

- Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. Et presertim hereticum Manicheum eiusque sequaces, qui mendaciter astruunt Dei Filium non corpus verum sed phantasticum assumpsisse, nec dominum Ihesum Christum fatentur verum fuisse hominem, sed dicunt esse apparentem hominem, sed non existentem, nec in veritate fuisse conceptum, neque natum, neque pas-sum, neque mortuum, sed tantum quadam similitudine et fictione,
- 1125 neque ambulasse, neque comedisse, neque bibisse veraciter, sed tan-

1123 nec in veritate ... natum neque B om
1131 sumptum A corr pro spiritum 1133 Dei AB de

1109 Lc 1, 31 1110 Lc 2, 7 1110-1111 Lc 2, 11 1113-1114 Rom 5, 9 1114-1115 Apoc 5, 9 1116-1117 Lc 24, 39

1119-1127 Cf. *SCG* IV, c. 29 (BAC II, 761); PHILLASTRIUS, *Liber de Haeresibus*, c. LXI (PL 12, 1175); AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. XLVI (PL 42, 34-39); *Confessiones*, l. VI, x, 19 (PL 32, 715); *Epistola CCXXXVI*, 2 (PL 33, 1033); *In Iohannis evangelium tractatus VIII*, c. II, 5 (PL 35, 1452-1453); *Enarratio in Psalmum XXXVII*, 26 (PL 36, 411); *Enarr. in Ps. XCIII*, 19 (PL 37, 1208); *Sermo XCII*, c. III, 3 (PL 38, 575); *Sermo LXXV*, c. VII (PL 38, 477-478); *Sermo XII*, c. VIII-IX (PL 38, 1045); *Sermo CLXXXII*, c. II-III (PL 38, 985-986); *Sermo CXV*, c. II et IV (PL 38, 658 et 659); *Sermo CCXXXVII*, c. II, 2-3 (PL 38, 1122-1123); *Sermo ad cathecumenos*, c. VI, 6 (PL 40, 682); *Sermo CCXXXVIII*, 2 (PL 38, 1125); *Contra duas epistolas pelagianorum*, l. IV, c. IV, n. 5 (PL 44, 612-613).

1119-1127 *Manichaeum* Cita gairebé literal de la *SCG* IV, c. 29 (BAC II, 761): «Fuerunt autem et alii qui, veritate Incarnationis negata, quandam fictitiam incarnationis similitudinem introduxerunt. Dixerunt enim Manichaei, Dei Filium non verum corpus, sed phantasticum assumpsisse. Unde nec verus homo esse potuit, sed apparens: neque ea quae secundum hominem gessit, sicut quod natus est, quod comedit, quod bibit, ambulavit, passus est et sepultus, in veritate myster, sed in quadam simulatione, consequitur. Et sic patet quod totum Incarnationis misterium ad quandam fictionem deducunt».

tum modo apparenti; unde omnia per Christum gesta dicunt ad fictionem et non ad veritatem pertinere; hec omnia abominor et detestor.

[79]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Dei Filius non corpus aereum et phantasticum, ut manichei mentiuntur, sed verum corpus carneum et ossa habentem et sumptum de virgine Maria sumpsit et tale in cruce pendit. Quod sacra scriptura non siluit, sed multipliciter expressit, ut dictum supra statim existit; que omnia Dei Ecclesia immo in symbolo fidei enumeravit, et sancti patres in eorum symbolo expresserunt.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et maxime Valentinum hereticum, qui aliquid pre manicheis ad veritatem fidei catholice accessit, posuit Dei Filium non corpus phantasticum et aereum sed potius verum corpus et terrenum habuit, sed mentiendo astruxit quod Dei Filius illud corpus non de virgine assumpsit sed de celo traxit, et quod de virgine nihil accepit, sed per eam quasi per aqueductum transivit. Hec omnia abominor et detestor.

[80]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Dei Filium veram carnem de virgine assumpsisse et non in carnem conversum fuisse. Quod sacra scriptura non siluit, que Dei Filium veram carnem assumpsisse et verum hominem esse ex-

1130 Cf. AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. XLVI (PL 42, 37-38).

1135-1142 Cf. SCG IV, c. 30 (BAC II, 766-769). Cf. *Directorium*, II, q. VI, n. 11, p. 243 a – 244 a

1130 L'afirmació que el cos de Crist no era un cos humà de veritat, ans un cos fictici, simulat, aparent, fantàstic, celestial, etc., no és exclusiva dels maniqueus. Ho ensenyaren també Cerdó (cf. *Directorium*, II, q. VI, n. 20, p. 244 a), Apel·les (cf. *ib.*, II, q. VI, n. 12, p. 244a), Seleuc i Hermias: cf. PHILASTRIUS, *De haeresibus*, LI (PL 12, 1169-1170); AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, XXI, XXIII (PL 42, 29); *De ecclesiasticis dogmatibus*, c. II (PL 42, 1213-1214).

1136-1141 *Valentinum* Per a Valentí (s. II), cf. *Directorium*, II, q. VI, n. 11, p. 243 b – 244 a; DTC 15, 2497-2519; LThK 10, 518-520, TRE 3, 495-500. Eimeric té al davant el text de la SCG: «His (manichaeis) autem et Valentinus propinque de mysterio Incarnationis sensit. Dixit enim quod Christus non terrenum corpus habuit, sed de caelo portavit: et quod nihil de Virgine matre accepit, sed per eam quasi aquaeductum transivit». Per a les doctrines de Valentí, cf. TERTULLIANUS, *Liber de Praescriptionibus adversus haereticos*, c. XLIX (PL 2, 83-87); S. PHILASTRIUS, *Liber de Haeresibus*, c. XXXVIII (PL 12, 1155-1157); AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum liber unus*, XI (PL 42, 28).

pressit, ut ibi: «Exinanivit se ipsum formam servi accipiens in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo»; et alias sacra scriptura multipliciter ostendit.

- 1150 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem et presertim Apollinarem hereticum, qui astruit Dei Filium non carnem assumpsisse, sed in carnem conversum fuisse, allegans pro se illud *Iohannis*: «Verbum caro factum est», exponens mendaciter et ignoranter: Dei Filius in carnem conversus est. Unde dicit
- 1155 quod sicut aquam in vinum Christus convertit, sic et Dei Filius in carnem conversus fuit. Deus autem immutabilis est, ut supra ostensum est. Hec abominor et detestor.

- [81]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Dei Filius non solam carnem, sed animam assumpsit. Et quod dominus Ihesus Christus verus homo fuit, ex corpore et anima constitutus. Quod sacra scriptura non tacuit, sed expressit ibi ubi Christus dixit: «Potestatem habeo ponendi animam meam». Et rursum: «Anima mea nunc turbata est, et quid dicam?», dicitur in *Iohanne*. Et rursum: «Tristis est anima mea usque ad mortem». Et rursum: «In manus tuas commendo spiritum meum». Et rursum: «Et inclinato capite, tradidit spiritum».
- 1160
- 1165

1150 hereticum A *in marg*

1155 aquam AB aqua

1147-1148 *Phil* 2, 7

1150-1157 Cf. SCG IV, c. 31 (BAC II, 770-771). Cf. *Directorium*, II, q. vi, n. 45, p. 245 a 1153 *Io* 1, 14

1162-1163 *Io* 10, 18 1163 *Io* 12, 27 1164-1165 *Mt* 26, 38; *Mc* 14, 34 1165 *Lc* 23, 46 1166 *Io* 19, 30

1151-1157 Una altra cita gairebé literal de la SCG : «Irrationabilius his (valentinianis) circa Incarnationis mysterium Apollinaris erravit in hoc tamen cum praedictis concordans, quod corpus Christi non fuit de Virgine assumptum, sed, quod est magis impium, aliquid Verbi dicit in carnem Christi fuisse conversum: occasionem erroris sumens ex eo quod dicitur *Io* 1, 14, 'Verbum caro factum est', quod sic intelligendum putavit quasi ipsum Verbum sit conversum in carnem, sicut et intelligitur illud quod legitur *Io* 2, 9: 'ut gustavit architriclinus aquam vinum factam', quod ea ratione dicitur, quia conversa est aqua in vinum».

1167-1170 Encara un ressò de la SCG: «Posuit enim Arius quod in Christo non fuit anima, sed quod solam carnem assumpsit, cui divinitas loco animae fuit».

1168 *Arrium* Per a Ari o Àrrius (fi s. III-336) i l'arianisme, cf. DTC 1, 1779-1863; LThK 1, 981-989; TRE, 692-719.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. Et presertim Arrium hereticum, qui astruit nequiter et mendaciter Christum non habuisse animam, sed carnem solam; et quod loco anime habuit divinitatem. Hec abominor et detestor, nam sacra scriptura ponit in Christo tristitiam, esuriam et famem et sitim, que non possunt divinitati convenire, neque corpori animam non habenti. 1170

[82]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri in Domino Ihesu Christo esse animam rationalem. De quo sacra scriptura dicit, ut statim ostensum fuit, satis expressit, cum in *Iobanne* dicatur: «Anima mea turbata est, et quid dicam?» et in evangelio *Luce*: «Tristis est anima mea», et «Potestatem habeo ponendi animam meam». 1175

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium asserentem. Et presertim Apollinarium hereticum, qui posuit in Christo esse animam, sed sine intellectu et mente; sed divinitas infuit illi anime loco mentis et intellectus, et consequenter quod Christus non fuit homo verus, quia non habuit animam intellectivam, sed tantummodo sensitivam; que omnia abominor et detestor. 1180
1185

1176 sacra A *in marg* 1177 in B *om*

1167-1173 Cf. SCG IV, c. 32 (BAC II, 772-777). Cf. EPIPHANIUS, *Adversus haereses*, l. II, tract. II, haer. LXIX (PG 42, 231 et 278); AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. XLIX (PL 42, 39)

1177 *Io* 12, 27 1178 *Mt* 26, 38; *Mc* 14, 34 1178-1179 *Io* 10, 18

1181-1185 Cf. SCG IV, c. 33 (BAC II, 775-777); III, q. 5, a. 3-4 (BAC IV, 51-54).

1170 *divinitatem* Ari negà, efectivament, que Crist tingués ànima, car així eliminava el problema de la presència simultània de dos esperits finits, el Logos i l'ànima humana, en Crist. En la mesura que el Logos és criatura divina, segons Ari, l'Home-Déu dels arrians no té res a veure amb el dels ortodoxos: no és Déu veritable, perquè és creat, ni és home veritable, perquè no té ànima humana. Emprant el mot *divinitas* i sense precisar ulteriorment que en la concepció arriana la divinitat del Fill és creada, és a dir, limitada, participada, finita, l'inquisidor deixava perdre un matís teològicament important. En canvi, no li va passar per alt la doctrina cristològica arriana del *Logos apsychos*, que ja Agustí reconeixia que no era tan coneguda.

1181-1185 Altre cop Eimeric cita la SCG: «His autem testimoniis Evangelicis Apollinaris convictus, confessus est in Christo animam sensitivam fuisse: tamen sine mente et intellectu, ita quod Verbum Dei fuerit illi animae loco intellectus et mentis».

[83]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anima Christi non fuit creata in mundi initio, sed in instanti quo fuit infusa Christi corpori sicut et alie anime creantur cum corporibus infunduntur. De quo *Psalmista*: «Qui finxit sigillatim corda eorum».

1190 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et precipue Originem, qui Christi animam et omnes alias animas fuisse in mundi principio concreatas posuit et astruit; de quo supra.

1195 [84]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri in Domino Ihesu Christo esse animam rationalem et corpus verum humanum, ut veraciter fuerit homo et esse in eo divinam naturam, ut veraciter sit et fuerit verus homo et verus Deus, habens duas naturas, divinam pariter et humanam, et personam unicam.

1200 Quod sacra scriptura non siluit; unde Apostolus *ad Philipenses*, loquens de Deo Filio, dicit ita: «Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse equalem Deo», scilicet Patri, in natura. Ecce natura divina, ecce quod est Deus; «sed exinanivit semetipsum, formam servi accipiens». Ecce natura humana, ecce quod est homo;

1205 «in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo». Ecce persona unica. Idem ex multis aliis auctoritatibus sacre scripture habetur clare.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum horum contrarium astruentem, et in speciali Embionem, Cerintum et Fotinum, qui posuerunt in Christo non esse naturam divinam et Christum non esse Deum. Et Manicheum atque Valentinum, qui posuerunt in Christo non esse humanum corpus verum. Et Arrium et Apollinarium, qui posuerunt in Christo non esse humanam animam

1197 ut B et 1199 post divinam A seq scilicet cancell 1201 Deo B Dei

1212 post posuerunt B seq non iter per anticip

1189 Ps 32, 15

1191-1194 Cf. *SCG* IV, c. 33 (BAC II, 777); ORIGENES, *De principiis*, II, c. 6, n. 2 (PG 11, 211 B-212 A); VIII, c. 2, (PG 11, 220 A). Cf. supra, ad lineas 999-1003.

1200-1202 *Phil* 2, 6 1203-1205 *Phil* 2, 7

1209 *Embionem, Cerintum et Fotinum* Cf. supra, ad lineas 1057-1062 et 1084-1103
1211 Cf. supra, ad lineas 1119-1127 et 1135-1142 1220-1221 Cf. *Mt* 26, 61; *Mc* 14, 58; *Io* 2, 19 1221-1222 *Io* 2, 21

1212-1214 Cf. supra, ad lineas 1150-1157, 1167-1173, 1181-1185.

1191-1194 El text de la *SCG* és del mateix tenor: «Unde patet falsum esse Originis dogma, dicentis animam Christi ab initio, ante corporales creaturas, cum omnibus aliis spiritualibus creaturis creatam...».

et sic Christum non esse hominem verum. Et etiam abominor et detestor Theodorum et Nestorium, qui posuerunt quod anima humana et corpus humanum in Christo constituerunt unum hominem verum, qui est Christus, sed negaverunt divinitatem esse in Christo per coniunctionem ad humanitatem, sed per gratie inhabitationem, ut in templo; et sic negarunt in Christo esse duas naturas, sed concesserunt esse unam personam; posuerunt enim Christum esse Dei templum, adducentes illud *Iobannis*: «Solvite templum hoc». Et iterum: «Hoc autem dicebat de templo corporis sui». Hec abominor et detestor, confitens in Christo duas esse naturas et unicam personam, unum suppositum et hypostasim. Est ergo in Christo unum suppositum, una hypostasis, unaque persona in duabus naturis. Circa autem istam materiam Incarnationis varii varie erraverunt.

[85]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Dominum nostrum Ihesum Christum secundum carnem fuisse conceptum ex Maria de Spiritu Sancto. De hoc in evangelio *Matthaei*: «Quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est». Et *Lucas*: «Spiritus Sanctus superveniet in te», etc. Et in symbolo fidei: «Et incarnatus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria virgine».

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium asserentem. Et in speciali impios iudeos, qui dicunt Christum

1218 ad A in marg

1234 impios B om 1235 Joseph B Josep

1215-1222 Cf. *Decret.*, II, XXIV, q. III, c. 39 (FRIEDBERG I, 1005); *SCG* IV, c. 34 (BAC II, 778-779); III, q. 2, a. 6 (BAC IV, 23-24).

1230 *Mt* 1, 20 1231 *Lc* 1, 15 1232 D Sch 150

1233-1234 Cf. *Mt* 13, 55; *Mc* 6, 3; *Lc* 4, 22.

1214 *Theodorum* Per a Teodor de Mopsuèstia (ca. 350-458), cf. DTC 15, 235-279; LThK 9, 1414-1415; TRE 33, 240-246. *Nestorium* Per a Nestori (ca. 381-451), cf. *Directorium*, II, q. VI, n. 64, p. 245 b; DTC 12, 1941-2019; LThK 8, 128-129; TRE 26, 296-303.

1215-1222 Es llegeix a la *SCG*: «Theodorus igitur Mopsuestenus et Nestorius eius sectator, talem sententiam de praedicta unione protulerunt. Dixerunt enim quod anima humana et corpus humanum verum naturali unione convenerunt in Christo ad constitutionem unius hominis eiusdem speciei et naturae cum aliis hominibus; et quod in hoc homine Deus habitavit sicut in templo, scilicet per gratiam, sicut et in aliis hominibus sanctis; unde dicitur Io 2, 19, quod ipse Iudaeis dixit, *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*, et postea Evangelista, quasi exponens subdit, *Ille autem dicebat de templo corporis sui*».

1234-1235 El diàleg VII de Pere Alfons d'Osca contra els jueus és dedicat a vindicar «qualiter eam [Mariam] sine viri copula peperisse»: cf. *o. c.*, 113-119.

1235 esse conceptum non Sancti Spiritus opere, sed Ioseph semine. Et saracenos, qui dicunt Christum fore conceptum aere, quia Spiritus Sancti flatu, hoc est spiratu seu aere.

[86]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Dominum Ihesum conceptum fore non a solo

1240 Spiritu Sancto et eius sola operatione, sed etiam communiter a tota sancta et individua Trinitate eiusque opere. Quod sacra scriptura non tacuit, nam inquit in *Iohannis evangelio*: «Pater meus usque modo operatur et ego operor». Et si Pater et Filius, consequens est quod et Spiritus Sanctus. Et rursus: «Pater meus diligit eum et ad eum veniemus». In divinis enim operationes ad extra sunt communes. Ecclesia etiam sic expressit, que in hiis que de fide egit inquit quod corpus Christi fuit formatum communiter a tota sancta Trinitate.

1245 Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim perfidos iudeos, qui dicunt corpus Christi non formatum communiter a sancta Trinitate, sed Ioseph viri semine.

1250 [87]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Dominus Ihesus secundum divinitatem est

1243 et B om

1248-1249 post contrarium A seq asserentem expunct 1250 Joseph B Josep

1235-1237 Cf. *Alcoranum* XIX, 21.

1238-1241 Cf. *SCG* IV, c. 46 (BAC II, 829); III, q. 32, a. 1 (BAC IV, 245-246).

1242-1243 *Io* 5, 17 1244-1245 *Io* 14, 23

1245-1247 Concilium Lateranense IV, c. 1, *De fide catholica*, D Sch 801; *Decretal.*, I, I, c. 1 (FRIEDBERG II, 5)

1248-1250 Cf. *Directorium*, II, q. XXII, n. 2, p. 308 a; *ib.*, q. XXI, n. 2, p. 306 a-b

1251-1260 Cf. *SCG* IV, c. 47 (BAC II, 831); III, q. 32, a. 3 (BAC IV, 247-249).

1235-1237 Altres textos corànics que avalen el donat a l'aparat anterior: IV, 171; V, 110.

1238-1241 El text de la *SCG* es fa altre cop evident: «Quamvis autem omnis divina operatio qua aliquid in creaturis agitur, sit toti Trinitati communis, ut ex supra habitis ostensum est, formatio tamen corporis Christi, quae divina virtute perfecta est, convenienter Spiritui Sancto attribuitur, licet sit toti Trinitati communis».

1250 Cf. *Elucidarius Elucidarii*, ed. c., 496.

1251-1261 Sant Tomàs tracta en la III part de la *Summa Theologica*, q. 32, a. 3, «utrum Spiritus Sanctus debeat dici pater Christi secundum humanitatem», qüestió derivada del rol que els teòlegs atribuïen a l'Esperit Sant en la formació del cos de Crist: «... ad corpus eius habet habitudinem causae efficientis» (*ib.*, III, q. 32, a. 2, *in corp.*). La qüestió és resolta en sentit negatiu, tal com ja ho havia estat en la *SCG* IV, c. 47. Eimeric reprèn els mateixos arguments de sant Tomàs.

Filius Dei Patris, et secundum humanitatem est filius hominis matris, et nullatenus est Spiritus Sancti filius, licet sit ab eo conceptus; nulla enim sacra scriptura docet Spiritum Sanctum Christi esse patrem; sicut enim virtute solis homo generatur, sic et virtute Sancti Spiritus Christus concipitur; et sicut sol non dicitur hominis pater, sic nec Spiritus Sanctus dicitur Christi pater; tenendum igitur fide est quod Spiritus Sanctus Christi pater non est, neque secundum divinitatem, quia Deus Pater Christi Pater est, neque secundum humanitatem, quia virginis Marie filius est et ipsa eius est mater et nullus pater; si enim Spiritus Sanctus esset pater Christi secundum humanitatem, ipse esset non Deus sed homo verus, quod est heresis R. Lull.

Et consequenter abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

1255

1260

1265

1261-1263 Cf. Raimundus LLULLUS, *Arbre de Ciència, Vuitena part, de l'Arbre Apostolical, VI De les Flors de l'Arbre Apostolical, {Dels set articles qui pertanyen a la Humanitat}, b) Que Jesucrist sia concebut per Sant Esperit* (OE I, 705b).

1261-1263 El text esmentat en l'aparat anterior és l'únic text lul·lià que potser té alguna relació amb el que diu Eimeric: «Si Crist fos concebut per paria d'home, fóra, en la concepció d'home pare e de mare fembra, enaixí home com altre home, e no pogra ésser l'encarnació, la qual covenc ésser per ço que home fos homenificat en la deïtat e no en si mateix, per ço que una pogués ésser la persona d'abdues les naturas, ço és, natura divina e humana; la qual persona no pogra ésser una si Crist en quant home fos en si mateix home e no en la deïtat homenificat, car ja fóra home concebut de pare home e de fembra. És, doncs, Crist per sant Esperit home e no per home engenrat, mas de mare product en deïtat». [En llatí: «Si Christus fuisset conceptus de homine, foret in conceptione hominis patris et femine matris ita homo, sicut alius homo, et non posset esse incarnatio, quam oportet esse de necessitate, ut homo esset homificatus in deitate et non in se ipso, ut una posset esse persona ex ambabus naturis, uidelicet ex diuina natura et humana. Quae quidem persona non posset esse una, si Christus, in quantum homo, fuisset in se ipso homo et non in deitate homificatus, quoniam iam esset conceptus ex homine patre et femina. Est ergo Christus homo per Spiritum sanctum et non per hominem generatus, sed de matre productus in deitate»: RLOL, o. c., vol. II (CCCM CLXXX B), 469, línies 1690-1700]; Lull diu ben clarament en tot aquest sector de l'*Arbre de Ciència* que Crist no ha pogut néixer d'un pare home i d'una mare dona, però el text que hem citat donaria peu a la confusió que blasma Eimeric. Potser l'inquisidor tenia també *in mente* l'article n. 31 de la llista d'errors de Lull consignada al *Directorium*, II, q. IX, p. 257 a.

{Articles de la redempció}

[88]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Dominus Ihesus Christus inter homines conversatus habuit passibile et mortale corpus, ac etiam quod demum fuit
 1270 passus, crucifixus, mortuus et sepultus. Quod sacra scriptura non sicut, sed quilibet evangelistarum hoc expressit, et in symbolo fidei sic ecclesia confitetur.

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium affirmantem, et presertim sarracenos asserentes dominum Ihesum tante fuisse sanctitatis, quod ita vilis populus sicut sunt iudei non
 1275 ceperunt eum neque interfecerunt, sed crucifixerunt quemdam eius discipulum loco eius, credentes crucifigere eum; et tunc, ut dicunt, dominus Christus celos ascendit.

[89]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Christo mortuo divinitas corpus eius et
 1280 animam non dimisit, sed cum corpore in sepulcro et cum anima in inferno remansit, immo et cum sanguine Christi, qui aspersus fuit. Quod ecclesia sic credit, sicque tenendum determinavit; nam divinitas Christi eius humanitatem eiusque partes, carnem et animam, non dimisit.

1285 Et per consequens abominor et detestor contrarium asserentem, et presertim quemdam qui astruebat quod in sanguine Christi asperso in paraseve divinitas non remanserat; sed ecclesia contrarium esse verum et oppositum hereticum declaravit.

[90]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
 1290 simpliciter confiteri quod in triduo post Christi mortem Christus non

1270 *Mt* 26, 1 – 27, 62; *Mc* 14, 1 – 15, 47; *Luc* 22, 1 – 23, 56; *Io* 18, 1 – 19, 42 1270-1271 D Sch 150

1272-1277 Cf. *Alcoranum* IV, 157-158.

1285-1288 Cf. *Directorium*, II, q. x, n. 1, p. 262 b – 263 a.

1266-1269 Cf. SCG IV, c. 27 (BAC II, 758-759); III, q. 5, a. 1 (BAC IV, 48-50).

1273-1277 Cf. *Elucidarius Elucidarii*, ed. c., 508.

1278-1281 Cf. III, q. 50, a. 2-3 (BAC IV, 389-392).

1285-1288 És molt probable que el tractat eimericià *Contra errores de sanguine Christi* (cf. HEIMANN, 206, n. 45), per ara perdut, combatés aquesta desviació, que Nicolau Rossell, O P., havia fet condemnar a Barcelona: *Directorium*, II, q. x, n. 1, 262 b – 263 a; DU PLESSIS, 372.

1290-1292 Cf. III, q. 50, a. 4 (BAC IV, 292-293).

fuit homo verus et vivus, sed dictus est homo mortuus, et homo mortuus non est homo. Et ecclesia sic intelligit atque credit.

Et per consequens abominor et detestor omnem contrarium asserentem, et presertim prefatum R. Lull, qui ponit quod in illo triduo Christus fuit verus homo, nam post fuit verus homo, et non per incarnationem nec per resurrectionem, sed remansit continue verus homo. Detestor etiam Magistrum Sententiarum, qui fuit erroris eiusdem. 1295

[91]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod ut Christus expiravit, anima eius ad infernum non dampnatorum, neque purgandorum, neque in originali decedentium, sed ad infernum superiorem, qui dicitur limbus sanctorum patrum, descendit. De quo Apostolus *ad Ephesios* loquens de hoc dicit quod «descendit in inferiores partes terre»; hoc est etiam articulus fidei in symbolo et ecclesie de fide facta determinatio. 1300 1305

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum talia expugnantem.

[92]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Dominus Ihesus, ut anima eius limbum sanc-

1300 ad A *interlin* 1302 ad B in 1304 inferiors B inferos 1305 facta B sancta

1293-1297 Raimundus LULLUS, *Arbre de Ciència*, part VIII, *De l'arbre apostolical*, VI. *De les flors de l'arbre apostolical*, [Dels set articles que pertanyen a la humanitat], 3. *Que Jesucrist morís* (OE I, 708a; ORL XII, 97); *Ib.*, 4. *Que l'ànima de Jesucrist davallà als inferns* (OE I 708b); *Ib.*, 5. *Que Jesucrist sia resuscitat* (OE I, 709a; ORL XII, 99); *Ib.*, part XIII, *De l'arbre de Jesucrist*, V. *De les fulles de l'arbre de Jesucrist*, 3. *De relació* (OE I, 749b; ORL XII, 217). Cf. *Directorium*, II, q. ix, *De R. Lull...*, n. 47, p. 257 b; *Libre de demostracions*, l. IV, XXVIII, 1 (ORL XV, 528-529); *Libre del Gentil e los tres savis*, III, *De l'onzè article* (OE I, 1113a); *Doctrina pueril*, [I] *Dels catorze articles*, IX, [6], ed. a cura de Gret SCHIB, Barcelona, Editorial Barcino 1972 ([E. N. C.], 59); ed. a cura de Joan SANTANACH I SUÑOL, Palma 2005 (NEORL VII), 38; *Liber de articulis fidei sacrosanctae et salutiferae legis christianae sive Liber Apostrophe*, art. 11, n. 2 i 3, in *Operum tomus IV*, Moguntiae 1729, 49; *Disputatio eremitaie et Raymundi super aliquibus dubiis quaestionibus Sententiarum magistri Petri Lombardi*, lib. III, q. 109, n. 5, in *Operum tomus IV*, Moguntiae 1729, 95; *Liber Clericorum*, I, 2.4 (RLOL, XXII [CCCM, CXVI], 326-327) 1297-1298 Petri LOMBARDI *Liber III Sententiarum*, dist. XXII, c. 1-2 (ad Claras Aquas 1981, 135-138).

1303-1304 *Eph* 4, 9 1304-1305 *Symbolum Constantinopolitanum* D Sch 150; *De-cretal.* I, I, c. 1 *Firmiter* (FRIEDBERG II, 5)

1300-1303 Cf. III, q. 52, a. 2 (BAC IV, 403-405). El text d'*Eph* 4, 9 hi és adduït. Cf. també *Elucidarius Elucidarii*, ed. c., 498.

1309-1312 Cf. III q. 52, a. 4-5 (BAC IV, 406-407). El text de *Lc* 23, 43 hi és adduït.

- 1310 torum patrum introivit, eorum omnium animas beatificavit, Dei es-
sentiam seu divinitatem suam eis nude et clare pandit et facialiter at-
que intuitive quilibet earum anima Deum vidit et beata fuit. Quod
Christus latroni predixit, cum ei dixit: «Hodie mecum eris in paradi-
so», prout fuit, nam Deum facie ad faciem vidit; quod quidem tale vi-
1315 dere regnum Dei appellavit, ut ibi: «Beati pauperes, quoniam ipsorum
est regnum celorum»; et ibi: «Agite penitentiam, quoniam appropin-
quat regnum Dei».

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contra-
rium asserentem, et presertim perfidos iudeos talia abnegantes, qui as-
1320 truunt quod anime sanctorum patrum ut a corporibus fuerunt exute,
mox ad celestia sunt deducte et beatificate.

- [93]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et
simpliciter confiteri quod Christi anima fuit cum animabus sancto-
rum patrum in inferno predicto ab hora qua illuc intravit easque bea-
1325 tificavit, usque ad diem dominicam sequentem inmediate in aurora,
qua hora eius anima corpus resumpsit, et verus homo factus resusci-
tavit, et omnes animas sanctorum patrum secum eduxit, et infernum
illum totaliter expoliavit, ut exinde vacuus locus et vacuus semper fu-
1330 surus sit. De quo *Psalmista*: «Captivam duxit captivitatem». Et rur-
sum propheta: «Eduxisti eos de lacu in quo non erat aqua».

1311 *post* diuinitatem A *seq* sui *cancell* | nude B *vnde* | facialiter B *faciliter*
1320 ut B *om*

1313-1314 *Lc* 23, 43 1315-1316 *Mt* 5, 3 1316-1317 *Mt* 4, 17; *Mc* 1, 15
1329 *Ps* 67, 19; *Eph* 4, 8
1330 *Zac* 9, 11

1319-1321 Per a la qüestió aquí tractada, Eimeric té en compte el que es llegeix a *STh Suppl.*, q. 69, a. 7, on és distingit clarament l'estat de les ànimes dels Patriarques abans i després de la Resurrecció de Crist, segons les implicacions de l'article de fe «Devallà als inferns», que els jueus, òbviament, ni tans sols no podien prendre en consideració. Si, en efecte, Eimeric no pensés en l'estat dels Patriarques quan eren al «sí d'Abraham» o als «llimbs dels sants pares» abans de la Resurrecció de Crist, es contradiria amb el que diu ell mateix més avall, línies 1860-1966, quan esbrina a la menuda el contingut de la constitució *Benedictus Deus* de Benet XII, sobre la destinació de les ànimes després de la mort: almenys les ànimes dels màrtirs i les dels justos que hagin satisfet plenament en aquesta vida pels seus pecats, després de la mort, són admeses a la glòria eterna.

1323-1329 Cf. III, q. 52, a. 5, ad 3 (BAC IV, 408).

1330 Eimeric cita aproximadament el verset de Zacaries, perquè en la *Vulgata Clementina* hom llegeix: «Emisti vincitos tuos de lacu in quo non est aqua». En la nova edició crítica de la *Vulgata* es consoliden diferències: «... Extraho vincitos tuos de lacu, in quo non est aqua» (*Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum editio*, Roma, Libreria Editrice Vaticana 1979, p. 1681).

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim perfidos iudeos, qui non assentiunt supradictis.

[94]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Dominus Ihesus die illa dominica in auro- 1335
ra, in corpore et anima propriis ab inferis a mortuis, clauso tumulo, veraciter et virtute propria resurrexit, tumulumque exivit. Quod angelus non tacuit, sed mulieribus expressit, ipseque Dominus Ihesus et Petro et mulieribus et discipulis multipliciter apparuit ut *evangelio- 1340*
rum series protestatur, immo manus suas et pedes atque latus suum palpandum prebuit, ut *Iobannes* in suo *evangelio* attestatur.

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium asserentem, et presertim perfidos iudeos, qui dixerunt et hodie dicunt quod Christi discipuli milites custodientes sepulcrum copiosa pecunia corrumpunt, corpus Christi tulerunt, et quod resurrexerat 1345
divulgarunt, prout hec *Mattheus* in suo *evangelio* attestatur.

[95]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Dominus Ihesus quadragesima die a sua resurrectione, cum undecim suis discipulis comedit, incredulitatem eorum exprobat, ipsisque cernentibus propria virtute super celos 1350
ascendit, et ad dexteram Dei Patris sedet, magnamque multitudinem sanctorum quam de hiis secum duxit ascendens super sidera collocavit. Que *Lucas* et *Marcus* non tacuerunt, sed expresserunt; que prophete predixerunt et David, qui dixerat: «Ascendens» Christus «in altum, captivam duxit captivitatem». Et rursus: «Ascendit Deus in jubilatione». Et rursus: «Elevata est magnificentia tua super celos». Etiam ut propheta, qui dixerat: «Quis est iste qui ascendit de Edom tinctis vestibus, de Bosra gradiens in multitudine virtutis sue?» 1355

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim perfidos iudeos, qui non assentiunt antedictis. 1360

1358 Bosra AB Borra

1340-1341 Cf. *Io* 20, 17. 24-27

1342-1346 Cf. *Mt* 27, 11-15

1354-1355 *Ps* 67, 19; *Eph* 4, 8 1355-1356 *Ps* 46, 6 1356 *Ps* 8, 2 1357-1358
Is 63, 1

1335-1337 Cf. III, q. 53, a. 4 (BAC IV, 416-417).

1348-1355 Cf. III, q. 57, a. 3-6 (BAC IV, 442-446), on són adduïts els textos d'*Is* 63, 1 i dels *Ps* 47 (46) 6, *Ps* 8, 2 i *Ps* 67, 19.

1360-1361 En el diàleg XI de Pete Alfons d'Osca contra els jueus és tocat el misteri de l'Ascensió: *o. c.*, 166-171.

[96]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Dominus Ihesus, ad Dei Patris dexteram collocatus, quinquagesima die a sua resurrectione Spiritum Sanctum repentino sonitu super discipulos in linguis igneis visibiliter misit, qui Spiritus Sanctus corda discipulorum in Dei amore inflamavit, constantes fecit, scientia instruxit, donumque linguarum eis contulit. Quod Lucas in *Actibus apostolorum* retulit, *Ioel* propheta predixit, cum inquit: «Effundam de Spiritu meo». Et iterum: «Iuvenes vestri visiones videbunt et senes vestri somnia somniabunt». Et David propheta qui dixit: «Emitte Spiritum tuum et creabuntur», etc.; ipseque Christus apostolis predixerat, cum eis dixerat; «Mittam vobis Spiritum veritatis, qui a Patre procedit; ille vos docebit omnem veritatem».

1375 Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

[97]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Deum Patrem Deumque Filium tunc misisse Spiritum Sanctum, et Spiritum Sanctum non misisse se ipsum, sed dedisse; a qua enim persona divina procedit, ab illa mittitur; et quia Pater non procedit non mittitur; quia Filius a Patre procedit, a Patre mittitur et quia Spiritus Sanctus a Patre et Filio procedit, a Patre et Filio mittitur; quia autem a Spiritu Sancto nulla persona divina procedit, nullam mittit. Pater vero, Filius et Spiritus Sanctus quilibet potest se dare; misit igitur Pater et Filius Spiritum Sanctum, et Spiritus Sanctus non se misit, sed se dedit. Quod scriptura expressit, nam Iohannes retulit quod Christus discipulis suis dixit: «Mittam vobis Spiritum veritatis». Et iterum: «Spiritum» veritatis, «quem Pater mittet». Pater igitur misit, et Filius misit.

1390 Et per consequens abominor et detestor omnem contrarium astruentem.

1381 a Patre et Filio mittitur A *in marg*

1368 Cf. *Act* 2, 1-17 1368-1369 *Ioel* 2, 28-29 1369-1370 *Ioel* 2, 28 1371-1372 *Ps* 103, 30 1372-1373 *Io* 15, 26; 5, 13
1387 *Io* 15, 26 1388 *Io* 14, 26

{Articles del judici final}

[98]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Dominus Ihesus Christus ad generale iudicium est venturus vivos et mortuos iudicare. Quod scriptura sacra non siluit, sed expressit; unde propheta *Isaias*: «Dominus ad iudicium veniet cum senioribus et principibus populi». Et rursus Apostolus *ad Corinthios*: «Constitutus est iudex vivorum et mortuorum». Et Salomon: «Cuncta Deus adducet in iudicium pro omni errato, sive bonum, sive malum». Et *Iohannes* in *evangelio*: «Omne iudicium dedit Pater Filio», quia Filius hominis est. Et in symbolo fidei dicitur: «Et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos».

1395

1400

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum huiusmodi impugnantem.

[99]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri Dominum Ihesum Christum omnes gentes generaliter ad vallem Iosaphat convocare et ibi iudicare, non in celis superius, neque in terris inferius, sed in aere supra vallem medius. Quod sacra scriptura non siluit, sed expressit; unde Lucas in *Actibus* sic retulit: «Cumque intuerentur in celum euntem, ecce duo viri», hoc est in specie vivorum angeli, steterunt, qui et dixerunt: «Quemadmodum vidistis eum ascendentem in celum, ita veniet». Et *Ioel* propheta in persona Christi inquit: «Congregabo omnes gentes et ducam eas in vallem Iosaphat et disceptabo cum eis». Et infra: «Consurgant et ascendant gentes in vallem Iosaphat, quia ibi sedebo, ut iudicem omnes gentes in circuitu; venite, populi, in valle concisionis, quia iuxta est dies Domini in valle concisionis».

1405

1410

1415

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

1414 vallem B valle

1395-1396 *Is* 3, 14 1396-1397 *Act* 10, 42 1397-1399 *Ecc* 12, 14 1399-1400 *Io* 5, 22 1400-1401 *D Sch* 150

1408-1411 *Act* 1, 10-11 1411-1413 *Ioel* 3, 2 1413-1416 *Ioel* 3, 12-14

1392-1394 Cf. III, q. 59, a. 1-2 (BAC IV, 453-455), on són adduïts els textos d'*Act* 10, 42 (que Eimeric, com es veu, atribueix erròniament a una de les lletres als corintis) i de *Io* 5, 22.

1404-1406 Cf. *STb Suppl.*, q. 88, a. 4 (BAC V, 504), on són adduïts els textos d'*Act* 1, 10-11 i *Ioel* 3, 2.

[100]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter et simpliciter confiteri quod adventum Christi ad iudicium precedet Antichristi adventus, Elie et Henoc regressus, Antichristi, Elie et Henoc disceptatio, Antichristi persecutio, mors et fulminatio, Elie et Henoc interfectio, resurrectio, predicatio, ad celum ascensio, malorum interfectio, bonorum ad penitentiam certi temporis concessio, omnium ad unam legem Christi conversio; omnia inquam ista precedent Christi adventum ad iudicium, que omnia scriptura sacra non siluit, sed expressit, et per Apostolum in *secunda epistola ad Thessalonicenses*, secundo capitulo, et per Iohannem in *Apocalypsi*, XI° capitulo.

1420 Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

[101]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Christi discipulis Christum interrogantibus de tempore adventus Christi et consummatione seculi non fuit indicatum et sic nescierunt, sed potius denegatum. De quo Lucas in *Actibus apostolorum* refert quod discipuli interrogarunt Christum, dicentes: «Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel», credentes quod, hoc facto, Christus veniret ad iudicium et consummaretur seculum; quibus Christus respondit: «Non est vestrum scire tempora

1434 et sic nescierunt A *in calce paragraphi*

1427-1428 Cf 2 Te 2, 3-11 1428 Cf. Apoc 11, 1-13

1435-1436 Act 1,6 1438-1439 Act 1, 7

1420-1425 Eimeric resumeix ací el contingut del tractat *De tempore Antichristi*, en la versió variant del *De ortu et tempore Antichristi* d'ADSO, en la qual han estat integrats elements procedents de la profecia de la Sibila Tiburtina. Hom pot veure els dos textos en *Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis*, vol. XLV, Turnholt, Brepols 1976, 19-30 i 132-137. Que Eimeric depèn d'aquesta variant i no de cap altra ni del text principal es cospa en l'esment de la mort, resurrecció i assensió al cel d'Elies i Enoc, després d'haver estat martiritzats per l'Antricrist, esment propi d'aquella variant. Cf. també *Elucidarius Elucidarii*, ed. c., 516.

1429 *contrarium astruentem* En temps del papa Urbà V, entre l'agost del 1369 i el desembre del 1370, Eimeric havia fet condemnar a Barcelona un opuscle de Bartomeu Genovès, nadiu de Mallorca, en el qual foren trobats els quatre errors sobre l'Anticrist i les circumstàncies de la seva vinguda imminent, anunciada per a l'any 1360, que es consignen al *Directorium*, II, q. XI, n. 10, p. 266 b – 267 a; cf. també *ib.*, q. XXVIII, n. 5, p. 316 b. Cf. HEIMANN, 53-54.

1432-1434 Cf. *STh Suppl.*, q. 88, a. 3 (BAC V, 502-504), on és adduït el text d'Act 1, 6-7.

vel momenta», quibus scilicet fient ista.

Et consequenter abominor et detestor hereticum contrarium as- 1440
truentem.

[102]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere
et simpliciter confiteri diem et horam Christi adventus neminem sci-
re in terris, neque angelos in celis. De quo *Mattheus* et *Marcus* referunt
Christum apostolis dixisse: «De die autem illa et hora, nemo scit, ne- 1445
que angeli».

Et per consequens abominor et detestor omnem contrarium asse-
rentem.

[103]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere 1450
et simpliciter confiteri Dominum Ihesum Christum illam diem et
horam scire et ut Deus et ut homo iudex, sed illam non facit nos sci-
re, neque nobis vult revelare, et sic dicitur nescire. De quo *Mattheus*
et *Marcus* addunt Christum adiunxisse predictis verbis: «nec Filius».

Et per consequens abominor et detestor contrarium asserentem.

[104]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere 1455
et simpliciter confiteri diem illam et horam Deum Patrem, Deum Fi-
lium et Deum Spiritum Sanctum scire, et sic Deum, qui est eternitas,
scire, dicente Apostolo in epistola *ad Hebreos* quod «omnia nuda et aper-
ta sunt oculis Domini». Non obstante quod *Mattheus* et *Marcus* refe-
rant Christum post predicta verba dixisse: «nisi Pater», dicit *Mattheus*; 1460
«nisi Pater solus», dixit *Marcus*; nam dictio exclusiva in divinis addi-
ta termino essentiali non excludit; scire autem terminus est essentia-
lis, sicut velle et intelligere; secus si termino notionali seu personali,
ut si dicatur: solus Pater generat, nam tunc excludit.

Et per consequens abominor et detestor contrarium asserentem. 1465

[105]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere
et simpliciter confiteri quod omnia antedicta de adventu Antichristi
et Elie et Henoc et adventu Christi et de tempore, hora et die fient
in ista ultima mundi etate. De qua Apostolus: «Nos sumus in quos fi-
nes seculorum devenerunt». Et *Iobannes*: «Carissimi, novissima hora 1470
est». Quod scriptura sacra expressit, cum, ut referunt *Mattheus* et

1457 eternitas A ternitas

1443-1446 *Mt* 24, 36; *Mc* 13, 32

1452-1453 *Mt* 24, 36; *Mc* 13, 32

1458-1459 *He* 4, 13 1460 *Mc* 13, 32 1461 *Mt* 24, 36

1469-1470 *1 Cor* 10, 11 1470-1471 *1 Io* 2, 18 1472-1473 *Mc* 13, 30; *Mt* 24,

1442-1444 Cf. *ib.*, on són adduïts els textos de *Mt* 24, 36 i *Mc* 13, 32.

Marcus, Christus dixit: «Non transibit generatio hec, donec omnia fiant».

- 1475 Et per consequens abominor et detestor contrarium astruentem.
 [106]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod adventum Christi ad iudicium precedet generalis resurrectio mortuorum. Quod scriptura sacra non tacuit, sed expressit et per Apostolum in *prima epistola ad Thessalonicenses* et per Iohannem in *Apocalypsi*.
- 1480 Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.
 [107]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod adventum Christi ad iudicium precedet mundi consummatio per ignis incendium; quod scriptura sacra non tacuit, sed per David prophetam expressit, qui dixit: «Ignis autem ipsum precedet».
- 1485 Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.
 [108]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod omnes homines ad Christi iudicium generaliter sunt venturi. De quo scriptura sacra, unde Apostolus: «Oportet nos omnes manifestari ante tribunal Christi». Et *Ioel* propheta in persona Christi: «Congregabo», inquit, «omnes gentes et ducam eos in vallem Iosaphat».
- 1490 Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.
 [109]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Dominus Ihesus impios et reprobos ad ignem perpetuum condemnabit, dicens illis: «Ite;» electos vero ad regnum Dei secum ducet, inquit illis: «Venite». Quod sacra scriptura non siluit, sed expressit, et per *Mattheum* et etiam per *Iohannem*.
- 1495 Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.
- 1500 Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

1478 Cf. *1 Te* 4, 15 1479 Cf. *Apoc* 20, 11ss

1485-1486 *Ps* 96, 3

1492 *Rom* 14, 10 1492-1494 *Ioel* 3, 2

1499 *Mt* 25, 41 1500 *Mt* 25, 34 Cf. *Io* 5, 29

1483-1484 Cf. *SCG* IV, c. 97 (BAC II, 1002); *STb Suppl.*, q. 74, a. 7 (BAC V, 410-411), on és adduït el text del *Ps* 96, 3.

{Article de l'Església}

[110]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri unam esse catholicam et apostolicam ecclesiam, extra quam non est salus, cuius una pars est in terris, ecclesia inquam militans, et alia pars in celis, ecclesia inquam triumphans; que, inquam, iuxta Apostoli sententiam est virgo Christi, sponsa incontaminata, absque macula atque ruga. De qua in sacre scripture *Canticis* clamat sponsus: «Una est columba mea, perfecta mea». Et de qua Apostolus *ad Ephesios* inquit: «Christus dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aque in verbo vite, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata»; hec ibi. 1505
1510
1515

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem et duas esse ecclesias affirmantem.

{Article contra Ramon Llull}

[111]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod omnes articuli fidei, de quibus omnibus dictum est prius, sunt fide credendi et tenendi, et non sunt demonstratione convincendi, neque ratione naturali necessaria et evidenti probabiles seu probandi. De quibus Apostolus *ad Hebreos*: «Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium». Unde et in symbolo apostolorum et in symbolo sanctorum patrum, in quibus de articulis fidei agitur supradictis, non premittitur *scio*, sed «credo», inquit, «Deum», vel «in unum Deum». 1520
1525

1509-1510 *Cant* 6, 8 1511-1515 *Eph* 5, 25-27

1517 Cf. *Directorium*, II, q. VIII, n. 2, p. 250 b; q. XIII, n. 3, p. 274 a.

1522-1523 *He* 11, 1 1525-1526 *D Sch* 10-30, 40-60

1506 *Extra quam non est salus* Cf. ORIGENES. *In Iesu Nave* 3, 5 (PG 12, 841-842); *Extrav. Comm.*, I, VIII, 1 (FRIEDBERG, II, 1245-1246); *D Sch* 870

1517 Eimeric atribueix l'error de les dues Esglésies –la carnal i l'espiritual– als begards, condemnats per Joan XXII en la Decretal *Gloriosam Ecclesiam*, i als càtars, condemnats per Alexandre III el 1180 al Concili III del Laterà, c. 27, i per Gregori IX l'any 1236, *Decretal.*, V, VII, c. 15 (FRIEDBERG I, 789).

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. Et presertim illum antedictum R. Lulli, qui *librum de articulis fidei* composuit et se dicit articulos omnes fidei demonstrare
 1530 evidenti et necessaria ratione; qui ad tantum errorem deductus est, ut dicat quod fides non est necessaria hominibus litteratis aut intellectum habentibus elevatum, sed tantum rusticis, agricultoribus et similibus. Hec abominor et detestor. Deum autem esse unum est demonstrabile et ideo non est articulus fidei proprie, sed principium
 1535 ad articulos fidei. Verum quia non quilibet catholicus est philosophus nec scit dictum articulum demonstrare, sancti patres in eorum symbolo inter credibilia posuerunt, immo in principio posuerunt, nam dixerunt: «Credo in unum Deum».

Et hec pars fidei confessionis est de articulis.

{Articles sobre els sacraments}

1540 [112]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod sacramentum baptismatis est a Deo institutum in remedium peccati originalis, nam in dicto sacramento conferitur gratia et remittitur originalis culpa, immo etiam et actualis in

1535 non A *interlin*

1527-1533 Cf. Raimundus LULLUS, *Liber de XIV Articulis sacrosanctae Romanae catholicae fidei*, in *Operum t. II*, 1-190; *Liber Apostrophe sive de Articulis fidei sacrosanctae et salutiferae legis Christianae*, in *Operum t. IV*, 27-57. Cf. *Directorium*, II, q. IX, *De R. Lull...*, n. 96-97, p. 260 a 1538 D Sch 40-60

1529-1530 *Liber Apostrophe*: «... manifeste sequitur quod Sancta Catholica Fides juxta eorum testimonium [aliquorum Magistrorum in Theologia] possit probari per necessarias rationes et hoc per modum intelligendi, non tantum per modum credendi»: *Operum t. IV*, Moguntiae 1729, ad locum 28; *Liber de XIV articulis Sacrosanctae Romanae Catholicae Fidei*: «Quoniam fides est illuminatio intellectus, idcirco in principio huius libri debet supponi per fidem Quatuordecim Articulis Fidei esse probabiles, ut conemur ex toto nostro posse inquirere necessarias Rationes cum quibus Articuli possunt probari; quas Rationes inquirimus in opere huius libri cum his quatuordecim Dignitatibus Divinis quae sunt Bonitas Magnitudo Eternitas Potestas Sapientia Amor Virtus Veritas Gloria Perfectio Iustitia Largitas Simplicitas et Nobilitas»: *Operum t. II*, Moguntiae 1722, ad locum 1.

1540-1545 Cf. *SCG* IV, c. 59 (BAC II, 883-885); III, q. 66, a. 2 i 9 (BAC IV, 513-514, 523-525), on són adduïts els textos d'*Eph* 4, 5, *Mt* 28, 19 i *Io* 3, 5.

adultis, nisi obicem adulti ipsi ponant. Estque idem sacramentum necessitatis et non iterabile, et ideo potest conferri etiam a laicis. Quod sacra scriptura non siluit, sed expressit, cum per Apostolum dicat: «Unus Dominus, una fides, unum baptisma». Et rursus Dominus dixit in *Iohanne*: «Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest» videre «regnum Dei». Et rursus Dominus in *Matthæi evangelio*: «Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti».

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim pelagianos, asseverantes baptismum parvulis non prodesse, ac etiam donatistas, qui posuerunt baptizatos rebaptizandos.

[113]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in sacramento confirmationis, quo quis a pontifice sancto crismate in fronte et per modum crucis inungitur, Spiritus Sanctus ad robur datur, Spiritus quoque Sanctus invocatur et sic inunctus inter Christi milites enumeratur, quatinus timore et confusione contemptis, coram omnibus fidem confiteatur, et presertim tempore persecutionis et coram fidei persecutore; in quo casu hoc sacramentum et non alias est sacramentum necessitatis. De hoc dicit Apostolus *ad Romanos*: «Corde creditur ad iustitiam, oris autem confessio fit ad salutem». Quod sacramentum Christus instituit cum, parvulos ad se vocans, manus super eos posuit, ut *evangeliste* attestantur.

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. Et presertim antedictum R. Lull, qui posuit quod ad hoc est istud sacramentum institutum, ut parvuli baptizati pro quibus eorum patrini fidem promiserunt, facti adulti, per se fidem profiteantur, ut eorum patrini a promisso liberentur.

1544 nisi B ubi
1562 hoc A *interlin*

1547 *Eph* 4, 5 1548-1549 *Io* 3, 5 1550-1551 *Mt* 28, 19
1554-1555 Cf. *Decret.*, II, xxiv, q. iii, c. 39 (FRIEDBERG I, 1004); AUGUSTINUS, *De haeresibus ad Quodvultdeum*, c. LXIX (PL 42, 43-44); *Directorium*, II, q. vi, n. 51, p. 245 a.
1564-1565 *Rom* 10, 10 1566 Cf. *Mt* 19, 13-15; *Mc* 10, 13-15; *Lc* 18, 15-17
1568-1571 Cf. Raimundus LULLUS, *Doctrina pueril*, XXIV [2]; ed. Gret SCHIB, 80; ed. SANTANACH I SUÑOL, 71.

1554 *donatistas* Per a Donat († 355) i el cisma que provocà a l'església africana, cf. DTC 4, 1689-1692, 1701-1728; LhK 3, 322-334; TRE 1, 652-668.

1557-1563 Cf. *SCG* IV, c. 60 (BAC II, 885-886); III, q. 72, a. 9 (BAC IV, 586-587), on és adduït el text de *Rom* 10, 10.

- [114]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod sacramentum matrimonii est institutum a Deo in paradiso terrestri. Primo in officium, ut pote in propagationem prolis. Secundo in remedium, ut pote vitande libidinis. Tertio in signum, ut pote Christi et Ecclesie coniunctionis. Est ergo proles ad Dei cultum educanda, fides inter coniuges servanda, eorum coniunctio perpetuanda; coniunctio enim maris et femine coniunctionem significat Christi et Ecclesie. De quo in sacra scriptura, unde Moyses in *Genesi*: «Adherebit uxori sue», non dicit uxoribus, sed uxori; unico enim in tempore non potest vir habere nisi unam et e contra; unde in *Canticis*: «Una est columba mea, una perfecta mea». Et Apostolus *ad Corinthios*: «Alligatus est uxori? noli querere solutionem». Et Dominus in *evangelio*: «Quos Deus coniunxit, homo non separet».
- 1575
- 1580
- 1585 Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. Et presertim dictum R. Lull, qui dicit quod quilibet obligatur ut sit in ordine matrimonii vel religionis, quia omnis alius status disconvenit cum intentione propter quam Deus hominem creavit. Hec abominor et detestor.
- 1590 [115]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod sacramentum penitentiae est a Deo institutum in remedium peccati actualis, et presertim peccati mortalis. Est enim secunda tabula post naufragium. Prima tabula est baptisma, secunda est penitentia; in isto enim sacramento gratia confertur et culpa remittitur; habet tres partes, scilicet, contritionem, confessionem et satisfactionem. In contritione gratia infunditur et culpa remittitur; in confessione pena pro culpa imponitur et gratia augetur. In satisfactione pena imposita absolvitur. Hoc sacramentum iteratur, quia homo ad peccatum revertitur. De hoc in sacra scriptura, unde Christus in *evangelio*: «Penitentiam agite». Et iterum: «Agite dignos fructus peni-
- 1595
- 1600

1578-1579 significat AB significant 1582 post sec una B add est

1587 vel religionis A in calce 1588 alius A interlin | alius status B abjustatus

1580 *Gen* 2, 24 1582 *Cant* 6, 8 1583 *1 Cor* 7, 27 1584 *Mc* 10, 9

1586-1589 Cf. Raimundus LULLUS, *Doctrina pueril*, XXVIII [3], ed. Gret SCHIB, 87; ed. SANTANACH I SUÑOL, 80. Cf. *Directorium*, II, q. IX, *De R. Lull...*, n. 91, p. 259 b – 260 a

1600 *Mt* 4, 17 1600-1601 *Mt* 3, 8 1601-1602 *Ps* 31, 5

1573-1579 Cf. *SCG* IV, c. 78 (BAC II, 937-938), on és adduït el text de *Cant* 6, 8.

1585-1589 Cf. supra, p. 43-44.

1591-1599 Cf. III, q. 84, a. 6-7 (BAC IV, 732-735); en l'a. 7 és citat el text de *Mt* 4, 17.

tentie». Et rursum *Psalmista*: «Dixi: confitebor adversum me iniustitiam meam, et tu remisisti impietatem peccati mei». De hoc auctoritates plures.

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim Cain et Iudam penitentiam abnegantes. 1605

[116]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod sacramentum ordinis sacerdotalis est a Deo institutum ad corpus Christi conficiendum, fidelibus dispensandum et fideles a peccatis expurgandum. De primo et secundo dicitur in *Iohanne*: «Hoc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis». De tertio in eodem: «Quorum remiseritis peccata remissa erunt», etc. 1610

Et per consequens abominor et detestor contrarium astruentes.

[117]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod Eucharistie sacramentum in die jovis sancta a Christo institutum est; quod certis Christi verbis per sacerdotem in persona Christi dictis panis triticeus materialis convertitur in Christi veram carnem, et vinum vitis convertitur in Christi verum sanguinem. Quod scriptura sacra non tacuit, sed expressit; nam, ut dicitur in *Iohanne*, Christus accepit panem et dixit: «Hoc est corpus meum», et discipulis tradidit; et accepto calice, dixit: «Hic est calix sanguinis mei», etc., et dedit discipulis suis. Et rursum ibidem: «Hoc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis». Et rursum: «Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus». 1615

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum et infidelem contrarium astruentes. 1625

[118]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie sacramento est corpus et sanguis Christi, non significative et similitudinarie, ut cum ibi dixit Christus: «Ego sum vitis vera, et pater meus agricola est»; et 1630

1601 *post me A seq et sec cancell*

1610-1611 *1 Cor* 14, 24-25 1612 *Io* 20, 23
 1620 *Mt* 26, 26; *Mc* 14, 22; *Lc* 22, 19 1621-1622 *Lc* 22, 20 1622-1623 *1 Cor*
 14, 24-25 1623-1624 *Io* 6, 56
 1630 *Io* 15, 1 1631 *1 Cor* 10, 4 1633 *Io* 6, 56 1634-1635 *Io* 6, 32

1608-1612 Cf. *SCG* IV, c. 74 (BAC II, 925-929), on són adduïts els textos de *Io* 20, 23 i *Lc* 22, 19, paral·lel de *1 Cor* 14, 24-25, citat per Eimeric.

1615-1619 Cf. *SCG* IV, c. 61 (BAC II, 886-887), ón és adduït el text de *Io* 6, 56.

1628-1635 Cf. *SCG* IV, c. 62 (BAC II, 888), on és adduït el text de *1 Cor* 10, 4.

Apostolus: «Petra autem erat Christus»; sed realiter et veraciter. De quo sacra scriptura non siluit, sed expressit; nam Christus in *Iohannis evangelio* inquit: «Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus». Et rursum: «Non Moyses dat vobis de celo panem» vivum, «sed

1635 Pater meus dat vobis de celo panem verum».

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. Et singulariter Berengarium Decanum, de quo in *Decretis*, qui corpus Christi et sanguinem esse in hoc sacramento tantum significative et non veraciter hereticaliter astruebat.

1640 [119]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie sacramento Christi corpus et sanguis non sunt ibi localiter et de loco ad locum mutabiliter et motabiliter, sed tantum sacramentaliter, licet veraciter et realiter. Quod Ecclesia non tacuit, sed expressit in determinatione fidei, quam

1645 de hoc sacramento edidit.

Et per consequens abominor et detestor contrarium astruentes et omnes infideles huiusmodi non credentes.

[120]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie sacramento est totus

1650 Christus homo verus et Deus verus, et non tantum eius corpus et sanguis solus, sed ipse totus Christus. Quod Ecclesia non tacuit, sed in determinatione predicta quam fecit sic expressit.

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem atque omnes infideles huiusmodi non credentes.

1655 [121]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie sacramento totus Chris-

1638-1639 tantum A in marg dext

1649 Eucharistie B eucarestie 1649-1650 totus Christus B Christus totus

1656 Eucharistie B eucarestie

1637 Cf. *Decret.* III, *De consecratione*, dist. II, c. XLII (FRIEDBERG II, 1328-1329); D Sch 690, 700; *Directorium*, II, q. VI, post n. 70, p. 246 a-b

1644-1645 *Decretal.* I, I, c. I (FRIEDBERG II, 1a)

1651-1652 *Ib.*

1637 Cf. III, q. 75, a. 1 (BAC IV, 610). Per a Berenguer de Tours (ca. 1005-1088), cf. *Directorium*, II, q. VI, post n. 70, p. 246 ab; DTC 2, 722-742; LThK 2, 244-248; TRE 5, 598-601.

1641-1643 Cf. *SCG* IV, a. 62 (BAC II, 889-890), c. 63 (BAC II, 895); c. 64 (BAC II, 896-898). 1643 *motabiliter* Expressió relativa al moviment local.

1648-1651 Cf. *SCG* IV, c. 64 (BAC II, 898), c. 67 (BAC II, 903-904).

1656-1660 Cf. *SCG* IV, c. 63 (BAC II, 892-893).

tus qui in celo localiter est et fuit, dictis Christi verbis per sacerdotem, noviter ibi esse in altari incipit, et de celo non descendit, neque celum dimisit, et tamen pariter et ibi et hic existit; ibi localiter, sed hic sacramentaliter. Quod Ecclesia sic esse in determinatione predicta fidei difinivit. 1660

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem et omnes infideles contrarium affirmantes.

[122]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie mirabili sacramento accidentia panis et vini, facta transsubstantiatione panis in Christi corpus et vini in Christi sanguinem, divina agente virtute remanent realiter, sed sine subiecto, quia non in materia panis neque in materia vini, licet color et sapor sit in quantitate, quantitas autem non in subiecto, sed manet in se et quasi induit modum substantie. Quod Ecclesia ita esse in predicta fidei determinatione declaravit. 1670

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et omnes etiam infideles huiusmodi non credentes.

[123]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie admirabili sacramento tamdiu est corpus Christi atque sanguis quamdiu fuisset ibi panis substantia atque vini, scilicet, donec species corrumpantur, et tunc, ipsis corruptis, ibi desinit esse Christi corpus atque sanguis. Quod Ecclesia in determinatione predicta de fide facta ita fore difinivit. 1675

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium dogmatizantem ac etiam omnes infideles oppositum affirmantes. 1680

[124]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie ineffabili sacramento et admirabili substantia panis et vini que, facta transsubstantiatione in Christi corpus et sanguinem, desinunt esse, corruptis panis et vini speciebus, non redeunt, nam adnichilata fuerunt. Quod ita esse precipui doctores Ecclesie asserunt et affirmant. 1685

1665 Eucharistie B eucharistie

1675 Eucharistie B eucarestie

1665-1670 Cf. *SCG* IV, c. 62 (BAC II, 890-891); c. 63 (BAC II, 893-896).

1675-1679 Cf. *SCG* IV, c. 65, (BAC II, 898-900); c. 66 (BAC II, 900-903).

1683-1686 Cf. *SCG* IV, c. 66 (BAC II, 902-903) 1686 *adnichilata* Eimeric no segueix aquí la doctrina de Tomàs d'Aquino (cf. III, q. 75, a. 3, ad 1: «Ad primum ergo dicendum quod substantia panis vel vini, facta consecratione, neque sub speciebus sacramenti manet, neque alibi. Non tamen sequitur quod annihilatur: convertitur enim in corpus Christi. Sicut non sequitur, si aer ex quo generatus est ignis,

Et asserentes contrarium abominor et detestor.

[125]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere
1690 et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie ineffabili atque inat-
tingibili sacramento quantitas panis et quantitas vini que remanet sine
subiecto, facta transsubstantiatione, modum induit substantie divina
virtute, ut omnia que substantia faceret, facit et quantitas; unde, si

1693 facit B om

non sit ibi vel alibi, quod sit annihilatus»: BAC IV, 613), ans s'arreglera amb uns autors que Pere LOMBARD esmenta sense anomenar, *Sententiarum Liber IV*, dist. XI, c. 2, n. 5: *ed. c.*, t. II, 298. Una possible explicació es podria trobar en el fet que en temps de Gregori XI, Eimeric va fer condemnar, entre d'altres, algunes proposicions de fra Pere de Bonageta, predicades també pel menoret Joan de Lledó a Barcelona, sobre l'eucaristia, del tenor següent: «Primus [articulus], quod si hostia consecrata cadat seu proijciatur in cloacam, lutum, seu alium turpem locum, quod speciebus remanentibus, sub eis desinit esse corpus Christi et redit substantia panis. Secundus, quod si hostia consecrata a mure corrodatur, seu a bruto sumatur, quod remanentibus dictis speciebus, sub eis desinit esse corpus Christi, et redit substantia panis»: *Directorium*, I, p. 44; II, q. x, n. 2, p. 263 a; DU PLESSIS, 390-391. Per a la predicació de Joan de Lledó i la condemna papal, cf. J. DE PUIG I OLIVER, *Notes sobre el manuscrit del «Directorium Inquisitorum» de Nicolau Eimeric conservat a la Biblioteca de l'Escolial (ms. N.I.18)*, dins «ATCA», XIX (2000), 558-560 No hi ha cap mena de dubte que la millor manera d'impedir el possible o eventual retorn de la substància és posular la seva aniquilació. D'altra banda, aquesta tesi obviava teories en part contràries a les de Bonageta. Si aquest preveia, en uns determinats casos, el retorn de la substància cap a les espècies, n'hi havia que propugnaven el manteniment de la substància del pa en el sagrament, sense perjudici de la presència real de Crist en el mateix. Joan de París, o Jean Quidort, O. P., fou condemnat l'any 1304 pel bisbe parisenc i per una comissió de teòlegs, perquè sostenia que en l'eucaristia la substància del pa podia romandre en el sagrament «tracta ad esse et suppositum Christi, ut sic sit unum suppositum sub duabus naturis. Et sic est verum substantiam panis manere sub suis accidentibus in Sacramento Altaris»: DU PLESSIS, 265; *Chartularium*, II, 120, n. 656). L'error de Jean Quidort fou reprès pel també dominicà Durand de Saint-Pourçain, sota una nova forma més refinada: «Salvo meliori iudicio potest existimari quod in isto Sacramento fiat conversio substantiae panis in corpus Christi, quod ipsa fit per hoc, quod corrupta forma panis, materia eius sit sub forma corporis Christi subito et virtute divina, sicut materia alimenti fit sub forma nutriti virtute naturae... Praedictus autem modus conversionis substantiae panis in corpus Christi, constat quod est possibilis, alius autem modus, qui communius tenetur, est inintelligibilis. Nec unus isorum est magis per Ecclesiam approbatus vel reprobatus quam alius»: DU PLESSIS, 330-331.

1690-1696 Cf. SCG IV, c. 65 (BAC II, 898-900); c. 66 (BAC II, 900-903).

quis hoc sacramento in cibum et potum tantum modo uteretur, cibaretur, nutrireretur et sustentaretur; fierent et alia virtute divina que fierent aliter virtute nature. Quod doctores Ecclesie esse taliter veraciter affirmarunt. 1695

Et per consequens abominor et detestor contrarium astruentes.

[126]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie mirabili sacramento, si aliquando ex incautela sacerdotum vermes generantur, non ex corpore Christi neque ex substantia panis que redierit generantur, sed potius ex panis quantitate que remansit facta transsubstantatione generantur. Quod sancti doctores Ecclesie esse taliter veraciter affirmarunt. 1700 1705

Et per consequens abominor et detestor contrarium astruentes.

[127]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in isto Eucharistie mirabili sacramento est ita quod die jovis sancta sero, hoc sacramento a Christo instituto, apostoli sacerdotes instituti si corpus Christi confecissent usque ad diem veneris, Christo in cruce expirante, utique corpus Christi vivum sed passibile et mortale confecissent, nam illo tempore tale erat; quod sancta Ecclesia sanctique Ecclesie doctores sic esse astruunt atque docent. 1710 1715

Et consequenter abominor et detestor omnem contrarium astruentem. 1715

[128]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie sacramento est ita, quod si Christo mortuo die veneris et tota die sabbati et usque ad diem hora Christi resurrectionis, si apostoli corpus Christi confecissent, utique non corpus Christi vivum, sed mortuum sine anima et sanguine confecissent, nam in illo tempore tale erat. Quod sancta Dei Ecclesia sanctique Ecclesie doctores astruunt atque docent. 1720 1725

Et consequenter abominor et detestor omnem contrarium affirmantem. 1725

1700 Eucharistie B eucarestie 1702 ex B om A iter totum artic. cum hac nota in marg sui paragraphi: «vacat».

1709 post quod B add in 1711 expirante B spirante

1719 post si B add in | primum et A interlin

1700-1704 Cf. SCG IV, c. 66 (BAC II, 901-902).

1708-1712 Cf. III, q. 76, a. 2, in c. (BAC IV, 623); q. 81, a. 4 (BAC IV, 691-692).

1718-1722 Cf. SCG IV, c. 64 (BAC II, 897)

[129]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie mirabili sacramento est ita, quod si postquam Christus resurrexit, Christi apostoli corpus Christi confecissent, utique non corpus mortuum, sed vivum, non passibile et mortale, sed impassibile et immortale atque gloriosum atque glorificatum confecissent, nam illo tempore tale erat. Quod sancta Dei Ecclesia sanctique Ecclesie doctores ita esse asserunt atque docent.

1730 Et per consequens abominor et detestor omnem contrarium astruentem.

1735 [130]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie sacramento ita est, quod nos hodie celebrantes et corpus Christi conficientes, corpus Christi conficimus vivum, impassibile, immortale et glorificatum, et usque ad consummationem mundi sic facient qui conficient. Quod Dei Ecclesia sanctique Ecclesie doctores sic astruunt atque docent esse fide tenendum.

1740 Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

1745 [131]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie sacramento ita est, quod cum Christi corpus conficimus dicendo: «Hoc est corpus meum», vi verborum est ibi tantum modo corpus Christi, non sanguis neque anima neque divinitas, transsubstantiatione facta, sed ratione concomitantie est ibi sanguis, anima et divinitas. Consimiliter, cum sanguinem conficimus et dicimus: «Hic est calix sanguinis mei», etc., solummodo est ibi sanguis vi verborum, ratione autem concomitantie est ibi corpus, anima et divinitas. Quod sacra Ecclesia sanctique Ecclesie doctores sic fide tenendum astruunt atque docent.

1750 Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

1727 Eucharistie B eucarestie

1736 Eucharistie B eucarestie

1745 Eucharistie B eucarestie 1748-1749 concomitantie A *syll* con *interlin*

1746 *Mt* 26, 26; *Mc* 14, 22; *Lc* 22, 19 1750 *Lc* 22, 20

1727-1731 i 1734-1739 El que es diu en aquestes línies és una extensió de les tesis tomistes proposades en les línies 1708-1712 i 1718-1722.

1744-1752 Cf. III, q. 76, a. 1, in c. (BAC IV, 621-622).

[132]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie sacramento ita est, quod cum sacerdos vel alius Christi corpus sumit et in ore ponit vel gerit, corpus Christi dentibus sumentis non dividitur, non frangitur, neque teritur, sed Christi corpus totusque Christus non divisus, non fractus, non concisus, sed integer totus sumitur; sed ipse species tantum dividuntur, conciduntur, franguntur et teruntur; quod Dei Ecclesia sacrosancta Ecclesieque sancti doctores ita esse fide tenendum astruunt et affirmant. 1760

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. 1765

[133]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie sacramento ita est, quod cum sacerdos vel alius, bonus vel malus, corpus Christi sumit et in ore gerit, quod corpus Christi tunc ad celum non rapitur, sed in ventrem traicitur. Quod Ecclesia Dei sancta Ecclesieque sancti doctores ita esse credunt, docent, astruunt et affirmant. Quod etiam sacra scriptura non siluit, cum nos corpus Christi comedere, bibere asseruit: unde Christus inquit in *evangelio Iobannis*: «Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem», etc. Et rursus ibidem: «Et ideo, nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem»; comedere autem et bibere est de ore in ventrem traicere. 1770

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim quasdam glossas et glossatores oppositum astruentes. 1780

1757 Eucharistie B eucarestie

1774-1775 *Io* 6, 55 1775-1776 *Io* 6, 54

1756-1762 Cf. III, q. 77, a. 7 (BAC IV, 641-642).

1767-1771 Cf. III, q. 80, a. 3 (BAC IV, 669-671). El que es diu en l'article és semblant, per no dir calcat, del tercer dels articles que Eimeric va fer condemnar a Barcelona en temps de Gregori XI: «Tertius, quod si hostia consecrata a iusto vel a peccatore sumatur, quod dum species dentibus teritur, Christus ad caelum rapitur, et in ventrem hominis non traicitur»: *Directorium*, II, q. x, n. 2, p. 263 a. Ara bé, aquest, al seu torn, és un calc de l'article de l'*Elucidarium* d'Honori d'Autun que Eimeric atarà tot seguit, infra línies 1790-1794.

1779-1780 *glossas et glossatores* Eimeric no esguarda aquí cap glossa bíblica, ans unes glosses del *Decretum Magistri Gratiani*, i de les *Decretales*, a les quals ja s'havia referit en el seu *Elucidarius Elucidarii*, escrit a la Seu d'Urgell el 1394, quan criticava un dels capítols de la segona part de l'obra d'Honori d'Autun: «Quarta pars est quod corpus Christi a malis non sumitur, sed per manus angelorum in caelum defertur.

[134]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc Eucharistie mirabili sacramento ita est, quod si malus sumat Christi corpus, verum corpus Christi su-

1782 Eucharistie B eucarestie

Haeresis, quod non sumatur. Falsitas, quod per manus angelorum in caelum defferatur. Ymo manducatur et in ventrem trahitur, alias non manducatur nisi in ventrem trahitur, nam manducare est inter dentes tenere (*sic*), et post in ventrem trahere, licet glosa c. *Etsi Judaeos de Judae et Sarra*, et c. *Tribus gradibus* de con. Di. II, cum sua glosa falso contrarium asseverent. Quae glossae sunt falsae et erroneae et per Gregorium papam undecimum, ad requisicionem inquisitoris qui loquitur, reprobatae et prohibitae praedicari per ejus patentes litteras. Quae glossae loquuntur generaliter in quocumque corpus Christi recipiente»: cf. *ed. c.*, 501. El text de Lefèvre ha d'esser rectificat, com a mínim, en un punt: On diu «glosa c. *Etsi Judaeos de Judae et Sarra*», cal llegir «glosa c. *Etsi Judaeos, de Jude. et Sarra.*», perquè Eimeric es refereix a *Decretal.*, V, VI, c. 13 (FRIEDBERG II, 775-776). En la segona citació la referència és a *Decret.*, III, *De consecratione*, dist. II, c. 23 (FRIEDBERG I, 1321). Pel que fa a les gloses, la del *Decretum* diu així: «*Miscere*] Sed nec species illae aliis cibis permiscentur. Non enim in stomachum descendunt, quare per secessum non emittuntur. Licet enim ex ipsis aliquis reficiatur, non tamen incorporantur, nec in stomachum descendunt, nec per secessum emittuntur. Interdum enim odore recreatur homo, qui tamen nec in stomachum nec in secessum dirigitur. Dicitur potest quod species bene descendunt in stomachum, nam aliter quomodo euomerentur? Iuxta ca. *Si quis per ebrietatem* [*Decret.* III, II, c. 28]. Vnde forte per sudorem emittitur de corpore. Certum est quod species quam cito dentibus teruntur tam cito in coelum rapitur corpus Christi»: *Decretum Gratiani emendatum et notationibus illustratum, vna cum glossis*, Romae, Apud Aedes Populi Romani MDLXXXII, 2517. Potser Eimeric tenia també en compte el capítol 59 de la mateixa distinció II: «Credere in Iesum Christum, hoc est manducare panem viuum. Qui credit in eum, manducat. Inuisibiliter saginatur, quia et inuisibiliter renascitur. Et qui manducat carnem meam et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam...». Glossa: «*Credere*] Dicitur in hoc ca. quod qui credit in Christum spiritualiter manducat eum, et viuít in aeternum, nec tamen sacramentaliter sumit corpus Domini, sicut faciunt mali: sed eius participatione fit membrum Christi et eius spiritu vegetatur, et ad Deum tendit, ad quem mali non accedunt»: *ib.*, 2545. Glossa de les *Decretales*: «*Effundere*] Credebant forsan corpus Christi descendere in stomachum et incorporari: quod est falsum, *de conse. Dist. 2, c. tribus gradibus*, non est iste panis, cibus enim animae est, *dist. ead. c. credere*»: cf. *Decretales D. Gregorii Papae IX suae integritati vna cum glossis restituae*, Lugduni, Sumptibus Horatii Cardon MDCXIII, 1664. En l'*Elucidarius* Eimeric explica que va informar Gregori XI sobre la falsedat del text d'aquestes gloses, i que el papa les va reprovar i va prohibir que ningú les prediqués: cf. *ed. c.*, 501.

1781-1785 Cf. III, q. 80, a. 4 (BAC IV, 671-673), on és adduït el text de *1 Cor* 11, 29.

mit et ore gerit et inde in ventrem traicit, sed infructuose, immo in dampnationem sui sumit. Quod scriptura sacra non siluit, sed per Apostolum expressit, qui in epistola *ad Corinthios* inquit: «Qui autem manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non diu-dicans corpus Domini». Et rursus: «Qui autem manducat et bibit indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini».

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem, et presertim quemdam qui composuit librum *Elucidarium* intitulatum, qui astruit quod cum malus corpus Christi vult accipere, non sumit, sed diabolus carbonem in os eius mittit; hec abominor et detestor.

[135]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in isto Eucharistie ineffabili sacramento ita est quod sive corpus Christi «sumat unus sive mille, et tantum iste quantum ille», corpus Christi non diminuitur; et sive conficiat corpus Christi unus presbyter sive multi, corpus Christi non augetur. Quod sacra ecclesia sanctique Ecclesie doctores ita esse fide tenendum dicunt, docent, astruunt et affirmant.

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

1796 Eucharistie B eucarestie

1786-1788 1 Cor 11, 29 1778-1779 1 Cor 11, 27

1790-1794 Cf. Honorius AUGUSTODUNENSIS, *Elucidarium sive Dialogus de summa totius christianae theologiae*, l. II, 30 (PL 172, 1131 D).

1797-1798 Cf. Ulysse CHEVALIER, *Repertorium Hymnologicum*, II, Louvain 1897, 19-20; J. B. PITRA, *Spicilegium Solesmense*, t. I, Paris 1853, 262-263.

1791 *quemdam* És Honori d'Autun (ca. 1080-1150/1160), personatge una mica enigmàtic i esmunyedís, per al qual cf. DTC 7, 139-158; LThK 5, 265; TRE 15, 571-578.

1792-1793 Eimeric discuteix aquesta opinió d'Honori d'Autun en el seu *Elucidarius Elucidarii*, ed. c., 501.

1797-1798 Es tracta de l'estrofa n. 16 de la seqüència *Lauda Sion Salvatorem*, de la missa de la festa de Corpus Christi. La seqüència, com tot l'ofici de Corpus, ha estat atribuïda a Tomàs d'Aquino: A. FORTESCUE, *La messe, étude sur la liturgie romaine*, trad. d'A. Boudinhon, París 1921, 364-369; *Dictionnaire d'Archéologie et Liturgie* 15, 1302; però avui l'atribució és dubtosa per als mateixos dominicans, com es pot veure per la inclusió de tot el text de l'ofici esmentat en el volum d'obres dubtoses de l'*Indicis Thomistici Supplementum. Sancti Thomae Aquinatis Opera Omnia. 6. Reportationes. Opuscula dubiae authenticitatis*, Stuttgart – Bad Cannstatt 1980, 580-581.

[136]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere
 1805 et simpliciter confiteri quod in isto Eucharistie mirabili et ineffabili sa-
 cramento ita est, quod cultus sacerdotum corpus Christi et sangui-
 nem conficientium potestasque eorum durabit et non pertransibit
 usque ad consummationem finemque seculi. Quod sacra scriptura,
 immo ipse Dominus Ihesus in persona hoc expressit, quod *Mattheus*
 1810 refert, qui Christum dixisse inquit: «Ecce ego vobiscum sum usque ad
 consummationem seculi»; quod intelligit Ecclesia sacrosancta sancti-
 que Ecclesie doctores de presentia Domini Ihesu Christi non corpora-
 li et visibili, sicut est in celis, sed de presentia huius tanti tamque
 mirabilis sacramenti, in quo est ipse Dominus Ihesus Christus totus
 1815 verus Deus, verus homo, ille qui est in celo, sub speciebus panis et vini
 velatus, nobis sumendus datus.

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum oppo-
 situm astruentem. Et presertim quosdam hodie dogmatizantes et se-
 minantes quod tempus iam est in quo cessabit totaliter cultus
 1820 sacerdotum, nec deinceps audebunt coronam allegare, neque missam
 celebrare, neque conficere corpus et sanguinem domini Ihesu Christi;
 hos abominor et detestor, immo iudicialiter persequor nisu toto, ius-
 titia exigente.

[137]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere
 1825 et simpliciter confiteri quod sacramentum extreme unctionis est a
 Christo institutum seu fieri mandatum, per Iacobum apostolum Spi-
 ritu Sancto instigante publicatum, et per sacerdotes Ecclesie exercita-
 tum et infirmis in ultimis vite eorum collatum. Quod sic fiendum
 sacra scriptura non siluit, sed expressit, cum per *Iacobum* apostolum in
 1830 sua *epistola* ita inquit: «Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros
 ecclesie et orent super eum, ungentes eum oleo sancto in nomine Do-

1805 Eucharistie B eucarestie

1820 *post* audebunt A *seq* deferre *expunc*

1810-1811 *Mt* 28, 20

1818-1823 Cf. Nicolau EIMERIC, *Incantatio Studii Ilerdensis*, art. 3-7 [cf. Jaume DE PUIG OLIVER, *La Incantatio Studii Ilerdensis de Nicolau Eimeric, O. P. Edició i estudi*, dins «ATCA», XV (1996), 7-108, specialiter 47-48, 57-62.

1830-1833 *Iac* 5, 14-15

1817-1823 Resum i síntesi dels articles 3, 4, 5, i 7 atribuïts per Nicolau Eimeric al valencià Antoni Riera, estudiant de la Universitat de Lleida i impugnat en la *Incantatio Studii Ilerdensis* (cf. *ed. c.*, 57-62).

1824-1828 Cf. *SCG* IV, c. 73 (BAC II, 921-924), on és adduït el text de *Iac* 5, 14-15.

mini; et oratio fidei salvabit infirmum et alleviabit eum, et si in peccatis sit, dimittentur ei».

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. 1835

[138]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod in hoc sacramento confertur gratia, remittuntur peccata, corroborantur spirituales vires, augentur et virtutes. Quod sacra scriptura non siluit, sed expressit, ubi Iacobus apostolus de hoc sacramento, ubi prius, agit. 1840

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium asserentem.

[139]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod istud extreme unctionis sacramentum et ex traditione Ecclesie et ex sententia et consultatione apostoli Iacobi infirmis et non quibuscumque sed de vita corporali desperatis est conferendum, et ideo extrema unctio est vocata. Inungitur quis in sacramento baptismatis primo, immo in sacramento confirmationis secundo, in sacramento ordinis tertio, sed in isto sacramento inungitur ultimo, quia quasi in mortis articulo, et ideo proprie dicitur extrema unctio. Et sicut in sacramento confirmationis datur Spiritus Sanctus ad robur, ut sic inunctus sit in fide firmatus et roboratus, ut stet intrepidus contra fidei persecutorem, sic et potius in hoc sacramento datur ad robur Spiritus Sanctus, ut iste sic corpore debilitatus et in extremis positus, sit in fide firmatus, roboratus tamquam Christi miles, qui de ergastulo corporis exit intrepidus contra et adversus principes tenebrarum et potestates diabolicas debellaturus. 1850

Et per consequens abominor et detestor omnem contrarium astruentem. 1855

1840 ubi A *in marg*
1848 primo B *om*

1836-1840 Cf. *SCG* IV, c. 73 (BAC II, 925); *STb Suppl.*, q. 30, a. 1 (BAC V, 136-137).

1842-1847 Cf. *STb Suppl.*, q. 32, a. 2 (BAC V, 142).

{Articles de la vida eterna}

- 1860 [140]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime infidelium, cum a corporibus exuuntur, mox infernalibus ignibus deputantur. Quod sacra scriptura, immo Christus in *Iohannis evangelio* expressit, qui dicit: «Qui non credit iam iudicatus est»; iam est factum iudicium, sed non apparet iudicium.
- 1865 Est etiam ad hoc determinatio Ecclesie per papam Benedictum duodecimum de fide factam.
Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium affirmantem, et presertim omnes infideles huic veritati catholice adversantes.
- 1870 [141]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime fidelium impiorum, reproborum inquam christianorum, cum a corporibus exuuntur, etiam ignibus infernalibus condemnantur. Quod sacra scriptura non tacuit, sed expressit; nam Christus in *Luce evangelio* de divite epulone inquit:
- 1875 «Mortuus est dives et sepultus est in inferno». Idem Christus in *Luce evangelio* de divite qui volebat dilatare sua promptuaria et graneria, cui dictum est: «Hac nocte demones repetent animam tuam a te, et deducunt ad infernum».
- Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.
- 1880 [142]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime parvulorum in originali culpa decedentium, cum a corporibus exuuntur, ad infernos ad certum locum eis deputatum deducuntur, et visione divine essentie, que pena dam-

1860 Deo A *interlin*

1866 duodecimum A *syllab duo- interlin*

1874 *post* in A *seq* Mathei *cancell* | Luce A *interlin* B Mathei

1863-1864 Io 3, 18

1865- 1866 D Sch 1002; *Directorium*, II, 127 a – 128 a.

1870-1873 D Sch 1002; *Directorium*, II, 127 a – 128 a; q. VIII, n. 5, 251b D.

1875 Lc 16, 22 1877-1879 Lc 12, 20

1865-1866 És la constitució *Benedictus Deus* de Benet XII, promulgada el 29 de gener del 1336.

1870-1873 Cf. *STb Suppl.*, q. 69, a. 2 (BAC V, 350-352).

1881-1885 Cf. *STb Suppl.*, q. 69, a. 6 (BAC V, 356-357).

ni vocatur, perpetuo privabuntur. Quod Ecclesia non tacuit, nam in constitutione per Benedictum duodecimum de fide factam sic defini- 1885
nivit.

Et per consequens abominor et detestor contrarium astruentem, et presertim quemdam Lotarium dictum in libro quem *De miseria huma-* 1890
na fecit, in quo inquit quod felices sunt parvuli qui in materno utero decesserunt; hec abominor et detestor.

[143]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime parvulorum ab originali culpa per baptismum emundatorum, cum ante usum liberi arbitrii a corporibus exuuntur, ad paradisi celestis gloriam perducuntur. Quod Ecclesia in 1895
predicta determinatione de fide facta definiuit.

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem.

[144]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime parvulorum per sacramentum circumcisionis tempore legis scripte, vel alias per sacrificia tempore legis nature a culpa originali emundatarum, ante usum liberi arbitrii et ante passionem Christi, cum a corporibus exuebantur, ad inferos ad limbum sanctorum patrum deducebantur. Quod Ecclesia in dicta constitutione de fide facta definiuit. 1900
1905

Et per consequens abominor et detestor omnem hominem contrarium tenentem.

1889-1891 Cf. INNOCENTIUS III, *De contemptu mundi sive de miseria conditionis humanae*, l. I, c. I (PL 217, 701-702)

1893-1896 D Sch 1000; *Directorium* II, 127 b; q. VIII, n. 5, 251 b B.

1899-1905 D Sch 1000; *Directorium* II, 127 b; q. VIII, n. 5, 251 a CD.

1885-1887 En la decretal *Benedictus Deus* no s'hi llegeix res d'això, cf. *Directorium* II, 126 a – 128 a; D Sch 1000-1001. Ni quan allí mateix, q. VIII, n. 5, 251 a – 251 b, Eimeric explicita les deu heretgies que cal considerar condemnaes per aquella extravagant, no en desglossa cap referent als llimbs. Per tant, o bé es confonia al moment d'escriure, cosa que no creiem probable, o bé dóna per bo que el silenci de l'extravagant sobre els llimbs confirma el que havia estat aprovat en el Concili de Lió II (1271-1276), D Sch 858: «Illorum autem animas, qui in mortali peccato vel cum solo originali decedunt, mox in infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas», doctrina que confirmarà l'any 1439 el Concili de Florència (D Sch 1306).

1889 *Lotarium* És Lotari de Segni (1160-1216), papa Innocenci III de 1198 a 1216, per al qual cf. DTC 7, 1961-1981; LThK 5, 516-518; TRE 16, 175-182; DBI 62, 419-435.

- [145]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime iustorum qui peccaverunt actualiter mortaliter et penituerunt, sed plene pro peccatis non satisfecerunt, cum a corporibus exuuntur, ad infernum qui purgatorium dicitur, ut ibi satisfaciant et purgentur, deducuntur. Quod Ecclesia in constitutione predicta difinivit et in eo quod orationes pro eis instituit.
- 1910 Et per consequens abominor et detestor contrarium astruentem.
- 1915 [146]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime iustorum qui mortaliter peccaverunt et hic perfecte satisfecerunt, sed in extremis vel alias actualiter venialiter peccaverunt et plene non satisfecerunt, cum corporibus exuuntur, ad purgatorium, ut ibi satisfaciant, perducuntur, quia nullum malum debet transire iusto Dei iudicio impunitum. Quod Ecclesia in constitutione predicta difinivit.
- 1920 Et per consequens abominor et detestor contrarium affirmantem.
- [147]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime iustorum que pro peccatis que hic commiserunt plene et totaliter satisfecerunt, cum a corporibus exuuntur, ad paradisi gaudia perducuntur. Idem et de animabus, cum a purgatorio deducuntur, etiam ad paradisi gaudia perducuntur.
- 1925 Quod ecclesia in constitutione predicta difinivit.
- Et per consequens abominor et detestor contrarium astruentem.
- 1930 [148]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime sanctorum martyrum, etiam posito quod alias pro peccatis que commiserunt plene non satisfecerint, pro peccatis que commiserunt ratione martyrii plene satisfecerunt, et cum anime ab eorum corporibus exuuntur, ad paradisi gaudia mox perducuntur. Quod ecclesia in dicta constitutione et alias difinivit.
- 1935 Et per consequens abominor et detestor omnem hominem huiusmodi abnegantem.
- [149]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime iustorum monachorum ac etiam
- 1940 virginum que actualiter peccaverunt et hic plene non satisfecerunt, cum a corporibus exuuntur, non mox ad paradisi gaudia perducuntur,

1911-1912 ut ibi ... purgentur B om 1913 et in eo ... instituit A in calce

1912-1913 D Sch 1000; *Directorium* II, 127 b; q. VIII, n. 5, 251b A.

1915-1920 Ni en la decretal al·ludida ni en el *Directorium* II, q. VIII, n. 5, no és detallada la necessitat d'eixugar la pena dels pecats venials al Purgatori. Eimeric la hi sobreentén. Cf. *Elucidarius Elucidarii*, ed. c., 509-510.

sed ad purgatorium, ut ibi satisfaciant, protrahuntur; secus si plene hic satisfecerunt, nam tunc ad paradisi gaudia deducuntur. Quod Ecclesia sic credit, docet et profitetur atque in predicta constitutione difinivit.

1945

Et per consequens abominor et detestor contrarium astruentem. Et presertim quemdam qui librum qui *Elucidarius* dicitur compilavit, qui ponit quod martyres et monachi et virgines, cum eorum anime a corporibus exuuntur, mox ad celum celorum perducuntur. De martyribus profiteor, de virginibus et monachis indifferenter sic esse detestor.

1950

[150]. Testificor coram Deo et Christo Ihesu me firmiter credere et simpliciter confiteri quod anime iustorum omnium, qui pro peccatis que commiserunt in hoc mundo vel in purgatorio satisfecerunt, mox, non expectata resurrectione corporum nec generali iudicio, ad celum celorum assumuntur et divina intuitiva visione beatificantur eaque perfruuntur. Quod sacra scriptura non tacuit, que per prophetam dixit: «Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hereditas Domini». Sic et Ecclesia in dicta constitutione clare difinivit.

1955

Et per consequens abominor et detestor omnem hereticum contrarium astruentem. Et presertim quemdam magnum dominum et eius

1960

1947 *primum* qui B om
 1950 indifferenter A in calce *paragraphi*
 1952 et Christo Ihesu A *interlin*
 1959 clare A *interlin*

1947-1951 HONORIUS AUGUSTODUNENSIS, *Elucidarium*, l. III, 2 (PL 172, 1157 B-C).

1953-1957 D Sch 1000-1001; *Directorium* II, 127 b; q. VIII, n. 5, 251a D.
 1958 Ps 126, 2-3

1947-1951 Opinió discutida per Eimeric en l'*Elucidarius Elucidarii*, ed. c., 509.

1961 *quemdam magnum dominum* És el papa Joan XXII, el qual, en tres sermons pronunciats respectivament el 1 de novembre, el 15 de desembre del 1331 i el 5 de janer del 1332, i en un opuscle escrit l'any 1333, defensava que les ànimes dels difunts, un cop separades del cos, no tenien la plenitud de la visió divina ni la tindrien fins després de la resurrecció de la carn i del judici final. El 19 de desembre del 1333, a instigació del rei de França, es va obrir causa en matèria de fe sobre aquesta opinió, i el papa convocà una comissió de cardenals i teòlegs que li aconsellà vivament que declarés que es retractaria de la seva opinió, si era contrària a la doctrina comuna de l'Església. Finalment el 3 de desembre del 1334, vigília de la seva mort, es va retractar davant dels cardenals en la butlla *Ne super hiis*, publicada pel seu successor Benet XII. Els textos de tot el procés i de la butlla es poden veure en DU PLESSIS, o. c., 316-322; Ioh. Dominicus MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova Collectio*, vol 25, Graz 1961,

sequaces, qui multis annis palam et publice astruebant quod sanctorum anime usque post resurrectionem corporum et diem iudicii extremum, non viderant nec videbant neque visure erant divinam
1965 essentiam facialiter atque nude, neque erant beate usque tunc.

Hec omnia abominor et detestor et constitutioni in contrarium facere credo et adhereo toto corde.

{*Epíleg*}

Hec est, pater sanctissime Benedicte, fidei mee confessio, que centum quinquaginta continet capitula sacre scripture consona, ad veram
1970 regulam fidei catholice pertinentia; que universa et singula subicio et submitto toto corde meo devoto emende et correctioni totaliter et ex toto vestre sanctitatis eiusdemque successorum Romanorum pontificum atque Ecclesie sacrosancte, in meo ingenio ut in baculo arun-

1972 eiusdemque *syllab* –que *A interlin*

568-569; Ioh. HARDOUIN, *Acta Conciliorum et Epistolae Decretales ac Constitutiones Summorum Pontificum*, París 1714ss, vol 7, 1405 Bss; *Chartularium*, II, n. 987, 440s; D Sch 990-991. Eimeric la reproduí també en l'*Elucidarius Elucidarii*, ed. c., 511-512. Per a la història detallada de la controvèrsia i de l'enorme debar que suscità és indispensable la consulta de l'obra de Christian TROTTMANN, *La vision béatifique. Des disputes scholastiques à sa définition par Benoît XII* (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, fasc. 289), Rome, École Française de Rome – Palais Farnèse 1995, 900 pp. Cf. també Josep GIL I RIBAS, *El debat medieval sobre la visió beatífica (I, II i III)*, dins «Revista Catalana de Teologia», XXVII/2 (2002), 295-351; XXVIII/1 (2003), 135-196; XXVIII/2 (2003), 325-351.

1966 *constitutioni in contrarium factae* Eimeric es refereix a la constitució *Benedictus Deus* del papa Benet XII, promulgada el 29 de gener del 1336, en el qual el papa definia la doctrina tradicional de l'Església sobre l'estat de les ànimes santes abans del judici final. Essent cardenal, Benet XII havia escrit un tractat no pas curt sobre la matèria: *De statu animarum sanctarum ante generale iudicium*, conservat a la BAV, ms. lat. 4006, fol 16-218. Elegit papa, nomenà una comissió de teòlegs per a tancar el debat obert pel seu predecessor, la qual elaborà els materials per a la definició doctrinal de la butlla *Benedictus Deus*, el text de la qual es pot veure en G. TOMASETTI et al., *Bullarum, diplomatum et Privilegiorum Romanum Pontificum Taurinensis editio*, Torí 1857ss, vol 4, 346b-347a; C. COQUELINES, *Bullarum, Privilegiorum ac Diplomatum Romanorum Pontificum amplissima collectio*, Roma 1729ss, vol. 3/II, 214ab; DU PLESSIS D'ARGENTRÉ, o. c., 321bs; D Sch 1000-1001. Eimeric la reproduceix en el *Directorium*, II, p. 127 a – 128 a, i en l'*Elucidarius Elucidarii*, ed. c., 512-514.

dineo, et merito, non confidens, quatenus eadem sanctitas, eiusdem
 1975
 successorum Romanorum pontificum Christi vicariorum, atque in-
 contaminate Dei Ecclesie sacrosancte videat, iudicet et discernat. Et si
 aliquid contingerit invenire catholice veritati contrarium, vel in fide
 suspectum, seu alias falsum vel temerarium, id nunc pro tunc et tunc
 pro nunc revoco et anullo atque habere volo et habeo pro non scripto,
 meeque ignorantie id adscribo. Si autem nil talium, ut confido, 1980
 immensas laudes refero summo Deo creatori, bonorum omnium largi-
 tori. Cui sit laus, honor, virtus, gloria et benedictio per omnia secula
 seculorum. Amen.

Explicit tractatus *Confessio fidei Christiane* intitulatus, per me fra-
 trem Nicolaum Eymerici ordinis fratrum predicatorum, Aragonie in- 1985
 quisitorem heretice pravitatis compilatus, Auinione initiatus et
 terminatus anno ab incarnatione Domini M^o CCC^o Nonagesimo sex-
 to, Pontificatus autem sanctissimi domini nostri pape Benedicti ter-
 tiidecimi anno secundo, meeque relegationis cum Iohanne
 evangelista filio Zebedei consanguineo domini Ihesu Christi, pro fidei 1990
 defensione et heresum extirpatione aliquorum lullistarum heretico-
 rum vehementia et impulsu anno tertio. Explicit.

Finito libro sit laus gloria Christo.

Est correctus.

1979 et habeo *in marg sin*

1993-1994 Finito ... correctus B *om*

TAULA DE MOTS DE LA *CONFESSIO*...

La taula recull les formes del text, no les de l'aparat crític. Els noms i verbs s'entren com al diccionari, posant entre parèntesi la forma d'entrada usual, si aquesta no apareix en el text. Alguns mots, molt pocs, que en el text apareixen seccionats, s'han mantingut sense aglutinar. Les diverses formes declinables (cas, gènere, nombre, grau) i les formes de les conjugacions (modes, temps, persones), compreses les dels verbs irregulars, sota la forma d'entrada usual del mot en qüestió, són ordenades alfabèticament.

- a 62, 113, 123, 125, 136, 306, 307, 356, 359, 384, 387, 388, 396, 416, 422, 422, 424, 426, 427, 433, 435, 436, 438, 439, 440, 443, 446, 447, 447, 448, 448, 455, 456, 493, 622, 643, 652, 673, 674, 675, 689, 690, 724, 739, 770, 774, 806, 879, 926, 939, 951, 960, 1005, 1007, 1239, 1240, 1247, 1250, 1320, 1336, 1348, 1364, 1373, 1379, 1380, 1381, 1382, 1541, 1545, 1557, 1571, 1574, 1591, 1608, 1610, 1616, 1709, 1825, 1861, 1872, 1877, 1883, 1894, 1902, 1903, 1911, 1925, 1926, 1941, 1948
- ab 146, 169, 206, 241, 412, 423, 433, 437, 448, 457, 552, 606, 614, 674, 675, 703, 719, 736, 738, 764, 765, 774, 778, 785, 794, 798, 799, 805, 806, 808, 811, 820, 959, 977, 997, 1007, 1254, 1324, 1336, 1379, 1893, 1934, 1987
- (abbas) abbatem 511
- Abel 830
- (abnego) abnegant 844-845; abnegantem 399, 409, 1937; abnegantes 860, 1319, 1605-1606; abnegavit 719
- abominor 116, 118, 129, 141, 153, 163, 177, 186, 197, 209, 219, 228, 237, 247, 254, 264, 276, 297, 309, 320, 334, 342, 351, 363, 372, 390, 398, 408, 418, 429, 442, 451, 460, 467, 474, 485, 491, 502, 510, 540, 569, 580, 591, 599, 613, 621, 631, 639, 649, 664, 685, 697, 708, 717, 729, 745, 757, 772, 781, 789, 802, 815, 815, 821, 841, 859, 872, 885, 898, 905, 914, 928, 937, 957, 958, 960, 963, 974, 995, 996, 999, 1003, 1022, 1025, 1032, 1039, 1057, 1070, 1078-1079, 1095, 1100, 1118, 1127, 1135, 1141-1142, 1150, 1157, 1167, 1170, 1180, 1185, 1191, 1208, 1214, 1222, 1233, 1248, 1264, 1272, 1285, 1293, 1306, 1318, 1331, 1342, 1359, 1374, 1390, 1402, 1417, 1429, 1440, 1447, 1454, 1465, 1474, 1480, 1487, 1495, 1502, 1516, 1527, 1533, 1552, 1567, 1585, 1589, 1604, 1613, 1625, 1636, 1646, 1653, 1662, 1672, 1680, 1688, 1698, 1706, 1715, 1724, 1733, 1742, 1754, 1765, 1778, 1790, 1793-1794, 1802, 1817, 1822, 1834, 1841, 1858, 1867, 1879, 1888, 1891, 1897, 1906, 1914, 1922, 1929, 1936, 1946, 1960, 1966
- Abraam 1019; Abraham 272
- (abrevio) abreviatum 158
- (abscondo) absconderint 953
- (absolvo) absoluta 289; absolvitur 1598
- absque 750, 751, 1509
- (abyssus) abyssi 404
- ac 1, 3, 5, 6, 17, 19, 68, 118, 458, 471, 471, 917, 1004, 1006, 1268, 1554, 1681, 1939
- (accedo) accedet 551; accessit 1137
- (accido) accidens 137, 918; accidenti 204; accidentia 1666
- (accipio) accepit 1140-1141; 1620; accepto 1621; accipere 1793; accipiens 1055, 1068, 1147, 1204
- (acclamo) acclamare 15, 68
- (actio) actiones 523
- (activus) activa 270, 283
- actualis 849, 1543, 1592; actuale 753, 754, 761, 847, 860; actuali 764; actualia 848, actualium 852
- actualiter 1909-1910, 1917, 1940
- (actus) Actibus 1368, 1408, 1435; actu 204
- (acuo) acuitur 38

- ad 21, 28, 37, 49, 75, 79, 80, 102, 114, 115, 124, 132, 148, 150, 174, 195, 199, 253, 260, 272, 274, 318, 350, 357, 514, 515, 546, 548, 551, 588, 589, 597, 627, 669, 671, 706, 715, 769, 786, 826, 836, 837, 849, 871, 879, 880, 881, 883, 889, 890, 894, 895, 912, 926, 943, 944, 947, 951, 952, 972, 1015, 1052, 1067, 1113, 1126, 1127, 1137, 1164, 1200, 1218, 1244, 1245, 1300, 1302, 1303, 1314, 1321, 1325, 1351, 1363, 1393, 1395, 1396, 1406, 1420, 1423, 1424, 1426, 1427, 1437, 1458, 1476, 1478, 1483, 1490, 1498, 1499, 1511, 1522, 1530, 1535, 1559, 1564, 1565, 1566, 1569, 1576, 1582, 1599, 1609, 1642, 1710, 1719, 1738, 1770, 1786, 1808, 1810, 1852, 1854, 1865, 1878, 1883, 1895, 1903, 1911, 1919, 1926, 1927, 1934, 1941, 1942, 1943, 1949, 1955, 1969
- Adam 688, 698, 713, 714, 736, 769; Ade 711, 716, 825, 847, 866
- (addo) addita 1461-1462; additur 438; addunt 1453
- (adduco) adducentes 1220-1221; adducet 1398
- (adequo) adequatum 157
- adhereo 97, 1967; adherebit 1580
- adhuc 787
- (adimpleo) adimplere 287
- adinvicem 31
- (adiungo) adiunxisse 1453
- (administratorius) administratorii 893
- (admirabilis) admirabili 1675, 1684
- admitto 97; admittunt 452
- (adnihilo) adnihilare 271; adnihilata 1686
- (adoptatio) adoptationem 1098-1099
- (adoro) adorant 184; adorare 185; adorarunt 132
- (adquiesco) adquievisse 705
- adscribo 1980
- (adsum) ades 955
- (adultus) adulti 1544, 1570; adultis 1544
- (aduno) adunatum 203
- (advena) advenis 82
- adventus 1421, 1433, 1443; adventu 1467, 1468; adventum 1420, 1426, 1476, 1483
- (adversor) adversantes 1869
- adversum 1601
- adversus 42, 1856
- (aereus) aereum 1129, 1138
- (aes) aere 1236, 1237, 1407
- (affectio) affectiones 324
- (affirmo) affirmandum 281; affirmant 1687, 1764, 1772, 1801; affirmantem 1273, 1517, 1724-1725, 1868, 1922; affirmantes 700, 1663, 1681; affirmarunt 352, 665-666, 1697, 1704-1705; affirmat 483;
- (agnus) Agno 99
- (ago) agens 379; agente 332, 1667; agentis 919; agere 272; agit 328, 919, 920, 1840; agite 857, 1316, 1600; agitur 1019, 1525; egerunt 131; egit 1246
- agricola 1630
- (agricultor) agricultoribus 1532
- alienus 764, 766-767; alieni 349; alienum 206
- aliqua 103, 659, 1136
- aliquando 547, 1701
- (aliquis) aliqua 1079; aliqui 547; aliquid 290, 911, 925, 1514, 1977; aliquo 98; aliquorum 1991
- aliter 390, 909, 1696
- alius 164, 313, 315, 341, 767, 768, 1588, 1758, 1769; alia 796, 1507, 1695; aliam 402; alias 442, 519, 531, 965, 1073, 1148, 1193, 1563, 1901, 1917, 1932, 1935, 1978; alie 1188; alii 1040; aliiis 405, 794, 831, 856, 966, 1206; alio 412, 674, 675, 775; aliorum 726; alios 613, 848, 1006; alium 278
- (allego) allegans 1152-1153; allegare 1820
- (allevio) alleviabit 1832; alleviatum 158
- (alligo) alligatas 1001-1002; alligate 1003; alligatus 1583
- (alloquor) alloquente 114, 139; alloquentis 703
- (alo) alitum 751
- (Alphonsus) Alphonsum 650
- (altar) altari 1658
- (alter) alterius 818
- (alterabilis) alterabilem 214
- altercatio 1041
- altitudo 174, 253, 318; altitudine 552
- (altus) altiora 552; Altissimi 427, 1093; altum 544, 551, 1354
- ambula 273; ambulasse 1125
- amen 1983
- (amo) amat 333, 382
- amor 327; amore 332, 1366
- Amos 950
- amplius 36, 45, 101, 1030

- (anathema) anathematis 47
 (Anaxagoras) Anaxagoram 210-211, 229
 angelus 274, 314, 786, 795-796, 1109, 1337-1338; angeli 658, 677-678, 679, 894, 1410, 1446; angelico 169; angelis 1007; angelo 670, 733, 811, 812, 968; angelorum 689; angelos 668, 888-889, 890-891, 891, 1444
 (angustia) angustie 37-38, 706
 anima 722, 981, 1009, 1010, 1019, 1035, 1036, 1037, 1161, 1163, 1164, 1177, 1178, 1187, 1215, 1280, 1300, 1309, 1312, 1323, 1326, 1336, 1721, 1748, 1749, 1752; animabus 1015, 1016-1017, 1019, 1323, 1926; animam 985, 986, 990-991, 1018, 1021, 1023, 1024, 1159, 1162, 1169, 1172, 1175, 1179, 1182, 1184, 1192, 1196, 1213, 1280, 1283, 1877; animas 690, 997, 1000, 1005, 1007, 1193, 1310, 1327; anime 977, 983, 992, 1016, 1170, 1183, 1188, 1320, 1861, 1871, 1882, 1893, 1900, 1909, 1916, 1924, 1931, 1934, 1939, 1948, 1953, 1963
 (animal) animalibus 867; animalium 883
 (animus) animo 67-68
 Anna 817, 819, 820
 (annuntio) annuntiante 811
 (annus) annis 1962; anno 1987, 1989, 1992; annos 35-36, 45, 878
 ante 404, 425, 864, 875, 980, 993, 1492, 1894, 1902, 1903
 antea 1040
 (antedico) antedicta 1467; antedictis 794, 1360-1361; antedictos 842-843; antedictum 1528, 1568
 (antefero) antelata 49, 94, antelatos 702
 antequam 406, 779, 992
 (Antichristus) Antichristi 1420-1421, 1421, 1422, 1467
 (antiquus) antiquam 12; antiquos 186, 197, 209, 228, 373, 613, 640, 664, 963
 anullo 1979
 (aperio) aperta 262, 947, 1458-1459
 (Apocalypsis) Apocalypsi 681, 1114, 1428, 1479
 (Apollinaris) Apollinarem 1004, 1151
 (Apollinarius) Apollinarium 1181, 1213
 (apostolicus) apostolicam 1505; Apostolicon 1073
 apostolus 890, 1839; Apostolus 73, 133, 174, 193, 199, 252, 260, 303, 318, 350, 357, 588, 589, 597, 627, 715, 769, 912, 926, 947, 1052, 1067, 1113, 1200, 1303, 1396, 1469, 1491, 1510-1511, 1522, 1564, 1582, 1631; apostoli 34, 1710, 1720, 1728, 1845; Apostoli 75, 79, 582, 1508; apostolis 65, 1372, 1445; Apostolo 90, 124, 148-149, 1458; apostolorum 618, 1368, 1435, 1524; Apostolum 1427, 1478, 1546, 1786; apostolum 1826, 1829
 (appareo) apparentem 1106-1107, 1122; apparentes 604; apparenti 1126; apparentium 598, 1523; apparet 1864; apparuit 1339
 (apello) appellatur 1046; appellavit 1315
 (appeto) appetente 671
 (appetitus) apertu 670; appetitui 676; appetitum 671
 (appono) apposuit 852
 approbo 938; approbet 94
 (appropinquo) appropinquat 857, 1316-1317
 apud 217, 275, 578, 973, 1047
 aqua 37, 740, 743, 834, 1155, 1330, 1548; aquam 164, 188; aque 829, 1512
 (aqueductus) aqueductum 1141
 (aquilo) aquilonem 881-882
 (arabs) Arabem 1023
 Aragonia 5; Aragonie 62, 1985
 (arbitrium) arbitrii 1894, 1902
 (arbitror) arbitratus 1054, 1201-1202
 (arbor) arboribus 1073-1074; arborum 883
 (arcto) arcatum 157
 (arx) arce 703
 (ardeo) arsi 46
 (ardens) ardentius 35
 (argentarius) argentarii 55
 (argenteus) argentea 198-199
 argumentum 598, 609, 1523
 (aridus) aridam 32
 (Aristotelis) Aristotelem 613; Aristotilem 372, 640, 698
 (arithmeticus) arithmetici 51
 (arrianus) arrianos 492
 (Arrius) Arrium 1168, 1212
 articulus 596, 1304, 1534; articuli 1519; articulis 1525, 1529, 1539; articulo 1850; articulos 1529, 1535; articulum 608, 1536
 (arundineus) arundineo 1973-1974

- (ascendo) ascendant 1414; ascendendo 102; ascendens 1352, 1354; ascendentem 1411; ascenderint 952; ascendero 954; ascendit 1277, 1351, 1355, 1357
 ascensio 1423
 (aspergo) asperso 1286; aspersus 1281
 (assentio) assentiunt 1332, 1360
 (asserer) asserentem 363-364, 580, 651, 730, 758, 1181, 1234, 1285, 1293-1294, 1319, 1343, 1447-1448, 1454, 1465, 1842; asserentes 614, 1273, 1688; asserit 483, 1023; asseruit 1773; asserunt 959, 1687, 1732
 (assevero) asseverant 1060; asseverantem 782, 899; asseverantes 1553
 (assumo) assumpsisse 1106, 1121, 1144, 1146, 1152; assumpsit 1140, 1160; assumuntur 1956
 (astrologus) astrologi 52
 (astronomus) astronomi 51-52
 (astruo) astruant 1040; astruat 809; astruebant 190, 199, 211, 964, 1962, 732, 1286; astruebat 1639; astruentem 153, 178, 219-220, 238, 248, 278, 298, 310, 321, 335, 419, 430, 461, 468, 475, 485, 492, 511, 540-541, 570, 591, 600-601, 622, 640, 650, 686, 698, 709, 718, 773, 790, 803, 842, 873, 886, 906, 915, 929, 958, 975, 996, 999-1000, 1023, 1058, 1070-1071, 1096, 1119, 1136, 1151, 1168, 1192, 1209, 1249, 1265, 1332, 1360, 1375, 1390-1391, 1418, 1430, 1440-1441, 1474, 1481, 1488, 1496, 1503, 1517, 1528, 1553, 1568, 1586, 1605, 1637, 1654, 1663, 1673, 1715-1716, 1733-1734, 1743, 1755, 1766, 1779, 1791, 1803, 1818, 1835, 1858-1859, 1880, 1888, 1898, 1914, 1929, 1946, 1961; astruentes 632-633, 1059, 1613, 1626, 1646, 1698, 1706, 1780; astruit 513, 601, 731, 800, 1024, 1074, 1077, 1151, 1168, 1193, 1792; astruunt 352, 444, 1097, 1120, 1319-1320, 1713, 1723, 1740, 1753, 1763, 1772, 1801; astruxerunt 1040; astruxit 164, 1139
 Athanasius 427; Athanasii 416
 atque 39, 79, 92, 93, 95, 97, 100, 102, 105, 327, 434, 444, 689, 1211, 1292, 1311, 1340, 1509, 1654, 1676, 1677, 1678, 1690, 1713, 1723, 1730, 1732, 1740, 1753, 1944, 1965, 1973, 1975, 1979
 attamen 103, 1010
 (attestor) attestante 118, 140; attestantur 1566; attestatur 133, 787, 795, 939, 1341, 1346
 (attingo) attingere 547
 auctoritas 1079; auctoritates 1020, 1603; auctoritatibus 1101, 1206;
 (audeo) audebunt 1820
 (audio) audi 348; audiebant 389
 (aufero) auferam 953; auferas 387; auferebantur 839; auferre 14
 (aufugio) aufugisse 939
 (augeo) augentur 1838; augetur 1597, 1799
 (Auinio) Auinione 1986
 (aureus) aurea 199
 aurora 1325, 1335-1336
 aut 8, 560, 926, 1514, 1531
 autem 80, 305, 383, 608, 712, 713, 767, 829, 839, 911, 922, 925, 948, 965, 966, 1081, 1156, 1221-1222, 1225, 1382, 1445, 1462, 1485, 1533, 1564, 1631, 1669, 1751, 1777, 1786, 1788, 1980, 1988
 (baculum) baculo 1973
 (baiulo) baiulando 16
 (bannitio) bannitionem 63
 baptisma 1547, 1593; baptismatis 1541, 1848
 baptismum 747, 810, 829, 839, 1553, 1894; baptismi 844
 Baptista 793; Baptistam 784
 (baptizo) baptizantes 1550; baptizati 1569; baptizatos 1554
 (baro) barones 53-54
 (Basilus) Basilium 581
 (beatifico) beatificavit 1324-1325; beatificatur 1956; beatificate 1321; beatificavit 1310
 beatus 303, 306, 307, 307-308; beata 817, 1312; beate 1965; beati 304, 306, 678, 1315; beatissimo 1; beatissime 24, 101; beato 7, 67; beatorum 6, 313; beatum 285, 300, 302, 312, 313
 beatitudo 307
 (begardus) begardum 43, 512
 Belial 49
 bene 644, 1003
 (benedico) benedicendum 904
 benedictio 1982

- (Benedictus) Benedicte 1968; Benedicti 1988; Benedicto 2, 100; Benedictum 1865, 1886
- (beneplacitum) beneplaciti 287
- (Berengarius) Berengarium 1637
- (bibo) bibere 1773, 1777; biberitis 1776; bisse 1125; bibit 1775, 1787, 1788
- bonus 139, 387, 1769; bona 263, 644, 647; bonas 655; boni 894, 993; bonorum 1424, 1981; bonum 135, 135, 136, 137, 137-138, 138, 139, 224, 284, 328, 1398
- Bosra 1358
- (bos) boves 869
- (brachium) brachio 40
- (brutus) brutis 1035
- (bucca) buccis 60
- (cado) cadentis 684; cecidit 388
- Cain 847, 860, 1605
- calcaneum 23, 58
- calix 1621, 1750; calice 1621
- (campus) campi 870
- (canonicus) canonica 216-217
- (canticum) canticis 1509, 1581-1582
- (capio) capi 557; capiunt 893; ceperunt 1275
- (capitulum) capitula 1969; capitulo 449, 1428, 1428
- (captivitas) captivitatem 1329, 1355
- (captivus) captivam 1329, 1355
- (caput) capite 1166
- (carbo) carbonem 1793
- (carcer) carceribus 37, 47, 1001
- (cardo) cardines 267, 962
- (careo) caret 241
- (caritas) caritate 332
- (Carmelus) Carmeli 953
- (carneus) carneum 1130
- caro 244, 578, 1045, 1048, 1049, 1050, 1051, 1066, 1153, 1623, 1633; carne 799; carnem 820, 1105, 1116, 1144, 1145, 1146, 1152, 1154, 1156, 1159, 1169, 1229, 1283, 1618, 1774-1775, 1776
- (carus) caras 655; carissimi 1470; caros 691
- (Castella) Castelle 650
- (castrum) castra 19
- (casus) casu 1562
- (Cathalonia) Cathalonie 62
- cathena 27
- catholicus 1535; catholica 450; catholicam 1505; catholice 107, 1137, 1868-1869, 1970, 1977; catholicis 82
- (cauda) caudis 31
- causa 452; causam 124, 356
- (celebro) celebrantes 1737; celebrare 1821; celebrassem 19
- celestis 1895; celestia 643, 875, 882, 1321; celestium 624-625, 692
- celum 610-611, 620, 935, 952, 954, 955, 1409, 1411, 1423, 1659, 1770, 1949, 1955-1956; celi 267, 618, 619, 630, 870, 877, 962; celis 70, 259, 1082, 1406, 1444, 1507, 1813; celo 331, 370, 680, 683, 751, 752, 1140, 1634, 1635, 1657, 1658, 1815; celorum 858, 1316, 1949, 1956; celos 665, 1277, 1350, 1356
- (censeo) censenda 44
- centum 1968-1969
- (cerdo) cerdones 54
- (Cerinthus) Cerinthum 1058-1059, 1209
- (cerno) cernentibus 1350
- (certus) certa 102; certas 665; certe 102; certi 1424; certis 1616; certum 661, 1883
- (cesso) cessabit 1819
- (ceter) cetera 676; ceteris 17, 855; ceteros 373, 844
- (chorus) choro 17
- (christianus) christiane 1984; christiani 106; christianorum 1872
- Christus 498, 742, 763, 971, 1155, 1160, 1162, 1183, 1217, 1257, 1267, 1277, 1290, 1295, 1300, 1313, 1354, 1371-1372, 1386, 1393, 1437, 1438, 1472, 1511, 1565, 1599, 1620, 1630, 1631, 1632, 1650, 1651, 1656-1657, 1728, 1774, 1760, 1814, 1863, 1874, 1875; Christi 61-62, 66, 92, 92, 100, 823, 1017, 1114, 1187, 1188, 1192, 1247, 1249-1250, 1255, 1258, 1259, 1260, 1262, 1281, 1283, 1286, 1290, 1323, 1344, 1345, 1412, 1420, 1425, 1432, 1433, 1443, 1468, 1476, 1483, 1490, 1492, 1493, 1508, 1560, 1576, 1579, 1609, 1616, 1617, 1617-1618, 1618, 1629, 1638, 1641, 1657, 1666, 1667, 1676, 1678, 1685, 1702, 1710, 1711, 1720, 1721, 1728, 1729, 1737, 1746, 1747, 1758, 1759, 1760, 1769, 1770, 1773, 1783, 1792, 1797, 1798, 1799, 1806, 1812, 1821, 1855, 1903, 1975,

- 1990; Christo 1, 99, 106, 109, 120, 134, 143, 155, 166, 179, 191, 201, 212, 221, 231, 239, 249, 257, 268, 279, 299, 311, 322, 338, 345, 354, 366, 375, 393, 400, 410, 420, 431, 445, 454, 462, 469, 476, 486, 495, 504, 517, 542, 573, 584, 594, 605, 616, 623, 634, 642, 653, 667, 687, 701, 710, 720, 734, 748, 762, 770, 774, 776, 783, 791, 824, 846, 863, 874, 887, 900, 907, 916, 931, 940, 967, 976, 1008, 1033, 1042, 1063, 1084, 1085, 1104, 1128, 1143, 1158, 1171, 1174, 1175, 1182, 1186, 1195, 1196, 1210, 1212, 1213, 1216, 1217, 1219, 1223, 1224, 1227, 1238, 1251, 1266, 1278, 1279, 1289, 1299, 1308, 1322, 1334, 1347, 1362, 1376, 1392, 1404, 1419, 1431, 1442, 1449, 1455, 1466, 1475, 1482, 1489, 1497, 1504, 1518, 1540, 1556, 1572, 1590, 1607, 1614, 1616, 1627, 1640, 1648, 1655, 1664, 1674, 1682, 1689, 1699, 1707, 1709, 1711, 1717, 1719, 1726, 1735, 1744, 1756, 1767, 1781, 1795, 1804, 1824, 1826, 1836, 1843, 1860, 1870, 1881, 1892, 1899, 1908, 1915, 1923, 1930, 1938, 1952, 1993; Christum 749, 770, 771, 1061, 1086, 1097, 1106, 1121, 1126, 1169, 1210-1211, 1214, 1220, 1228, 1234, 1236, 1405, 1432, 1435, 1445, 1450, 1453, 1460, 1810
- (cibo) cibaretur 1694-1695
 cibus 1624, 1633; cibum 12, 1694
 circa 267, 962, 1225
 (circueo) circuiendo 32; circuire 16
 (circuitus) circuitu 1415
 (circumcido) circumcidetur 832
 (circumcisio) circumcisionis 828-829, 1900-1901
 circumscriptio 561
 (civitas) civitates 60
 (clamo) clamat 1510; clamaverunt 58
 (clarus) clare 301, 854, 1021, 1101, 1206-1207, 1311, 1959
 (claudo) clauso 1336
 (claustrum) claustrum 16
 clavus 38; clavo 38
 (coequalis) coequalis 472, 488
 (coeternus) coeterna 472, 478
 (coevus) coevum 145
 (cogitatio) cogitationes 1013
 (cogito) cogitatu 174, 317
 cognitio 943
 cognoscibiliter 128, 361
 (cognosco) cognoscentem 259; cognosci 365; cognovissent 130
 (collaudo) collaudandum 225
 (colligo) colligatis 31
 (collis) colles 405
 (colloco) collocati 679; collocatos 694; collocatus 1363-1364; collocavit 1352-1353
 color 1669
 (colorare) coloratum 181-182
 (colossensis) Colossenses 588
 columba 1510, 1582
 (comedo) comedere 1773, 1777; comederem 9-10; comedisse 1125; comedit 1349
 (comes) comites 53
 commendo 1165
 (commisceo) commixtum 203
 (committo) commiserunt 1925, 1932, 1933, 1954; commisisse 753, 760; commisit 713, 754; committentes 848
 communis 529, 533, 535, 538; communes 1245; communi 27, 658, 969
 communiter 448, 456, 1240, 1247, 1250
 (commutabilis) commutabilem 214
 (compago) compagibus 35
 (compilo) compilatus 1986; compilavi 25, 85; compilavit 1947
 (complico) complicarem 9
 (compono) compositum 202-203; 210; composuit 1529, 1791
 (compositio) compositione 206
 (comprehendo) comprehendi 170
 (comprehensivus) comprehensive 314, 315-316
 (concedo) concesserunt 1219; concessit 850
 concessio 1424;
 (concido) conciduntur 1762; concisus 1761
 (concipio) concepisse 812; concepit 727; concepta 404, 804, 808, 818; conceptum 750, 760, 778-779, 786, 1102, 1108, 1123, 1229, 1235, 1236, 1239; conceptus 727, 765, 768, 811, 1254; concipies 1092, 1109; concipitur 722, 724, 725, 1257
 (concisio) concisionis 1415, 1416
 concludere 572; conclusi 48; conclusum 158-159
 (concomitantia) concomitantie 1748-1749, 1751

- (concreo) concreatas 657, 1193; concreatos 669
- (concupitus) concubitum 721
- (condemno) condemnabit 1499; condemnati 680-681; condemnantur 1873; condemnatum 738
- conditio 1029
- (confero) conferendum 1847; conferretur 853; conferri 1545; confertur 1542-1543, 1594, 1837; collatum 1828; contulit 826, 828, 851, 1367
- confessio 80, 1564-1565, 1968, 1984; confessione 1597; confessionem 101, 1595; confessionis 1539
- (conficio) confecissent 1710, 1712, 1720, 1721-1722, 1729, 1731; conficere 1821; conficiat 1798; conficiendum 1609; conficient 1739; conficientes 1737; conficientium 1807; conficimus 1737-1738, 1746, 1750
- confido 1980; confidens 1974
- (confirmatio) confirmationis 1557, 1848, 1851
- (confirmo) confirmati 678
- confiteor 85, 98; confiteatur 1561; confitebor 1601; confitendum 281, 293-294; confitens 1223; confiteri 107, 110, 121, 135, 144, 156, 167, 180, 192, 202, 213, 222, 232, 240, 250, 258, 269, 280, 300, 312, 323, 339, 346, 355, 367, 376, 394, 401, 411, 421, 432, 446, 455, 463, 470, 477, 487, 496, 505, 518, 543, 574, 585, 595, 606, 617, 624, 635, 643, 654, 668, 688, 702, 711, 721, 735, 749, 763, 777, 784, 792, 825, 847, 864, 875, 888, 901, 908, 917, 932, 941, 968, 977, 1009, 1034, 1043, 1064, 1085, 1105, 1129, 1144, 1159, 1175, 1187, 1196, 1228, 1239, 1252, 1267, 1279, 1290, 1300, 1309, 1323, 1335, 1348, 1363, 1377, 1393, 1405, 1420, 1432, 1443, 1450, 1456, 1467, 1476, 1483, 1490, 1498, 1505, 1519, 1541, 1557, 1573, 1591, 1608, 1615, 1628, 1641, 1649, 1656, 1665, 1675, 1683, 1690, 1700, 1708, 1718, 1727, 1736, 1745, 1757, 1768, 1782, 1796, 1805, 1825, 1837, 1844, 1861, 1871, 1882, 1893, 1900, 1909, 1916, 1924, 1931, 1939, 1953; confitetur 554, 629, 1271
- (confusio) confusione 1560-1561
- (congrego) congregabo 1412, 1493
- coniunctio 1577-1578, 1578; coniunctionem 1217-1218, 1578; coniunctionis 1576
- (coniungo) coniunctum 182, 203; coniunxit 1584
- (coniux) coniuges 1577
- (consanguineus) consanguineo 61, 1990
- (consequor) consequantur 838; consequendam 837, 850; consequens 186, 781, 1243, 1272, 1285, 1293, 1306, 1318, 1331, 1342, 1359, 1374, 1390, 1402, 1417, 1429, 1447, 1454, 1465, 1474, 1480, 1487, 1495, 1502, 1516, 1527, 1552, 1567, 1585, 1604, 1613, 1625, 1636, 1646, 1653, 1662, 1672, 1680, 1698, 1706, 1733, 1742, 1754, 1765, 1778, 1790, 1802, 1817, 1834, 1841, 1858, 1867, 1879, 1888, 1897, 1906, 1914, 1922, 1929, 1936, 1946, 1960
- consequenter 116, 129, 141, 153, 163, 177, 197, 209, 219, 228, 237, 247, 254, 264, 276, 297, 309, 320, 334, 342, 351, 363, 372, 390, 398, 408, 418, 429, 442, 451, 460, 467, 474, 485, 491, 502, 510, 540, 569, 580, 591, 599, 613, 621, 631, 639, 649, 664, 685, 697, 708, 717, 729, 745, 753, 757, 772, 789, 802, 819-820, 841, 859, 872, 885, 898, 905, 914, 928, 937, 938, 957, 974, 995, 1022, 1039, 1057, 1070, 1095, 1118, 1135, 1150, 1167, 1180, 1183, 1191, 1208, 1233, 1248, 1264, 1440, 1715, 1724
- (conservo) conservare 271; conservaretur 926
- (considero) considerat 267, 963; consideravit 807, 810, 812
- (consigno) consignavi 36
- (consilium) consilia 851; consilio 173, 317, 705
- consimiliter 871, 1749
- (consonus) consona 1969
- (conspicio) conspiciuntur 126, 196, 359-360
- (constans) constantes 1366-1367
- (constituo) constituentes 537; constituerunt 1216; constituisti 897; constitutos 692; constitutum 206; constitutus 1161, 1397
- (constitutio) constitutione 1886, 1904-1905, 1912-1913, 1921, 1928, 1935, 1944, 1959; constitutionis 1966
- (constubstantialis) constubstantiales 488
- (consultatio) consultatione 1845

- consummatio 1484; consummatione 1433
 consummationem 1738-1739, 1808,
 1811
 (consummo) consummaretur 1437; consum-
 mati 41
 (consurgo) consurgant 1413
 (contemplo[r]) contemplari 260
 (contemno) contemptis 1561
 (contentivus) contentivum 223
 (contineo) contentus 21; continet 1969
 (contingo) contingerit 1977
 (continuus) continue 1296
 contra 22, 23, 42, 48, 58, 59, 271-272, 608,
 679, 849, 851, 860, 1581, 1853, 1856
 contradico 98; contradicunt 453
 (contradictio) contradictionem 270, 283
 (contradictorius) contradictoria 292
 (contraeo) contraisse 704
 (contraho) contrahitur 723; contraxisse 732,
 753, 759; contraxit 714, 754, 814, 819,
 819, 820
 (contrarius) contraria 286, 821-822; contra-
 rium 177-178, 237-238, 247-248, 297-
 298, 309-310, 320-321, 334-335,
 418-419, 429-430, 444, 461, 467-468,
 474-475, 485, 491-492, 502-503, 510-
 511, 540, 569-570, 591, 612, 639-640,
 649-650, 685-686, 697-698, 708-709,
 717-718, 729-730, 745-746, 757-758,
 772-773, 781-782, 789-790, 802, 885-
 886, 841-842, 872-873, 898-899, 905-
 906, 914-915, 928-929, 937-938,
 957-958, 974-975, 995-996, 1022-1023,
 1039, 1095-1096, 1118-1119, 1135-
 1136, 1150-1151, 1167-1168, 1180-
 1181, 1191-1192, 1209, 1233-1234,
 1248-1249, 1264-1265, 1272-1273,
 1285, 1287, 1293, 1318-1319, 1331-
 1332, 1342-1343, 1359-1360, 1374-
 1375, 1390, 1417-1418, 1429-1430,
 1440, 1447, 1454, 1465, 1474, 1480-
 1481, 1487-1488, 1495-1496, 1502-
 1503, 1516-1517, 1527-1528,
 1552-1553, 1567-1568, 1585-1586,
 1604-1605, 1613, 1626, 1636-1637,
 1646, 1653-1654, 1662-1663, 1663,
 1672-1673, 1680-1681, 1688, 1698,
 1706, 1715, 1724, 1733, 1742-1743,
 1754-1755, 1765-1766, 1778-1779,
 1790-1791, 1802-1803, 1834-1835,
 1841-1842, 1858, 1867-1868, 1879-
 1880, 1888, 1897-1898, 1906-1907,
 1914, 1922, 1929, 1946, 1960-1961,
 1966, 1977
 (contritio) contritione 1596; contritionem
 1595
 (contumelia) contumeliam 65
 (convenio) convenire 1112, 1172; convenit
 536; conveniunt 32
 conversio 1425
 (conversor) conversatum 752; conversatus
 1267-1268
 (convertio) conversum 1145, 1152; conversus
 1154, 1156; convertit 1155; convertitur
 1617, 1618
 (convinco) convincendi 1521
 (convoco) convocare 1406
 (copio) copiari 26
 (copiosus) copiosa 1344
 cor 243, 551; corda 989, 1190, 1366; corde
 78, 78, 79, 84-85, 97, 117, 1564, 1967,
 1971
 coram 45, 98, 106, 109, 120, 134, 143, 155,
 166, 179, 191, 201, 212, 221, 231, 239,
 249, 257, 262, 268, 273, 279, 299, 311,
 322, 330, 338, 345, 354, 366, 375, 393,
 400, 410, 420, 431, 445, 454, 462, 469,
 476, 486, 495, 504, 517, 542, 573, 584,
 594, 605, 616, 623, 634, 642, 653, 667,
 687, 701, 710, 720, 734, 748, 762, 776,
 783, 791, 824, 846, 863, 874, 887, 900,
 907, 916, 931, 940, 967, 976, 1008,
 1033, 1042, 1063, 1084, 1104, 1128,
 1143, 1158, 1174, 1186, 1195, 1227,
 1238, 1251, 1266, 1278, 1289, 1299,
 1308, 1322, 1334, 1347, 1362, 1376,
 1392, 1404, 1419, 1431, 1442, 1449,
 1455, 1466, 1475, 1482, 1489, 1497,
 1504, 1518, 1540, 1556, 1561, 1562,
 1572, 1590, 1607, 1614, 1627, 1640,
 1648, 1655, 1664, 1674, 1682, 1689,
 1699, 1707, 1717, 1726, 1735, 1744,
 1756, 1767, 1781, 1795, 1804, 1824,
 1836, 1843, 1860, 1870, 1881, 1892,
 1899, 1908, 1915, 1923, 1930, 1938,
 1952
 (corinthius) corinthios 1397, 1582-1583,
 1786
 (corona) coronam 1820
 coronatio 72-73
 (corporalis) corporali 920, 1812-1813, 1846;
 corporalia 187; corporaliu[m] 183

- corporaliter 192
 (corporeus) corporeum 181, 198
 corpus 180, 981, 998, 1010, 1011, 1115, 1120, 1129, 1130, 1138, 1139, 1197, 1212, 1216, 1246-1247, 1249, 1268, 1279, 1326, 1345, 1609, 1620, 1628, 1638, 1641-1642, 1650, 1666-1667, 1676, 1678, 1685, 1710, 1711, 1720, 1721, 1728, 1729, 1737, 1746, 1747, 1752, 1758, 1759, 1760, 1769, 1770, 1773, 1783, 1788, 1792, 1797, 1798, 1799, 1799, 1806, 1821; corpora 689, 1006; corpore 980, 998, 1011, 1023-1024, 1024, 1025, 1160-1161, 1280, 1336, 1701-1702, 1854; corpori 182, 722, 981, 990, 1112, 1172, 1188; corporibus 979, 987, 992, 1001, 1002, 1005, 1189, 1320, 1861, 1872, 1883, 1894, 1903, 1911, 1918, 1925, 1934, 1941, 1949; corporis 1222, 1789, 1856; corporum 979, 1955, 1963
 (correctio) correctione 104; correctioni 89, 1971
 corrector 13
 (corrigo) correctus 1994; corrigat 94
 (corroboro) corroborantur 1838
 (corrumpo) corrumpantur 1677; corrumpunt 1345; ; corruperat 1049; corruptis 1678, 1685
 (corruo) corruisse 703-704
 corruptibilis 242
 (creatio) creationem 617, 635, 641, 692; creationis 669, 695
 creator 128, 362; creatore 673; creatorem 617, 619, 619, 626; creatori 1981
 creatura 125, 195, 359, 968; creaturam 494; creaturas 357, 364, 964-965; creature 127-128, 361
 (creber) crebra 5; crebris 19
 (credibilis) credibile 346, 545; credibilia 102, 1537
 credo 97, 619, 629, 1525-1526, 1538, 1967; credendi 1520; credendum 347-348, 458, 483, 629; credentes 1276, 1436-1437, 1647, 1654, 1673; credentibus 30; credere 107, 110, 120, 134, 143, 155, 166, 179, 191, 201, 212, 221, 231, 239, 249, 257, 268, 279, 299, 311, 322, 338, 345, 354, 366, 375, 393, 400, 410, 420, 431, 445, 454, 462, 469-470, 476, 486, 495, 498-499, 504, 517, 542, 545, 573, 584, 594, 605, 616, 623, 634, 642, 653, 667, 687, 701, 710, 720, 734, 748, 762, 776, 783, 791, 824, 846, 863, 874, 887, 900, 907, 916, 931, 940, 967, 976, 1008, 1033, 1042, 1063, 1084, 1104, 1128, 1143, 1158, 1174, 1186, 1195, 1227, 1238, 1251, 1266, 1278, 1289, 1299, 1308, 1322, 1334, 1347, 1362, 1375-1376, 1392, 1404, 1431, 1442, 1449, 1455, 1466, 1475, 1482, 1489, 1497, 1504, 1518, 1540, 1556, 1572, 1590, 1607, 1614, 1627, 1640, 1648, 1655, 1664, 1674, 1682, 1689, 1699, 1707, 1717, 1726, 1735, 1744, 1756, 1767, 1781, 1795, 1804, 1824, 1836, 1843, 1860, 1870, 1881, 1892, 1899, 1908, 1915, 1923, 1930, 1938, 1952; credit 1282, 1292, 1863-1864, 1944; creditis 499; creditur 79, 1564; credunt 443, 1772
 (creo) creabuntur 1371; creando 982-983; creantur 1189; creare 271, 637; creari 1005; creasse 635, 654; creata 242, 258, 643, 644, 888, 960, 1187; creatas 1000, 1007; create 978, 978-979, 983; creato 169; creatos 691, 693; creatum 145, 411, 422, 622; creatur 982, 982; creatus 171, 416, 428; creaverat 651; creavit 610, 620, 889, 889, 891, 964, 985, 1589; creentur 987
 (crepo) crepantibus 60
 (crisma) crismate 1558
 (crucifigo) crucifigere 1276; crucifixerunt 1275; crucifixum 1111; crucifixus 1269
 (crux) cruce 1103, 1131, 1711; crucibus 36; crucis 1558
 culpa 68, 679, 736, 838, 853, 1543, 1594-1595, 1596, 1597, 1882, 1893, 1902; culpam 826, 836, 849; culpe 286
 cultus 1806, 1819; cultum 1577
 cum 8, 15, 17, 26, 61, 65, 69, 130, 171, 295, 316, 357, 499, 676, 682, 706, 722, 724, 726, 800, 807, 810, 877, 897, 981, 984, 1010, 1011, 1023, 1024, 1044, 1053, 1100, 1177, 1189, 1201, 1280, 1281, 1313, 1323, 1349, 1368, 1372, 1396, 1401, 1409, 1413, 1471, 1546, 1565, 1588, 1629, 1746, 1749, 1758, 1769, 1773, 1792, 1829, 1861, 1872, 1883, 1894, 1903, 1911, 1918, 1925, 1926, 1933, 1941, 1948, 1958, 1989,

- (cunctus) cuncta 168, 258, 259, 263, 635, 643, 646, 647, 1398; cunctis 27
- (cupio) cupiam 77
- cur 14, 69, 139
- (custodia) custodiam 894
- (custodio) custodientes 1344
- (Damascenus) Damascenum 592
- damnabiliter 741
- (damnatione) damnationem 1785
- (damno)damnatorum 1301
- (damnum) damni 1884-1885
- Daniel 151; Danielelem 659
- David 726, 854, 868, 1354, 1370, 1485
- de 31, 66, 95, 103, 107, 124, 148, 160, 163, 170, 172, 183, 193, 207, 214, 225, 234, 243, 252, 254, 260, 264, 266, 272, 276, 289, 294, 316, 328, 329, 331, 332, 340, 358, 360, 369, 379, 380, 383, 386, 396, 435, 439, 450, 490, 500, 509, 538, 550, 562, 577, 588, 589, 597, 609, 610, 618, 626, 635, 637, 680, 683, 695, 705, 716, 732, 751, 752, 755, 769, 779, 786, 799, 803, 809, 829, 831, 833, 853, 861, 868, 896, 927, 946, 948, 954, 971, 980, 984, 987, 998, 1015, 1016, 1019, 1037, 1038, 1040, 1053, 1065, 1067, 1073, 1081, 1082, 1102, 1105, 1131, 1140, 1144, 1176, 1189, 1194, 1201, 1222, 1229, 1230, 1232, 1246, 1303, 1305, 1329, 1330, 1352, 1357, 1358, 1369, 1433, 1434, 1444, 1445, 1452, 1467, 1468, 1469, 1491, 1509, 1510, 1519, 1522, 1525, 1529, 1539, 1563, 1579, 1599, 1602, 1610, 1611, 1631, 1634, 1635, 1637, 1642, 1645, 1658, 1679, 1777, 1812, 1813, 1840, 1846, 1856, 1866, 1874, 1876, 1886, 1889, 1896, 1905, 1926, 1949, 1950
- (debello) debellaturus 1857
- (debeo) debemus 546; debere 498, debet 1920
- (debilis) debiles 604
- (debilito) debilitatus 1854
- debitor 76
- (decachordus) decachordo 118
- (decanus) Decanum 1637
- (decedo) decedentium 1301-1302, 1882-1883; decesserunt 1891
- (deceptor) deceptorem 234
- (decerto) decertavi 46
- (decido) decidit 509
- (decipio) deceptos 703; decipientem 233
- (declaratio) declarationibus 466
- (declaro) declaravit 458-459, 473, 1288, 1671
- (decor) decorem 71
- (decretum) Decretis 1638
- (deduco) deducebantur 1904; deducunt 1878; deducet 387, 949; deducte 1321; deductus 1530; deducuntur 1884, 1912, 1927, 1943
- (defectus) defectum 326, 327
- (defensio) defensione 64, 1991
- (defenso) defensantem 938
- (defensor) defensorem 730-731; defensoribus 30
- deinceps 1820
- (deitaticus) deitaticum 1078
- (delectatio) delectatio 326; delectatione 328; Delectationes 329
- (delecto) Delectabar 330
- (deleo) deleri 747; deleta 856
- (demon) Demones 895
- demones 1018, 1877; demonis 704
- (demonium) demonia 342-343
- (demonstrabilis) demonstrabile 121-122, 355, 546, 596, 600, 1534
- demonstratio 609; demonstratione 122, 122, 123, 355-356, 1520-1521; demonstrationem 612; demonstrationes 549
- (demonstrativus) demonstrativas 572; demonstrative 602, 603
- (demonstro) demonstrare 572, 614-615, 1529, 1536
- demonstrari 364, 597, 606-607; demonstratum 600
- demum 1268
- (denego) denegantes 699; denegatum 1434
- denique 41, 101
- (dens) dentibus 1759
- (deputo) deputantur 1862; deputati 894, 896; deputatum 1884
- (derogo) derogant 822
- (descendo) descendentem 736; descenderint 951; descendero 955; descendit 1082, 1303, 1304, 1658
- (desiderium) desiderium 325
- (desino) desinit 1678; desinunt 1685
- (despero) desperantes 861-862; desperatis 1846
- determinatio 1037, 1305, 1865; determinatione 509, 1644, 1652, 1660, 1671,

- 1679, 1896; determinationem 452; determinationibus 483, 490
 (determino) determinavi 88; determinavit 441, 509, 1041, 1282
 detestor 116, 119, 129, 141, 153, 163, 177, 186, 197, 209, 219, 228, 237, 247, 254, 264, 276, 297, 309, 320, 334, 342, 351, 363, 372, 390, 398, 408, 418, 429, 442, 451, 460, 467, 474, 485, 491, 502, 510, 540, 569, 580, 581, 591, 599, 613, 621, 631, 639, 649, 664, 685, 697, 708, 717, 729, 745, 757, 772, 781, 789, 802, 815, 815-816, 821, 841, 859, 872, 885, 898, 905, 914, 928, 937, 957, 958, 960, 963, 974, 995, 996, 999, 1003-1004, 1214-1215, 1022, 1025, 1032, 1039, 1057, 1070, 1079, 1095, 1100, 1118, 1127, 1135, 1142, 1150, 1157, 1167, 1170, 1180, 1185, 1191, 1208, 1222, 1233, 1248, 1264, 1272, 1285, 1293, 1297, 1306, 1318, 1331, 1342, 1359, 1374, 1390, 1402, 1417, 1429, 1440, 1447, 1454, 1465, 1474, 1480, 1487, 1495, 1502, 1516, 1527, 1533, 1552, 1567, 1585, 1589, 1604, 1613, 1625, 1636, 1646, 1653, 1662, 1672, 1680, 1688, 1698, 1706, 1715, 1724, 1733, 1742, 1754, 1765, 1778, 1790, 1794, 1802, 1817, 1822, 1834, 1841, 1858, 1867, 1879, 1888, 1891, 1897, 1906, 1914, 1922, 1929, 1936, 1946, 1950-1951, 1960, 1966; detestantes 747; detestarunt 843; destestatur 200
 (detraho) detraham 952
 (detrudo) detrusi 680
 Deus 77, 117, 139, 152, 184, 206, 207, 215, 241, 246, 255, 262, 266, 272, 273, 284, 306, 330, 340, 341, 348, 349, 369, 478, 479, 552, 610, 620, 646, 673, 779, 826, 848, 864, 865, 866, 871, 875, 876, 877, 879, 888, 890, 901, 908, 920, 922, 932, 933, 934, 935, 941, 945, 964, 984, 990, 1047, 1048, 1074, 1080, 1089, 1090, 1091, 1115, 1156, 1198, 1203, 1260, 1263, 1355, 1398, 1451, 1584, 1588, 1650, 1815; Dei 2, 35, 94, 105, 125, 151, 175, 195, 253, 306, 319, 359, 577, 579, 583, 587, 588, 593, 677, 704, 705, 738, 740, 744, 792, 798, 806, 831, 835, 850, 861, 895, 922, 945, 1016, 1043, 1045, 1046, 1051, 1052, 1053, 1057, 1059, 1064, 1067, 1099, 1105, 1120, 1129, 1133, 1137, 1139, 1144, 1146, 1151, 1154, 1155, 1159, 1201, 1220, 1253, 1310, 1315, 1317, 1351, 1363, 1366, 1500, 1549, 1577, 1722, 1731, 1739, 1762, 1771, 1920, 1976; Deo 98, 106, 109, 114, 120, 134, 143, 148, 155, 166, 179, 191, 194, 201, 212, 221, 231, 239, 242, 249, 257, 268, 279, 299, 311, 316, 322, 323, 326, 336, 338, 345, 354, 366, 375, 393, 396, 400, 410, 420, 422, 424, 426, 431, 445, 454, 462, 469, 476, 486, 495, 504, 517, 542, 573, 584, 594, 605, 616, 622, 623, 634, 642, 643, 652, 653, 655, 663, 667, 673, 675, 687, 689, 690, 691, 701, 710, 720, 734, 748, 762, 776, 783, 791, 801, 824, 846, 863, 868, 874, 887, 896, 900, 907, 916, 927, 931, 940, 951, 959, 967, 976, 1005, 1007, 1008, 1033, 1042, 1054, 1063, 1084, 1104, 1128, 1143, 1158, 1174, 1186, 1195, 1201, 1202, 1227, 1238, 1251, 1266, 1278, 1289, 1299, 1308, 1322, 1334, 1347, 1362, 1376, 1392, 1404, 1419, 1431, 1442, 1449, 1455, 1466, 1475, 1482, 1489, 1497, 1504, 1518, 1540, 1541, 1556, 1572, 1574, 1590, 1591, 1607, 1608, 1614, 1627, 1640, 1648, 1655, 1664, 1674, 1682, 1689, 1699, 1707, 1717, 1726, 1735, 1744, 1756, 1767, 1781, 1795, 1804, 1824, 1836, 1843, 1860, 1870, 1881, 1892, 1899, 1908, 1915, 1923, 1930, 1938, 1952, 1981; deos 188, 199, 343, 344, 352, 353; Deum 110, 119, 121, 130, 135, 142, 144, 153, 156, 164, 167, 180, 190, 192, 198, 202, 210, 213, 220, 222, 229, 232, 240, 244, 250, 258, 269, 275, 280, 293, 300, 301, 312, 339, 346, 355, 364, 367, 411, 421, 432, 494, 578, 617, 618, 619, 624, 629, 631, 635, 651, 654, 917, 969, 1015, 1047, 1061, 1086, 1098, 1211, 1312, 1314, 1377, 1456, 1456, 1457, 1457, 1526, 1526, 1533, 1538; dii 349, 479
 (devenio) devenerunt 1470
 (devotus) devotius 19; devota 6; devoto 67, 1971
 (dexter) dextera 329, 950; dexteram 1351, 1363
 (diabolicus) diabolicas 1857

- diabolus 1793; diaboli 702; diabolo 960; diabolium 632;
(dialecticus) dialectici 50
(dico) dicam 1163, 1177; dicamus 896; dicat 1531, 1546; dicatur 587, 1177, 1464; dicebant 961, 962; dicebat 255, 1222; dicendo 1746; dicens 787, 1499; dicente 124, 1458; dicentes 131, 1435-1436; diceret 797; dici 1099; dicimus 1750; dicit 139; dicit 246, 265, 406, 434, 553, 582-583, 589, 603, 659, 726, 868, 877, 880, 892, 927, 929, 935, 936, 956, 989, 1012, 1016, 1026, 1028, 1053, 1066, 1091, 1108, 1109, 1111, 1112, 1115, 1154, 1176, 1201, 1303, 1460, 1529, 1563, 1580, 1586, 1863; dicitur 328, 329, 331, 414, 416, 440, 551, 740, 742, 857, 1017, 1048, 1051, 1081, 1164, 1257, 1258, 1302, 1400, 1452, 1610, 1619, 1850, 1911, 1947; dicor 14; dicta 1904, 1935, 1959; dictis 513, 1617, 1657; dicto 1542; dictum 773, 933, 1066, 1132, 1520, 1536, 1586, 1877, 1889; dictus 1291; dicunt 1122, 1126, 1234, 1236, 1249, 1276, 1344, 1801; dixerat 1354, 1357, 1372; dixerunt 1343, 1410, 1537-1538; dixi 1601; dixisse 1445, 1460, 1810; dixit 117, 348, 866, 871, 1045, 1109, 1162, 1313, 1371, 1387, 1461, 1472, 1485, 1547-1548, 1620, 1621, 1629-1630, 1958
dictio 1461
dies 330, 878, 1416; die 17, 1013, 1335, 1348, 1364, 1445, 1468, 1615, 1709, 1719, 1719; diei 552; diem 84, 291, 1325, 1443, 1450, 1456, 1711, 1719, 1963; dierum 832
differentia 205
(difinio) difinivit 1661, 1679, 1886-1887, 1896, 1905, 1913, 1921, 1928, 1935, 1944-1945, 1959
difinitio 538-539
(dignitas) dignitati 822
dignus 64; digna 2, digne 562, dignos 1600
(diiudico) diiudicans 1787-1788
(dilato) dilatando 101-102; dilatate 1876
(diligo) dilectis 1958; dilexi 333; dilexit 1511; diliger 972, 1244; diligit 971
(diliculum) diluculo 948-949
(dimensionatus) dimensionatum 181
(diminuo) diminuitur 1798
(dimitto) dimisit 267, 1280, 1284, 1659; dimittentur 1833; dimittere 288; dimittit 90
(dirigo) dirigit 908
disceptatio 1422
(discepto) disceptabo 1413; disceptavi 36
(discerno) discernat 94, 1976
(discipulus) discipuli 1344, 1435; discipulis 1339, 1349, 1386-1387, 1432, 1621, 1622; discipulorum 1366; discipulos 498, 1365; discipulum 1276
(disconvenio) disconvenit 1588
(dispenso) dispensandum 1609
(disperdo) dispersis 82
(dispono) disponat 95; disponit 647; disposita 645; dispositas 657; dispositis 1003; disposito 722; disposuerat 651; disposuit 286-287, 288
(dispositio) dispositionem 96
(disputo) disputatas 88
(dissemino) disseminando 20
(distinctio) distinctio 558; distinctionem 182, 979
(distinctus) distincte 526, 656, 979; distinctum 493
(distinguo) distinguentes 528
(disto) distantem 190
dives 1875; divite 1874, 1876; divitis 1019
(divido) dividerent 878; dividitur 1759; dividuntur 1761-1762; divisos 670; divisus 1760
divinitas 126, 149, 360, 1090, 1092, 1093-1094, 1182, 1279, 1282-1283, 1287, 1748, 1749, 1752; divinitatem 1170, 1217, 1252, 1259, 1311; divinitati 1172
(divinus) divina 243, 507, 513, 576, 1044, 1086, 1203, 1379, 1382, 1667, 1692, 1695, 1956; divinam 437, 1085-1086, 1197-1198, 1199, 1210, 1964; divinas 487, 1078; divine 472, 478, 739, 837, 961, 1077, 1884; divinis 368, 373, 376, 379, 394, 401, 518, 520, 521, 523, 524, 526, 528, 529, 531, 533, 574, 585, 1245, 1461; divinorum 12
(divisibilis) divisibilem 193
(divisio) divisione 677
(divitia) divitiarum 174-175, 253, 318
(divulgo) divulgarent 1346; divulgatur 816-817
(do) dant 370; dare 1384; dat 1634, 1635; datur 1559, 1851, 1854; datus 1088,

- 1816; dederit 1958; dedisse 1379; dediti 383; dedit 1015, 1385, 1399, 1622
 (doceo) docebit 1373; docent 1714, 1723, 1732, 1740, 1753, 1772, 1801; docet 1255, 1944; docete 1550; docuit 499
 (doctor) doctores 1687, 1696, 1704, 1713, 1723, 1732, 1740, 1753, 1763, 1771, 1800, 1812
 doctrina 44
 (dogmatizo) dogmatizantes 1818; dogmatizantem 1681
 dolor 325; dolorem 337; doloris 37, 706
 dolus 755-756
 (dominicus) dominica 1335; dominicam 1325
 (dominor) dominaretur 866-867
 Dominus 83, 161, 173, 225, 235, 246, 265, 350, 406, 768, 936, 956, 1395, 1547, 1547, 1549, 1583; dominus 348-349, 481, 482, 763, 1160, 1252, 1267, 1277, 1309, 1335, 1338, 1348, 1363, 1393, 1498, 1809, 1814; Domine 294, 305, 924, 1436; Domini 20, 61, 822, 939, 947-948, 1416, 1459, 1788, 1789, 1831-1832, 1958, 1987; domini 482, 1812, 1821, 1988, 1990; domino 1, 1, 2, 100, 1085, 1175, 1196; Domino 99, 138, 774, 830; dominos 1031; dominum 749, 1061, 1097, 1101, 1108, 1121, 1228, 1239, 1273, 1405, 1961; Dominum 759, 833, 1450
 (domus) domo 304, 306
 (donatista) donatistas 1554
 donec 1472, 1677
 donum 1367
 (draco) draconis 682
 (dubius) dubium 256; dubia 567
 (duco) ducam 1412, 1493; duces 53; ducet 1500; ducti 57; duxit 1329, 1352, 1355
 duo 1409; duabus 457, 536, 1225; duas 377, 394, 463, 464, 1085, 1199, 1219, 1223, 1517; due 519, 520, 522, 523, 525; duobus 456, 813; duos 343, 352
 (duodecimus) duodecimum 1866, 1886
 (duro) durabit 1807
 (durus) duris 47
 e 679, 1581
 ecce 49, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1109, 1202, 1203, 1204, 1205, 1409, 1810, 1958
 Ecclesia 93, 440, 449, 458, 465, 472, 482, 490, 508, 554, 618, 628-629, 1041, 1133, 1245-1246, 1644, 1651, 1660, 1670-1671 1678, 1713, 1722, 1732, 1739, 1752, 1762, 1771, 1811, 1885, 1895, 1904, 1912, 1920-1921, 1943-1944, 1959, 1271, 1282, 1287, 1292, 1506, 1507, 1800, 1928, 1935; ecclesiam 1505; Ecclesiam 1511, 1513; ecclesias 1517; Ecclesie 3, 105, 1037, 1576, 1579, 1687, 1696, 1704, 1713, 1723, 1732, 1740, 1752-1753, 1763, 1771, 1800, 1812, 1827, 1845, 1865, 1973, 1976; ecclesie 452, 1305, 1831
 Ecclesiastes 1014
 (edo) edidit 1645
 Edom 1357
 (educio) educanda 1577
 (educio) educet 952; Eduxisti 1330; eduxit 1327
 efficax 609; efficacius 35
 (efficio) effectus 124, 356-357; efficitur 723
 (effundo) effudi 48; effundam 1369
 (egenus) egenis 20
 ego 114, 215, 235, 245, 273, 340, 383, 385, 396, 403, 404, 405, 425, 425, 426, 499, 936, 955, 1243, 1630, 1810; me 22, 23, 28, 58, 59, 106, 109, 115, 120, 134, 139, 143, 155, 166, 179, 191, 201, 212, 221, 231, 239, 249, 257, 268, 273, 279, 299, 311, 322, 338, 341, 345, 350, 354, 366, 375, 381, 387, 393, 400, 410, 414, 420, 431, 445, 454, 462, 469, 476, 486, 495, 500, 504, 517, 542, 566, 573, 584, 594, 605, 616, 623, 634, 642, 653, 667, 687, 701, 710, 720, 727, 734, 748, 762, 776, 783, 791, 824, 846, 863, 874, 887, 900, 907, 916, 931, 940, 950, 967, 972, 976, 1008, 1033, 1042, 1063, 1084, 1104, 1117, 1128, 1143, 1158, 1174, 1186, 1195, 1227, 1238, 1251, 1266, 1278, 1289, 1299, 1308, 1322, 1334, 1347, 1362, 1376, 1392, 1404, 1419, 1431, 1442, 1449, 1455, 1466, 1475, 1482, 1489, 1497, 1504, 1518, 1540, 1556, 1572, 1590, 1601, 1607, 1614, 1627, 1640, 1648, 1655, 1664, 1674, 1682, 1689, 1699, 1707, 1717, 1726, 1735, 1744, 1756, 1767, 1781, 1795, 1804, 1824, 1836, 1843, 1860, 1870, 1881, 1892, 1899, 1908, 1915, 1923, 1930,

- 1938, 1952, 1984; *mecum* 1313; *mei* 9, 33, 106, 1602, 1611, 1622, 1623, 1750; *mihi* 14, 69, 77, 83, 383; *nobis* 611, 696, 876, 894, 895, 895-896, 1088, 1452, 1816; *nos* 265, 498, 1081, 1113, 1115, 1451, 1469, 1492, 1737, 1773
- (*eicio*) *eiecti* 680, 706
- (*elementum*) *elementis* 210
- (*elevo*) *elevasset* 23; *elevata* 1356; *elevatum* 1532
- (*Elias*) *Elie* 1421, 1421, 1422, 1468
- (*eligo*) *electos* 1499
- (*elongo*) *elongando* 799; *elongatum* 741
- Elucidarius* 1947; *Elucidarium* 1791-1792
- (*emanatio*) *emanationes* 518-519
- (*Embio*) *Embionem* 1058, 1096, 1209
- emenda* 104; *emende* 89, 1971
- (*emendo*) *emendet* 94
- eminenter* 222-223
- (*emitto*) *emisisse* 1112-1113; *emitte* 1371
- (*emundo*) *emundata* 795; *emundatarum* 1902; *emundatorum* 1894; *emundatum* 785; *emundatus* 765-766, 766
- enim* 89, 125, 127, 151, 241, 327, 333, 358, 361, 553, 755, 838, 857, 902, 919, 1046, 1060, 1220, 1230, 1245, 1255, 1256, 1261, 1379, 1578, 1580, 1593, 1594
- (*ens*) *entium* 624
- (*enúmero*) *enumeratur* 1560; *enumeravit* 1134
- (*eo*) *euntem* 1409; *Euntes* 1550; *ite* 1499
- (*ephesius*) *Ephesios* 350, 1303, 1511
- epistola* 755, 1427, 1458, 1478, 1786, 1830
- (*epulo*) *epulone* 1874; *Epulonis* 1019
- equa* 1029
- (*equalis*) *equalem* 1054, 1202
- equaliter* 447, 448, 1078
- (*ergastulum*) *ergastulo* 1856
- ergo* 80, 552, 922, 1224, 1576
- (*erro*) *errato* 1398; *erraverunt* 1226
- (*error*) *errore* 652; *errorem* 813, 815, 816, 1530; *errores* 14; *erroribus* 813; *erroris* 803-804, 1297
- Esau* 993
- essentia* 156, 205, 367, 507, 513, 575, 922, 945, 945, 954, 965, 1076; *essentiam* 137, 942, 944, 970, 1310-1311, 1965; *essentie* 488, 739, 837, 961, 1077, 1884
- essentialis* 1034, 1462-1463; *essentiali* 1462
- essentialiter* 493, 575, 585-586
- (*esuries*) *esuriem* 1171
- et* 10, 12, 14, 15, 18, 19, 21, 25, 26, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 56, 57, 59, 60, 62, 63, 64, 66, 69, 70, 71, 73, 76, 83, 85, 88, 89, 95, 96, 97, 98, 99, 103, 104, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 120, 121, 123, 126, 127, 129, 131, 134, 136, 138, 141, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 161, 163, 166, 168, 171, 173, 174, 175, 177, 179, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 191, 193, 194, 195, 197, 199, 201, 204, 205, 207, 209, 210, 212, 215, 216, 219, 221, 222, 225, 226, 228, 229, 230, 231, 234, 236, 237, 239, 240, 242, 244, 245, 246, 247, 249, 250, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 262, 263, 264, 266, 267, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 276, 277, 279, 281, 290, 291, 292, 294, 295, 297, 299, 301, 304, 307, 309, 311, 313, 314, 315, 317, 318, 320, 322, 326, 329, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 341, 342, 343, 345, 349, 350, 351, 352, 354, 357, 360, 361, 363, 366, 368, 369, 370, 372, 375, 376, 378, 380, 381, 382, 384, 385, 387, 388, 390, 391, 392, 393, 395, 396, 398, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 408, 410, 411, 415, 418, 420, 421, 422, 423, 425, 426, 427, 429, 431, 432, 436, 438, 439, 441, 442, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 454, 455, 460, 462, 463, 464, 465, 467, 469, 470, 472, 474, 476, 477, 478, 479, 481, 483, 485, 486, 487, 489, 491, 492, 495, 496, 497, 498, 500, 501, 502, 504, 507, 509, 510, 511, 512, 514, 515, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 535, 536, 538, 540, 542, 543, 545, 547, 548, 550, 551, 552, 553, 569, 570, 571, 572, 573, 575, 576, 578, 580, 581, 584, 589, 590, 591, 594, 596, 599, 601, 604, 605, 611, 613, 614, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 623, 626, 627, 628, 630, 631, 634, 635, 636, 638, 639, 640, 642, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 653, 655, 656, 661, 664, 665, 667, 672, 674, 677, 678, 679, 682, 683, 685, 687, 690, 691, 692, 693, 694, 696, 697, 698, 701, 705, 706, 708, 710, 717, 718, 720, 721, 722, 724, 725, 726, 727, 729, 730, 734, 737, 738, 739, 740, 743, 745, 746, 748, 757, 758, 760, 762, 766, 767, 770,

771, 772, 773, 776, 778, 781, 783, 785,
 789, 791, 792, 793, 794, 798, 799, 802,
 803, 807, 810, 812, 813, 815, 818, 821,
 822, 824, 831, 834, 838, 839, 841, 842,
 843, 844, 846, 847, 848, 849, 851, 852,
 853, 854, 855, 856, 859, 860, 861, 863,
 864, 867, 868, 869, 870, 872, 874, 877,
 878, 879, 880, 881, 882, 885, 887, 889,
 895, 898, 900, 904, 905, 907, 908, 912,
 914, 916, 920, 922, 924, 926, 928, 929,
 931, 933, 935, 937, 938, 940, 941, 942,
 943, 947, 949, 950, 955, 957, 958, 960,
 961, 963, 965, 966, 967, 968, 970, 972,
 973, 974, 976, 982, 985, 986, 987, 988,
 991, 993, 995, 996, 998, 999, 1000,
 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006,
 1008, 1009, 1010, 1012, 1014, 1015,
 1016, 1017, 1018, 1019, 1020, 1022,
 1023, 1024, 1025, 1027, 1028, 1029,
 1030, 1031, 1032, 1033, 1035, 1036,
 1038, 1039, 1040, 1042, 1047, 1048,
 1050, 1052, 1055, 1057, 1058, 1059,
 1061, 1063, 1064, 1066, 1068, 1070,
 1071, 1072, 1075, 1077, 1079, 1082,
 1084, 1086, 1088, 1089, 1090, 1092,
 1095, 1096, 1098, 1099, 1100, 1103,
 1104, 1105, 1106, 1107, 1110, 1111,
 1113, 1114, 1116, 1118, 1119, 1124,
 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1134,
 1135, 1136, 1138, 1140, 1142, 1143,
 1145, 1146, 1148, 1150, 1151, 1154,
 1155, 1157, 1158, 1160, 1161, 1163,
 1164, 1165, 1166, 1167, 1168, 1169,
 1170, 1171, 1174, 1177, 1178, 1180,
 1181, 1182, 1183, 1185, 1186, 1188,
 1191, 1192, 1193, 1195, 1197, 1198,
 1199, 1205, 1208, 1209, 1210, 1211,
 1212, 1214, 1215, 1216, 1219, 1221,
 1222, 1223, 1224, 1227, 1230, 1231,
 1232, 1233, 1234, 1235, 1238, 1240,
 1241, 1243, 1244, 1248, 1249, 1251,
 1253, 1254, 1256, 1257, 1261, 1264,
 1266, 1268, 1269, 1270, 1272, 1273,
 1276, 1278, 1279, 1280, 1281, 1283,
 1285, 1288, 1289, 1291, 1292, 1293,
 1294, 1295, 1299, 1305, 1306, 1308,
 1311, 1312, 1316, 1318, 1319, 1321,
 1322, 1326, 1327, 1328, 1329, 1331,
 1332, 1334, 1336, 1337, 1338, 1339,
 1340, 1342, 1343, 1345, 1347, 1351,
 1353, 1354, 1355, 1356, 1359, 1360,
 1362, 1369, 1370, 1371, 1374, 1376,
 1378, 1379, 1381, 1383, 1384, 1385,
 1387, 1388, 1390, 1392, 1394, 1396,
 1397, 1399, 1400, 1401, 1402, 1404,
 1406, 1410, 1411, 1412, 1413, 1417,
 1419, 1421, 1422, 1427, 1428, 1429,
 1431, 1432, 1433, 1434, 1437, 1440,
 1442, 1443, 1444, 1445, 1447, 1449,
 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 1455,
 1456, 1457, 1458, 1459, 1463, 1465,
 1466, 1467, 1468, 1470, 1471, 1474,
 1475, 1476, 1478, 1480, 1482, 1483,
 1487, 1489, 1490, 1492, 1493, 1495,
 1497, 1498, 1501, 1502, 1504, 1505,
 1507, 1510, 1511, 1514, 1516, 1517,
 1518, 1519, 1520, 1521, 1524, 1527,
 1528, 1529, 1530, 1532, 1533, 1534,
 1539, 1540, 1541, 1543, 1545, 1547,
 1548, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553,
 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561,
 1562, 1563, 1567, 1568, 1572, 1573,
 1576, 1578, 1579, 1581, 1582, 1583,
 1585, 1586, 1589, 1590, 1591, 1592,
 1594, 1596, 1597, 1600, 1601, 1602,
 1604, 1605, 1607, 1610, 1613, 1614,
 1615, 1618, 1620, 1621, 1622, 1623,
 1624, 1625, 1627, 1628, 1629, 1630,
 1631, 1633, 1634, 1636, 1637, 1638,
 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1646,
 1648, 1649, 1650, 1653, 1655, 1656,
 1657, 1658, 1659, 1662, 1663, 1664,
 1665, 1666, 1667, 1669, 1670, 1672,
 1673, 1674, 1677, 1680, 1682, 1683,
 1684, 1685, 1687, 1688, 1689, 1690,
 1691, 1693, 1694, 1695, 1698, 1699,
 1700, 1706, 1707, 1708, 1712, 1715,
 1717, 1718, 1719, 1721, 1724, 1726,
 1727, 1730, 1733, 1735, 1736, 1737,
 1738, 1742, 1744, 1745, 1749, 1750,
 1752, 1754, 1756, 1757, 1758, 1762,
 1763, 1765, 1767, 1768, 1769, 1772,
 1775, 1776, 1777, 1778, 1779, 1781,
 1782, 1784, 1787, 1788, 1789, 1790,
 1791, 1794, 1795, 1796, 1797, 1798,
 1801, 1802, 1804, 1805, 1806, 1807,
 1813, 1815, 1817, 1818, 1821, 1822,
 1824, 1825, 1827, 1828, 1831, 1832,
 1834, 1836, 1837, 1838, 1841, 1843,
 1844, 1845, 1846, 1847, 1850, 1851,
 1852, 1853, 1854, 1856, 1857, 1858,
 1860, 1861, 1867, 1868, 1870, 1871,

- 1875, 1876, 1877, 1879, 1881, 1882, 1884, 1888, 1891, 1892, 1897, 1899, 1900, 1902, 1906, 1908, 1909, 1910, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1929, 1930, 1931, 1933, 1935, 1936, 1938, 1939, 1940, 1944, 1946, 1947, 1948, 1950, 1952, 1953, 1956, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1966, 1967, 1970, 1971, 1974, 1976, 1978, 1979, 1982, 1986, 1991, 1992
- (etas) etate 1469
- etc 833, 882, 950, 954, 1016, 1089, 1090, 1091, 1231, 1371, 1612, 1622, 1750, 1775
- etenim 72, 501, 949
- eternaliter 432-433, 449, 680
- eternitas 1457
- eternus 152, 479, 480, 480, 481; eterna 246; eternam 893; eterne 978, 983; eterni 151, 480; eterno 146, 423, 606, 614, 977, 997; eternum 144, 146, 148, 246
- etiam 40, 118, 127, 199, 240, 258, 281, 312, 367, 506, 695, 733, 764, 774, 809, 861, 879, 895, 938, 960, 963, 970, 1004, 1006, 1018, 1027, 1031, 1076, 1214, 1240, 1246, 1268, 1297, 1304, 1356, 1501, 1543, 1545, 1554, 1673, 1681, 1772, 1865, 1872, 1927, 1931, 1939
- etsi 280, 808, 838
- (eucharistia) Eucharistie 1615, 1628, 1641, 1649, 1656, 1665, 1675, 1683, 1690, 1700, 1708, 1718, 1727, 1736, 1745, 1757, 1768, 1782, 1796, 1805
- Eva 987; Evam 689, 698; Eve 702
- (evangelium) evangelio 140, 184, 207, 226, 235, 331, 384, 435, 577, 626, 637, 742, 787, 856-857, 971, 1017, 1018, 1044-1045, 1178, 1229-1230, 1242, 1341, 1346, 1399, 1549-1550, 1584, 1600, 1633, 1774, 1863, 1874, 1876; evangeliorum 761, 1339-1340
- evangelista 244-245, 1092, 1990; evangelistarum 1270; evangeliste 1566
- (evanesco) evanuerunt 131
- (evidens) evidentes 549, 571, 604; evidenti 1521, 1530
- (eviternus) eviternum 145
- ex 28, 89, 111, 204, 204, 204, 205, 205, 210, 426, 627, 636, 677, 740, 743, 750, 761, 765, 787, 812, 834, 979, 1005, 1026, 1079, 1102, 1160, 1206, 1229, 1232, 1548, 1701, 1701, 1702, 1703, 1845, 1845, 1971
- (exagero) exagerando 67
- (exalto) exaltabitur 551
- (exaro) exaravi 26
- (exceco) excecati 63; excecavit 44
- (excedo) excedentem 168-169; excedit 564
- (excellō) excellentem 1099
- (excelsus) Excelso 256, 255-256
- (excludo) excludit 770, 1462, 1464; exclusum 159
- (exclusivus) exclusiva 1461
- (excuso) excusavit 994
- exercitium 896
- (exercito) exercitatum 1827-1828
- (exercitus) exercituum 173
- (exemplar) exemplares 550
- (exhibeo) exhiberet 1513; exhibit 1012; exigente 1823
- eximius 609
- (exinanio) exinanivit 1054, 1067, 1147, 1203
- exinde 1328
- (existo) existente 797-798; existentem 1107, 1123; existere 282; existit 1133, 1659
- (existimo) existimabant 188
- (exeo) exit 1856; exivi 426; exivit 1337; exires 779
- (expecto) expectata 1955
- (expiro) spirante 1711; spiravit 1300
- (explico) explicit 1984, 1992
- (expolio) expoliavit 1328
- (expono) exponens 1153
- (exprimo) expresserunt 1134, 1353; expressit 402-403, 414, 434, 449, 659, 684, 741, 910, 923, 946, 993, 1044, 1087-1088, 1132, 1146-1147, 1161-1162, 1176, 1246, 1270, 1338, 1386, 1395, 1408, 1426-1427, 1471, 1478, 1485, 1501, 1546, 1619, 1632, 1644, 1652, 1786, 1809, 1829, 1839, 1863, 1873-1874; exprimit 866, 989
- (exprobo) exprobat 1350
- (expugno) expugnantem 1306-1307
- (expurgo) expurgandum 1610; expurgare 13
- (extendo) extendit 943, 944
- (extimo) extimabat 277
- (extirpatio) extirpatione 65, 1991
- (exto) extitisse 1107; extitit 763
- extra 1245, 1506

- (extremus) extrema 1847, 1850; extreme 1825, 1844; extremis 949, 1855, 1917; extremum 1963-1964
- (exuo) exuebantur 1903; exuuntur 1862, 1872, 1883, 1895, 1911, 1919, 1925-1926, 1934, 1941, 1949
- (exulto) exultabunt 244; exultavit 800
- (exutus) exute 1320
- (Eymericus) Eymerici 4, 1985
- (faber) fabri 55
- (facialis) facialem 837; faciali 739
- facialiter 1311, 1965
- (facies) facie 939, 1314
- faciem 985, 1314
- (facio) facere 270-271, 272, 284, 286, 288, 288, 289, 290, 384; facerem 33; faceret 1693; faciat 95-96; faciemus 973; facientum 96; facient 1739; faciente 655, 738; facientem 385; facietis 1611, 1623; facit 302, 380, 382, 414, 1077, 1451, 1693; facta 125, 195, 359, 509, 627, 638, 1038, 1305, 1666, 1679, 1684, 1692, 1703, 1748, 1896, 1905; factam 1866, 1886; facte 1966-1967; facti 132, 678, 1570; factis 490; facto 1437; factum 145, 412, 421, 578, 638, 682, 696, 1045, 1051, 1060, 1066, 1153, 1864; factus 416, 428, 579, 986, 1043, 1045-1046, 1052, 1055, 1068, 1148, 1205, 1326; fecerat 263, 646; fecerit 994; feceritis 1611, 1623; fecit 296, 755, 865, 865, 875-876, 876, 891, 892, 902, 908, 991, 1367, 1652, 1890; fiant 74, 1473; fiendum 1828; fient 1439, 1468; fierent 1695, 1695-1696; fieri 1826; fit 80, 882, 1565
- (factor) factorem 626, 630, 632
- (fallax) fallacem 233
- falsarius 13
- (falsus) falsa 821; falsum 1978
- (fames) famem 1171
- (fateor) fatentur 1121
- (fedo) fedatum 737; fedatus 766
- felix 68, 70; felices 1890
- femina 767; femine 1578
- (fenum) fenum 1050
- (fero) tulerunt 1345
- (ferrarius) ferrarii 55
- ferrum 38; ferro 38
- (fervor) fervore 24
- (festus) festi 554
- (fictio) fictione 1124; fictionem 1126-1127
- fides 350, 597, 1522, 1531, 1547, 1577; fide 103, 293, 346, 365, 369, 441, 450, 458, 473, 490, 509, 567, 596, 607, 629, 1038, 1038, 1246, 1258, 1305, 1520, 1679, 1740, 1753, 1763, 1800, 1852, 1855, 1866, 1886, 1896, 1905, 1977; fidei 64, 80, 101, 107, 415, 427, 449-450, 452, 596, 607-608, 608, 821, 1133, 1137, 1231, 1270, 1304-1305, 1400, 1519, 1525, 1529, 1529, 1534, 1535, 1539, 1562, 1644, 1661, 1671, 1832, 1853, 1968, 1970, 1984, 1990; fidem 545, 1561, 1570, 1570
- fidelis 106; fideles 1610; fidelibus 1609; fidelium 1871
- figura 590, 682
- (figuratum) figuratum 181
- filiatio 529, 531, 532-533, 538
- filius 216, 383, 384, 427, 1088, 1093, 1253, 1254, 1261; Filius 378, 464, 465, 478, 480, 481, 521, 522, 527, 579, 587, 1043, 1045, 1046, 1052, 1075, 1076, 1129, 1139, 1154, 1155, 1159, 1243, 1253, 1380, 1383, 1384, 1389, 1400, 1453; filii 50; Filii 392, 501, 576, 583, 587, 593, 1551, 1776; filio 61, 1399-1400, 1990; Filio 380, 383, 433, 434, 436, 439, 440, 443, 446, 447, 448, 455, 496, 498, 588, 589, 798, 1053, 1067, 1081, 1201, 1381, 1382; filios 34, 114; Filium 368, 395, 421, 487, 493, 494, 496, 497, 514, 515, 1060, 1064, 1065, 1071, 1099, 1105, 1120, 1137, 1144, 1146, 1152, 1377, 1456-1457; filium 1057-1058, 1093, 1110
- finaliter 903
- (fingo) finxit 989, 1189,
- (finio) finito 1993; finitus 171-172
- (finis) finem 147; finem 1808; fines 1469-1470; finis 162
- (firmamentum) firmamento 877
- (firmo) firmatum 158; firmatus 1852, 1855
- firmiter 106-107, 109-110, 120, 134, 143, 155, 166, 179, 191, 201, 212, 221, 231, 239, 249, 257, 268, 279, 281, 293, 299, 311, 322, 338, 345, 354, 366, 375, 393, 400, 410, 420, 431, 445, 454, 462, 469, 476, 486, 495, 504, 517, 542, 545, 573, 584, 594, 605, 616, 623, 634, 642, 653, 667, 687, 701, 710, 720, 734, 748, 762,

- 776, 783, 791, 824, 846, 863, 874, 887, 900, 907, 916, 931, 940, 967, 976, 1008, 1033, 1042, 1063, 1084, 1104, 1128, 1143, 1158, 1174, 1186, 1195, 1227, 1238, 1251, 1266, 1278, 1289, 1299, 1308, 1322, 1334, 1347, 1362, 1376, 1392, 1404, 1419, 1431, 1442, 1449, 1455, 1466, 1475, 1482, 1489, 1497, 1504, 1518, 1540, 1556, 1572, 1590, 1607, 1614, 1627, 1640, 1648, 1655, 1664, 1674, 1682, 1689, 1699, 1707, 1717, 1726, 1735, 1744, 1756, 1767, 1781, 1795, 1804, 1824, 1836, 1843, 1860, 1870, 1881, 1892, 1899, 1908, 1915, 1923, 1930, 1938, 1952
- (fiscella) fiscellam 8
 (flammeus) flammeo 47
 (flatus) flatu 1237
 (flecto) flectitur 881
 (folium) folia 9
 (fomes) fomite 799
 forma 204, 1034, 1035, 1036-1037, 1053, 1201; formam 1054, 1068, 1147, 1203
 (formo) formarem 780; formatum 1247, 1250; formavit 813
 fortis 1089; fortia 49; fortissime 172
 (Fotinus) Fotinum 1059, 1097, 1209-1210
 (fragmen) fragmine 751, 751-752
 (framea) frameam 48
 (frango) fractus 1760; frangitur 1759, franguntur 1762
 frater 3; fratrem 1984-1985; fratribus 21; fratrum 4, 1985
 (frequento) frequentassem 17
 (frons) fronte 1558
 fructus 1600, fructuum 883
 (fugio) fugerit 950-951
 (fullo) fullones 55
 fulminatio 1422
 (fulmino) fulminans 86
 fungor 76
- Gabriel 786
 gaudeo 59; gaudens 59
 gaudium 326, 331; gaudia 1926, 1927, 1934, 1941, 1943; gaudio 15, 69, 331
 (gehenna) gehenne 34
 generalis 1477; generale 1393; generalem 625-626; generali 1955
 generaliter 805, 809, 896-897, 901, 969, 1405-1406, 1490-1491
 generatio 519, 523-524, 882, 1472; generationem 401, 405; generationis 696
 (genero) generans 505-506; generantem 402; generantur 1701, 1702, 1703-1704; generare 524; generari 525, 1006; generat 514, 1464; generatum 412, 422; generatur 514, 1256
 Genesis 866; Genesi 262, 1049, 1580
 genitrix 793; genitrice 806
 (gens) gentes 1405, 1412, 1414, 1415, 1493, 1550
 (gentilis) gentiles 342
 genus 825; genere 205
 (geometricus) geometrici 51
 (gero) gerit 1758, 1770, 1784; gesta 1126
 (Gerunda) Gerunde 27
 (gigno) genita 506; genitam 402; genitum 412, 422; genitumque 423; genitus 416-417, 428; genui 384, 403, 425, 425; gigni 565
 (giro) girat 881
 (gladius) gladio 47
 gloria 71, 194, 1401, 1982, 1993; gloriam 1895; glorie 34, 590, 1099
 (glorifico) glorificatum 1731, 1738; glorificaverunt 130
 (gloriosus) gloriosa 792; gloriosam 1513; gloriosum 1730
 (glossa) glossas 1779
 (glossator) glossatores 1779
 (gradior) gradiens 1358
 (grammaticus) grammatici 50
 (grandis) grande 544, 847-848; grandem 671; grandi 657, 668
 graneria 1876
 gratia 655, 678, 691, 738, 853, 861, 1543, 1594, 1596, 1597, 1837; gratiam 28, 838, 850, 971; gratias 131; gratie 829, 833, 1218
 (gratus) gratum 655, 738
 (gravis) grave 848; graviter 652
 (grecus) grecos 442, 451; grecum 461
 (Gregorius) Gregorio 67
 (guberno) gubernat 908
- habeo 1162, 1178, 1979; habere 68, 182, 1117, 1581, 1979; haberent 673; haberet 674-675; haberi 1080; habet 300, 555, 674, 1030, 1595; habetur 1101, 1206; habens 1198-1199; habent 1116-1117; habentem 1130-1131, 1513; ha-

- benti 1172-1173; habentibus 1532; habiturum 147; habitus 64; habuisse 146, 154, 595, 600, 602, 607, 997, 1169; habuit 1139, 1170, 1184, 1268
 (habito) habitant 304; habitavero 949
 (habitus) habitus 1055, 1069, 1148, 1205
 hactenus 87
 Hebreos 260, 589, 597, 890, 912, 926-927, 947, 1458, 1522
 Henoc 1421, 1421, 1422, 1468
 (herba) herbarum 883
 hereditas 1958, hereditatem 894
 heresis 730, 1031, 1263; hereses 73; heresum 65, 1991
 hereticaliter 1639
 (hereticus) heretica 44; heretice 5, 1986; hereticis 30, 83; hereticorum 72, 1991-1992; hereticos 119, 163, 187, 188, 198, 390, 443, 451, 492, 631, 842, 958-959, 960-961, 1026, 1039, 1059, 1097; hereticum 116-117, 141, 153, 177, 219, 237, 247, 254, 264, 276, 297, 309, 320, 334, 343, 363, 398, 408, 418, 429, 460, 467, 474, 491, 502, 510, 512-513, 569, 621, 639, 649, 685, 697, 708, 717, 718, 729, 730, 745, 757, 772, 781, 789, 841, 859, 872, 885, 898, 905, 914, 928, 937, 957, 974, 995, 1004, 1022, 1057, 1070, 1072, 1095, 1118, 1119, 1135, 1136, 1150, 1151, 1167, 1168, 1180, 1181, 1191, 1208, 1233, 1248, 1264, 1272, 1288, 1306, 1318, 1331, 1342, 1359, 1374, 1402, 1417, 1429, 1440, 1480, 1487, 1495, 1502, 1516, 1527, 1552, 1567, 1585, 1604, 1625, 1636, 1653, 1662, 1672, 1680, 1742, 1754, 1765, 1778, 1790, 1802, 1817, 1834, 1841, 1867, 1879, 1897, 1960
 hic 246, 559, 560, 1621, 1659, 1660, 1750, 1917, 1924, 1940, 1943; hac 463, 470, 477, 1018, 1877; hanc 391 harum 533, 558; hec 88, 324, 325, 557, 568, 820, 1003, 1027, 1032, 1078, 1100, 1127, 1141, 1157, 1170, 1222, 1346, 1472, 1515, 1533, 1539, 1589, 1793, 1891, 1966, 1968; hii 56, 371; hiis 21, 286, 292, 328, 538, 835, 1246, 1352; hoc 359, 360, 396, 443, 537, 546, 548, 550, 575, 579, 590, 606, 629, 636, 769, 796, 800, 853, 879, 891, 990, 998, 1037, 1048, 1049, 1050, 1052, 1221, 1229, 1237, 1270, 1303, 1304, 1409, 1436, 1437, 1562, 1563, 1569, 1598, 1599, 1602, 1611, 1620, 1622, 1628, 1638, 1641, 1645, 1649, 1656, 1665, 1675, 1683, 1690, 1694, 1700, 1709, 1718, 1727, 1736, 1745, 1746, 1757, 1768, 1782, 1809, 1837, 1840, 1853, 1865, 1954; horum 128, 362, 1208; hos 48, 1822; huic 1868; huius 3, 543, 803, 1813
 (Hieronymus) Hieronymo 7
 hodie 384, 403, 425, 678, 839, 1111, 1313, 1343, 1737, 1818
 homo 216, 313, 551, 579, 714, 721, 723, 769, 986, 1029, 1030, 1043, 1045, 1048, 1049, 1051, 1052, 1056, 1069, 1074, 1075, 1148, 1160, 1184, 1197, 1198, 1204, 1205, 1256, 1263, 1291, 1292, 1295, 1297, 1326, 1451, 1584, 1598, 1650, 1815; homine 719, 775, 805, 808, 868, 896, 968, 987, 1034, 1036; hominem 290, 291, 599, 735, 802, 864, 865, 875, 876, 889, 902, 904, 984, 903-904, 1060, 1061, 1078, 1087 1097-1098, 1102, 1106, 1122, 1146, 1214, 1216, 1588, 1906, 1936; homines 699, 752, 1082, 1267, 1490; hominibus 81, 1005, 1531; hominis 216, 696, 792-793, 879, 883, 889, 1253, 1257, 1400, 1776; hominum 997, 1006-1007, 1028, 1055, 1068, 1148, 1205
 honor 194, 1982
 hora 1324, 1326, 1445, 1468, 1470, 1719; horam 84, 1443, 1451, 1456
 huiusmodi 399, 409, 451-452, 511-512, 1402-1403, 1514, 1647, 1654, 1673, 1936-1937
 humanitas 1089, 1091, 1093; humanitatem 1218, 1253, 1260, 1262, 1283
 (humanus) humana 556, 1009, 1087, 1204, 1215, 1889-1890; humanam 1086, 1199, 1213; humanas 1005; humane 977; humano 169, 990; humanum 826, 1197, 1212, 1216
 (hypocrita) hypocrite 34
 hypostasis 1225; hypostasim 1224
 Iacob 266, 993
 Iacobus 216; Iacobi 1845; Iacobum 1826, 1829, 1839
 (iacto) iactat 570
 iam 66, 404, 1819, 1864, 1864

- (ianua) ianuis 83
 ibi 568, 881, 1046, 1048, 1108, 1109, 1147, 1162, 1315, 1316, 1406, 1414, 1515, 1629, 1642, 1658, 1659, 1676, 1678, 1747, 1749, 1751, 1752, 1912, 1919, 1942
 ibidem 150, 436, 396, 552, 892, 1077, 1110, 1622, 1775
 idem 133, 150, 291, 294, 489, 500, 501, 831, 922, 1050, 1206, 1544, 1875, 1926; eadem 92, 934, 1974; eisdem 103; eiusdem 46, 91, 1297-1298, 1972, 1974; eodem 266, 1612; eundem 779
 ideo 73, 230, 1534, 1545, 1775, 1847, 1850
 (isipse) idipsum 32
 (idolatra) idolatras 351
 (idolum) idola 132, 198, 351
 (ierarchia) ierarchias 656
 Ieremias 172, 245, 332, 955; Ieremia 793; Ieremiam 316, 777, 935, 955
 igitur 1051, 1258, 1384, 1388
 (ignarus) ignarum 250
 (ignesco) ignitis 31
 (igneus) igneis 1365
 (ignis) ignem 164, 188, 1499; ignibus 41, 46, 680, 1862, 1872; ignis 1484, 1485
 ignoranter 1154
 (ignorantia) ignorantie 1980
 (ignoro) ignorantem 251
 Ihesus 225, 235, 763, 768, 1160, 1252, 1267, 1309, 1335, 1338, 1348, 1363, 1393, 1498, 1809, 1814; Ihesu 61, 65, 91, 99, 106, 109, 120, 134, 138, 143, 155, 166, 179, 191, 201, 212, 221, 231, 239, 249, 257, 268, 279, 299, 311, 322, 338, 345, 354, 366, 375, 393, 400, 410, 420, 431, 445, 454, 462, 469, 476, 486, 495, 504, 517, 542, 573, 584, 594, 605, 616, 623, 634, 642, 653, 667, 687, 701, 710, 720, 734, 748, 762, 774, 776, 783, 791, 823, 824, 846, 863, 874, 887, 900, 907, 916, 931, 940, 967, 976, 1008, 1033, 1042, 1063, 1084, 1085, 1128, 1143, 1158, 1174, 1175, 1186, 1195, 1196, 1227, 1238, 1251, 1266, 1278, 1289, 1299, 1308, 1322, 1334, 1347, 1362, 1376, 1392, 1404, 1419, 1431, 1442, 1449, 1455, 1466, 1475, 1482, 1489, 1497, 1504, 1518, 1540, 1556, 1572, 1590, 1607, 1614, 1627, 1640, 1648, 1655, 1664, 1674, 1682, 1689, 1699, 1707, 1717, 1726, 1735, 1744, 1756, 1767, 1781, 1795, 1804, 1812, 1821, 1824, 1836, 1843, 1860, 1870, 1881, 1892, 1899, 1908, 1915, 1923, 1930, 1938, 1952, 1990; Ihesum 749, 759, 833, 1061, 1097, 1101, 1108, 1121, 1228, 1239, 1273-1274, 1405, 1450
 ille 1373, 1798, 1815; illa 438, 1013, 1029, 1035, 1335, 1379, 1445; illam 545, 1450, 1451, 1456, 1512; illi 97, 305, 1183; illis 78, 95, 810, 852, 1499, 1500; illius 47; illo 423, 582, 765, 765, 765, 766, 785, 825, 1294, 1712, 1722, 1731; illos 960, 1026, 1027, 1039; illud 110, 121, 713, 1072, 1139, 1153, 1221; illum 116, 254, 264, 276, 277, 411, 421, 432, 512, 929, 1015, 1328, 1528
 illic 949, 954
 illuc 1324
 imago 585, 587, 588, 590; imaginem 592
 (immaculatus) immaculata 1514-1515
 immo 135, 167, 198, 604, 739, 742, 935, 1133, 1281, 1340, 1537, 1543, 1784, 1809, 1822, 1848, 1863
 immortalis 1009-1010; immortale 1730, 1738; immortali 194
 immutabilis 1156
 (impassibilis) impassibile 1730
 (imperfectus) imperfectum 230
 (imperialis) Imperiale 1073
 (impietas) impietatem 1602
 (impius) impii 1019; impiorum 1017, 1871; impios 758, 1026, 1234, 1498; impium 223
 impleo 936; implebo 956
 (impono) imponitur 1597; imposita 1598
 (impugno) impugnantem 512, 1403
 (impulsus) impulsu 1992
 (impunio) impunitum 1920
 in 1, 4, 5, 7, 9, 16, 17, 24, 26, 27, 32, 58, 70, 77, 83, 87, 98, 105, 109, 112, 117, 118, 131, 140, 161, 169, 184, 207, 216, 225, 235, 242, 244, 245, 255, 256, 259, 262, 271, 282, 304, 305, 306, 307, 323, 326, 328, 329, 331, 332, 336, 367, 368, 370, 373, 376, 384, 394, 401, 403, 414, 415, 427, 434, 439, 443, 449, 452, 463, 466, 470, 477, 483, 489, 490, 492, 496, 497, 498, 500, 509, 513, 518, 520, 521, 522, 524, 525, 528, 529, 531, 533, 554, 574, 577, 585, 610, 611, 618, 619, 620,

- 626, 628, 636, 637, 645, 647, 654, 657, 668, 669, 670, 675, 678, 679, 680, 681, 684, 690, 691, 693, 695, 703, 713, 714, 716, 724, 725, 726, 727, 742, 749, 752, 755, 756, 764, 765, 766, 768, 770, 777, 778, 780, 784, 785, 786, 793, 796, 797, 798, 800, 801, 804, 808, 832, 850, 852, 853, 854, 855, 856, 866, 877, 878, 882, 893, 896, 909, 917, 918, 919, 920, 921, 923, 932, 933, 934, 941, 949, 953, 954, 955, 958, 965, 966, 968, 971, 978, 981, 985, 986, 988, 991, 996, 998, 1000, 1001, 1011, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1026, 1027, 1034, 1035, 1036, 1040, 1044, 1046, 1047, 1048, 1053, 1055, 1058, 1066, 1068, 1072, 1073, 1079, 1081, 1085, 1092, 1103, 1109, 1114, 1115, 1123, 1131, 1133, 1134, 1145, 1147, 1152, 1154, 1155, 1164, 1165, 1171, 1175, 1177, 1178, 1181, 1187, 1188, 1193, 1196, 1197, 1201, 1202, 1204, 1209, 1210, 1212, 1213, 1216, 1217, 1218, 1219, 1223, 1224, 1225, 1229, 1230, 1231, 1234, 1242, 1245, 1246, 1270, 1280, 1286, 1287, 1290, 1294, 1301, 1304, 1305, 1313, 1324, 1325, 1330, 1335, 1336, 1341, 1346, 1354, 1355, 1358, 1365, 1366, 1368, 1398, 1399, 1400, 1406, 1407, 1408, 1409, 1410, 1411, 1412, 1414, 1415, 1416, 1427, 1428, 1434, 1436, 1444, 1458, 1461, 1469, 1469, 1478, 1479, 1493, 1494, 1506, 1507, 1509, 1512, 1524, 1526, 1536, 1537, 1538, 1542, 1543, 1548, 1549, 1550, 1557, 1558, 1562, 1574, 1575, 1579, 1581, 1584, 1587, 1592, 1594, 1596, 1597, 1599, 1610, 1611, 1612, 1615, 1617, 1618, 1620, 1623, 1628, 1632, 1637, 1638, 1641, 1644, 1649, 1651, 1656, 1657, 1658, 1660, 1665, 1666, 1667, 1668, 1669, 1670, 1671, 1675, 1679, 1683, 1685, 1690, 1694, 1700, 1708, 1711, 1718, 1722, 1727, 1736, 1745, 1757, 1758, 1768, 1769, 1770, 1774, 1777, 1782, 1784, 1786, 1793, 1796, 1805, 1809, 1813, 1814, 1815, 1819, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1837, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1863, 1874, 1875, 1882, 1885, 1889, 1890, 1895, 1904, 1912, 1913, 1917, 1921, 1928, 1935, 1944, 1954, 1954, 1959, 1966, 1973, 1977
- (inattigibilis) inattigibili 1690-1691
 (incarnatio) incarnatione 1987; incarnationem 1074-1075, 1076, 1295-1296; incarnationis 1226;
 (incarno) incarnatos 1071-1072; incarnatum 1058, 1060, 1064; incarnatus 1043, 1080, 1082, 1232
 incautela 1701
 incendium 1484
 (incertus) incerto 661
 (incipio) incipit 1658
 (inclino) inclinato 1166
 (includo) includentia 270, 283; includit 770; inclusum 158
 (incommutabilis) incommutabilem 213
 (incomprehendo) incomprehensum 167
 incomprehensibilis 173-174, 317; incomprehensibilem 167-168; incomprehensibilia 175, 319;
 (incontaminatus) incontaminata 1508-1509; incontaminate 1975-1976
 (incorruptibilis) incorruptibilis 1009
 (increatus) increata 329-330
 (incredulitas) incredulitatem 1349
 inde 951, 952, 953, 1784
 (indico) indicatum 1434
 indifferenter 1950
 indignus 5; indigne 1787, 1788-1789
 (individuus) individua 463, 470, 477, 1241; individuum 392; individue 543
 (individo) indivisa 507
 (induco) inducat 1830; induxerunt 548
 (inductio) inductiones 550
 (induo) induit 1670, 1692
 (ineffabilis) ineffabili 1683, 1690, 1805
 (inesse) inquit 1182
 infans 832
 (inficio) infecisse 712; infecto 825
 (inferior) inferiores 1304; inferiori 680; inferioribus 882; inferius 1407
 (infernalis) infernalibus 1862, 1872-1873
 (infernus) inferno 680, 1281, 1324, 1875; infernos 1883; infernum 684, 951, 955, 1300-1301, 1302, 1327, 1878, 1911
 (infero) infert 70
 (inferus) inferis 1336; inferos 1903

- (infidelis) infidelem 1625-1626; infideles 844, 1647, 1654, 1663, 1673, 1681, 1868; infidelium 1861
- infinitus 314; infinitam 164-165, 189; infinite 171, 314; infinitos 699; infinitum 156, 159, 164, 168, 189, 674
- (infirmus) infirmatur 1830
- (infirmus) infirmis 1828, 1846; infirmum 1832
- (inflammo) inflamavit 1366
- (influo) influunt 882
- infra 578, 1413
- infructuose 1784
- (infundo) infundantur 992; infundendo 982; infunditur 723, 982, 983, 1596; infunduntur 988, 1189; infusa 1188
- (infusio) infusionem 980
- (infusus) infuse 980
- (ingeniolum) ingeniolo 1973
- (ingenium) ingenia 564
- (inhabitatio) inhabitationem 1218
- (iniquitas) iniquitatibus 726
- (iniquus) iniqui 50
- (initio) initiatus 1986
- initium 146, 154; initio 1187-1188
- (iniustitia) iniustitiam 1601-1602
- (iniustus) iniustum 223
- (immaculatus) immaculata 100
- immediate 690, 903, 964, 1325
- (inmensus) inmensas 1980-1981
- (inmortalis) inmortalem 1021
- innascibilitas 532, 534
- innocentia 738-739; innocentiam 704; innocentie 691-692
- (inpassibilis) inpassibile 1738
- (inpenitens) inpenitentes 39, 40
- (inperitus) inperiti 53
- (impossibilis) impossibile 274
- inquam 48, 88, 325, 882, 1425, 1506, 1507, 1507-1508, 1872; inquiring 1500; inquit 73, 151, 226, 235, 254-255, 265, 277, 303, 304, 317, 318, 332, 358, 361, 396, 424-425, 427, 435, 499, 610, 619, 629, 646, 661, 716, 742-743, 771, 796, 800, 890, 911, 912, 925, 985, 1242, 1246, 1369, 1412, 1493, 1511, 1526, 1633, 1774, 1786, 1810, 1830, 1874, 1890
- (inquiri) inquirente 126-127, 149
- inquisitor 5; inquisitorem 1985-1986; inquisitorum 71, 73
- (insanus) insana 44-45; insanum 223-224
- (inscio) inscientem 252
- (inscius) inscii 53; inscium 251
- (insignio) insignitas 656; insigniti 56-57; insignitos 691
- (insinuo) insinuant 1021
- (insipiens) insipientem 116; insipientibus 76
- (instans) instanti 669, 1188
- (instigo) instigante 1827
- (instituto) instituit 1913; instituti 1710; instituit 1565; institutum 1541-1542, 1569, 1573, 1591-1592, 1609, 1616, 1826; instituto 1709
- (instruo) instruendo 103; instruentes 391; instruunt 758; instruxit 1367
- (insudo) insudavi 87
- insuper 869
- (insurgo) insurrexerunt 49, 57
- integer 1761
- (intellectivus) intellectiva 1037; intellectivam 1184
- (intellectualis) intellectuali 122-123
- intellectus 171, 315, 1183; intellectu 169, 1182; intellectum 1531-1532
- intelligentia 243; intelligentias 665
- intelligibilis 171, 315, 170-171
- (intelligo) intelligendum 500-501; intelligere 489-490, 1463; intelliget 265; intelligi 170; intellecta 126, 196, 359; intelligit 1292, 1811; intelligitur 550
- (intentio) intentione 1588
- inter 24, 752, 1267, 1537, 1560, 1577
- interfectio 1423, 1423-1424
- (interficio) interfecerunt 1275
- interitus 1028
- (interrogo) interrogantibus 1432-1433; interrogarunt 1435
- intervallum 1025
- (intimus) intime 920
- (intitulo) intitulado 1073; intitulum 1792; intitulatus 1984
- (intono) intonare 8, 69
- intrepidus 1852-1853, 1856
- (intrico) intricatis 31
- (intro) intravit 1324
- (introeo) introivit 1310
- (intueor) intuerentur 1409
- (intuitivus) intuitiva 1956; intuitive 301, 1312
- (intuitus) intuitu 260
- (inungo) inunctus 1560, 1852; inungitur 1558, 1847, 1849

- (invenio) invenire 1977; inventus 755, 1055, 1069, 1148, 1205
 inventor 804-805
 invidia 324
 invisibilis 589; invisibili 194; invisibilia 125, 195, 358, 644, 888; invisibilium 625, 630, 632
 (invoco) invocabit 381; invocatur 1559
 Ioachim 511, 818
 Iob 8, 266, 273, 277, 661, 929, 962
 Ioel 1368, 1411, 1492
 Iohannes 207, 246, 333, 381, 388, 396, 425, 499, 577, 637, 833, 1114, 1341, 1386, 1399, 1470; Iohanne 61, 414, 793, 991, 1066, 1164, 1177, 1548, 1610-1611, 1620, 1989; Iohannem 369, 681, 784, 1428, 1479, 1501; Iohannis 184, 235, 384, 435, 626, 742, 971, 1044, 1153, 1221, 1242, 1479, 1632, 1774, 1863
 Ionam 939
 Iosaphat 1406, 1413, 1414, 1494
 Ioseph 760, 1235, 1250
 ipse 151, 306, 313, 315, 333, 381, 381, 382, 414, 674, 876, 1262, 1338, 1371, 1513, 1651, 1761, 1809, 1814; ipsemet 939; ipsa 799, 814, 820, 1261; ipsi 1544; ipsi-
 sis 498, 1350, 1677; ipsius 358; ipso 90, 241, 627, 628, 638, 674; ipsorum 1315; ipsum 220, 301, 347, 627, 627-628, 638, 902, 903, 909, 1109, 1111, 1147, 1378-1379, 1485-1486, 1511
 ira 324; iram 337
 (is) ea 125, 195, 359, 651, 1230, 1512; 1956-1957; eam 801, 1141, 1512, 1956-1957; earum 998, 1312; eas 1324, 1412; ei 295, 1313, 1833; eis 499, 852, 1311, 1367, 1372, 1413, 1884, 1913; eius 44, 99, 104-105, 149, 162, 176, 262, 266, 319, 590, 678, 679, 756, 801, 869, 943, 944, 965, 986, 996, 1004, 1119, 1240, 1241, 1261, 1275, 1276, 1279, 1283, 1300, 1309, 1326, 1650, 1776, 1793, 1961; eo 330, 437, 732, 919, 959, 1197, 1254, 1499, 1913; eorum 492, 671-672, 672, 673, 689, 690, 989-990, 1013, 1076, 1134, 1190, 1310, 1349-1350, 1536, 1570, 1571, 1577, 1807, 1828, 1934, 1948; eos 103, 184, 382, 699, 893, 952, 953, 953, 1330, 1494, 1550, 1566; eum 184, 185, 259, 315, 760, 897, 972, 973, 1244, 1275, 1276, 1411, 1831, 1832; id 920, 1978, 1980
 Isaac 731, 806, 811
 Isaias 1050, 1088, 1395; Isaiam 683; Isaie 924
 Israel 114-115, 348, 1436
 iste 1357, 1798, 1854; ista 70, 1425, 1439, 1469; istam 706, 1225; istis 78; istius 1031; isto 1594, 1708, 1796, 1805, 1849; istud 369, 1569, 1844
 ita 41, 98, 226, 235, 347, 361, 416, 440, 509, 555, 674, 742, 962, 982, 1036, 1074, 1075, 1201, 1274, 1411, 1671, 1679, 1686, 1709, 1718, 1728, 1732, 1736, 1745, 1757, 1763, 1768, 1772, 1783, 1797, 1800, 1806, 1830,
 item 469
 (iterabilis) iterabile 1545
 (itero) iteratur 1598
 iterum 360, 382, 426, 553, 950, 1221, 1369, 1387, 1400, 1600
 iubilatione 1355-1356
 (Iuda) ludam 861, 1605
 (iudeus) iudei 1274; iudeos 335, 391, 758, 844, 1234, 1249, 1319, 1332, 1343, 1360
 iudex 1397, 1451; iudicem 1414
 iudicialiter 1822
 (iudicium) iudicia 175, 319; iudicii 1963; iudicio 677, 705, 1920, 1955; iudicium 1393-1394, 1395, 1398, 1399, 1420, 1426, 1437, 1476, 1483, 1490, 1787, 1864, 1864-1865
 (iudico) iudicare 1394, 1401, 1406; iudicatus 1864; iudicavi 38; iudicet 1976
 Iulianus 806; Iuliano 810-811; Iulianum 730, 746, 773, 842
 (iumentum) iumento 1030; iumentorum 1028-1029
 (iuncus) iunco 8
 (Iuppiter) iovis 1615, 1709 (iustifico) iustificati 1113-1114
 iustitia 691, 739, 1822-1823; iustitiam 79-80; iustitie 703
 (iustus) iusto 677, 705, 1920; iustorum 1015, 1016, 1020, 1909, 1916, 1924, 1939, 1953; iustum 224, 285
 (iuvenis) iuvenis 1369
 iuxta 11, 75, 78, 79, 827, 1415, 1508
 (labor) labore 26

- (laboro) labora 547; laborare 546-547; laborarunt 547-548; laboretis 553
(lacero) lacerarunt 58; lacerasset 23
(lacrima) lacrimis 18
(lacus) lacu 1330
(laicus) laicis 1545
(lanarius) lanarii 55
(lapideus) lapidea 198
(lapis) lapidem 291
(largitor) largitori 1981-1982
(latibulum) 266
(latus) latera 16; latere 259
(latro) latrasset 22
(latro) latroni 1313
latus 1340
laudabilis 161
(laudo) laudabunt 305; laudandum 904
laus 1982, 1993; laudes 1981
(lavacrum) lavacro 1512
(Lazarus) Lazari 1020
(lectio) lectiones 87
(letitia) letitie 1091
(letus) leto 64
(levo) levaverunt 58-59
(lex) legem 1425, 832; leges 850-851; legis 828, 829, 830, 831, 833, 1901, 1901-1902
(libellus) libellum 16
(liber) liberi 1894, 1902
(liber) libro 695, 866, 1073, 1889, 1993; librorum 25; libros 46; librum 1528, 1791, 1947
(libero) liberentur 1571
(libido) libidinis 1575
libraria 26
(liceo) licebit 14, 69; licet 323, 1254, 1643, 1669; licuit 7, 67
(lignarius) lignarii 55
limbus 1302; limbum 1309, 1904
(limito) limitatum 157
(limus) limo 984
(lingua) linguis 1365; linguarum 1367
(littera) litteris 53
(litteratus) litteratis 1531
localis 560
localiter 1642, 1657, 1659
locus 932-933, 1328; loco 932, 934, 1170, 1183, 1276, 1642; locum 880, 944, 1642, 1883
(loquor) loquendo 439; loquens 358, 588, 716, 1053, 1067, 1200, 1303; loqui 562
(Lotarius) Lotarium 1889
Lucas 786, 795, 1110, 1231, 1353, 1368, 1408, 1434; Luca 140; Luce 1018, 1178, 1874, 1875
Lucifer 679; Lucifero 670; luciferum 425
(ludo) ludens 330
Lull 42, 513, 601, 1072-1073, 1263, 1294, 1568, 1586; Lulli 570, 1528
(lullista) lullistarum 1991
(luna) lunam 187, 877
(lux) lucem 879; lucis 189
macula 1509; maculam 1513-1514
Magdalena 855
magis 306, 447, 920, 1002, 1003
magister 4; Magistrum 1297
(magnas) magnates 1031
magnificentia 1356
(magnitudo) magnitudine 127, 160, 168, 361; magnitudinis 162
magnus 161, 173, 317; magna 24-25, 1041; magnamque 1351; magne 172; magnis 81; magno 26, 69; magnum 1961; maiori 676, maius 471
maxime 188, 730, 1136
Malachias 215
malitia 63
(malleo) malleatur 39
malleus 39; malleo 39
malus 1769, 1783, 1792; mala 644; male 651; mali 301, 994; malorum 1423; malum 142, 224, 286, 327, 1399, 1920
(mancipo) mancipavi 47-48
mandatum 1826; mandato 832
(mando) mandavit 348
(manduco) manducat 1774, 1787, 1787, 1788; manducaveritis 1776
mane 15
(maneo) manens 414; manet 1670
(manicheus) manichei 1130; manicheis 1137; manicheos 188-189, 352, 631, 958; manicheum 141, 343, 1119, 1211
(manifesto) manifestari 1492
(manifestus) manifesti 74
(mansio) mansionem 973
(mansuetus) mansuetum 224
manus 949, 952, 1165, 1340, 1566; manibus 9, 16; manu 25, 1016; manum 48-49; manuum 897
(marchio) marchiones 54

- Marcus 1353, 1444, 1453, 1459, 1461, 1472
 mare 32; maris 870, 949, 1578
 Maria 792, 1131, 1229, 1232; Mariam 274; Marie 817, 1261
 (martyr) martyres 1948; martyribus 1949-1950; martyrum 1931
 (martyrium) martyrii 1933
 masculus 767; masculum 735
 mater 727, 817, 1261; matre 724, 725; matris 28, 788, 1253-1254
 materia 204, 1668, 1668; materiam 1225-1226
 materialis 1617; materialem 229
 (maternus) materno 713-714, 724, 777, 785, 797, 1890
 (mathematicus) mathematici 52
 (matrimonium) matrimonii 1573, 1587
 Matheus 1346, 1444, 1452, 1459, 1460, 1471, 1809; Mathei 225-226, 857, 1230, 1549; Mattheo 855, Mattheum 1501
 (medio) mediantibus 852
 medius 1407
 (Mellius) Mellisum 229
 (membrum) membrorum 182-183
 (memoria) memoriam 1611, 1623
 mendaciter 700, 758, 1120, 1153-1154, 1169
 (mendacium) mendacii 43
 (mendax) mendacem 233
 (mendico) mendicasset 21
 (mens) mente 10, 1182; mentem 43; mentis 24, 1183
 mensura 645, 648
 (mensuro) mensuratum 156
 (mentio) mentionem 380
 (mentior) mentiendo 1139; mentientes 759; mentiuntur 1130
 (mercator) mercatores 54
 (merco) meruit 68
 (meridies) meridiem 881
 meritum 70; merito 44, 1974
 merus 207; merum 180
 (metaforicus) metaforice 323, 336
 meus 381, 383, 415, 800, 972, 991, 1242, 1244, 1624, 1630, 1633, 1635; mea 244, 727, 952, 1163, 1164, 1177, 1178, 1510, 1510, 1582, 1582, 1623, 1633; meam 1163, 1179, 1602, 1774; meas 948; mee 24, 28, 80, 101, 1968; 1980, 1989; meis 35; meo 77, 801, 1369, 1971, 1973; meum 10, 244, 972, 1165, 1620, 1746, 1775; nostra 266, 924, 963; nostram 1082; nostri 688, 712, 822, 1051, 1988; nostro 2; nostrum 713, 714, 1228
 Michael 677; Michaele 675-676, 682
 miles 1855-1856; milites 1344, 1560
 (milito) militans 1507
 mille 1797
 (minister) ministros 891-892
 ministerium 893; ministerio 689-690
 minus 471, 604, 836, 1002, 1003
 mirabilis 1814; mirabili 1665, 1700, 1708, 1727, 1782, 1805
 mirabiliter 656
 (miraculum) miracula 272
 (mirus) miris 56
 miseria 1889; miseris 737
 misericordia 861
 (missa) missas 18
 (mitto) misi 49; misisse 1378; misit 115, 437, 1365, 1384, 1385, 1388, 1389; missam 1820; missi 893, 895; mittam 436, 1372, 1387; mittet 1388; mittit 437, 1383, 1793; mittitur 1379-1380, 1381, 1382
 (modernus) modernos 187; modernum 816
 modicum 1025
 (modulo) modulatis 17-18
 (modus) modum 1558, 1670, 1692; modo 415, 969, 970, 991, 1062, 1126, 1242, 1694, 1747
 (moles) molis 160
 momentum 669; momenta 1439
 (monachus) monachi 1948; monachis 1950; monachorum 1939
 (mons) monte 953
 (mordo) morderet 11
 (morior) mori 1024, 1024; moritur 1010, 1010, 1029; moriuntur 1030; mortuus 1269, 1291, 1291-1292, 1875; mortuus 18, 1336; mortuo 1025, 1279, 1719; mortuorum 1397, 1477; mortuos 1394, 1401; mortuum 1103, 1111, 1124, 1721, 1729
 mors 839, 1422; mortem 1290; morti 737; mortis 1850; mortem 1164-1165
 mortalis 849, 1592; mortale 1268, 1712, 1730; mortalem 193
 mortaliter 1910, 1916
 (mos) more 728
 (motabilis) motabilem 214
 motabiliter 1643

- movere 665; moveri 220
 mox 723, 1321, 1862, 1934, 1941, 1949, 1955
 Moyses 262, 609, 620, 830, 831, 985, 1579, 1634; Moyses 114; Moysen 114, 340, 348, 646, 695, 865, 876
 (mulier) muliere 422, 1102, 1102; mulierem 735-736; mulieris 721-722; mulieribus 1338, 1339
 (multus) multaque 288-289; multas 851; multi 1799; multis 737, 855, 1206, 1962; multos 33, 46
 multiplex 761, 827
 multipliciter 1107-1108, 1132, 1149, 1339
 (multitudo) multitudine 657, 668, 676, 1358; multitudinem 671, 1351
 (mundo) mundando 798; mundans 1512; mundatum 778
 (mundus) mundi 125, 195, 359, 611, 617, 1031, 1187, 1193, 1469, 1484, 1739; mundo 1954; mundum 595, 599, 602, 606, 614, 621, 665
 (musicus) musici 51
 (mutabilis) mutabilem 213, 220
 mutabiliter 1642
 (muto) mutetur 216; mutor 215
 (mutuo) mutuato 26
 mysterium 543, 571; mysteria 895

 Nabucodonosor 683, 854
 nam 76, 83, 96, 132, 300, 303, 313, 347, 534, 535, 596, 607, 619, 646, 715, 754, 795, 808, 827, 921, 932, 1012, 1079, 1170, 1242, 1282, 1295, 1314, 1386, 1461, 1464, 1537, 1542, 1619, 1632, 1686, 1712, 1722, 1731, 1874, 1885, 1943
 namque 894, 1108
 (nascor) nasceretur 994; nascitur 724, 725; nati 1026; natum 751, 752, 1102, 1109, 1123, 1230; natus 733, 765, 1088, 1110, 1232
 (natalis) natali 62
 natura 507-508, 1202, 1204; naturam 272, 712, 1098, 1198, 1210; naturas 1085, 1199, 1219, 1223; nature 489, 828, 830, 1077, 1696, 1902; naturis 1225
 (naturalis) naturalem 546; naturali 1521
 naufragium 1593
 ne 387, 552, 553

 nec 84, 98, 146, 147, 265, 313, 416, 421, 428, 494, 506, 546, 558, 606, 608, 612, 755, 820, 918, 963, 1010, 1011, 1121, 1123, 1257, 1296, 1453, 1536, 1820, 1955, 1964
 (necessarius) necessaria 1521, 1530, 1531; necessarias 571; necessarie 549, 603
 (necessitas) necessitatis 1544-1545, 1563
 nedum 29, 78, 312, 367, 738, 759, 763-764, 774
 (nego) negantes 373, 391; negarunt 1219; negaverunt 641, 775, 1217; negavit 805, 808, 811
 nemo 11, 139, 1445; neminem 1443
 neque 23, 84, 130-131, 169, 147, 170, 180, 181, 182, 203, 204, 205, 216, 217, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 314, 377, 412, 433, 447, 447-448, 506, 508, 549, 603, 609, 753, 764, 765, 839, 959, 977, 978, 980, 993, 997, 1060, 1065, 1080, 1123, 1124, 1125, 1172, 1259, 1260, 1275, 1301, 1407, 1444, 1445-1446, 1452, 1521, 1658, 1668, 1702, 1747, 1748, 1759, 1820, 1821, 1964, 1965
 nequiter 1168-1169
 nequitia 72
 nescio 84; nescientem 251; nescierunt 1434; nescire 566, 1452
 (nescius) nescium 251
 (Nestorius) Nestorium 1215
 nihil 993
 Nicolaus 3-4; Nicolaum 1985
 (nigromanticus) nigromanticum 1072
 nihil 90, 119, 259, 277, 301, 470, 471, 638, 1030, 1140; nihilum 636, 909; nihilo 635-636, 636, 1026
 nihilominus 292
 nil 1980
 nimis 161, 822
 (nimius) nimia 57; nimium 816
 nisi 72, 139, 339, 385, 437, 740, 743, 768, 834, 909, 911, 925, 1460, 1461, 1544, 1548, 1581, 1775
 (nisi) nisu 71, 1822
 (nitor) nitentes 614
 Noe 871
 (nolo) noli 1583
 nomen 173 nomine 1550, 1831; nominis 3
 (nomino) nominantur 658
 non 12, 14, 33, 41, 50, 51, 52, 53, 54, 69, 90, 117, 122, 123, 130, 137, 144, 145,

- 146, 150, 156, 157, 158, 159, 162, 180,
192, 202, 203, 213, 214, 215, 217, 223,
224, 233, 234, 241, 242, 250, 251, 265,
267, 270, 274, 282, 284, 285, 288, 289,
290, 291, 293, 302, 313, 316, 323, 327,
336, 339, 341, 347, 349, 355, 356, 364,
377, 379, 384, 402, 411, 412, 413, 421,
422, 424, 428, 433, 437, 443, 452, 456,
457, 465, 479, 480, 482, 490, 499, 505,
507, 508, 519, 520, 522, 523, 525, 527,
528, 530, 532, 534, 536, 545, 547, 548,
553, 556, 559, 560, 567, 575, 576, 585,
586, 596, 597, 598, 603, 606, 608, 622,
632, 636, 645, 669, 673, 674, 675, 681,
694, 715, 725, 743, 749, 753, 754, 755,
766, 795, 804, 808, 810, 814, 817, 819,
821, 834, 836, 839, 910, 917, 923, 926,
934, 938, 944, 946, 951, 959, 961, 965,
966, 968, 977, 983, 988, 992, 1005,
1007, 1010, 1012, 1024, 1027, 1044,
1053, 1058, 1060, 1064, 1071, 1079,
1087, 1098, 1105, 1106, 1112, 1116,
1120, 1122, 1127, 1129, 1132, 1138,
1139, 1145, 1152, 1159, 1161, 1169,
1172, 1184, 1187, 1200, 1201, 1210,
1211, 1212, 1213, 1214, 1235, 1239,
1241, 1250, 1257, 1259, 1263, 1269,
1274, 1280, 1283, 1287, 1290, 1292,
1295, 1301, 1330, 1332, 1338, 1353,
1360, 1378, 1380, 1385, 1394, 1406,
1408, 1426, 1433, 1438, 1451, 1459,
1462, 1472, 1477, 1484, 1501, 1506,
1513, 1520, 1523, 1525, 1531, 1534,
1535, 1545, 1546, 1548, 1554, 1563,
1580, 1581, 1584, 1619, 1629, 1632,
1634, 1639, 1642, 1644, 1647, 1650,
1651, 1654, 1658, 1668, 1669, 1673,
1686, 1701, 1721, 1729, 1747, 1759,
1760, 1761, 1770, 1773, 1785, 1787,
1793, 1798, 1799, 1807, 1812, 1829,
1839, 1846, 1863, 1864, 1873, 1885,
1910, 1918, 1932, 1940, 1941, 1955,
1957, 1964, 1974, 1979
- (nonagesimus) Nonagesimo 1987
nondum 404
(nonnullus) nonnullos 39, 40, 664, 848, 1006
(nosco) notus 663; novi 780
nota 81
(notio) notiones 532, 537; notionum 534
(notionalis) notionali 1463
(noto) notant 325-326, 327
- novitas 611
noviter 1658
(novus) novissima 1470; Novo 855
(nox) nocte 17, 1018, 1877
nubes 266
(nudus) nuda 947, 1458; nude 301, 1311,
1965
nullatenus 21, 732, 1254
nullus 10, 22, 22, 22-23, 315, 1261; nulla
644, 1255, 1382-1383; nullam 1383
nullo 416, 1061; nullum 113, 137, 1919-
1920;
(numerus) numero 645, 647; numerum 658,
661
numquid 406
nunc 11, 24, 1163, 1978, 1979
nunquam 766
(nuntio) nuntiante 733, 812
(nutrio) nutriretur 1695
- o 68, 69, 174, 253, 318
(obedientia) obedientie 704
(obex) obicem 1544
(obligo) obligatur 1587
obrumbratio 217-218
obsecro 71
(observo) observare 999
(obsto) obstante 1459; obstantibus 293
(obstinatus) obstinati 679
(occido) occidit 880
octo 832
(oculus) oculis 262, 947, 1459
odium 325
(offero) offerebat 830-831
officium 1574; officiis 56
(oleum) oleo 1091, 1091, 1831
olim 34, 1041
omnis 307, 714, 721, 767, 768, 1049, 1050,
1587; omne 111, 112, 113, 136, 275,
300, 1399; omnem 177, 219, 237, 247,
278, 297, 309, 320, 334, 363, 398, 408,
418, 429, 460, 467, 474, 491, 502, 510,
569, 580, 599, 621, 639, 649, 685, 697,
708, 717, 729, 735, 745, 757, 772, 781,
789, 802, 841, 859, 872, 885, 898, 905,
914, 921, 928, 937, 944, 957, 974, 995,
1022, 1057, 1070, 1095, 1118, 1135,
1150, 1167, 1180, 1191, 1208, 1233,
1248, 1264, 1272, 1293, 1306, 1318,
1331, 1342, 1359, 1373, 1374, 1390,
1402, 1417, 1429, 1447, 1480, 1487,

- 1495, 1502, 1516, 1527, 1552, 1567, 1585, 1604, 1625, 1636, 1653, 1662, 1672, 1680, 1715, 1724, 1733, 1742, 1754, 1765, 1778, 1790, 1802, 1817, 1834, 1841, 1858, 1867, 1879, 1897, 1906, 1936, 1960; omnes 85, 86, 87, 351, 389, 404-405, 471, 716, 770, 771, 890, 892, 978, 1000, 1013, 1192-1193, 1327, 1405, 1412, 1414-1415, 1490, 1492, 1493, 1519, 1529, 1550, 1647, 1654, 1663, 1673, 1681, 1868; omni 206, 225, 719, 764, 775, 799, 805, 917, 932, 933, 934, 941, 1398; omnia 88, 90, 94, 234, 242, 252, 269, 274, 295, 325, 413, 582, 626, 628, 637, 820, 864, 868, 875, 888, 903, 908, 909, 912, 924, 927, 943, 946, 947, 1030, 1032, 1078, 1100, 1126, 1127, 1133, 1141, 1185, 1425, 1426, 1458, 1467, 1472, 1693, 1966, 1982; omnibus 81, 95, 867, 867, 917, 920-921, 921, 923, 966, 1519, 1561; omnium 91, 223, 241, 624, 624, 692, 1310, 1424, 1953, 1981
- omnino 202
- omnipotens 273, 277, 294; omnipotentem 269, 280, 293
- (operatio) operatione 1240; operationes 1245
- (opero) operantem 413; operari 12; operatur 415, 921, 991, 1242-1243; operatus 901, 902, 924; operor 1243
- oportet 73, 185, 1492
- oppositum 1288, 1681, 1779-1780, 1817-1818
- opus 10; opera 382, 415, 897, 924; opere 750, 818, 1235, 1241,
- oratio 1832; orationes 1913
- (ordino) ordinata 289
- (ordinatio) ordinationem 97
- ordo 559; ordine 1587; ordinem 29; ordines 656; ordinis 4, 1608, 1849, 1985
- (orent) orent 1831
- (organizo) organizato 722, 981-982
- originalis 703, 826, 1542, 1543; originale 712, 718-719, 723, 731, 746-747, 754, 759, 774, 778, 806, 809, 814, 819, 835, 843; originali 691, 724, 736-737, 739, 764, 768, 778, 785, 794, 798, 804, 808, 1301, 1882, 1893, 1902
- (Origines) Originem 492, 999, 1192
- (orior) oritur 880
- os 1793; ore 79, 85, 426, 756, 1758, 1770, 1777, 1784; oris 80, 1564
- (os) ossa 1116, 1130
- (osculum) oscula 6
- (ostendo) ostendit 303, 357, 865, 868, 876-877, 879, 890, 984, 1108, 1149; ostensum 1156-1157, 1176
- ostiatim 20
- (ovis) oves 869
- palam 14, 1962
- (palma) palmarum 8-9
- (palpo) palpandum 1115-1116, 1341; palpatate 1116
- (pando) pandit 1311; panditur 611
- panis 1617, 1666, 1666, 1668, 1676, 1684, 1685, 1691, 1702, 1703, 1815; pane 37; panem 10, 20, 1620, 1634, 1635
- (papa) papam 1865; pape 3, 1988
- (paradisus) paradisi 1895, 1926, 1927, 1934, 1941, 1943
- paradiso 693, 705, 713, 1313-1314, 1574
- parasceve 1287
- (parens) parentes 688, 702; parentibus 732-733
- (pario) paries 1093; peperit 407, 1110
- pariter 48, 57, 78-79, 117, 290, 290, 433, 446-447, 448, 455-456, 693, 1199, 1659
- pars 918, 1506, 1507, 1539; partem 672; partes 1283, 1304, 1595
- (participatio) participationem 1100
- (parturio) parturiebam 405; parturiret 407
- parvulus 1088; parvula 807; parvuli 1569, 1890; parvulis 102, 809, 1553-1554; parvulorum 1882, 1893, 1900; parvulos 1565-1566
- (parvus) parva 25
- passibile 1268, 1712, 1729-1730
- (passio) passionem 1903; passiones 324, 525
- (passivus) passiva 270, 531
- (patefio) patefactum 150
- (pateo) paterent 27; patet 761, 854
- pater 7, 24, 43, 67, 75, 100, 1089, 1257, 1258, 1259, 1261, 1262, 1630, 1968; Pater 226, 333, 370, 378, 381, 381, 382, 382, 386, 414, 415, 416, 464, 478, 479-480, 481, 500, 521, 527, 972, 991, 1074, 1080, 1242, 1243, 1244, 1260, 1260, 1380, 1383, 1384, 1388, 1399, 1460, 1461, 1464, 1635; Patre 379-380, 380, 388, 423, 424, 426, 427, 433, 434, 435, 435-436, 436, 438, 439, 440, 446, 447,

- 448, 455, 493, 496, 497, 500, 1373, 1380, 1381, 1382; Patrem 368, 385, 411, 487, 496, 496, 514, 514-515, 580, 1064, 1071, 1255-1256, 1377, 1456; patres 1134, 1536; patri 1; Patri 1202; Patris 391-392, 501, 586, 587, 1253, 1351, 1363, 1550; patrum 628, 1303, 1310, 1320, 1324, 1327, 1524, 1904
- paternitas 529, 530, 532, 538
- (patior) pati 65; passum 1102-1103, 1123-1124; passus 1269
- patria 62, 170
- (patriarcha) patriarcham 731
- (patrinus) patrini 1570, 1571
- (Paulus) Paulo 855; Paulum 1059, 1096
- (pauper) pauperes 1315
- (peccator) peccatore 331-332
- (peccatum) peccata 848, 856, 1612, 1838; peccati 799, 826, 849, 1542, 1592, 1592, 1602; peccatis 727, 1610, 1832-1833, 1910, 1924, 1932, 1933, 1953-1954; peccato 716, 752, 764, peccatorum 852; peccatum 711, 718, 731, 746, 752-753, 755, 759, 760, 774, 805, 809, 825, 835, 843, 847, 860, 1599
- (pecco) peccare 285-286; peccarunt 992; peccasse 1001; peccaverunt 716, 771, 980, 1002, 1909, 1916-1917, 1918, 1940; peccavit 715, 769
- (peculium) peculio 26
- pecunia 1345
- (pecus) pecora 869
- (pes) pedes 1340; pedibus 869; pedum 5
- (pelagianus) pelagiane 730; pelagianos 1553
- Pelagius 805, 808; Pelagio 807; Pelagium 718, 746, 773, 842
- pena 1597, 1598, 1884; penam 836, 1001; penas 851
- (penalitas) penalitates 838; penalitatibus 737
- penitentia 324, 1594; penitentiam 37, 332, 337, 850, 856, 857, 860, 861, 1316, 1424, 1600, 1605; penitentie 1591, 1600-1601
- (peniteor) penitentes 40, 36; penituerunt 1910
- (pendo) pendidit 1131
- (penna) pennas 948
- per 19, 28, 35, 45, 59, 66, 111, 112, 124, 125, 137, 150, 186, 189, 195, 234, 316, 330, 340, 348, 356, 359, 364, 369, 545, 546, 551, 571, 611, 612, 627, 638, 646, 647, 656, 659, 661, 681, 682, 694, 721, 736, 747, 771, 779, 781, 839, 856, 861, 865, 867, 876, 880, 881, 909, 935, 941, 942, 943, 944, 969, 971, 989, 1012, 1074, 1075, 1098, 1098, 1099, 1126, 1141, 1217, 1218, 1272, 1285, 1293, 1295, 1296, 1306, 1318, 1331, 1342, 1359, 1374, 1390, 1402, 1417, 1427, 1428, 1429, 1447, 1454, 1465, 1474, 1478, 1480, 1484, 1485, 1487, 1495, 1501, 1502, 1516, 1527, 1546, 1552, 1558, 1567, 1570, 1585, 1604, 1613, 1616, 1625, 1636, 1646, 1653, 1657, 1662, 1672, 1680, 1698, 1706, 1733, 1742, 1754, 1765, 1778, 1785, 1790, 1802, 1817, 1826, 1827, 1829, 1834, 1841, 1858, 1865, 1867, 1879, 1886, 1888, 1893, 1897, 1900, 1901, 1906, 1914, 1922, 1929, 1936, 1946, 1957, 1960, 1982, 1984
- (perago) peragendam 37
- (perambulo) perambulando 33; perambulant 870; perambulat 267
- (percutio) percussi 47
- (perdo) perdidisse 704
- (perducuntur) perducuntur 1895, 1919, 1926, 1927, 1934-1935, 1941, 1949
- (peremptor) peremptores 688
- (pereo) peribunt 1013; perit 12
- (perfectio) perfectione 225; perfectionis 160, 168; perfectionum 222
- (perficio) perfecta 1510, 1582; perfecte 1917; perfecti 226; perfectum 222, 327; perfectus 226-227
- (perfidus) perfidos 335, 391, 1249, 1319, 1332, 1343, 1360
- (perfruo) perfruuntur 1957
- permanere 911, 925
- (perpetuo) perpetuanda 1578
- (perpetuus) perpetua 333; perpetuo 741, 1885; perpetuum 148, 1011, 1499
- persecutio 72, 1422; persecutionis 1562
- (persecutor) persecutore 1562; persecutorem 1853
- persequor 1822
- persona 105, 575, 576, 577, 586, 587, 726, 742, 1026, 1028, 1205, 1225, 1379, 1383, 1411-1412, 1493, 1617, 1809 personam 401, 437, 712, 1199, 1220, 1223; personarum 373, 376, 518, 523, 524-525, 530; personas 394, 463-464,

- 487, 528, 537, 1077-1078; persone 472, 478, 520, 521, 526, 557; personis 368, 379, 536, 562
 (personalis) personale 711; personales 537; personali 1463
 personaliter 574-575, 586
 (persuasio) persuasiones 550, 604
 pertinaciter 650-651
 (pertineo) pertinentia 1970; pertinere 1127
 (pertranseo) pertransibit 1807
 (pervenio) pervenietis 553
 (perversus) perversis 83
 petra 1631
 Petrus 755; Petro 1339
 (phantasticus) phantasticam 1105; phantastico 1112; phantasticum 43, 512, 601, 1121, 1129-1130, 1138
 (phariseus) pharisei 34
 (philipensis) Philipenses 1052, 1067, 1200
 philosophus 1535; philosophi 51; philosophis 124, 358; philosophos 129, 186, 197, 209, 228, 373, 614, 641, 664-665, 964;
 (phiscus) physici 50
 (pigmentarius) pigmentarii 56
 (piscis) pisces 870
 (pius) pium 224
 (placeo) placuerit 96
 (planta) plantis 1036
 (plasmo) plasmatos 690, 693; plasmavit 985
 (platea) plateas 60
 (Plato) Platonem 372, 640, 698, 996
 (plenus) plena 794, 1101; plene 1910, 1918, 1925, 1932, 1933, 1940, 1942; pleno 751
 (pluralis) plurale 728
 plura 292; plures 339, 377, 507, 519, 520-521, 522, 523, 525, 527, 528, 530, 532, 1603; pluribus 855-856
 (pondus) pondere 645, 646-648
 (pono) ponant 1544; ponendi 1162, 1178-1179; ponendo 661; ponentes 997; poni 27; ponit 592, 984, 1171, 1294, 1758, 1948; ponitur 727; ponunt 335; posito 1931-1932; positus 1855; posuerunt 119, 342, 493, 1004-1005, 1006, 1210, 1212, 1213, 1215, 1220, 1537, 1537, 1554; posuit 142, 343, 877, 1137, 1181, 1193, 1566, 1568
 (pontifex) pontifice 1558; pontificibus 45; pontificum 1972-1973, 1975
 (pontificatus) Pontificatus 1988
 populus 1274; populi 1396, 1415
 (porto) portans 582, 912, 927
 (possibilis) possibilia 269, 282-283
 (possum) posse 78, 170, 170, 282, 289, 295, 364, 365, 607, 1099; possemus 547; posset 277, 597, 911, 925; possit 1080; possunt 557, 1112, 1172; potens 172, 304; poterat 362; poterit 128; potes 274; potest 284, 290, 384, 608, 612, 743, 834-835, 1384, 1545, 1549, 1581
 post 636, 636, 669, 692, 825, 847, 865, 1011, 1025, 1027, 1290, 1295, 1460, 1593, 1963
 (posterior) posteriori 123, 356; posterius 471
 postquam 1728
 pote 187, 271, 283, 632, 888, 1574, 1575, 1576
 potentia 204, 270, 283, 289, 655, 948; potentiam 942, 943, 944, 970
 potestas 1807; potestate 76-77; potestatem 1162, 1178; potestates 1857
 (potior) potiori 123; potissime 352, 512, 843; potissimum 136; potius 54, 452-453, 494, 549, 1138, 1434, 1703, 1853
 potus 1624, 1634; potum 1694
 (pravitas) pravitatis 1986, 5
 pre 793, 794, 1137
 (prebeo) prebuisse 1116; prebuit 1341
 (precedo) precedent 1425; precedere 699; precedet 1420, 1476, 1483, 1486
 preceptorem 493
 preceptum 151; precepta 851
 (precindo) precindat 95
 (precipuus) precipue 1192; precipui 1686-1687
 predicatio 1423
 (predicator) predicatorum 4, 29, 1985
 (predico) predicans 20; predicavi 87
 (predico) predicta 1460, 1652, 1660, 1671, 1679, 1896, 1913, 1921, 1928, 1944; predictis 812-813, 1453; predicto 1324; predictos 668; predictum 570, 601; predixerat 1372; predixerunt 1354; predixit 1313, 1368
 (prefor) prefatum 1294
 (premitto) premittitur 1525
 premium 70-71
 presbyter 1799; presbyteros 1830
 (prescio) prescivit 288
 presentia 946, 1812, 1813; presentiam 941-942, 942, 969

- presertim 210, 228-229, 335, 343, 391, 460-461, 511, 570, 581, 592, 601, 640, 650, 698, 718, 746, 758, 773, 803, 815, 842, 849, 854, 860, 929, 1023, 1119, 1151, 1168, 1181, 1249, 1273, 1286, 1294, 1319, 1332, 1343, 1360, 1528, 1553, 1561, 1568, 1586, 1592, 1605, 1779, 1791, 1818, 1868, 1889, 1947, 1961
 (preses) presides 53
 (presum) presenti 66, 1040; presentibus 81-82, 816
 (presumptio) presumptione 57
 presto 406
 preter 271, 341, 349
 (preteritus) preteritam 291; preterito 610, 695
 (primogenitus) primogenitum 1110
 primus 769, 804; prima 1478, 1593; primas 964; primis 109, 965; primo 671, 1574, 1610, 1848; primos 688, 699, 702; primum 110-111, 230, 670
 (princeps) principes 1856-1857; principibus 1396
 principium 146, 230, 595, 600, 602, 607, 998, 1534; principii 456; principio 457, 577, 610, 620, 654, 978, 988, 1000, 1047, 1193, 1537
 (prior) priori 123, 356; prius 447, 458, 466, 471, 473, 484, 1520, 1840
 priusquam 780
 (privo) privabuntur 1885; privatum 738
 (privilegium) privilegio 822
 pro 18, 20, 64, 575, 576, 586, 587, 661, 727, 732, 1153, 1398, 1512, 1569, 1597, 1910, 1913, 1924, 1932, 1953, 1978, 1979, 1990
 (probabilis) probabile 121; probabiles 1521-1522
 (probo) probandi 1522; probare 602; probati 74; probari 612
 (procedo) procedens 506; procedentem 413; procedentes 394-395, 465, 521-522; procedere 113, 433, 443, 446, 455; procedit 388, 436, 438, 438, 439, 440, 515-516, 1373, 1379, 1380, 1381, 1382; processu 396, 426; processisse 423; processissem 21-22; processit 437
 processio 520, 531, 533, 538; processionem 394, 398-399; processiones 518
 processus 565
 (procurro) procurarunt 63; procuravi 29
 (prodeo) prodere 810; prodii 427
 (prosum) prodesse 1554
 (produco) producentes 464, 520; produxisse 636
 profiteor 84, 98, 1950; professus 566; profiteantur 1570-1571; profitetur 618, 1944
 (progenies) progenie 707
 proles 1576; prolis 1575
 (prologus) prologo 7
 (promitto) promiserunt 1570; promisso 1571
 (promptuarius) promptuaria 1876
 (promulgo) promulgavi 86
 (propagatio) propagationem 1574-1575
 prope 83
 propheta 117, 172, 215, 243, 295, 726, 897, 950, 1330, 1357, 1368, 1370, 1395, 1411, 1492; prophetam 659, 695, 777, 784, 868, 1485, 1957; prophetarum 151, 610; prophete 1353
 (proprius) propria 25, 1337, 1350; propriam 990; proprie 323, 326, 336, 574, 585, 637, 1534, 1850; propriis 1336
 proprietas 536; proprietates 530, 535
 propter 865, 876, 889, 893, 902, 903, 904, 1081, 1082, 1588
 (proselitus) proselitos 33
 (prosum) prosim 102
 (protestor) protestatur 1340
 (protraho) protrahente 672; protrahuntur 1942
 prout 603, 1314, 1346
 (proverbium) Proverbiis 329, 404
 providentia 2, providentie 961
 psalmista 117-118, 161, 255, 264-265, 304, 380-381, 383, 386, 403, 424, 948, 954, 1090, 1189, 1329, 1601; psalmistam 551, 989, 1012
 (psalmodia) psalmodiam 17
 (psalmus) Psalmo 328; psalmo 800; psalmos 15
 (psalterium) psalterio 118
 (publico) publicarunt 230; publicatum 1827
 (publicus) publica 76; publice 1962
 (pudor) pudoris 751, 751
 (pugno) pugnantis 682
 (pulcher) pulchre 554
 pulvis 1014
 (punio) punitus 652
 purgatorium 1911, 1919, 1942; purgatorio 1926-1927, 1954
 (purgo) purgandorum 1301; purgentur 1912
 purus 207; purissimus 767; purum 183, 1098

- pusillis 81, 103
 (puto) putaverunt 229
- (quadagesimus) quadagesima 1348
 quamdiu 1676
 quamplures 1020, 1031
 quantitas 1669, 1691, 1691, 1693; quantitate 159, 160, 1669, 1703
 quanto 306
 (quantus) quantum 170, 314, 1798
 quasi 49, 277, 797, 1001, 1141, 1670, 1850
 quatenus 92, 1974
 quatinus 27, 1560
 quatuor 16, 210, 530, 534, 535
 -que 49, 56, 99, 105, 301, 368, 394, 401, 440, 488, 644, 678, 714, 753, 825, 836, 881, 892, 1043, 1119, 1225, 1241, 1282, 1283, 1324, 1337, 1338, 1350, 1367, 1371, 1377, 1409, 1544, 1713, 1722-1723, 1732, 1740, 1752, 1760, 1763, 1771, 1800, 1807, 1808, 1811-1812, 1813, 1957, 1972, 1980, 1989
- quemadmodum 1410
 (quero) querere 1583, quesieris 552-553
 (questio) questiones 87-88
 qui 12, 27, 41, 74, 89, 98, 114, 115, 117, 119, 129, 141, 184, 187, 189, 198, 209, 229, 304, 306, 335, 342, 343, 348, 351, 352, 370, 388, 389, 405, 435, 438, 440, 443, 451, 493, 513, 570, 582, 588, 592, 597, 601, 641, 661, 665, 718, 721, 723, 731, 742, 758, 769, 770, 774, 803, 811, 816, 843, 844, 866, 868, 870, 880, 890, 893, 929, 959, 961, 962, 964, 1004, 1006, 1015, 1023, 1024, 1039, 1040, 1073, 1076, 1081, 1097, 1120, 1136, 1151, 1168, 1181, 1189, 1192, 1210, 1211, 1213, 1215, 1217, 1234, 1236, 1249, 1281, 1286, 1294, 1297, 1302, 1319, 1332, 1343, 1354, 1357, 1360, 1365, 1371, 1373, 1410, 1457, 1485, 1528, 1530, 1554, 1568, 1586, 1638, 1657, 1739, 1774, 1786, 1788, 1791, 1792, 1810, 1815, 1856, 1863, 1876, 1890, 1909, 1911, 1916, 1947, 1948, 1953, 1962; cui 77, 1877, 1982; cuius 43, 602, 1506; qua 438, 677, 1080, 1324, 1326, 1379, 1469, 1509, 1510; quam 44, 63, 78, 81, 82, 175, 319, 447, 448, 625, 643, 644, 735, 1352, 1506, 1588, 1644, 1652; quas 85, 86, 88; que 68, 70, 107, 125, 195, 243, 259, 263, 282, 286, 287, 288, 289, 330, 359, 378, 379, 434, 490, 505, 507, 509, 519, 521, 522, 523, 525, 527, 528, 530, 532, 537, 555, 645, 646, 651, 657, 659, 681, 694, 740, 820, 864, 875, 901, 908, 935, 946, 984, 989, 993, 1020, 1112, 1133, 1146, 1172, 1185, 1246, 1353, 1426, 1507, 1684, 1691, 1693, 1695, 1702, 1703, 1884, 1924, 1932, 1933, 1940, 1954, 1957, 1968, 1970; quem 217, 815, 1388, 1889; quibus 87, 163, 489, 779, 786, 1101, 1438, 1439, 1519, 1522, 1524-1525, 1569-1570; quo 111, 112, 113, 136, 137, 160, 172, 184, 193, 207, 215, 225, 234, 243, 252, 254, 260, 264, 272, 276, 294, 306, 307, 340, 369, 577, 588, 597, 609, 611, 618, 626, 637, 651, 659, 675, 716, 755, 770, 836, 971, 1065, 1176, 1188, 1189, 1194, 1303, 1329, 1330, 1434, 1444, 1452, 1491, 1557, 1562, 1579, 1632, 1637, 1814, 1819, 1890; quod 38, 59, 77, 85, 112, 113, 255, 265, 274, 280, 284, 300, 302, 303, 316, 323, 340, 347, 357, 378, 385, 402, 413, 424, 434, 435, 436, 449, 457, 465, 471, 472, 477, 482, 498, 500, 505, 508, 513, 518, 520, 521, 522, 524, 525, 527, 529, 531, 533, 543, 544, 550, 554, 574, 585, 589, 595, 637, 647, 672, 677, 694, 715, 721, 725, 741, 763, 792, 795, 804, 807, 817, 819, 825, 830, 847, 864, 865, 866, 875, 876, 877, 880, 888, 890, 891, 892, 901, 908, 910, 919, 920, 923, 926, 932, 934, 941, 945, 964, 977, 982, 983, 984, 987, 989, 990, 991, 993, 1002, 1009, 1010, 1011, 1034, 1043, 1044, 1045, 1074, 1075, 1077, 1080, 1087, 1107, 1129, 1132, 1139, 1140, 1145, 1155, 1159, 1160, 1161, 1170, 1183, 1187, 1200, 1203, 1204, 1215, 1230, 1241, 1243, 1246, 1252, 1258, 1263, 1267, 1268, 1269, 1274, 1279, 1282, 1286, 1290, 1294, 1300, 1304, 1309, 1312, 1314, 1320, 1323, 1335, 1337, 1344, 1345, 1348, 1363, 1368, 1386, 1393, 1394, 1407, 1420, 1432, 1435, 1437, 1458, 1459, 1467, 1471, 1476, 1477, 1483, 1484, 1490, 1498, 1500, 1519, 1531, 1541, 1545, 1557, 1565, 1568, 1573, 1586, 1591, 1608, 1615,

- 1616, 1619, 1628, 1641, 1644, 1649, 1651, 1656, 1660, 1665, 1670, 1675, 1678, 1683, 1686, 1690, 1696, 1700, 1704, 1708, 1709, 1712, 1718, 1722, 1727, 1728, 1731, 1736, 1739, 1745, 1752, 1757, 1762, 1768, 1770, 1771, 1772, 1782, 1783, 1785, 1792, 1796, 1797, 1800, 1805, 1806, 1808, 1809, 1811, 1819, 1825, 1828, 1837, 1839, 1844, 1861, 1862, 1871, 1873, 1882, 1885, 1890, 1893, 1895, 1900, 1904, 1909, 1912, 1913, 1916, 1920, 1924, 1928, 1931, 1932, 1935, 1939, 1943, 1948, 1953, 1957, 1962; quorum 164, 1026, 1028, 1612, 658, 856; quos 86, 383, 889, 891, 1469, 1584;
- quia 11, 24, 30, 31, 42, 48, 64, 75, 79, 83, 84, 160, 168, 206, 269, 283, 499, 536, 547, 610, 671, 714, 732, 766, 768, 811, 812, 813, 822, 903, 943, 945, 1040, 1076, 1116, 1184, 1236, 1260, 1380, 1381, 1382, 1400, 1414, 1415, 1535, 1587, 1598, 1668, 1850, 1919
- quicquam 385
- (quicumque) quacumque 576; quecumque 295; quemcumque 540; quibuscumque 1846; quocumque 752 quoscumque 390
- (quidam) cuidam 138-139; quadam 1124; quamdam 189, 1098, 1099; quasdam 1779; quibusdam 1001; quedam 282, 505, 933; quemdam 42, 1275, 1286, 1791, 1889, 1947, 1961; quodam 970; quosdam 129, 197-198, 335, 963, 1818
- quidem 380, 883, 942, 947, 1314
- quilibet 713, 714, 1270, 1384, 1535, 1586-1587; cuiuslibet 106, 945; qualibet 919; quelibet 981, 1312; quolibet 987
- quinimmo 232, 240
- (quingagesimus) quingagesima 1364
- quinquaginta 1969
- quinque 532, 533-534
- quippe 1049
- quis 743, 834, 951, 971, 1357, 1548, 1557, 1694, 1830, 1847; quid 565, 1163, 1177
- quisquam 84; quemquam 302; quosque 1041
- quoad 689, 690
- quomodo 866, 911, 925
- quoniam 1315, 1316
- quotiescumque 1611, 1622-1623
- quocumque 753
- quoque 126, 149, 360, 1559
- quousque 1040
- (Raimundus) Raimundum 42, 513, 570, 601, 1072, 1294, 1528, 1568, 1586; Raimundi 1263
- rancor 325
- (rapina) rapinam 1053, 1201
- (rapio) rapitur 1770
- (ratio) ratione 556, 934, 1521, 1530, 1748, 1751; rationem 546; rationes 548, 549, 571, 603; rationis 563; ratione 1933
- rationalis 722, 981, 1035; rationalem 1175, 1196; rationali 968
- realiter 183, 526, 1631, 1643, 1667-1668
- (rebaptizo) rebaptizandos 1555
- (receptator) receptatoribus 30
- (recindo) recindat 95
- (recipio) recipio 97
- (reclamo) reclamasset 22
- (reconcilio) reconciliati 771
- (redeo) redeat 1015; redeunt 1686; redierit 1702
- redemptorem 68-69
- (redimo) redemisse 1113; redemisti 1115
- (redigeo) redigerentur 909
- refero 59, 1981; referant 1459-1460; referendo 59; referente 115; refert 499, 830, 831, 833, 929, 962, 1435, 1810; referunt 1444, 1471; relata 514, 515; retulit 1368, 1386, 1408-1409
- regnum 740, 744, 835, 857, 1315, 1316, 1317, 1436, 1499-1500, 1549
- (rego) regere 665
- (regredior) regressus 1421
- regula 415-416, 427; regulam 1970
- (relabor) relapsos 40
- relatio 535; relationes 528, 534
- relegatio 70; relegationem 63; relegationis 1989
- (relego) relegari 62-63; relegati 707
- (religio) religionis 1587
- (reliquus) reliqui 39
- (remaneo) remanent 1667; remanet 1691; remanserat 1287; remansit 1281, 1296, 1703
- remedium 827, 850, 859, 1542, 1575, 1592; remediis 835
- (remitto) remisistis 1612; remisisti 1602; remissa 1612; remittebatur 835-836, 838; remittendam 849; remittendum 826; re-

- mitteretur 853; remittitur 1543, 1595, 1596; remittuntur 839-840, 1837-1838
 (renascor) renascatur 740; renascens 881; renatus 743, 834, 1548
 (repentinus) repentino 1364-1365
 (repeto) repetent 1018, 1877
 (repleo) replebitur 787
 (reprehendo) reprehenderet 11; reprehensus 652
 reprobo 938; reprobet 94
 (reprobus) reproborum 1871; reprobos 1498
 res 505, 933; rebus 917, 921, 923; rei 945; re 917, 920, 933, 941; rem 921; rerum 222, 561, 598, 624, 695, 1523
 (resisto) resistente 676
 (resono) resonantibus 60; resonassem 18
 (respectus) respectu 711
 (respondeo) respondit 1438
 (respuo) respuunt 844
 (restituo) restitues 1436
 (resumo) resumpsit 1326
 resurrectio 1423, 1477; resurrectione 1348-1349, 1364, 1955; resurrectionem 1296, 1963; resurrectionis 1720
 (resurgo) resurrexerat 1345; resurrexit 1337, 1728
 (resuscito) resuscitavit 1326-1327
 (retundo) retunditur 38-39
 reus 1789
 (revelatio) revelationem 612
 (revelo) revelandum 895, revelare 1452; revelavit 696
 (revertor) revertatur 1014; revertetur 1012-1013; revertitur 881, 1599
 revoco 1979; revocare 291-292
 (rex) regem 650; regi 193; regis 683
 Richardus 806; Richardum 803
 (roboro) roboratus 1852, 1855
 robur 1559, 1852, 1854
 (romanus) Romana 93; Romane 2-3; Romanis 45; romanorum 1972, 1975; Romanos 75, 124-125, 148, 132-133, 174, 195, 199, 253, 318, 358, 627, 715, 769, 1113, 1564
 ruga 1509; rugam 1514
 (rumino) ruminando 15-16
 rursum 149-150, 174, 194, 244, 245, 304, 317, 349, 350, 385, 388, 396, 403, 405, 406, 415, 589, 1090, 1092, 1163, 1164, 1165, 1166, 1244, 1329-1330, 1355, 1356, 1396, 1547, 1549, 1601, 1622, 1623, 1634, 1775, 1788
 rursus 799
 (rusticus) rusticis 1532
 (sabbatum) sabbati 1719
 (sacer) sacra 161, 302, 316, 347, 357, 379, 402, 413, 424, 508, 645, 658, 681, 694, 715, 725, 741, 910, 923, 934, 983-984, 946, 988, 992-993, 1011, 1046, 1065, 1079, 1087, 1100, 1107, 1132, 1145, 1148, 1161, 1171, 1176, 1200, 1241, 1255, 1269, 1394, 1408, 1426, 1471, 1477, 1484, 1491, 1500, 1546, 1579, 1599, 1619, 1632, 1752, 1772, 1785, 1800, 1808, 1829, 1839, 1862, 1873, 1957; sacre 728, 1020, 1206, 1509, 1969; sacrum 28-29
 sacerdos 1758, 1769; sacerdotem 1616, 1657-1658; sacerdotes 1710, 1827; sacerdotum 1701, 1806, 1820
 sacerdotalis 1608
 sacramentaliter 1643, 1660
 sacramentum 829, 1541, 1544, 1563, 1563, 1565, 1569, 1573, 1591, 1598, 1608, 1615, 1825, 1844, 1900; sacramenti 1814; sacramento 1542, 1557, 1594, 1628, 1638, 1641, 1645, 1649, 1656, 1665, 1675, 1683, 1691, 1694, 1700, 1708, 1709, 1718, 1727, 1736, 1745, 1757, 1768, 1782, 1796-1797, 1805-1806, 1837, 1840, 1847-1848, 1848, 1849, 1851, 1853
 sacrificium 828; sacrificia 830, 1901
 (sacrosanctus) sacrosancta 449, 458, 472, 482-483, 508-509, 1762-1763, 1811; sacrosancte 2, 92, 105, 1973, 1976
 (saduceus) saduceos 119
 Salomom 1028, 1397-1398
 (salutaris) salutare 1051; salutari 801
 salus 801, 1506; salutem 80, 1082, 1565
 salvator 1111; salvatoris 11-12
 (salvo) salvabit 1832; salvabitur 951
 (sanctifico) sanctificaret 1512; sanctificata 793-794; sanctificatis 794; sanctificatum 778, 785; sanctificavi 780
 sanctitas 92-93, 1974; sanctitatis 91, 104, 1274, 1972
 sanctus 266, 273, 276-277, 929, 962; Sanctus 370, 378, 388, 389, 438-439, 435, 465, 479, 480, 482, 522, 527, 796, 1075,

- 1081, 1231, 1244, 1258, 1259, 1262, 1366, 1381, 1384, 1385, 1559, 1851, 1854; sancta 93, 463, 470, 477, 1241, 1247, 1250, 1514, 1615-1616, 1709, 1713, 1722, 1731, 1771; sanctam 376, 391; sancte 7, 67, 75, 543, 554, 570-571; sancti 34-35, 1134, 1536, 1704, 1763, 1771, 1713, 1722-1723, 1732, 1740, 1752, 1800, 1811-1812; Sancti 392, 501, 586-587, 750, 818, 1235, 1236-1237, 1254, 1256, 1551; sanctis 65; sanctissime 1968; sanctissimi 1988; Sanctissimo 1, 99-100; sancto 61, 1558, 1831; Sancto 380, 386, 440, 497, 500, 740, 743, 787, 794, 803, 834, 1229, 1230, 1232, 1240, 1382, 1548, 1827; sanctorum 538, 628, 1302, 1309-1310, 1320, 1323-1324, 1327, 1352, 1524, 1904, 1931, 1962-1963; sanctum 224, 285, 661, 777, 784; Sanctum 368-369, 387, 395, 432, 443, 446, 455, 488, 497, 515, 581, 583, 592, 1065, 1071, 1255, 1364, 1378, 1378, 1385, 1457
- sane 75
- sanguis 1624, 1629, 1633, 1642, 1650-1651, 1676, 1678, 1747, 1749, 1751; sanguine 1113, 1114, 1115, 1281, 1286, 1721; sanguinem 1112, 1618-1619, 1638, 1667, 1685, 1749-1750, 1775, 1776, 1806-1807, 1821; sanguinis 1621, 1789
- sano 97; sanavit 801
- sapiens 163, 294, 360-361, 403, 426, 553, 910-911, 924, 1016, 1026; sapiente 127; sapientem 250, 252, 647, 880; sapientes 132; sapientibus 75-76
- sapientia 329, 655-656; sapientie 175, 253, 318-319
- sapor 1669
- (sarracenus) sarracenos 1235-1236, 1273
- (sartor) sartores 54-55
- satis 1176
- (satisfacio) satisfacere 78; satisfaciant 1912, 1919, 1942; satisfecerint 1932; satisfecerunt 1910, 1917, 1918, 1925, 1933, 1940, 1943, 1954
- (satisfactio) satisfactio 1597-1598; satisfactio 1596
- scientia 255, 256, 943, 1367; scientie 175, 253, 318
- scilicet 324, 395, 434, 464, 465, 804, 813, 817, 837, 969, 1086, 1202, 1439, 1595, 1677
- scio 273, 1525; sciens 38; scientem 250, 252; scire 489, 1438, 1443-1444, 1451, 1451-1452, 1457, 1458, 1462; scit 1445, 1536
- (scismaticus) scismaticos 442
- (scribo) scripte 828, 1901; scripto 1979
- scriptura 161, 302, 316, 328, 340, 347, 357, 379, 402, 413, 424, 434, 508, 645, 659, 681, 694, 715, 725, 741, 795, 910, 923, 934, 946, 983, 988, 992, 1044, 1046, 1065, 1079, 1087, 1100-1101, 1107, 1011-1012, 1132, 1145, 1149, 1161, 1171, 1176, 1200, 1241, 1255, 1269, 1386, 1394, 1408, 1426, 1471, 1477, 1484, 1491, 1500, 1546, 1579, 1599, 1619, 1632, 1772-1773, 1785, 1808, 1829, 1839, 1862, 1873, 1957; scripturas 85, 150; scripture 728, 831, 1020, 1206, 1509, 1969
- (scruto) scrutans 953
- se 132, 170, 284, 284, 285, 287, 288, 288, 289, 301, 314, 384, 570, 602, 614, 674, 902, 903, 904, 943, 944, 953, 1054, 1147, 1153, 1202, 1378, 1384, 1385, 1511, 1529, 1566, 1570, 1670; secum 1327, 1352, 1500; sibi 655, 711, 1513, 1787
- (secludo) seclusum 159
- (sectator) sectatores 46, 1031-1032
- (secularis) seculari 41
- seculum 1438; secula 305, 1982; seculi 1089, 1433, 1808, 1811; seculorum 194, 305, 1470, 1983
- (secundus) secunda 1427, 1593, 1593-1594; secundo 7, 1427-1428, 1575, 1610, 1848-1849, 1989; secundum 979, 1002, 1228, 1252, 1253, 1259, 1260, 1262
- secus 1463, 1942
- sed 14, 29, 34, 42, 52, 54, 78, 122, 123, 124, 131, 137, 145, 147, 151, 159, 160, 183, 206, 224, 234, 241, 242, 252, 259, 312, 327, 328, 356, 364, 367, 377, 402, 413, 414, 422, 428, 433, 442, 444, 448, 452, 456, 457, 471, 479, 480, 482, 494, 549, 567, 576, 586, 587, 632, 669, 673, 674, 675, 681, 694, 699, 750, 760, 764, 766, 774, 806, 818, 821, 903, 910, 918, 923, 938, 945, 946, 960, 970, 978, 979, 981,

- 983, 1005, 1007, 1011, 1025, 1044, 1054, 1065, 1071, 1087, 1098, 1107, 1120, 1122, 1124, 1125, 1130, 1132, 1138, 1139, 1140, 1141, 1152, 1159, 1161, 1169, 1182, 1184, 1188, 1203, 1217, 1218, 1219, 1235, 1240, 1250, 1263, 1270, 1275, 1280, 1287, 1291, 1296, 1302, 1338, 1353, 1379, 1385, 1395, 1407, 1408, 1426, 1434, 1451, 1477, 1485, 1501, 1514, 1525, 1532, 1534, 1546, 1580, 1619, 1631, 1632, 1634, 1643, 1644, 1651, 1659, 1668, 1670, 1702, 1712, 1721, 1729, 1730, 1748, 1760, 1761, 1770, 1784, 1785, 1793, 1813, 1829, 1839, 1846, 1849, 1864, 1873, 1910, 1917, 1942
- (sedeo) sedebo 1414; sedet 98-99, 1351
(seducio) seducentem 233; seducti 57
(seductor) seductorem 234
sedulius 19, 35, 46
(segrego) segregavit 28
(seipsum) seipso 675
(semen) semine 750, 760, 818, 1235, 1250
(semetipse) semetipsum 1054, 1067-1068, 1203
(semino) seminantem 503; seminantes 1818-1819
(seminarius) seminariam 736
(semita) semitas 870
(Semostanus) Semostanum 1059, 1096
semper 792, 1328
(sempternus) sempiterna 126, 149, 360; sempiternum 148
(senex) senes 1370; senibus 732; (senior) senioribus 1396
(sensitivus) sensitiva 1036; sensitivam 1185
(sensualis) sensuali 122
(sensus) sensibus 13
sententia 1845, sententiam 11, 79, 1508; Sententiarum 1297; sententias 86
sentitivam 1185
(separo) separatis 966; separet 1584
sepis 19, 895
septem 1073
sepulcrum 1344; sepulcro 1280
(sepulto) sepultum 1103, 1111; sepultus 1269, 1875
(sequax) sequaces 997, 1004, 1119-1120, 1962
(sequela) sequelam 836
sequentia 554-555
(sequor) sequentem 1325; sequitur 15, sequuntur 107-108
(sero) serere 14
series 1340; serie 761
sermo 294; sermonem 972; sermones 86
(serus) sero 1709
(serpens) serpente 703
servio 77
servitium 879, 883-884, 889
servabit 972
servanda 1577
(servus) serva 382; servi 1055, 1068, 1147, 1203-1204
seu 220, 324, 508, 526, 526, 891, 932, 1073, 1237, 1311, 1463, 1522, 1826, 1978
sexto 1987-1988
si 7, 8, 15, 17, 18, 19, 67, 255, 256, 305, 437, 547, 801, 819, 919, 933, 948, 950, 951, 952, 953, 954, 971, 1040, 1243, 1261, 1436, 1463, 1464, 1693, 1701, 1710, 1719, 1720, 1728, 1783, 1832, 1942, 1976, 1980
sic 29, 43, 438, 440, 449, 458, 481, 483, 498, 682, 693, 696, 705, 724, 766, 778, 785, 819, 920, 927, 965, 966, 1029, 1053, 1155, 1214, 1219, 1246, 1256, 1257, 1270, 1282, 1292, 1408, 1434, 1452, 1457, 1559, 1652, 1660, 1713, 1739, 1740, 1753, 1828, 1852, 1853, 1854, 1886, 1944, 1950, 1958
sicut 84, 96, 130, 226, 673, 918, 920, 987, 1006, 1029, 1035, 1075, 1076, 1117, 1155, 1188, 1256, 1257, 1274, 1463, 1813, 1851
(sidus) sidera 678, 1352
sigillatim 989, 1190
(sigillum) sigilli 751, 751
(significo) significat 1578-1579
significative 1629, 1639
signum 1576; signa 878
(sileo) siluit 316, 379, 424, 490, 645-646, 694, 725, 795, 910, 923, 934, 946, 1012, 1087, 1132, 1145, 1200, 1269-1270, 1395, 1408, 1426, 1501, 1546, 1632, 1773, 1785, 1829, 1839
similis 675; simile 278; similia 292; similibus 1532-1533
similiter 986-987
similitudinarie 336, 1629

- (similitudo) similitudine 683, 1124; similitudinem 1055, 1068, 1147-1148, 1204-1205
- (simplex) simplicem 202
- simpliciter 107, 110, 121, 135, 144, 156, 167, 180, 192, 202, 213, 222, 232, 240, 250, 258, 269, 280, 282, 300, 312, 323, 339, 346, 355, 367, 376, 394, 401, 411, 421, 432, 446, 455, 463, 470, 477, 487, 496, 505, 518, 543, 574, 585, 595, 606, 617, 624, 635, 643, 654, 668, 688, 702, 711, 721, 735, 749, 763, 777, 784, 792, 825, 847, 864, 875, 888, 901, 908, 917, 932, 941, 968, 977, 1009, 1034, 1043, 1064, 1085, 1105, 1129, 1144, 1159, 1175, 1187, 1196, 1228, 1239, 1252, 1267, 1279, 1290, 1300, 1309, 1323, 1335, 1348, 1363, 1377, 1393, 1405, 1419-1420, 1432, 1443, 1450, 1456, 1467, 1476, 1483, 1490, 1498, 1505, 1519, 1541, 1557, 1573, 1591, 1608, 1615, 1628, 1641, 1649, 1656, 1665, 1675, 1683, 1690, 1700, 1708, 1718, 1727, 1736, 1745, 1757, 1768, 1782, 1796, 1805, 1825, 1837, 1844, 1861, 1871, 1882, 1893, 1900, 1909, 1916, 1924, 1931, 1939, 1953
- simul 291, 988, 1000
- sine 136, 638, 752, 1182, 1668, 1691, 1721
- (singularis) singulari 728
- singulariter 312-313, 731, 807, 1096, 1637
- (singulus) singula 88, 259, 1970; singulas 85; singulis 95; singulos 330
- siquidem 31, 56, 386, 670, 688-689
- (sisto) sistit 1011
- (sitis) sitim 1171
- situs 560
- sive 524, 767, 767, 1398, 1399, 1797, 1797, 1798, 1799
- sol 880, 1257; solis 919, 1256; solem 187, 877
- sollemniter 62
- sollicita 10
- solum 968-969
- solummodo 1751
- solus 139, 313, 341, 587, 763, 1461, 1464, 1651; sola 596, 1034, 1240; solam 1159, 1169; soli 194, 663; solo 423, 428, 433, 690, 1081, 1239; solum 138, 340, 377, 576, 770, 821, 1061, 1064, 1071, 1106
- (solutio) solutionem 1583
- (solvo) solvite 1221
- (somnia) somniabunt 1370
- (somnia) somnia 1370
- (somnia) somnum 1958
- (sonus) sonitu 1365
- spacium 189-190
- (specialis) speciali 492, 958, 970, 996, 1016, 1058, 1072, 1209, 1234
- specialiter 806, 970-971
- species 1677, 1761; specie 1410; speciebus 1686, 1815; speciei 127, 361
- (speciosus) speciosum 672
- (spero) sperandarum 598, 1523
- spes 325
- spiracio 531
- spiraculum 986
- spiratio 519, 524, 529, 531, 533, 535-536; spiratione 457; spirationibus 457
- (spiratus) spiratu 1237
- (spiro) spirans 506; spirant 1030; spirare 524; spirari 525; spirat 515; spirata 506; spiratur 515; spiravit 985
- (spiritualis) spirituales 654, 657-658, 1838
- spiritus 184, 207, 208, 800, 891, 892, 1012, 1014-1015, 1116; Spiritus 370, 378, 387, 388, 389, 392, 435, 438, 465, 478-479, 480, 481, 501, 522, 527, 586, 750, 796, 818, 1075, 1080, 1231, 1235, 1236, 1243-1244, 1254, 1256-1257, 1258, 1259, 1262, 1366, 1381, 1383, 1385, 1551, 1558-1559, 1559, 1851, 1854; spiritu 64, 77, 185; Spiritu 380, 386, 439-440, 497, 500, 740, 743, 787, 794, 834, 1229, 1230, 1232, 1240, 1369, 1382, 1548, 1826-1827; spiritum 180, 183, 1165, 1166; Spiritum 368, 386-387, 395, 432, 436, 443, 446, 455, 487-488, 497, 515, 581, 583, 592, 1065, 1071, 1255, 1364, 1371, 1372, 1378, 1384, 1385, 1387, 1388, 1457; spirituum 632
- splendor 590
- sponsa 100, 1508; sponse 92
- sponsus 1510
- (stallo) stallui 36
- statim 933, 1066, 1133, 1176
- (statuo) statuisse 832, 834; statuit 851; statutum 677
- status 1588; statu 691
- (stella) stellas 878

- sterilis 406
(sto) stare 1077; stet 1852; steterunt 1410
(stomachus) stomacho 8
(stultus) stulte 1017; stulti 132
sub 103, 112, 682, 683, 869, 1815
(subdo) subdita 961-962
subicio 88-89, 1970; subicit 90; subiecisti
868-869; subiecta 959; subiecto 918,
1668, 1669-1670, 1692; subiectum 90
(subiectio) subiectione 103-104
(subiugo) subiugatum 737
(sublimis) sublime 544
(submissio) submissione 104
submitto 89, 1971
substantia 205, 507, 598, 1523, 1676-1677,
1684, 1693, 1702; substantiam 189;
substantias 654; substantie 489, 590,
657, 1670, 1692; substantiis 965
substantialis 1035, 1037
(subsum) subest 295
(successor) successorum 91, 93, 105, 1972,
1975
(successus) successum 827
(sudor) sudore 9, 32
(suggestio) suggestione 702
sum 64, 76, 114, 235, 245, 273, 566, 727,
1630, 1810; eram 404; erant 263, 404,
646, 1965; erat 577, 578, 965, 1014,
1047, 1048, 1330, 1631, 1712, 1722,
1731; erimus 1027; eris 1313; erit 274,
1789; ero 406; erunt 349, 1612; es 378,
381, 383, 924, 954; esse 73, 110, 111,
112, 113, 119, 121, 132, 146, 147, 154,
164, 165, 167, 188, 190, 192, 198, 199,
202, 205, 230, 232, 241, 271, 282, 284,
285, 290, 291, 302, 336, 343, 344, 346,
347, 348, 352, 355, 364, 368, 411, 421,
432, 441, 489, 496, 497, 501, 583, 592,
595, 596, 600, 602, 608, 618, 622, 629,
632, 635, 636, 637, 673, 674, 675, 843,
917, 959, 961, 969, 998, 1002, 1021,
1054, 1060, 1061, 1064, 1078, 1085,
1086, 1102, 1108, 1122, 1146, 1175,
1182, 1196, 1197, 1202, 1210, 1211,
1212, 1213, 1214, 1217, 1219, 1220,
1223, 1235, 1255, 1287, 1505, 1517,
1533, 1638, 1658, 1660, 1671, 1678,
1685, 1686, 1696, 1704, 1713, 1732,
1740, 1763, 1772, 1800, 1950; essent
878; esset 72, 675, 926, 1053, 1201,
1262, 1262-1263; est 73, 77, 83, 84,
115, 117, 136, 150, 152, 162, 170, 184,
207, 208, 215, 217, 227, 241, 243, 246,
255, 256, 280, 293, 306, 307, 315, 330,
331, 349, 359, 416, 428, 478, 479, 482,
489, 500, 501, 505, 507, 535, 536, 537,
538, 545, 546, 575, 579, 588, 589, 590,
595, 596, 597, 607, 608, 636, 637, 638,
652, 677, 755, 766, 773, 796, 891, 901,
902, 918, 919, 920, 922, 932, 933, 934,
941, 945, 986, 990, 1009, 1017, 1028,
1034, 1035, 1036, 1037, 1045, 1046,
1048, 1049, 1050, 1052, 1054, 1066,
1074, 1075, 1076, 1079, 1083, 1088,
1110, 1153, 1154, 1156, 1157, 1163,
1164, 1177, 1178, 1202, 1203, 1204,
1217, 1224, 1230, 1232, 1237, 1243,
1252, 1253, 1254, 1258, 1259, 1260,
1261, 1263, 1291, 1292, 1304, 1316,
1356, 1357, 1394, 1397, 1400, 1401,
1409, 1416, 1438, 1457, 1462, 1471,
1506, 1508, 1510, 1520, 1522, 1530,
1531, 1533, 1534, 1535, 1539, 1541,
1544, 1563, 1569, 1573, 1576, 1582,
1583, 1591, 1592, 1593, 1594, 1608,
1616, 1620, 1621, 1624, 1628, 1630,
1633, 1649, 1657, 1676, 1709, 1718,
1728, 1736, 1745, 1746, 1747, 1749,
1750, 1751, 1752, 1757, 1768, 1777,
1783, 1797, 1806, 1813, 1814, 1815,
1819, 1825, 1846, 1847, 1864, 1865,
1875, 1877, 1968, 1994; estote 226;
fore 110, 121, 135, 138, 144, 147, 156,
180, 183, 210, 213, 220, 222, 232, 240,
250, 258, 269, 280, 281, 290, 291, 293,
300, 312, 339, 346, 355, 367, 373, 376,
394, 401, 411, 412, 421, 422, 464, 471,
488, 494, 581, 600, 617, 625, 644, 670,
682, 689, 693, 696, 699, 711, 736, 750,
751, 760, 778, 784, 1058, 1071, 1097,
1236, 1239, 1679; foret 71; fuerimus
1027; fuerit 743, 767, 804, 834, 1080,
1197, 1198, 1548; fuerunt 41, 1320,
1686; fuisse 148, 424, 606, 614, 703,
997, 1000, 1122, 1123, 1145, 1152,
1193, 1229, 1274; fuisset 1676; fuit 733,
768, 769, 793, 801, 805, 808, 811, 817,
1041, 1043, 1156, 1160, 1176, 1184,
1187, 1188, 1247, 1268, 1281, 1291,
1295, 1297, 1312, 1314, 1323, 1433,
1657; futuri 1089; futuris 82; futurus
1328-1329; sim 341; sint 988; sit 44, 81,

- 171, 341, 565, 945, 1101, 1198, 1254, 1329, 1514, 1587, 1669, 1833, 1852, 1855, 1982, 1993; sumus 386, 1027, 1114, 1469; sunt 74, 125, 132, 175, 195, 242, 260, 262, 282, 305, 306, 319, 323, 326, 359, 369, 371, 472, 477, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 534, 535, 537, 548, 550, 603, 627, 628, 638, 678, 679, 705, 706, 771, 856, 892, 894, 896, 922, 947, 977, 978, 980, 983, 1003, 1020, 1040, 1245, 1274, 1321, 1459, 1491, 1520, 1642, 1890
- (summus) summa 450, 505; summo 1981; summmum 111, 135, 544
- (sumo) sumat 1783, 1797; sumit 1783-1784; sumendus 1816; sumentis 1759; sumit 1758, 1769, 1785, 1793; sumitur 574, 585, 1761; sumpsero 948; sumpsit 1131; sumpta 799; sumptum 1131; sumsit 820
- super 7, 99, 331, 389, 582, 651, 678, 897, 1350, 1352, 1356, 1365, 1566, 1831
- (superbio) superbientis 683
- (superior) superiorem 1302; superius 694, 1406-1407
- (supervenio) superveniet 796, 1231
- (suppono) supposita 526; suppositum 1224, 1224
- supra 113, 271, 1133, 1156, 1194, 1407
- (supradico) supradictis 1332-1333, 1525
- (supremus) supremum 111, 135-136
- (suspicio) suspectum 1978
- (sustento) sustentans 945-946; sustentarentur 910; sustentaretur 1695; sustentat 909, 922
- (sustineo) sustinentem 746
- (sutor) sutores 54
- (suus) sua 216, 681, 707, 755, 921, 1348, 1364, 1830, 1876; suam 28, 1013, 1014, 1049, 1311; suas 1340; sue 582, 669, 788, 913, 927, 1358, 1580; sui 146, 147, 154, 595, 600, 602, 711, 712, 726, 1222, 1785; suis 131, 303, 466, 483, 490, 513, 1349, 1387, 1622, 1958; suo 67, 117, 118, 140, 207, 577, 670, 695, 786, 800, 918, 1113, 1341, 1346; suos 498; suum 23, 58, 671, 674, 675, 880, 1110, 1115, 1340
- (symbolum) symbolo 439, 618, 628, 1081, 1133, 1134, 1231, 1270, 1305, 1400, 1524, 1536-1537
- (tabernarius) tabernarii 55
- tabula 1593
- (taceo) tacuerunt 1353; tacuit 303, 347, 402, 413, 465-466, 508, 681, 715, 1044, 1161, 1242, 1338, 1477, 1485, 1619, 1644, 1651, 1873, 1885, 1957
- (talis) tale 138, 1131, 1314, 1712, 1722, 1731; talem 68, 96, 302; tales 56, 548, 837; tali 287, 676; talia 1306, 1319; taliter 8, 127, 130, 315, 696, 833, 1041, 1696, 1704; talium 1980
- tam 44, 77, 81, 82, 544, 624, 625, 643, 644, 668, 672, 735, 847, 848, 1813
- tamdiu 1676
- tamen 326, 478, 1659
- tamquam 456, 607, 821, 1027, 1855
- (tangibilis) tangibilem 192-193
- (tantus) tante 1274; tanti 56, 1813; tantis 56; tantum 29, 41, 68, 70, 187, 339, 364-365, 379, 464, 534, 535, 536-537, 576, 960, 1065, 1124, 1125-1126, 1530, 1532, 1638-1639, 1643, 1650, 1694, 1747, 1761, 1797
- tantummodo 423, 1184-1185
- (temerarius) temerarium 1978
- templum 1220, 1221; templo 1219, 1222
- temporalis 559
- (temporaneus) temporaneum 144-145
- (temporo) temporatum 144
- (tempus) tempora 878, 1438; tempore 827-828, 828, 829, 830, 831, 833, 979-980, 1433, 1436, 1468, 1561-1562, 1581, 1712, 1722, 1731, 1901, 1901; temporibus 303, 816; temporis 827, 978, 988, 1000, 1424; temporum 999; tempus 669-670, 1819
- (tenebra) tenebrarum 1857; tenebris 879
- (teneo) tenebit 950; tenemus 545; tenenda 1038; tenendi 1520; tenendum 346, 369, 441, 458, 473, 596, 607, 1258, 1282, 1740-1741, 1753, 1763, 1800; tenent 444; tenentem 1907; tenuit 807, 810
- (termino) terminatum 157; terminatus 1987
- terminus 1462; terminum 147; termino 1462, 1463
- (tero) teritur 1760; teruntur 1762

- (terra) terram 33, 267, 611, 620, 706, 935, 955, 1013, 1014; terre 619, 620, 630, 984, 1304; terris 70, 260, 752, 1407, 1444, 1506
- (terrenus) terrenum 1138-1139
- (terrestris) terrestri 693, 1574; terrestria 643, 864, 961; terrestrium 625, 692
- (tertius) tertiam 672; tertio 1575, 1612, 1849, 1992; tertium 813
- (tertiusdecimus) tertii decimi 1988-1989; ter-tiodesimo 3
- (Testamentum) Testamentum 853-854
- testis 77; teste 90; testes 50
- testificor 105, 109, 120, 134, 143, 155, 166, 179, 191, 201, 212, 221, 231, 239, 249, 257, 268, 279, 299, 311, 322, 338, 345, 354, 366, 375, 393, 400, 410, 420, 431, 445, 454, 462, 469, 476, 486, 495, 504, 517, 542, 573, 584, 594, 605, 616, 623, 634, 642, 653, 667, 687, 701, 710, 720, 734, 748, 762, 776, 783, 791, 824, 846, 863, 874, 887, 900, 907, 916, 931, 940, 967, 976, 1008, 1033, 1042, 1063, 1084, 1104, 1128, 1143, 1158, 1174, 1186, 1195, 1227, 1238, 1251, 1266, 1278, 1289, 1299, 1308, 1322, 1334, 1347, 1362, 1376, 1392, 1404, 1419, 1431, 1442, 1449, 1455, 1466, 1475, 1482, 1489, 1497, 1504, 1518, 1540, 1556, 1572, 1590, 1607, 1614, 1627, 1640, 1648, 1655, 1664, 1674, 1682, 1689, 1699, 1707, 1717, 1726, 1735, 1744, 1756, 1767, 1781, 1795, 1804, 1824, 1836, 1843, 1860, 1870, 1881, 1892, 1899, 1908, 1915, 1923, 1930, 1938, 1952
- testimonium 370
- (texo) texerem 8
- (Theodorus) Theodorum 1215
- theologia 4
- (theologus) theologi 52
- (thessalonicensis) Thessalonicenses 1427, 1478
- (thronus) thronum 99
- (timeo) timebo 552
- timor 325; timore 1560
- (tingo) tinctis 1357
- tolero 66; toleravi 66
- totaliter 89, 183, 206, 676, 747, 843, 1328, 1819, 1925, 1971
- totus 1649, 1651, 1656, 1760, 1761, 1814; tota 62, 707, 1079, 1100, 1240, 1247, 1719; totis 35; toto 71, 89, 918, 1822, 1967, 1971, 1972; totum 202
- (tractabilis) tractabilem 193
- (tracto) tractarem 10; tractatus 1984
- (traditio) traditione 1845
- (trado) tradidi 40; tradidit 1166, 1511-1512, 1621
- (traicio) traicere 1777; traicit 1784; traicitur 1771
- (traho) traxit 1140
- (transcendo) transcendit 563
- (transeo) transeunt 981
- (transgressor) transgressores 851-852; trans-bit 1472; transire 998, 1920; transivit 1141
- transmutatio 217
- (transsubstantiatio) transsubstantiatione 1666, 1684, 1692, 1703, 1748
- tres 369, 371, 471, 477, 479, 480, 482, 487, 526, 527, 528, 536, 1077, 1595; tria 526; tribus 45, 835
- (tribulatio) tribulationis 706
- tribunal 1492
- triduo 1290, 1294
- triennium 66
- (Trinitas) Trinitate 450, 463, 470, 477, 1241, 1247, 1250; trinitatem 373-374, 376-377, 378, 392; trinitates 377, 377; Tri-nitatis 543-544, 554, 571
- (trinus) trinum 368
- (triplex) triplicis 827
- tristitia 324; tristitiam 337, 1171
- tristis 1164, 1178
- triticeus 1617
- (triumpho) triumphans 1507
- tu 381, 383, 911, 925, 954, 1602; te 305, 333, 384, 403, 425, 552, 780, 796, 797, 798, 799, 926, 1090, 1091, 1231, 1877; tibi 173, 349; vobis 436, 832, 1110-1111, 1372, 1387, 1634, 1635, 1830; vo-biscum 1810; vos 115, 333, 382, 1373
- (tuba) tubis 60
- (tumulus) tumulo 1336; tumulum 1337
- tunc 982, 1276, 1377, 1464, 1677, 1770, 1943, 1965, 1978, 1978
- (turbo) turbata 1163, 1177
- tuus 294, 349, 387, 1090, 1092; tua 305, 329, 949, 950, 1356; tuam 1018, 1877;

- tuarum 897; tuas 1165; tuo 798, 1115;
 tuum 1371
- (uber) ubere 751
- ubi 27, 71, 458, 466, 473, 483, 1162, 1839,
 1840
- ubique 932, 941
- ueniet 798
- uerum 1087, 1106
- (ulterior) ulteriora 21
- (ultimus) ultima 1469; ultimis 1828; ultimo
 1850
- ultra 25
- unctio 1847, 1851; unctiois 1825, 1844
- unde 340, 403, 414, 424, 439, 910, 923,
 1014, 1088, 1113, 1126, 1154, 1200,
 1395, 1408, 1491, 1523, 1579, 1581,
 1599, 1693, 1774
- undecim 1349
- ungentes 1831; unxit 1090, 1091
- unica 100, 457, 507, 1034, 1206; unicum
 376, 378, 392, 1199, 1223; unice 92;
 unico 260, 1580; unicum 138
- unitas 1077
- universalis 3
- universa 901, 902, 1970; universas 869
- unus 49, 164, 349, 350, 479, 480, 482, 1028,
 1547, 1797, 1799; una 350, 463, 1076,
 1224, 1225, 1506, 1510, 1547, 1582,
 1582; unam 377, 401, 1220, 1425, 1505,
 1581; unius 488; uno 331, 457; unum
 339, 346, 347, 355, 364, 367, 371, 386,
 619, 1216, 1223, 1224, 1526, 1533,
 1538, 1547
- uocabitur 1093
- (unusquisque) unicuique 990
- usia 508
- usque 415, 952, 991, 1164, 1242, 1325,
 1710, 1719, 1738, 1808, 1810, 1963,
 1965
- (usus) usum 1894, 1902
- ut 9, 15, 33, 34, 44, 74, 80, 91, 102, 132,
 187, 199, 215, 216, 271, 283, 499, 587,
 632, 732, 742, 761, 773, 786, 795, 809,
 821, 852, 878, 888, 896, 929, 933, 939,
 962, 1046, 1048, 1056, 1066, 1069,
 1108, 1109, 1130, 1132, 1147, 1148,
 1156, 1176, 1197, 1198, 1205, 1218,
 1276, 1300, 1309, 1315, 1320, 1328,
 1339, 1341, 1357, 1414, 1451, 1464,
 1471, 1512, 1513, 1514, 1530, 1566,
 1569, 1571, 1574, 1575, 1576, 1587,
 1619, 1629, 1693, 1852, 1854, 1911,
 1919, 1942, 1973, 1980
- (uterque) utriusque 1029; utroque 433-434,
 448, 853
- (uterus) utero 28, 714, 724, 765, 765, 777,
 780, 785, 787, 793, 797, 798, 1092,
 1109, 1890
- utique 23, 43, 52, 64, 807, 810, 1711, 1720,
 1729
- (utor) uteretur 867, 1694
- (uxor) uxori 1580, 1583; uxoriibus 1580
- vacuus 1328
- valde 263, 554, 647
- (Valentia) Valentie 62
- (Valentinus) Valentinum 1136, 1211
- (vallis) valle 1415, 1416; vallem 1406, 1407,
 1412-1413, 1414, 1494
- (vanitas) vanitate 31-32; vanitatibus 131
- (variabilis) variabilem 214
- (varius) varie 1226; varii 1226
- (vegetativus) vegetativa 1036
- vehementia 1992
- vel 93, 169, 282, 283, 581, 586, 600, 818,
 1002, 1003, 1439, 1526, 1587, 1758,
 1769, 1901, 1917, 1954, 1977, 1978,
- (velo) velatus 1816
- venialiter 1918
- (venio) veniemus 973, 1245; veniet 797, 798,
 1395-1396, 1411; veniret 1437; venit
 797; venite 1415, 1500; venturi 1491;
 venturus 1394, 1401
- (venter) ventrem 1770-1771, 1777, 1784;
 ventris 10
- (venus) veneris 1711, 1719vera 1630
- veraciter 280, 281, 336, 1074, 1075, 1125,
 1197, 1198, 1337, 1631, 1639, 1643,
 1696, 1704
- (verax) veracem 234
- verbum 20, 75, 275, 389, 1017; Verbum 370,
 574, 577-578, 578, 581, 583, 1045,
 1046, 1047, 1048, 1051, 1066, 1153;
 verba 1460; verbis 1453, 1616, 1657;
 verbo 582, 912, 927, 1512; Verbo582;
 verborum 1747, 1751
- verificare 292
- veris 91
- veritas 235-236, 245; veritate 107, 185,
 1123; veritatem 232, 511, 1127, 1137,

- 1373; veritati 1868, 1977; veritatis 437, 1372-1373, 1387, 1388
 (vermis) vermes 1701
 (versor) versatur 962
 (verto) vertendo 256
 verus 1160, 1184, 1198, 1263, 1291, 1295, 1296, 1326, 1650, 1815; veram 1105, 1144, 1146, 1618, 1969; vere 326, 1051, 1624, 1633; vero 11, 24, 679, 712, 855, 944, 954, 959, 1383, 1499; verum 232, 234, 1086, 1087, 1102, 1106, 1120, 1122, 1130, 1138, 1146, 1197, 1212, 1214, 1216, 1287-1288, 1535, 1618, 1635, 1783
 (vesper) vespere 15
 vester 226; vestra 93; vestre 90-91, 104, 1972; vestri 1369, 1370; vestrorum 93; vestrum 1438
 (vestis) vestibus 1358
 (vetus) Veteri 854
 via 169, 235, 245; viam 13, 736, 1049
 (vicarius) vicariis 91; vicario 99; vicariorum 1975
 (vicium) viciorum 13
 (vicissitudo) vicissitudinem 998-999; vicissitudinis 217
 (vicus) vicos 59-60
 (Victor) Victore 803
 (video) videat 1976; videbant 1964; videbit 265, 1050; videbitur 96; videbunt 1370; videntem 258; viderant 1964; videre 744, 835, 1314-1315, 1549; videri 128, 362; viderit 385; videt 301, 314, 315; videte 340, 1116; videtis 1117; vidistis 1411; vidit 262, 646, 1312, 1314; visure erant 1964
 vilis 1274
 (villa) villas 19, 60
 vinum 1155, 1618; vini 1666, 1667, 1669, 1677, 1684, 1685, 1691, 1815
 vir 49, 1581; viri 52, 721, 749, 818, 1250, 1409
 Virgo 792, 800, 804, 813, 820; virgo 1508; virgine 749, 750, 1106, 1131, 1140, 1140, 1144, 1232; virginem 812; virgines 1948; Virgini 796; virginibus 1950; Virginis 817; 1261; virginum 1940
 (virtuosus) virtuosum 672-673
 virtus 126, 149, 360, 918-919, 919, 922, 1982; virtute 655, 921, 1256, 1337, 1350, 1667, 1693, 1695, 1696; virtutes 1838-1839; virtutem 844; virtutis 160, 582, 912, 927, 1358
 virum 42
 visibiliter 1365
 (visibilis) visibilem 192; visibili 1813; visibilia 644, 959; visibilium 625, 630
 (vis) vi 1746, 1751; vim 563; vires 1838
 (visio) visione 739, 1884, 1956; visionem 837; visiones 1369-1370
 (vix) vice 797
 vita 236, 241, 242, 243, 245, 246, 1846; vitam 241; vite 986, 1513, 1828
 (vito) vitande 1575
 vitis 1618, 1630
 (vivo) vivens 152; viventem 240, 986; viventibus 867; viventium 241-242
 vivus 1291; vivis 18; vivo 245; vivorum 1397, 1410; vivos 1394, 1401; vivum 240, 244, 1634, 1711, 1721, 1729, 1738
 (vocabulum) vocabulo 658
 (voco) vocabitur 1089, 1093; vocans 1566; vocata 1847; vocatum 926; vocatur 1885; vocavit 28; vocor 13;
 volo 12, 1979; velle 286, 287, 489, 1463; volebat 1876; voluerit 295; voluisses 911-912, 925; voluit 296; vult 300, 301, 1452, 1792
 vocibus 18
 (volucres) volucres 870
 (vulpecula) vulpeculis 30
 vultus 9, 32-33
 vulva 779
 volumina 25; voluminum 12-13
 (voluntas) voluntate 287, 287
 (voluptas) voluptatis 693, 705
 (Ypostasis) ypostases 526-527
 (Zacharias) Zachariam 786
 (Zebedeus) Zebedei 1990, 61
 (Zeno) Zenonem 1024

TAULA DE CITACIONS BÍBLIQUES

GEN	I, 1 : 610-611, 620 9.7.14 : 876-879 29-30 : 866-867 31 : 262-263, 646-647 II, 7 : 984-986 4 : 1580 II-III : 694-696 III : 702-707 III, 19 : 32-33 IV, 4 : 830-831 VI, 12 : 1049 XVII, 1 : 273 12 : 832	XLIV, 8 : 1090-1092 XLVI, 6 : 1355-1356 XLVII, 2 : 161-162 L, 7 : 726-727 13 : 386-387 LV, 4 : 552-553 LXI, 10 : 31-32 LXIII, 7-8 : 551-552 LXVII, 19 : 1329, 1354-1355 LXXII, 11 : 255-256 LXXXIII, 3 : 243-244 5 : 304-305 LXXXVIII, 27 : 381 XCIII, 7 : 265-266 XCVI, 3 : 1485-1486 CIII, 30 : 1371-1372 CIX, 3 : 425 CXIII, 11 : 295-296 CXXVI, 2-3 : 1958 CXXXVIII, 8 : 954-955 9-10 : 948-950 CXLII, 10 : 387 CXLIV, 3 : 161-162 CXLV, 4 : 1012-1013
Ex	III, 14 : 114, 115 XX, 3 : 349	
NUM	XXIII, 19 : 215-216	
DT	VI, 4 : 348-349 XIII, 13 : 49-50 XXXII, 39 : 340-341	
1 REG	X, 27 : 49-50 XI, 1-12.23 : 854	PROV VIII, 24-25 : 404-405 30 : 330 XVI, 4 : 902 XXVII, 17 : 38 XXXI, 19 : 48-49
2 PAR	XIII, 7 : 49-50	
IOB	XXII, 14 : 266-267, 930, 962-963 17 : 277 XXV, 3 : 662 XLII, 2 : 273-274	ECCL I, 56 : 880-882 III, 19 : 1028-1030 XII, 7 : 1014-1015 14 : 1397-1399
Ps	II, 7 : 383-384, 403, 425 VIII, 2 : 1356 7 : 897 8-9 : 868-870 XIII, 1 : 117 XV (XVI), 11 : 329 XXVI (XXVII), 12 : 49-50 XXXI, 5 : 1601-1602 XXXII, 15 : 989-990, 1189 XXXIV, 3 : 48	CANT III, 2 : 59 VI, 8 : 1509-1510, 1582 SAP I, 11 : 911-912 II, 2 : 1026-1027 21 : 63 III, 1 : 1016 XI, 21 : 647-648 26 : 925-926 XII, 18 : 295

- XIII, 2 : 164-165
 5 : 127-128, 361-362
 XVIII, 14-15 : 294
- ECCLI
 III, 22 : 553-554
 XXIV, 5 : 426-427
 XLIII, 34 : 553
- Is
 III, 2 : 1411-1413
 12-14 : 1413-1414
 14 : 1395-1396
 IX, 6 : 1088, 1089
 XIV, 12 : 681-682
 14-15 : 683-684
 XXVI, 12 : 924-925
 XL, 6 : 1050
 LXIII, 1 : 1358
 LXVI, 7 : 406-407
 9 : 405-406
- IER
 I, 5 : 779-780
 XXII, 24 : 245-246
 XXIII, 24 : 935-936, 955-956
 XXXI, 33 : 332-333
 XXXII, 18-19 : 172-174
 19 : 317
- DAN
 III, 1- 99 : 854
 VI, 27 : 151-152
 VII, 10 : 660
- IOEL
 II, 28 : 1369-1370
 28-29 : 1368-1369
 III, 2 : 1492-1494
- AM
 IX, 1-3 : 954-955
- ION
 I, 3 : 938-939
- ZACH
 IX, 11 : 1330
- MAL
 III, 6 : 215-216
- MT
 I, 20 : 1230
- III, 8 : 1600-1601
 IV, 17 : 857-858, 1316-1317,
 1600
 V, 3 : 1315-1316
 48 : 226-227
 IX, 3 : 760-761
 13 : 855
 XIII, 55 : 760, 1233-1234
 XIX, 13-15 : 1566
 XXIII, 15 : 32-34
 XXIV, 33 : 83
 34 : 1472-1473
 36 : 1443-1446, 1452-
 1453, 1461
 XXV, 13 : 84
 34 : 1499
 41 : 1500
 XXVI, 26 : 1620, 1746
 38 : 1164-1165, 1178
 61 : 1220-1221
 63-64 : 390-392
 XXVI, 1 – XXVII, 62 : 1270
 XXVII, 3-5 : 866-867
 11-15 : 1342-1346
 40 : 390-392
 XXVIII, 19 : 1550-1551
 20 : 1810-1811
- Mc
 I, 15 : 1316-1317
 II, 7 : 760-761
 VI, 3 : 760, 1233-1234
 X, 9 : 1584
 13-15 : 1566
 XIII, 30 : 1472-1473
 32 : 1443-1446, 1452-
 1453, 1460
 XIV, 22 : 1620, 1746
 34 : 1164-1165, 1178
 58 : 1220-1221
 61-64 : 390-392
 XIV, 1-XV, 47 : 1270
- Lc
 I, 15 : 786-788, 1231
 31 : 1109
 31-32 : 1092-1093
 35 : 795-796
 37 : 274-275
 47 : 800-801
 II, 7 : 1110
 11 : 1110-1111
 III, 6 : 1050-1051
 IV, 22 : 760, 1233-1234

V, 21 : 760-761	27 : 333, 381-382
XII, 20 : 1018, 1877-1879	28 : 426
XV, 7 : 331-332	XVII, 11 : 382-383
XVI, 19-31 : 1018-1020	XVIII, 1-XIX, 42 : 1270
22 : 1875	XIX, 7 : 390-392
XVIII, 15-17 : 1566	30 : 1166
19 : 139	XX, 17. 24-27 : 1340- 1341
XXII, 19 : 1620, 1746	23 : 1612
20 : 1621-1622, 1750	
70-71 : 390-392	ACT
XXII, 1- XXIII, 56 : 1270	I, 6 : 1435-1436
XXIII, 43 : 1313-1314	7 : 1438-1439
46 : 1165	10-11 : 1408-1409
XXIV, 39 : 1116-1117	18-19 : 866-867
	II, 1-7 : 1368
Io	V, 41 : 64-65
I, 1 : 578-579, 1047-1048	IX, 1-29 : 855
3 : 626-627, 637-641	X, 42 : 1396-1397
14 : 1044-1045, 1051-	44 : 388-389
1052, 1066, 1153	XIII, 33 : 383-384
17 : 274-275	
II, 19 : 1220-1221	ROM
21 : 1221-1222	I, 3 : 627-628
III, 5 : 743-744, 834-835,	9 : 77
1548-1549	14 : 75-76
18 : 1863-1864	20 : 125-126, 149, 195-
IV, 24 : 184-185, 207-208	196, 358-360
V, 13 : 1372-1373	21-23 : 130-132, 199-200
17 : 390-392, 415, 991,	V, 9 : 1113-1114
1242-1243	12 : 715-716, 770-771
19 : 384-385	IX, 11 : 993-994
VI, 27 : 12	X, 4 : 1631
32 : 1634-1635	10 : 79-80, 1564-1565
54 : 1775-1776	XI, 32 : 318-319
55 : 1774-1775	33 : 172-174
56 : 1623-1624, 1633	XIV, 10 : 1492
VIII, 42 : 396, 425-426	24-25 : 1610-1611, 1622-1623
44 : 43	XVI, 26 : 150-151
46 : 760-761	
58-59 : 390-392	I COR
X, 18 : 1162-1163, 1178-1179	II, 27 : 1583
29-31 : 390-392	X, 11 : 1469-1470
30 : 385-386	XI, 19 : 73-74
XII, 27 : 1163, 1177	27 : 1788-1789
XIII, 18 : 58-59	29 : 1786-1787
XIV, 6 : 235-236, 246	
10 : 382, 414-415, 499-	GAL
500	I, 15 : 27-28
23 : 971-973, 1244-1245	
26 : 1388	EPH
XV, 1 : 1630	IV, 5 : 350, 1547
26 : 388, 397, 435-436,	8 : 1329, 1354-1355
1372-1373, 1387	9 : 1303-1304
XVI, 7 : 436-437	V, 25-27 : 1511-1515

PHIL	II, 6 : 1202-1203 6-7 : 1053-1055, 1067-1069 7 : 1147-1148, 1203-1205	II, 8 : 90 IV, 3 : 947-948 13 : 261-262, 1458-1459 V, 5 : 383-384 XI, 1 : 597-598, 1522-1523
COL	I, 15 : 588-589	IAC
1 THESS	IV, 15 : 1478	I, 17 : 217-218 V, 14-15 : 1830-1833
2 THESS	II, 3-11 : 1427-1428	1 PETR
1 TIM	I, 17 : 193-194 VI, 15 : 303-304	II, 22 : 755-756 1 JO
HEBR	I, 3 : 582, 590, 912-913, 926-927 5 : 383-384 7 : 890-892 14 : 892-894	II, 18 : 1470-1471 V, 7 : 369-371 22 : 246 APOC
		V, 9 : 1115 VII, 10 : 97-98 XI, 1-3 : 1428 XII, 4-9 : 681-682 XX, 11ss : 1479

TAULA D'AUTORS CITATS

ALPHONSUS REX CASTELLAE 650	MELLISUS 229
ANAXAGORAS 210-211, 229	NESTORIUS 1215
APOLLINARI(U)S 1004, 1151, 1181, 1213	ORIGENES 492, 999, 1192
[ARABS] 1023	PAULUS SAMOSATENUS 1059, 1096
ARISTOTELES 372, 613, 640, 698	PELAGIUS 718, 746, 773, 805, 807, 808, 842
ARRIUS 1168, 1212	PETRUS LOMBARDUS MAGISTER SENTENTIARUM
ATHANASIUS 416, 427	1297
BASILIU S 581	PHOTINUS 1059, 1077, 1209-1210
BENEDICTUS XII 1865-1866	PLATO 372, 640, 698, 996
BERENGARIUS DECANUS TURONENSIS 1637	RAYMUNDUS LLULLUS 42, 513, 570, 601,
CHERINTHUS 1058-1059, 1209	1072-1073, 1263, 1294, 1528, 1568,
[EBION] 1058, 1096, 1209	1586
GREGORIUS 67	RICHARDUS DE SANCTO VICTORE 803, 806
HIERONYMUS 7	THEODORUS MOPSUESTENSIS 1215
IOHANNES DAMASCENUS 592	VALENTINUS 1136, 1211
IULIANUS 730, 746, 773, 806, 810-811, 842	ZENO 1024
LOTARIUS SEGNIUS 1889	